

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΊΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

ΘΕΜΑ: <<Τουριστική ανάπτυξη Περιφέρειας Πελοποννήσου>>

Εισηγητής: Σωτηρόπουλος Γεώργιος

Σπουδάστρια: Λάγγα Μαρία

ΠΑΤΡΑ 2003

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

6228

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

1.1 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι μεγάλες κοινωνικοπολιτικές και γεωπολιτικές διεθνείς ανακατατάξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την παρελθούσα πενταετία επηρεάζουν κατά ένα βαθμό το κοινωνικοοικονομικό ιστό της Περιφέρειας Πελοποννήσου, στο πλαίσιο που αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν την Ελληνική Παραγωγική δραστηριότητα.

Η διεθνοποίηση των αγορών, καθώς και η αλλαγή καταναλωτικού προτύπου των κατοίκων της Πελοποννήσου λόγω βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου, έχουν σαν αποτέλεσμα, παραδοσιακά προϊόντα που στηρίζαν ή/και συνεχίζουν σε μεγάλο βαθμό τον παραγωγικό ιστό της Περιφέρειας, να κινδυνεύουν να υποκατασταθούν από αντίστοιχα εισαγόμενα. Αντίθετα, οι παραγωγικές μονάδες της Περιφέρειας δεν έχουν κατορθώσει να επωφεληθούν αντίστοιχα, κερδίζοντας ακόμη και στον τουριστικό τομέα, ο οποίος κατά βάση στηρίζεται στις διεθνικές συναλλαγές.

Με δεδομένο το μέχρι σήμερα παραδοσιακό αναπτυξιακό πρότυπο της Περιφέρειας και τους αργούς μέχρι σήμερα ρυθμούς χρήσης των νέων τεχνολογιών από την παραγωγική / οικονομική βάση της, η ταχύτερη ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό άλλων περιοχών της χώρας ή/και άλλων χωρών, δημιουργεί κινδύνους αποδυνάμωσης και συρρίκνωσης των παραγωγικών / οικονομικών δραστηριοτήτων στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Το φαινόμενο αυτό είναι εντονότερο στον ήδη ισχνό μεταποιητικό τομέα της Περιφέρειας, αλλά και στον παραδοσιακό και με χαμηλή παραγωγικότητα / αποδοτικότητα Αγροτικό τομέα, ενώ στον τουριστικό τομέα το φαινόμενο αυτό αμβλύνεται, χωρίς όμως να παρατηρείται ένα ικανοποιητικό επίπεδο αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών.

Παράλληλα, οι μέχρι πρόσφατα, δυσκολίες που αντιμετώπιζε η χώρα, ως προς όλους σχεδόν τους μακροοικονομικούς δείκτες και η σχετική αδυναμία σύγκλισης της οικονομίας ως προς εκείνες των Ευρωπαϊών Εταίρων, είχε αναπόφευκτα αρνητικές επιπτώσεις στις Περιφέρειές της και ως εκ τούτου, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Οι διαρθρωτικές αλλαγές που σημειώνονται σήμερα στην Ελληνική Οικονομία, αφορούν κυρίως τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των Επιχειρήσεων στους τομείς της μεταποίησης και του εμπορίου, με παράλληλη αποδυνάμωση του ρόλου του Αγροτικού Τομέα, κυρίως, ως προς τη δημιουργία απασχόλησης, αλλά και ως προς την ενίσχυση / αύξηση του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος. Ο τομέας δε των υπηρεσιών, κυρίως των μεταφορών / τηλεπικοινωνιών, τραπεζών / ασφαλειών, αλλά και λοιπών υπηρεσιών, όπως του τουρισμού, φαίνεται να παίζει τον κυρίαρχο ρόλο πλέον στη δημιουργία προϊόντος / εισοδημάτων αλλά και απασχόλησης.

Με αυτά τα δεδομένα, η γενικότερη εθνική οικονομική συγκυρία και το εθνικό πρόγραμμα σύγκλισης, έτσι όπως διαμορφώνεται σήμερα, δεν μπορεί παρά να επηρεάσει την οικονομία της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Τα πιθανά άμεσα αρνητικά αναπτυξιακά αποτελέσματα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου από τις γενικότερες εξελίξεις στην Ελληνική Οικονομία (οι οποίες από τη σκοπιά της μεσομακροπρόθεσμης μακροοικονομικής πολιτικής, δημιουργούν θετικές προοπτικές), αφορούν τόσο τον πρωτογενή τομέα, όσο και τις τουριστικές δραστηριότητες, τομείς από τους οποίους εξαρτάται κατά σημαντικό βαθμό η οικονομία και κοινωνία της Περιφέρειας Πελοποννήσου, αφού μέχρι σήμερα στηρίζεται στον Αγροτικό Τομέα, ενώ προοπτικά κατευθύνεται προς ένα μοντέλο Τουριστικής Ανάπτυξης, που απαιτεί έντονες παρεμβάσεις με Δημόσιες Δαπάνες για προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων και επενδυτικών πρωτοβουλιών.

Μια άλλη παράμετρος, η οποία επηρεάζει την αναπτυξιακή προοπτική της Περιφέρειας Πελοποννήσου, είναι η γεωφυσική της θέση, η οποία την καθιστά κόμβο επικοινωνίας της Ελλάδας και της Ευρώπης, τόσο με το μελλοντικό νέο κράτος – μέλος της Ε.Ε., δηλ. την Κύπρο, όσο και με τις Χώρες της Μέσης Ανατολής, χρησιμοποιώντας ως γέφυρα την Κρήτη και την Κύπρο.

Το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα της Πελοποννήσου, δημιουργεί σημαντικές θετικές προοπτικές ανάπτυξης της πάνω σε νέες παραγωγικές και οικονομικές βάσεις, με κυρίαρχο στοιχείο τον τουρισμό, εκτός των μέχρι σήμερα παραδοσιακών παραγωγικών της δραστηριοτήτων.

1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1.2.1 ΘΕΣΗ – ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ – ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου καταλαμβάνει το νότιο τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Αποτελείται από τους νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας. Στα δυτικά, βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος και συνορεύει με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ανατολικά βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος και βορειοανατολικά συνορεύει με την Περιφέρεια Αττικής. Οι ακτές της Πελοποννήσου εκτείνονται σε 1.200 χλμ και παρουσιάζουν αρκετή ποικιλομορφία, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται πολλοί και σημαντικοί κόλποι. Στο βόρειο τμήμα βρίσκεται ο Κορινθιακός, στα ανατολικά ο Σαρωνικός και ο Αργολικός, στα νότια ο Λακωνικός και ο Μεσσηνιακός και δυτικότερα ο Κυπαρισσιακός Κόλπος.

Η έκταση της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 15.490 τ.χλμ. καλύπτοντας το 11,7% της συνολικής έκτασης της χώρας. Το ανάγλυφο της Περιφέρειας χαρακτηρίζεται από έντονες αντιθέσεις, καθώς ο κεντρικός της όγκος είναι γενικά ορεινός, ενώ στις παραθαλάσσιες περιοχές σχηματίζονται αρκετές πεδιάδες. Καλύπτεται από ένα συμπαγές ορεινό συγκρότημα που απλώνεται στο εσωτερικό της και διαμορφώνει το ανάγλυφο στο οποίο υψώνονται οι ορεινοί όγκοι της Ζήριας (2.374 μ) στα βόρεια, του Μαινάλου (1.980 μ) στο κέντρο και του Ταϊγέτου (2.404 μ) και του Πάρνωννα (1.935 μ) στα νότια. Μικρότερα όρη είναι ο Ολίγυρτος (1.939 μ), το όρος Τραχύ (1.808 μ), το Αρτεμίσιο (1.771 μ) και το Λύρκειο (1.755 μ).

Το μισό περίπου της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται ως ορεινή, το 30% ως ημιορεινή και το υπόλοιπο 20% περιλαμβάνει πεδινές εκτάσεις. Παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των πεδινών εκτάσεων είναι σχετικά μικρό, στην Περιφέρεια σημειώνονται μερικές από τις πιο εύφορες περιοχές της χώρας, όπως οι κάμποι της Αργολίδας και της Κορινθίας. Στο κεντρικό τμήμα της, κάτω από το Μάιναλο, απλώνεται το μεγάλο οροπέδιο της Τρίπολης ή Αρκαδικό και νότια το οροπέδιο της Ασέας. Στο δυτικό τμήμα, μεταξύ των ορέων της Ανδρίτσαινας και της Δημητσάνας, σχηματίζεται η λεκάνη της Μεγαλόπολης, ενώ νοτιότερα, μεταξύ Ταυγέτου και Πάρνωννα, σχηματίζεται η λεκάνη που καταλήγει στην πεδιάδα του Έλους στο μυχό του Λακωνικού κόλπου. Δυτικότερα, μεταξύ του Ταυγέτου και των ορέων της Κυπαρισσίας, σχηματίζεται η Μεσσηνιακή λεκάνη.

Από τα ακρωτήρια που υπάρχουν στην περιοχή τα κυριότερα είναι το Σκυλαίο (Αργολική χερσόνησος) στην ανατολική πλευρά του Νομού Αργολίδας, τα ακρωτήρια Μαλέας (χερσόνησος της Επιδαύρου Λιμνής ή Έλους) και Ταιναρο (χερσόνησος του Ταυγέτου ή Μάνης) στα νότια του Νομού Λακωνίας και Ακρίτας (Μεσσηνιακή χερσόνησος), στα νότια του Νομού Μεσσηνίας.

Από τα ποτάμια της Περιφέρειας, το μεγαλύτερο είναι ο Ευρώτας (90 χλμ.) στο Νομό Λακωνίας, ο οποίος πηγάζει από τα αρκαδικά όρη και στην πορεία του προς τον Λακωνικό κόλπο δέχεται τα νερά των παραποτάμων του Πάρνωννα και του Ταυγέτου. Άλλοι μικρότεροι ποταμοί είναι ο Αροάνιος (57 χλμ.) στο Νομό Αρκαδίας, ο Πάμισος (43 χλμ.) στο νομό Μεσσηνίας και ο Ίναχος (40 χλμ.) στο Νομό Αργολίδας. Είναι χαρακτηριστικό ότι περισσότεροι και μεγαλύτεροι ποταμοί βρίσκονται στα δυτικά και νότια τμήματα της Περιφέρειας, γεγονός που οφείλεται, τόσο στην εδαφική διαμόρφωση, όσο και στις βροχοπτώσεις των περιοχών αυτών.

Όσον αφορά την εξειδίκευση των παραπάνω χαρακτηριστικών της Περιφέρειας ανά Νομό, αυτά διαμορφώνονται ως εξής:

α) Νομός Αργολίδας

Ο Νομός Αργολίδας έχει έκταση 2.214 τ. χλμ. και καταλαμβάνει τμήμα της βορειοανατολικής πλευράς της Πελοποννήσου. Στα βόρεια συνορεύει με το Νομό Κορινθίας, στα δυτικά και νότια με το Νομό Αρκαδίας, ενώ στα νοτιοανατολικά βρέχεται από τον Αργολικό Κόλπο και στα βορειοανατολικά από τον Σαρωνικό. Το έδαφος του Νομού είναι κατά κύριο λόγο ορεινό. Οι ορεινές και ημιορεινές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 81,2 % της συνολικής έκτασης του Νομού. Το υπόλοιπο, πεδινό, τμήμα περιλαμβάνει την κλειστή πεδιάδα του Άργους και την κοιλάδα του Λυγουριού, καθώς και μικρά παράκτια τμήματα στην περιοχή Κρανιδίου και Ερμιόνης.

Η Αργολίδα, όπως και ολόκληρη η Ανατολική Πελοπόννησος έχει λίγα και μικρά επιφανειακά υδάτινα ρεύματα. Τα κυριότερα ποτάμια της αργολικής πεδιάδας είναι χείμαρροι όπως ο Ίναχος, που πηγάζει από το Αρτεμίσιο και ο Χάραδρος. Το καρστικό έδαφος της περιοχής ευνοεί τη δημιουργία υπόγειων δεξαμενών που γεμίζουν με τη διείσδυση των υδάτων των κλειστών οροπεδίων των Αργολιδοαρκαδικών ορέων και αναβλύζουν στην επιφάνεια κατά περιόδους. Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και ο ποταμός Εράσινος (Κεφαλάρι), καθώς και οι πηγές της Λέρνης. Υπάρχουν επίσης πολλές παράκτιες και υποθαλάσσιες πηγές, όπως της περιοχής Αγίου Γεωργίου Κυβερίου.

Οι ακτές της Αργολίδας παρουσιάζουν μεγάλο διαμελισμό, κυρίως μετά τη χερσόνησο των Μεθάνων και προς την πλευρά του Μυρτώου πελάγους, του οποίου βαθιά κόλπωση αποτελεί ο Αργολικός κόλπος.

β) Νομός Αρκαδίας

Ο Νομός Αρκαδίας έχει έκταση 4.419 τ. χλμ. και βρίσκεται στο κέντρο της Πελοποννήσου. Στα βόρεια συνορεύει με τους Νομούς Αχαΐας και Κορινθίας, στα δυτικά με τους Νομούς Ηλείας και Μεσσηνίας, στα νότια με τους Νομούς Μεσσηνίας και Λακωνίας και στα ανατολικά με το Νομό Αργολίδας, ενώ βρέχεται από τον Αργολικό κόλπο.

Ο νομός είναι κατά βάση ορεινός, καθώς οι ορεινοί όγκοι καταλαμβάνουν το

52,5% της συνολικής του έκτασης, ενώ το 28,6% είναι ημιορεινές εκτάσεις και μόλις το 8,8% αποτελούν οι πεδινές εκτάσεις. Στο κέντρο του Νομού απλώνεται το οροπέδιο της Τρίπολης που περιβάλλεται από τα Αργολικοαρκαδικά Όρη, το οποίο χωρίζεται σε μικρότερες λεκάνες. Τα νερά των λεκανών αυτών αποχετεύονται υπογείως με καταβόθρες, που σχηματίζουν λίμνες, έλη και κεφαλάρια, έξω από τα σύνορα του Νομού ή χύνονται στον Αλφειό και στον Αργολικό κόλπο. Το οροπέδιο της Τρίπολης και τα γύρω βουνά αποτελούν τον κυρίως υδροκρίτη της Πελοποννήσου, καθώς στα νότια του οροπεδίου πηγάζει ο Αλφειός, ο οποίος πριν βγει από τον Νομό, δέχεται τα νερά του Λάδωνα και του Ερύμανθου που πηγάζουν από την Αχαΐα. Στα βόρεια των Τροπαίων (Γορτυνία) υπάρχει φράγμα που συγκρατεί τα νερά του Λάδωνα και σχηματίζεται έτσι τεχνητή λίμνη.

γ) Νομός Κορινθίας

Ο νομός Κορινθίας έχει έκταση 2.289 τ. χλμ. Γεωγραφικά οριοθετείται στο βορειοανατολικό τμήμα της Πελοποννήσου, που περιλαμβάνει και μικρό τμήμα της Στερεάς. Συνορεύει στα δυτικά με το Νομό Αχαΐας, στα νότια με τους Νομούς Αρκαδίας και Αργολίδας και στα ανατολικά με το Νομό Αττικής. Στα βόρεια βρέχεται από τον Κορινθιακό κόλπο, ενώ ένα τμήμα του βρέχεται και από το Σαρωνικό. Το μεγαλύτερο τμήμα του Νομού είναι ορεινό, σε ποσοστό 59,5%, ενώ κατά μήκος του Κορινθιακού κόλπου απλώνεται η πεδινή ζώνη του, όπου εκτείνεται ο Κορινθιακός κάμπος καταλαμβάνοντας το 18,32% της συνολικής έκτασης του Νομού, ενώ το υπόλοιπο 22,5% αποτελούν οι ημιορεινές εκτάσεις. Μεταξύ Ζήριας, Αροανίων, Σαϊτά και Ολιγυρτού σχηματίζεται η λεκάνη του Φενεού και ανατολικότερα η λεκάνη και η λίμνη της Στυμφαλίας. Οι υδάτινοι πόροι του Νομού περιορίζονται σε μικρά υδάτινα ρεύματα, που κατεβαίνουν από το ορεινό εσωτερικό στη χαμηλή παραλιακή ζώνη. Ποταμοί αξιόλογοι δεν υπάρχουν. Οι κυριότεροι όμως από αυτούς είναι ο Τρικαλίτικος, ο Ασωπός και ο Ελισσών.

δ) Νομός Λακωνίας

Ο Νομός Λακωνίας καταλαμβάνει το νοτιοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας. Έχει έκταση 3.636 τ. χλμ. στα βόρεια συνορεύει με το Νομό Αρκαδίας, στα ανατολικά επίσης με το Νομό Αρκαδίας και βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος και το Λακωνικό κόλπο και στα δυτικά με το Νομό Μεσσηνίας, ενώ μικρό τμήμα του βρέχεται και από Μεσσηνιακό κόλπο. Το βασικό χαρακτηριστικό του γεωγραφικού ανάγλυφου είναι η ρηξιγενής λεκάνη που σχηματίζεται μεταξύ των οροσειρών του Πάρνωνια και του Ταυγέτου, οι οποίες απολήγουν, χαμηλώνοντας, στα ακρωτήρια Μαλέα και Ταίναρο. Οι ορεινοί όγκοι καταλαμβάνουν το 32,79% της συνολικής έκτασης του Νομού, ενώ το 43,5% είναι ημιορεινές και το 23,72% πεδινές εκτάσεις.

Μοναδικός ποταμός του Νομού είναι ο Ευρώτας, ο οποίος διασχίζει ολόκληρη την πεδιάδα της Λακωνίας, ενώ γενικά δεν σημειώνονται σημαντικοί υδάτινοι πόροι. Οι ακτές του Νομού χαρακτηρίζονται από το βαθύ Λακωνικό κόλπο που σχηματίζεται από το Ταίναρο και τον Μαλέα, όπου στην είσοδο του κόλπου, κοντά στο Μαλέα, υπάρχει η Ελαφόνησος.

ε) Νομός Μεσσηνίας

Ο Νομός Μεσσηνίας έχει έκταση 2.991 τ. χλμ. και καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Στα βόρεια συνορεύει με το Νομό Ηλείας και στα ανατολικά με τους Νομούς Αρκαδίας και Λακωνίας, ενώ στα δυτικά, στα νότια και κατά ένα τμήμα στα ανατολικά, βρέχεται από το Ιόνιο πέλαγος και το Μεσσηνιακό κόλπο. Το ανατολικό τμήμα του Νομού κυριαρχείται από τον ορεινό όγκο του Ταυγέτου, ενώ το βορειοανατολικό άκρο του φράσσεται από ορεινούς όγκους. Στο δυτικό τμήμα του Νομού κυριαρχούν χαμηλά όρη. Στο κέντρο του Νομού, σχηματίζεται η πεδιάδα της Μεσσηνίας, ενώ μικρότερες πεδιάδες σχηματίζονται στις ακτές του Ιονίου και στις περιοχές της Κυπαρισσίας, των Φιλιατρών, των Γαργαλιάνων, της Πύλου και της Μεθώνης. Συνολικά οι ορεινοί όγκοι καταλαμβάνουν το 40.17% της έκτασης του Νομού, ενώ το 25,9% είναι ημιορεινό και το 33,9% είναι πεδινό. Η πεδινή Μεσσηνία είναι πλούσια σε νερά, επιφανειακά και υπόγεια. Η μεγάλη Μεσσηνιακή πεδιάδα διασχίζεται από πολλά ποτάμια, μικρά κατά κύριο λόγο, μεγαλύτερο των οποίων είναι ο Πάμισος, ενώ στα ποτάμια του Νομού ρέει ο Νέδας. Στον όρμο του Πεταλιδίου, στον Μεσσηνιακό κόλπο εκβάλλει ο Βέλικας, ενώ στην παραλία της Καλαμάτας χύνεται ο Νέδων.

1.2.1 ΚΛΙΜΑ

Από κλιματολογική άποψη, η Πελοπόννησος μπορεί να διαιρεθεί σε τρία τμήματα:

- στο δυτικό, όπου επικρατεί, ιδίως στις παράκτιες περιοχές του, ο θαλάσσιος μεσογειακός τύπος (υγρό κλίμα)
- στο ανατολικό και στο μεγαλύτερο μέρος του εσωτερικού όπου επικρατεί ο χερσαίος μεσογειακός τύπος (ξηρό κλίμα) και
- στο ορεινό που περιλαμβάνει τα μεγάλα υψομέτρου ορεινά συγκροτήματα, όπου επικρατεί ο ορεινός τύπος κλίματος.

Εκτός όμως από τη βασική αυτή κλιματική διάκριση, η Πελοπόννησος παρουσιάζει μεγάλη κλιματική ποικιλία. Έτσι, τα ανατολικά παράκτια τμήματα είναι πλούσια σε ηλιοφάνεια αλλά σχετικά ξηρά, στο κεντρικό ορεινό συγκρότημα το κλίμα είναι δριμύ κατά την ψυχρή περίοδο με πολλούς παγετούς και χιόνια, ενώ τα δυτικά τμήματα έχουν πολύ περισσότερες βροχές και είναι θερμότερα το χειμώνα σε σχέση με τα ανατολικά.

Για τους λόγους αυτούς, οι ανατολικές περιοχές της Πελοποννήσου είναι φτωχές σε ρέοντα ύδατα και σε βλάστηση, ενώ τα ορεινά και δυτικά τμήματα έχουν άφθονες πηγές, πολλά νερά και πλούσια βλάστηση.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου ανήκει στη ζώνη του ελάχιστου της νέφωσης, άρα του μεγίστου της ηλιοφάνειας, καθώς οι έννοιες αυτές είναι συμπληρωματικές. Το χαρακτηριστικό αυτό του κλίματος είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για την προσέλκυση επισκεπτών. Από όλους τους μήνες του χρόνου κατά το Δεκέμβριο παρατηρείται ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με νέφωση, ενώ τον Αύγουστο ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με ηλιοφάνεια.

1.2.3 ΣΕΙΣΜΟΙ

Η Πελοπόννησος βρίσκεται πολύ κοντά στα όρια σύγκλισης των λιθοσφαιρικών πλακών, της Αφρικάνικης και της Ευρασιατικής. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα η περιοχή να γειτνιάζει με το χώρο στον οποίο εκλύεται το μεγαλύτερο ποσοστό σεισμικής ενέργειας στην Ελλάδα.

Η μεγαλύτερη σεισμική δραστηριότητα παρατηρείται στο θαλάσσιο χώρο δυτικά – νοτιοδυτικά της Πελοποννήσου και κατά μήκος του Κορινθιακού και Πατραϊκού κόλπου, ενώ τα επίκεντρα των σεισμών στην Ξηρά έχουν μικρότερη πυκνότητα και περιορίζονται στη Μεσσηνία, Αρκαδία και Κορινθία.

Οι σεισμοί στην πλειονότητά τους είναι τεκτονικοί σεισμοί, ενώ ελάχιστοι είναι ηφαιστειακής προέλευσης και συνδέονται με τη δράση των ηφαιστείων των Μεθάνων και του Σουσακίου.

1.3 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου, είναι μία από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας, όπως αυτές θεσπίστηκαν με το Ν. 1622/88 (ΦΕΚ 92/Α/88), αποτελούμενη από τους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ενώ η έδρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου βρίσκεται στην Τρίπολη.

Οι Περιφέρειες, ως αποκεντρωμένες μονάδες διοίκησης, συμβάλλουν στον εθνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό, σχεδιάζοντας, προγραμματίζοντας και εφαρμόζοντας πολιτικές για την κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της εκάστοτε χωρικής και διοικητικής τους αρμοδιότητας.

Τον ίδιο στόχο έχει και η θέσπιση του Β' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, της λεγόμενης Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης με το Ν. 2218/94 (ΦΕΚ 90/Α/13-6-94).

Ετη συνέχεια, γίνεται αναλυτική προσέγγιση της διοικητικής οργάνωσης της Α' βαθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης ανά Νομό, όπως αυτή διαμορφώθηκε πριν και μετά από την εφαρμογή του Προγράμματος Ανασυγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>>.

α) Νομός Αργολίδας

Πριν τη συγκρότηση της Α' θμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το Ν. 2539/97, ο Νομός Αργολίδας εμφανίζεται με 3 επαρχίες (Αργους, Ερμιονίδος, Ναυπλίας), με 4 Δήμους (Αργους, Κρανιδίου, Ναυπλίου και Μιδέας) και με 66 Κοινότητες. Μετά την εφαρμογή του Ν. 2539/97, αποτελείται από 14 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες και έχει ως έδρα το Νομό Ναυπλιέων.

β) Νομός Αρκαδίας

Πριν την εφαρμογή του Ν. 2539/97, ο Νομός Αρκαδίας εμφανίζεται με 4 επαρχίες (Γορτυνίας, Κυνουρίας, Παντινείας, Μεγαλόπολης), με 7 Δήμους (Λαγκαδίων, Άστρους, Λεωνιδίου, Λεβιδίου, Τρίπολης, Ανατολικής Φαλακισίας και Μεγαλόπολης) και με 238 Κοινότητες. Μετά την εφαρμογή του Ν. 2539/97, αποτελείται από 22 Νέους Δήμους και 1 Κοινότητα, έχοντας ως έδρα του Νομού, αλλά και της Περιφέρειας Πελοποννήσου, την Τρίπολη.

γ) Νομός Κορινθίας

Ο Νομός Κορινθίας εμφανίζεται, πριν την εφαρμογή του Ν. 2539/97, με 1 επαρχία (Κορινθίας), με 4 Δήμους (Κορινθίου, Λουτρακίου – Περαχώρας, Ξυλοκάστρου και Σικυώνας) και με 118 Κοινότητες. Μετά τη συγκρότηση της Α΄ βαθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το Ν. 2539/97, ο Νομός Κορινθίας αποτελείται από 15 Νέους Δήμους και έχει ως έδρα του την Κόρινθο.

δ) Νομός Λακωνίας

Πριν την εφαρμογή του Προγράμματος συγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>> ο Νομός Λακωνίας ήταν διοικητικά οργανωμένος σε 4 επαρχίες (Γυθείου, Επιδαύρου, Λιμήρας, Λακεδαίμονος, Οτιύλου), σε 3 Δήμους (Γυθείου, Μολάων και Σπάρτης) σε 164 Κοινότητες. Μετά τη συγκρότηση της Α΄ θμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το Ν. 2539/97, αποτελείται από 20 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες και έχει ως έδρα του την Σπάρτη.

ε) Νομός Μεσσηνίας

Πριν την εφαρμογή του Προγράμματος συγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>> με το Ν. 2539/94, ο Νομός Μεσσηνίας εμφανίζεται με 4 επαρχίες (Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας, Τριφυλίας), με 9 Δήμους (Καλαμάτας, Ανδρούσας, Μελιγαλά, Μεσσήνης, Πύλου, Γαργαλιάνων, Κυπαρισσίας, Φιλιατρών και Χώρας) και με 231 Κοινότητες. Μετά την εφαρμογή του Ν. 2539/97, ο Νομός Μεσσηνίας αποτελείται από 29 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες και έχει ως έδρα του την Καλαμάτα.

1.4 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

1.4.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με πληθυσμό 632.955 κατοίκους, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της απογραφής του 2001, παρουσιάζει πληθυσμιακή πυκνότητα 40,9 κατοίκους ανά τ. χλμ. Πρόκειται για μια από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας, καθώς η πυκνότητα αυτή είναι σημαντικά χαμηλότερη από την πυκνότητα σε επίπεδο χώρας, η οποία διαμορφώνεται στους 82,90 κατοίκους ανά τ. χλμ.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη στην Περιφέρεια από το 1960 μέχρι σήμερα, χαρακτηρίζεται από αρνητική μεταβολή. Ο πληθυσμός της Περιφέρειας μειώθηκε στο διάστημα 1961-2001 κατά 5,29%, άνω στη χώρα κατά την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε αύξηση, η οποία έφτασε το 30,4%.

Η Περιφέρεια υπέστη έντονα πληθυσμιακά πλήγματα λόγω της μετανάστευσης που έλαβε χώρα κατά τη δεκαετία του '60, ενώ κατά τη δεκαετία του '70 ο πληθυσμός εξακολούθησε να μειώνεται, αλλά με σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς. Τάσεις ανάκαμψης αρχίζουν να διαφαίνονται από τη δεκαετία του '80 και μετά, χωρίς όμως να κατορθώσει ο πληθυσμός να φτάσει στα επίπεδα του 1961.

Η μετανάστευση έπληξε έντονα την Πελοπόννησο, κυρίως μετά το 1955. στοιχεία για τη μετανάστευση κατά την περίοδο 1955-1975 υπάρχουν μόνο σε επίπεδο Γεωγραφικού Διαμερίσματος. Μετά το '75, όπου υπάρχουν στοιχεία σε επίπεδο Νομού, και παρά την κάμψη της εξωτερικής μετανάστευσης, η Περιφέρεια Πελοποννήσου

φρανίζει σε όλους τους νομούς της αρνητικό ισοζύγιο μετακινήσεων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.1 που ακολουθεί:

Πίνακας 1.1: Αναχωρήσαντες & εγκατασταθέντες στην Περιφέρεια Πελοποννήσου 1975-81

ΝΟΜΟΣ	ΑΝΑΧΩΡΗΣΑΝΤΕΣ		ΕΓΚΑΤΑ- ΣΤΑΘΕΝΤΕΣ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ
	ΣΥΝΟΛΟ	ΓΙΑ ΑΘΗΝΑ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΠΕΡ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	59.550	31.040	42.350	-17.200
ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	6.940	2.790	6.370	-570
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	14.800	7.410	8.710	-6.090
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	10.530	4.390	10.460	-70
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	8.740	4.870	6.410	-2.330
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	18.540	11.580	10.400	-8.140

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1981

Είναι προφανές από τον παραπάνω πίνακα, όπως θα φανεί και στην ανάλυση ανά Νομό, ότι οι Νομοί Αργολίδας και Κορινθίας, οι οποίοι βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας Πελοποννήσου, όπου η χρονοαπόσταση από την Αθήνα είναι μικρότερη, παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερο αρνητικό ισοζύγιο σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς. Οι Νομοί Αρκαδίας και Μεσσηνίας έχουν υποστεί τα σημαντικότερα πλήγματα, ενώ και ο Νομός Λακωνίας απώλεσε τμήμα του πληθυσμιακού δυναμικού του.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (2001), ο πληθυσμός παρουσιάζει έντονα στοιχεία ανισοκατανομής μεταξύ των Νομών, καθώς οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας συγκεντρώνουν ποσοστό που φτάνει το 52% του πληθυσμού της Περιφέρειας, ενώ το υπόλοιπο του πληθυσμού σχεδόν ισοκατανέμεται στους υπόλοιπους νομούς.

Παράλληλα, η πλειονότητα του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου που αντιστοιχεί σε ποσοστό 57%, για το έτος 1991, κατοικεί σε αγροτικές περιοχές, το 24% κατοικεί σε αστικές περιοχές και το 19% σε ημιαστικές περιοχές. Ενώ, το 50% του πληθυσμού κατοικεί σε πεδινές περιοχές, το 20% σε ορεινές και το 30% σε ημιορεινές.

1.4.2 ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

Ο Νομός Αργολίδας συγκεντρώνει το 16,6% του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου, ήτοι 105.295 κατοίκους, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της απογραφής του 2001. Είναι ο μικρότερος σε έκταση νομός της Περιφέρειας. Η πληθυσμιακή πυκνότητα φτάνει τους 48,9 κατοίκους ανά τ. χλμ., υπερβαίνοντας το μέσο όρο της Περιφέρειας. Ο πληθυσμός του Νομού ακολουθεί αυξητικές τάσεις από το '70 και μετά. Σε αντίθεση με την Περιφέρεια, στην περίοδο 1961-2001 ο πληθυσμός του Νομού Αργολίδας αυξήθηκε κατά 16,8%.

Η αστικοποίηση που χαρακτηρίζει το Νομό είναι εντονότερη σε σχέση με το μέσο όρο της Περιφέρειας, καθώς το 35% του συνολικού πληθυσμού για το έτος 1991 κατοικεί στις αστικές περιοχές του Νομού. Ένα πολύ σημαντικό ποσοστό που αντιστοιχεί στο 52% του πληθυσμού κατοικεί σε αγροτικές περιοχές ενώ το υπόλοιπο 13% κατοικεί σε ημιαστικές περιοχές. Η πλειονότητα του πληθυσμού του Νομού, σε ποσοστό που φθάνει το 63% κατοικεί σε πεδινές περιοχές, σημαντικά υψηλότερο ποσοστό από το μέσο όρο της Περιφέρειας, ενώ το 13% κατοικεί σε ορεινές περιοχές και το 18% σε ημιορεινές.

Η ηλικιακή πυραμίδα του Νομού Αργολίδας δεν αποτελεί αντιπροσωπευτική πυραμίδα σε σχέση με το πρότυπο της χώρας, καθώς υπάρχει σημαντικά αντιπροσώπευση των παραγωγικών ηλικιακών ομάδων, όπως προκύπτει και από την τιμή του δείκτη γήρανσης που φθάνει στο 74,35 και είναι χαμηλότερος από τους αντίστοιχους δείκτες των υπολοίπων νομών, αλλά και από τον αντίστοιχο εθνικό δείκτη που φθάνει το 77,31.¹

Ο Νομός αποτελείται από 14 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες σύμφωνα με το πρόγραμμα ανασυγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>>.

1.4.3 ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Ο Νομός Αρκαδίας είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση Νομός της Περιφέρειας, συγκεντρώνοντας όμως μόλις το 16% του πληθυσμού της Περιφέρειας, ήτοι 101.223 κατοίκους το 2001 και ως εκ τούτου είναι ο πλέον αραιοκατοικημένος Νομός, με πληθυσμιακή πυκνότητα 22,9 κατοίκους ανά τ. χλμ. Η πληθυσμιακή πυκνότητα του Νομού είναι σημαντικά χαμηλότερη από το μέσο όρο της Περιφέρειας και απέχει κατά πολύ από το μέσο όρο της χώρας.

Ο Νομός Αρκαδίας έχει υποστεί τις σημαντικότερες πληθυσμιακές απώλειες σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου κατά την περίοδο 1961-2001, καθώς ο πληθυσμός του Νομού μειώθηκε κατά 25,04%. Το φαινόμενο αυτό είναι ανάλογο με τη γεωμορφολογία της περιοχής, όπου είναι έντονο το ορεινό στοιχείο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, το 38% του πληθυσμού του Νομού κατοικεί σε ορεινές περιοχές, επίσης ένα 38% κατοικεί σε πεδινές περιοχές και ένα 25% σε ημιορεινές περιοχές, ποσοστά που διαφοροποιούνται από το μέσο όρο της Περιφέρειας. Ο Νομός Αρκαδίας συγκεντρώνει το υψηλότερο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς, το οποίο φτάνει το 68% το 1991, άνω ο αστικός πληθυσμός αποτελεί το 21% και ο ημιαστικός το 11%. Η χωρική κατανομή του πληθυσμού με βάση την αστικότητα, διαφοροποιείται από το μέσο όρο της Περιφέρειας, κυρίως ως προς το ποσοστό του πληθυσμού που κατοικεί σε αστικές περιοχές, το οποίο είναι σημαντικά χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέγεθος της Περιφέρειας.

Η ηλικιακή πυραμίδα του Νομού Αρκαδίας παρουσιάζει την αρνητική πληθυσμιακή κατανομή που χαρακτηρίζει το σύνολο της χώρας, αλλά με μεγαλύτερη ένταση, δηλαδή ελλιπή πληθυσμιακή ανανέωση και διογκωμένο τον αριθμό των ατόμων στις μη παραγωγικές ηλικίες. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται στο δείκτη γήρανσης που είναι ο υψηλότερος από όλους τους νομούς της Περιφέρειας και φθάνει στο 122,40, όταν ο αντίστοιχος εθνικός δείκτης είναι 77,3

Ο Νομός αποτελείται από 22 Νέους Δήμους και 1 Κοινότητα σύμφωνα με το πρόγραμμα ανασυγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>>.

¹ Ο δείκτης γήρανσης εκφράζει το ποσοστό των ηλικιωμένων ατόμων (>65 ετών) που αντιστοιχούν σε 100 νέα άτομα (0-14 ετών)

1.4.4 ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Ο Νομός Κορινθίας έχει έκταση 2.290 τ. χλμ. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, ο πληθυσμός ανέρχεται σε 53.941 κατοίκους, συγκεντρώνοντας το 24,3% του πληθυσμού της Περιφέρειας. Με πληθυσμιακή πυκνότητα 23,2 κατοίκους ανά τ. χλμ., είναι ο πλέον πυκνοκατοικημένος νομός της Περιφέρειας.

Ο Νομός Κορινθίας είναι ο μοναδικός από τους νομούς της Περιφέρειας που παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση από τη δεκαετία του '60 μέχρι και σήμερα, η οποία ανέρχεται στο 36,8%, ξεπερνώντας ακόμα την πληθυσμιακή αύξηση σε εθνικό επίπεδο.

Οι πληθυσμιακές εξελίξεις στο Νομό είναι συνάρτηση της γεωμορφολογίας του, αλλά και της γειτνίασής του με το μητροπολιτικό κέντρο της Αθήνας. Η πλειονότητα του πληθυσμού, ήτοι 59% για το 1991, κατοικεί σε πεδινές περιοχές, το 21% σε ορεινές και το 20% σε ημιορεινές. Ο πληθυσμός δεν είναι αστικοποιημένος, καθώς μόνο το 19% κατοικεί σε αστικές περιοχές, το 35% σε ημιαστικές και η πλειονότητα του πληθυσμού, το 46% κατοικεί σε αγροτικές περιοχές.

Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Νομού για το 1991 καταδεικνύει μια δυναμικότητα στην πληθυσμιακή διάρθρωση, η οποία οφείλεται στη δυναμική παρουσία των παραγωγικών ηλικιακών ομάδων έναντι των μη παραγωγικών ηλικιακών ομάδων, όπως διαφαίνεται και από το δείκτη γήρανσης που είναι 76,34, όταν ο αντίστοιχος δείκτης για τη χώρα είναι 77,3.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα <<Ιωάννης Καποδίστριας>> ο Νομός Κορινθίας απαρτίζεται από 15 Νέους Δήμους.

1.4.5 ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Ο Νομός Λακωνίας με έκταση 3.636 τ. χλμ. είναι ο δεύτερος σε έκταση νομός της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ο πληθυσμός του αντιπροσωπεύει το 15,7% του πληθυσμού της Περιφέρειας και ανέρχεται, κατά το 2002, σε 99.671 κατοίκους. Η πληθυσμιακή πυκνότητα είναι μόλις 27,4 κάτοικοι ανά τ. χλμ., όντας ο δεύτερος πιο αραιοκατοικημένος νομός της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η μεταναστευτική κίνηση της δεκαετίας του '60 συνετέλεσε αποφασιστικά στην πληθυσμιακή αποψίλωση που υπέστη ο Νομός. Με εξαίρεση τη δεκαετία του '80, ο πληθυσμός του Νομού συνέχισε να συρρικνώνεται από το 1961 μέχρι και τις μέρες μας, έχοντας υποστεί συνολική μείωση 16% ως το 2001.

Ο πληθυσμός του Νομού κατοικεί σε ποσοστό 67% σε αγροτικές περιοχές, ενώ το υπόλοιπο του πληθυσμού σκοπτανέμεται σε αστικές και ημιαστικές περιοχές. Οι περισσότεροι κάτοικοι διαμένουν σε πεδινές περιοχές σε ποσοστό 49%, ενώ το 38% κατοικεί στις ημιορεινές και το 14% στις ορεινές περιοχές του Νομού.

Η ηλικιακή πυραμίδα του Νομού παραλέμει σε γηράσκοντα πληθυσμό, όπως αποδεικνύεται και από το δείκτη γήρανσης του Νομού που φτάνει στο 118,55.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης <<Ιωάννης Καποδίστριας>>, ο Νομός Λακωνίας αποτελείται από 20 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες.

4.6 ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

πληθυσμός του Νομού Μεσσηνίας ανέρχεται σε 172.825 κατοίκους, αντιπροσωπεύοντας το 27,3% του πληθυσμού της Περιφέρειας για το 2001. Η έκτασή του είναι 2.991 τ. χλμ. και η πληθυσμιακή του πυκνότητα είναι 57,8 κάτοικοι ανά τ. χλμ., όντας ο δεύτερος πιο πυκνοκατοικημένος νομός της Περιφέρειας.

Όπως και ο Νομός Λακωνίας, ο Νομός Μεσσηνίας υπέστη πληθυσμιακή συρρίκνωση, κυρίως λόγω της στασιμότητας κατά τη δεκαετία του '60. Η πληθυσμιακή αποψίλωση συνεχίζεται και τις επόμενες δεκαετίες, με μείωση κατά τη δεκαετία του '80. Κατά την περίοδο 1961-2001 ο Νομός Μεσσηνίας απώλεσε το 18,47% του πληθυσμού του.

Όμοια και για έναν Νομό εντονότερα αστικοποιημένο από το μέσο όρο της Περιφέρειας, ο δεύτερος πιο αστικοποιημένος νομός μετά την Αργολίδα, με ποσοστό αστικού πληθυσμού 29%. Το υπόλοιπο του πληθυσμού καταλαμβάνεται κατά 55% σε αγροτικό και κατά 16% σε ημιαστικό πληθυσμό. Ο Νομός Μεσσηνίας συγκεντρώνει το χαμηλότερο ποσοστό πληθυσμού, συγκριτικά με τους υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας, που κατοικεί σε ορεινές περιοχές, το οποίο διαμορφώνεται στο 12% κατά το 1991, ενώ το υπόλοιπο του πληθυσμού καταλαμβάνεται σε πεδινές και ημιορεινές περιοχές.

Η ηλικιακή πυραμίδα του Νομού προσιδιάζει σε αυτή του Νομού Αρκαδίας, χωρίς όμως να είναι τόσο έντονη η παρουσία του πληθυσμού που γηράσκει, όπως φαίνεται από το δείκτη γήρανσης που φτάνει το 106,67 (Αρκαδία: 122,4 και Χώρα: 77,3). Ο Νομός αποτελείται από 29 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες.

5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ας επόμενα περιγράφονται το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου και η κατάσταση απασχόλησης σε σχέση με αυτό.

5.1 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ (ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 - ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ)

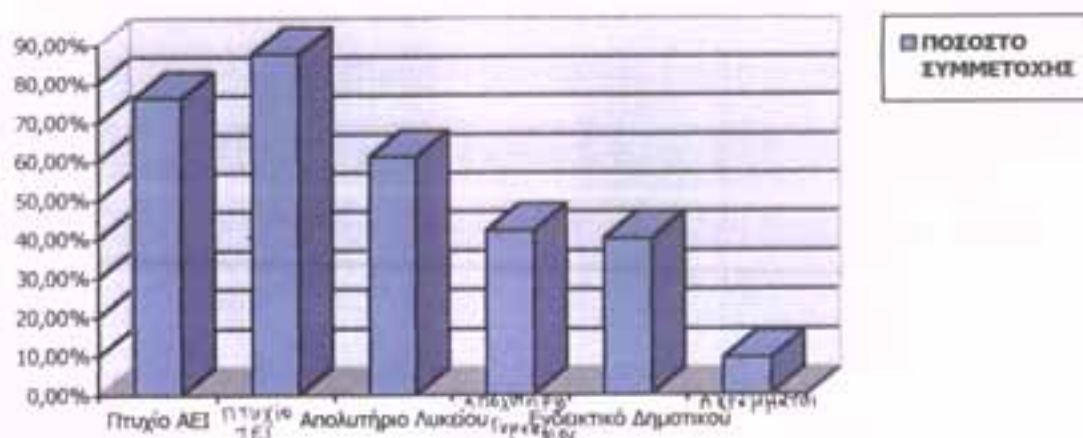
Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η κατάσταση απασχόλησης σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης. Η συσχέτιση αυτή επιτρέπει την ανάλυση στη σχέση που υπάρχει μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης του πληθυσμού της γαμοσύμης ηλικία (14 ετών και άνω) και την ένταξή του στις διάφορες κατηγορίες απασχόλησης του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι-άνεργοι), καθώς και στη σημαντική κοινωνικοοικονομική κατηγορία των μη ενεργών. Τα στοιχεία για την εν λόγω ανάλυση αντλήθηκαν από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (Ε.Ε.Δ.) της ΕΣΥΕ που διεξήχθη το Β' τρίμηνο του 2001.

Πρό την επισκόπηση του πίνακα 1.2 εξάγονται τα εξής συμπεράσματα:

Περιφέρεια Πελοποννήσου

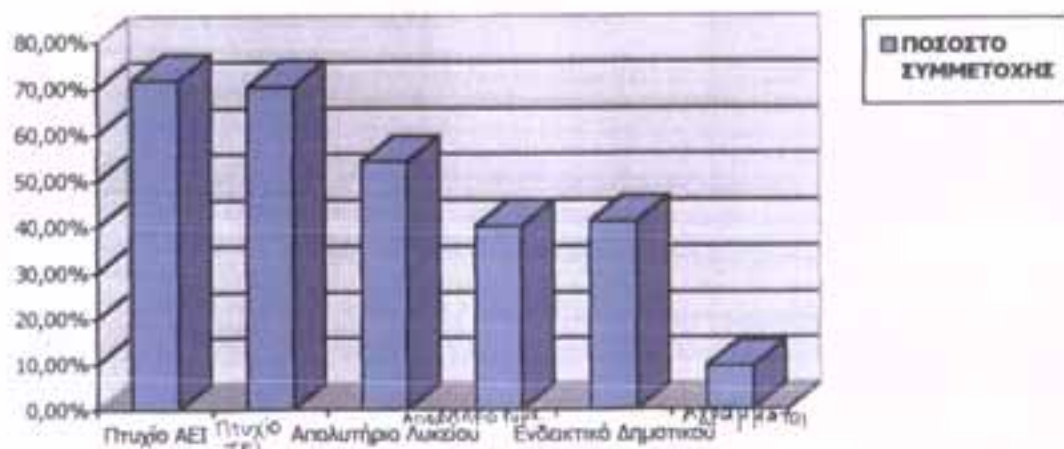
- α) Το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας μειώνεται, καθώς χαμηλώνει το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού. Το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής εμφανίζεται στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Ανώτερη 87,68% και Ανώτατη 76,21%) και το χαμηλότερο στους αγράμματους (9,37%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2001

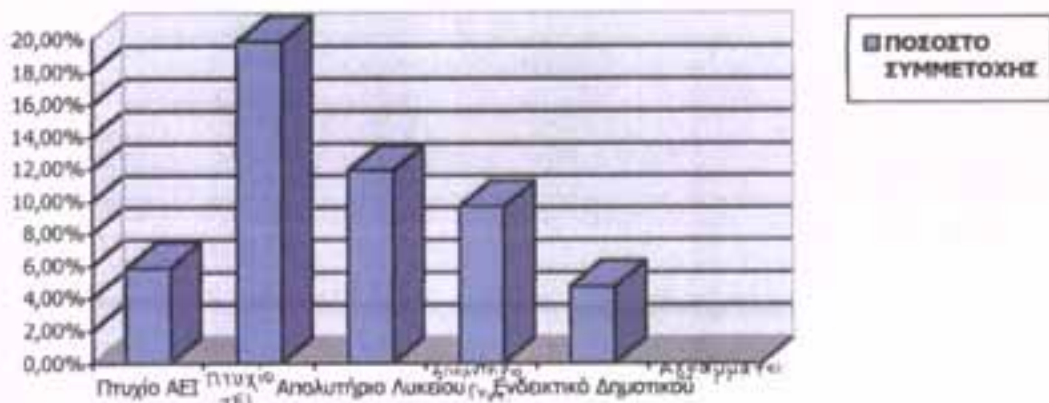
- β) Όσον αφορά την απασχόληση, η κατάσταση είναι παρόμοια με αυτή της συμμετοχής του εργατικού δυναμικού. Το ποσοστό απασχόλησης μειώνεται στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης εμφανίζεται στους απόφοιτους ανώτατης εκπαίδευσης (71,75%) και στους απόφοιτους ανώτερης εκπαίδευσης (70,29%), ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης εμφανίζονται στους αγράμματους (9,37% περίπου) και εν συνεχεία στους απόφοιτους γυμνασίου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2001

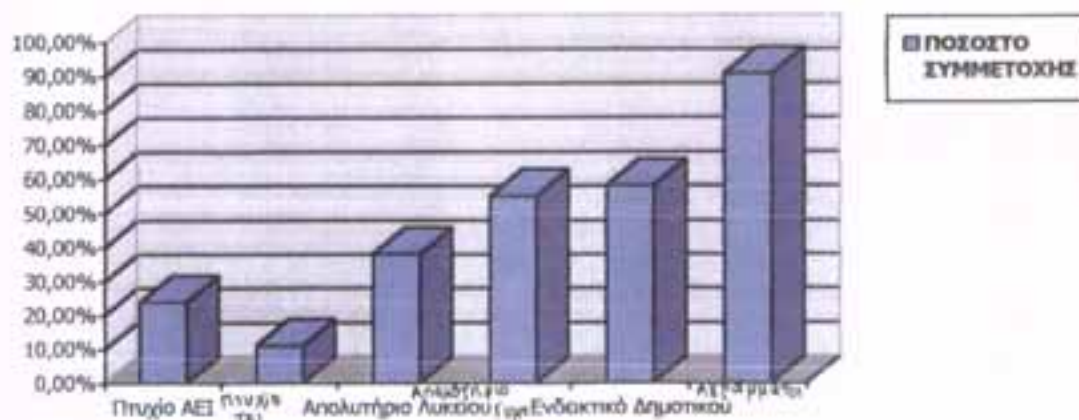
- γ) τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται στους απόφοιτους Ανώτερης Εκπαίδευσης (19,84%) και στους απόφοιτους Λυκείου (11,87%), ακολουθούν τα άτομα που κατέχουν απολυτήριο γυμνασίου (9,65%), και με μικρότερο ποσοστό αλλά όχι μικρό οι πτυχιούχοι ΑΕΙ (5,85%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2001

- δ) Όσον αφορά την κατά φύλο κατανομή την κατανομή του εργατικού δυναμικού, οι άντρες παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής και απασχόλησης σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, με εξαίρεση τα άτομα που δεν έλαβαν τη στοιχειώδη μόρφωση. Οι γυναίκες αντίθετα, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά από τους άντρες σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, μόνον όσον αφορά το μη εργατικό δυναμικό.
- ε) Τέλος, όσον αφορά το μη εργατικό δυναμικό, αυτό διογκώνεται στις χαμηλότερες εκπαιδευτικές κατηγορίες. Συγκεκριμένα, ενώ το ποσοστό των μη ενεργών στους πτυχιούχους ΑΕΙ είναι 23,79%, για τους αγράμματους φτάνει στο 90,63%, δικαιολογώντας το μικρό ποσοστό ανεργίας που εμφανίζει η κατηγορία αυτή, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της κατηγορίας αυτής είναι εκτός αγοράς εργασίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΗ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2001

Ευνοψίζοντας τα κύρια σημεία της ανάλυσης του επιπέδου εκπαίδευσης σε σχέση με την κατάσταση απασχόλησης του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου, παρατηρούνται τα εξής:

- α) Οι άντρες υπερτερούν των γυναικών τόσο στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης (κάτοχοι απολυτηρίου Λυκείου, Γυμνασίου και Δημοτικού, όσο και στα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης (Ανώτερη-Ανώτατη).
- β) Το βάρος της ανεργίας και κυρίως της αεργίας (μη συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό) το επωμίζονται τα άτομα κυρίως με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευση και εξειδίκευσης.
- γ) Τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής και απασχόλησης παρατηρούνται στους αποφοίτους της ανώτατης και ανώτερης εκπαίδευσης.
- δ) Τα ποσοστά μη εργατικού δυναμικού είναι υψηλότερα στις κατώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης, ενώ στις γυναίκες σημειώνονται υψηλότερα ποσοστά από ότι στους άντρες, με μοναδική εξαίρεση την κατηγορία των γυναικών που δεν έχουν λάβει τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

1.6 ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ – ΑΝΕΡΓΙΑ – ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

1.6.1 ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ & ΑΝΕΡΓΙΑ

Έχοντας διαθέσιμα στοιχεία όπου αποτυπώνεται η εξέλιξη της κατά φύλο και κατά ηλικία διάρθρωσης του εργατικού δυναμικού και των ανέργων της Περιφέρειας Πελοποννήσου και της χώρας, κατά την εξετία 1995-2000, συμπεραίνονται τα εξής:

- I. Το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας της Περιφέρειας μειώνεται διαχρονικά, παραμένοντας μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής της χώρας. Το σημαντικότερο είναι ότι η μείωση του ποσοστού συμμετοχής αφορά μόνο τους άντρες, οι οποίοι μειώνονται κατά 12,6%, ενώ για την ίδια περίοδο το γυναικείο εργατικό δυναμικό αυξάνει τη συμμετοχή του στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας, γεγονός που οφείλεται στην είσοδο μη ενεργών γυναικών στο εργατικό δυναμικό.
- II. Το ποσοστό του μη εργατικού δυναμικού (ποσοστό αεργίας), παρουσιάζει αύξηση (1,82 ποσοστιαίων μονάδων), φτάνοντας το αντίστοιχο της χώρας, ενώ στην αρχή της περιόδου διερεύνησης ήταν μικρότερο κατά τρεις (3) ποσοστιαίες μονάδες. Όσον αφορά την κατά φύλο κατανομή των άεργων, το 60,1 % περίπου αποτελείται από γυναίκες, ακολουθώντας όμως φθίνουσα πορεία καθ' όλη την εξετία, παρουσιάζοντας κάμψη 1,9 ποσοστιαίων μονάδων. Αντίθετα, παρουσιάζεται αύξηση των αντρών που κατατάσσονται στην κατηγορία "μη ενεργοί", της τάξης του 10,8%, με αποτέλεσμα το ποσοστό μη ενεργού δυναμικού των αντρών να παρουσιάζει αύξηση κατά 5,57 ποσοστιαίες μονάδες.

- III. Όσον αφορά την κατά ηλικία διάρθρωση, όπως φαίνεται από τον πίνακα 1.13, ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας των νέων (κάτω των 25 ετών) είναι ιδιαίτερα χαμηλό (40,9% περίπου) σε σχέση με το ποσοστό συμμετοχής των άλλων ηλικιακών ομάδων. Μια πιθανή εξήγηση για το φαινόμενο της χαμηλής συμμετοχής των νέων στο εργατικό δυναμικό, είναι η επιθυμία τους να βελτιώσουν τα προσόντα τους και το επίπεδο των βασικών δεξιοτήτων τους, σίγουρα όμως αντικατοπτρίζει και μία μείωση του αριθμού των κατάλληλων ευκαιριών απασχόλησης. Αυτό καθίσταται σαφές από τα μη αναμενόμενα υψηλά ποσοστά ανεργίας που εμφανίζει η ηλικιακή αυτή ομάδα και κυρίως οι γυναίκες.
- IV. Όσο αφορά την ανεργία, η Περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το σύνολο της χώρας, παρουσιάζοντας όμως σταθερά ανοδική πορεία την τελευταία εξαετία 1995-2000, παρά το μεγάλο ποσοστό υποαπασχόλησης που εμπεριέχεται στην απασχόληση του πρωτογενή τομέα. Η ανεργία πλήττει ιδιαίτερα τις γυναίκες, καθώς το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι μεγαλύτερο από εκείνο των αντρών κατά δέκα (10) ποσοστιαίες μονάδες. Η αύξηση των ανέργων οφείλεται κυρίως στην αύξηση της ανεργίας των γυναικών, καθώς το 60% των ανέργων, κατά την περίοδο 1995-2000, είναι γυναίκες, ακολουθώντας τις τάσεις σε επίπεδο χώρας για την ίδια περίοδο.
- V. Το ποσοστό Ανεργίας Μακράς Διάρκειας υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της χώρας, η διαφορά όμως δείχνει να αμβλύνεται καθώς το 1999 κινείται στα ίδια επίπεδα.

1.6.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ – ΑΝΕΡΓΙΑ

-) Το κυρίαρχο φαινόμενο το οποίο παρατηρείται στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, είναι η πολύ μεγάλη συμμετοχή των ηλικιωμένων στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας, καθώς τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω αποτελούν το 31% περίπου του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της χώρας κυμαίνεται στο 22,65%. Το παραπάνω γεγονός προφανώς εξηγείται από τη μεγάλη γήρανση του πληθυσμού της Περιφέρειας, ενώ αφορά και τα φύλα και έχει ως αποτέλεσμα κατά κάποιο τρόπο τη στρέβλωση και την υποεκτίμηση των ποσοστών συμμετοχής και απασχόλησης συνολικά της Περιφέρειας, καθώς στην ηλικιακή αυτή ομάδα παρατηρούνται ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά, τόσο στην ηλικιακή αυτή ομάδα παρατηρούνται ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά, τόσο συμμετοχής, όσο και απασχόλησης, της τάξης του 8% περίπου. Άμεση απόρροια των παραπάνω είναι η διόγκωση του πληθυσμού που εντάσσεται στους μη ενεργούς με παράλληλη αύξηση των ποσοστών μη εργατικού δυναμικού.
-) Κατά την εξαετία 1995-2000 στην Περιφέρεια Πελοποννήσου παρατηρείται σημαντική μείωση των απασχολούμενων, η οποία οφείλεται εξ ολοκλήρου στην μείωση της ανδρικής απασχόλησης, ενώ η γυναικεία αυξάνεται κατά ένα πολύ μικρό ποσοστό.

Παρατηρείται μείωση της απασχόλησης στη μεταποίηση και σημαντική αύξηση της απασχόλησης στις κατασκευές, κλάδος ο οποίος έχει άμεση εξάρτηση, τόσο από τους υπόλοιπους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όσο και από τα έργα και την πορεία των χρηματοδοτήσεων του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Παρατηρείται σημαντική αύξηση των απασχολούμενων στον Τριτογενή Τομέα, τόσο σε απόλυτα μεγέθη, όσο και στο ποσοστό συμμετοχής του εν λόγω τομέα στη συνολική απασχόληση. Αυτή η αύξηση παρατηρείται σε όλους τους κλάδους του Τριτογενή Τομέα, τόσο στους παραδοσιακούς όπως οι <<λοιπές υπηρεσίες>>, όσο και σε έναν κλάδο εφαρμογής νέων τεχνολογιών και παραγωγής νέων προϊόντων, τον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, ο οποίος καταγράφει και τη μεγαλύτερη αύξηση. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί του <<εμπορίου / εστιατορίων / ξενοδοχείων>>, όπου η απασχόληση σημειώνει μείωση.

Όσον αφορά την ανεργία, η Περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το σύνολο της χώρας, παρουσιάζοντας όμως σταθερά ανοδική πορεία την τελευταία εξαετία 1995-2000, παρά το μεγάλο ποσοστό υποαπασχόλησης που εμπεριέχεται στην απασχόληση του πρωτογενή τομέα.

Το ποσοστό ανεργίας μακράς διάρκειας υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της χώρας, η διαφορά όμως δείχνει να αμβλύνεται καθώς το 1999 κινείται στα ίδια επίπεδα.

7. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

7.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

7.1.1 Γενικά Στοιχεία

Η οικονομία της Περιφέρειας στηρίζεται κατά κύριο λόγο στον πρωτογενή τομέα (αγροτική παραγωγή) και στον δευτερογενή τομέα (κυρίως στις υπηρεσίες), ενώ μειώνεται η σημασία και ο ρόλος του τριτογενή τομέα, ο οποίος χαρακτηρίζεται από φθίνουσα πορεία και χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν².
 Το συγκεκριμένο:

εξέλιξη του Ακαθάριστου Προϊόντος του πρωτογενή τομέα στην Περιφέρεια για την περίοδο 1991-2001 παρουσιάζει μικρή αύξηση της τάξης του 0,8%. Η αύξηση αυτή είναι κατά πολύ χαμηλότερη από την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας (11%). Παρά τη φθίνουσα πορεία του κατά τη δεκαετία του '80, ο πρωτογενής τομέας δείχνει να ανακάμπτει, καθώς την επόμενη δεκαετία σημειώνεται, έστω και μικρή, αύξηση. Η προβληματικότητα του πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας φαίνεται από το γεγονός ότι στη διάρκεια της τριακονταετίας 1971-2001,

Όσον αφορά τις εκτιμήσεις του Ακαθάριστου Περιφερειακού Προϊόντος, η μεθοδολογία εκτίμησης έχει βασιστεί στο νέο τρόπο υπολογισμού που εφαρμόζει η ΕΣΥΕ για την εκτίμηση του ΑΕΠ σε εθνικό επίπεδο, σύμφωνα με στοιχεία που αναφέρονται στην έκδοση της ALFA ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΣΤΕΤΩΣ & ΕΠΙΛΟΓΗΣ <<ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 2001>>, προσαρμόζοντας ανάλογο τα αντίστοιχα στοιχεία των ετών 1970-2001.

ο προϊόν του πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας αυξήθηκε κατά 17%, ενώ η αντίστοιχη αύξηση στη χώρα φτάνει το 70%.

Ο πρωτογενής τομέας κατά το 2001 συμμετέχει στο συνολικό προϊόν της Περιφέρειας κατά 18%, παρουσιάζοντας συνεχή μείωση του ποσοστού συμμετοχής του από το έτος 1981 και μετά, χάνοντας δηλαδή τη δυναμική του στη διαμόρφωση του συνολικού προϊόντος της Περιφέρειας.

Ε σύγκριση με το ποσοστό συμμετοχής του πρωτογενή τομέα σε επίπεδο συνόλου χώρας, το αντίστοιχο της Περιφέρειας Πελοποννήσου βρίσκεται σε σαφώς υψηλότερο επίπεδο (18% έναντι 8% κατά το έτος 2001), γεγονός που υποδηλώνει ότι, παρά τη φθίνουσα πορεία εξέλιξης, ο πρωτογενής τομέας διατηρεί τη σημασία του για την οικονομία της Περιφέρειας σε σχέση με τη χώρα.

Η σημασία επίσης του πρωτογενή τομέα για την Περιφέρεια έγκειται και στο μεγάλο ποσοστό με το οποίο συμμετέχει στη συνολική απασχόληση της Περιφέρειας, αφού παρά την σχετική μείωση του κατά την εξαετία 1995-2000, κατά 22%, φαίνεται να απασχολούνται σ' αυτόν 78.300 εργαζόμενοι οι οποίοι αντιστοιχούν στο 39% των εργαζομένων της Περιφέρειας.

Καλλιεργούμενες εκτάσεις

Από την παρατήρηση στοιχείων διαπιστώνονται τα εξής:

- Η συνολική γεωργική γη (περιλαμβανομένων των αγραναπαύσεων) της Περιφέρειας Πελοποννήσου εμφανίζει διαχρονική τάση μείωσης, κατά τη διάρκεια των ετών 1985-1998 (μείωση της τάξης του 8,5%).
- Η εξέλιξη των καλλιεργούμενων εκτάσεων είναι επίσης πτωτική στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο 1985-1998, αφού σημειώθηκε πτώση της καλλιεργούμενης γεωργικής γης κατά 2,6%.
- Στη χρονική περίοδο που εξετάζεται, οι εκτάσεις σε αγρανάπαυση κυμάνθηκαν σε ποσοστά από 16,5% έως 24,4% των συνολικών γεωργικών γαιών της Περιφέρειας. Το μέγεθός τους όμως διαχρονικά και κυρίως μετά το 1990 παρουσιάζει πτώση, με αποτέλεσμα κατά το 1998 να αποτελούν το 16,5% των συνολικών γαιών (μείωση κατά 29,9% σε σχέση με το 1985).
- Στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, κυριαρχούν οι δενδρώδεις καλλιέργειες, ειδικότερα ελιές και εσπεριδοειδή, που καταλαμβάνουν σταθερά πάνω από το 57% της συνολικής καλλιεργούμενης γης, καθ' όλη της εξεταζόμενη χρονική περίοδο.
- Με βάση το έτος 1998, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις της Περιφέρειας Πελοποννήσου διαρθρώνονται ως εξής:

α) Δενδρώδεις καλλιέργειες	:	2.338.677 στρέμματα (ποσοστό 65,3%)
β) Αροτραίες καλλιέργειες	:	830.214 στρέμματα (ποσοστό 23,2%)
γ) Αμπέλια	:	282.583 στρέμματα (ποσοστό 7,9%)
δ) Κηπευτική Γη	:	128.867 στρέμματα (ποσοστό 3,6%)

- Οι αρδευόμενες εκτάσεις παρουσιάζουν πολύ θετική πορεία, με μια αύξηση κατά 40%, κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, η οποία μάλιστα είναι συνεχής με εξαίρεση μόνο το 1990.

Ζωικό Κεφάλαιο

Μια άλλη παράμετρος η οποία επηρεάζει αλλά και καταδεικνύει την πτώση αγροτικής δραστηριότητας στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, είναι η συνεχής φθίνουσα πορεία την οποία ακολουθεί το ζωικό κεφάλαιο της Περιφέρειας Πελοποννήσου, μέχρι το έτος 1998, όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση τα στοιχεία πινάκων όσον αφορά την σύνθεση και εξέλιξη ζωικού κεφαλαίου της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρατηρούνται τα εξής:

Συνολικά ο αριθμός του ζωικού κεφαλαίου στην Περιφέρεια Πελοποννήσου μειώνεται κατά την εξεταζόμενη περίοδο 1989-1998. Το μέγεθος της μείωσης διαφέρει στα διάφορα είδη του ζωικού κεφαλαίου. Στα βοοειδή, τα κουνέλια και χοίρους η μείωση είναι περίπου της τάξης 25%, ενώ στα αιγοπρόβατα περίπου της τάξης του 2%. Η μείωση του αριθμού των ζώων στα διάφορα είδη του ζωικού κεφαλαίου δεν ακολουθεί τάση, αλλά παρουσιάζει διακυμάνσεις με ακανόνιστες αυξομειώσεις, γεγονός που υποδηλώνει ότι η κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι αγροτική δραστηριότητα η οποία τελεί υπό χαμηλή οργάνωση και σε περιστασιακή συμπληρωματικότητα με τις καλλιέργειες της φυτικής παραγωγής.

Η μοναδική κτηνοτροφική δραστηριότητα, η οποία δεν εμφανίζει αρνητική πορεία αλλά αυξητική, είναι η μελισσοκομία. Συνολικά, η αύξηση του αριθμού των κυψελών φτάνει το 35% κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Δάση

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πρώτης Εθνικής Απογραφής Δασών, τα δάση στην Περιφέρεια καλύπτουν το 8,8% της συνολικής έκτασης, ήτοι 7.560.000 στρέμματα.

Το πρόβλημα των πυρκαγιών είναι έντονο στα δάση της Περιφέρειας Πελοποννήσου, αφού κατά την τελευταία δεκαετία αποτεφρώθηκαν περίπου 100.000 στρέμματα δασών.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα δάση και οι δασικές εκτάσεις της Περιφέρειας Πελοποννήσου αφορούν κυρίως κινδύνους από ασθένειες, από διαβρωτικά φαινόμενα και από πυρκαγιές.

Η παραγωγική εκμετάλλευση των δασών στην Περιφέρεια ακολουθεί φθίνουσα πορεία και έχει πολύ μικρό ειδικό μέρος για το σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου εκτός από το Ν. Αρκαδίας, ο οποίος εμφανίζει μια σχετικά αξιόλογη αλλά φθίνουσα δραστηριότητα σε αυτόν τον τομέα.

Τα προϊόντα που παράγονται είναι κυρίως στρογγυλή ξυλεία από έλατα και πεύκα, καυσόξυλα και χριστουγεννιάτικα δένδρα. Παράγονται επίσης καυσόξυλα από γεωργικές εκμεταλλεύσεις με ελαιόδενδρα, καθώς αυτή είναι μια τόσο ανεπτυγμένη καλλιέργεια στην Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Τα δάση για παραγωγική οικονομική εκμετάλλευση συγκεντρώνονται στις περιοχές των ορεινών όγκων του Παργέτου, του Πάρνωνα και του Μαινάλου.

Λιεία

αλιευτική παραγωγή συμμετέχει μόνο κατά 3% στη συνολική ακαθάριστη αξία παραγωγής του πρωτογενή μέσα της Περιφέρειας Πελοποννήσου, με μικρές ετήσιες διακυμάνσεις. Παρατηρείται λοιπόν μικρή αλιευτική δραστηριότητα, παρά τη μεγάλη ακτογραμμή της Περιφέρειας, αφού αυτή περιβάλλεται σχεδόν στο σύνολό της από θάλασσα. Η αλιευτική δραστηριότητα συγκεντρώνεται γύρω από τους κόλπους της Περιφέρειας και είναι κυρίως παράκτια και μέση, με μεγάλη συμμετοχή και ερασιτεχνών αλιέων.

Ο συνολικός αριθμός σκαφών της Περιφέρειας ανέρχεται σε 2.952 εκ των οποίων 475 επαγγελματικά και 2.450 ερασιτεχνικά, ενώ το σύνολο των παράκτιων αλιευτικών σκαφών ανέρχεται σε 3.300 (660 επαγγελματίες και 540 ερασιτέχνες).

Ο Νομός Αργολίδας είναι εκείνος ο οποίος παρουσιάζει την εντονότερη δραστηριότητα στην αλιεία και ακολουθούν με μεγάλη απόσταση οι υπόλοιποι Νομοί, κυρίως της Λακωνίας και της Μεσσηνίας.

Η αλιεία εσωτερικών υδάτων είναι περιορισμένη εξαιτίας της στενότητας των φυσικών πόρων και της κατά πολύ χαμηλότερης δυνατότητας που προσφέρεται για παράκτια αλιεία.

Στις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει αρχίσει να αναπτύσσεται και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου η ιχθυοκαλλιέργεια σε θαλάσσια ύδατα. Συνολικά, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου λειτουργούν 37 μονάδες πάχυνσης ευρύαλων αλιών, ποσοστό 15% στο σύνολο της χώρας και 1 μονάδα οστρακοκαλλιέργειας.

7.2 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο δευτερογενής τομέας κατά το έτος 2001, εκτιμάται ότι συμμετέχει κατά 23% στη διαμόρφωση του συνολικού ακαθάριστου Προϊόντος της Περιφέρειας Πελοποννήσου, με συνεχώς φθίνουσα πορεία από το έτος 1971. Με εξαίρεση τη δεκαετία του '70, όπου το προϊόν του δευτερογενή τομέα παρουσιάζει μικρή μείωση, τις επόμενες δεκαετίες το προϊόν του τομέα αυξάνεται, με ρυθμό που φτάνει το 14% κατά την τριακονταετία 1971-2001, αν και ακολουθεί χαμηλότερους ρυθμούς, τόσο από την αντίστοιχη αύξηση σε εθνικό επίπεδο, όσο και από την αντίστοιχη αύξηση του συνολικού ΑΕΠ της Περιφέρειας. Η μείωση του ποσοστού συμμετοχής του δευτερογενή τομέα στο συνολικό ΑΕΠ της Περιφέρειας, οφείλεται στην εντονότερη αύξηση του προϊόντος στον τριτογενή τομέα.

Από τους επιμέρους κλάδους του δευτερογενή τομέα στην Περιφέρεια, οι κλάδοι που παρουσιάζουν αύξηση στο ακαθάριστο Προϊόν τους για το σύνολο της τριακονταετίας 1971-2001, είναι ο κλάδος των Κατασκευών και της Ενέργειας, το Ακαθάριστο Προϊόν των οποίων αυξήθηκε κατά της προαναφερθείσα περίοδο κατά 77% και 426% αντίστοιχα. Η αύξηση του Ακαθάριστου Προϊόντος των παραπάνω κλάδων είναι ιδιαίτερα έντονη κατά την περίοδο 1971-1981. Η μεταποίησης, τέλος, δείχνει να ανακάμπτει τη δεκαετία του '90, καθώς είναι η πρώτη φορά τα τελευταία 30 χρόνια που το προϊόν του κλάδου αυξάνεται, με αύξηση που φθάνει το 17%.

Όσον αφορά τη διάρθρωση του δευτερογενή τομέα, η κύρια συνιστώσα του τομέα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι η μεταποίηση. Κατά το 2001 το ποσοστό συμμετοχής της μεταποίησης στο προϊόν του δευτερογενή τομέα της Περιφέρειας ήταν της τάξης του 46%. Παρά το γεγονός ότι προκύπτει για τη σημαντικότερη συνιστώσα του τομέα, η συμμετοχή της είναι φθίνουσα, από το 74% το 1971, μειώνεται στο 55% το 1981, σημειώνει περαιτέρω μείωση στο 47% το 1991 για να φτάσει στο 46% το 2001.

Τέλος, αναφορικά με τη συμμετοχή των Νομών στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν του δευτερογενή τομέα, τη σημαντικότερη συμμετοχή σημειώνει ο Νομός Κορινθίας, ο οποίος το 2001 παράγει το 37% του αντίστοιχου

Περιφερειακού Προϊόντος, ενώ σημαντική είναι η συμμετοχή και του Νομού Αρκαδίας, με 22%. Ακολουθεί ο Νομός Μεσσηνίας με 18%, ο Νομός Αργολίδας με 14% και ο Νομός Λακωνίας με 9%.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η μεταποίηση διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση του προϊόντος του δευτερογενή τομέα για όλους τους Νομούς, ενώ η παρουσία της φαίνεται να ισχυροποιείται κατά την τελευταία δεκαετία. Εξαιρεση αποτελεί ο Νομός Αρκαδίας, όπου διαχρονικά ισχυροποιείται η συμμετοχή του κλάδου της ενέργειας (λόγω της ύπαρξης των μονάδων παραγωγής ενέργειας από τη ΔΕΗ), ο οποίος παράγει το 90% του προϊόντος του δευτερογενή τομέα του Νομού, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία καταγραφής του ΑΕΠ για το έτος 2001.

7.3 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τριτογενής τομέας είναι ο πρώτος τομέας οικονομικής δραστηριότητας από πλευράς Ακαθάριστου Προϊόντος, συμμετέχοντας το έτος 2001 με ποσοστό 59% στο συνολικό Ακαθάριστο Προϊόν της Περιφέρειας, παρουσιάζοντας παράλληλα αυξητική πορεία από άποψη ποσοστού συμμετοχής και αυξάνοντας σταδιακά τη δυναμική στη διάρθρωση του συνολικού προϊόντος της Περιφέρειας. Παραμένει όμως σημαντικά χαμηλότερο αυτό από το αντίστοιχο της Χώρας (68%).

- Η εξέλιξη του Ακαθάριστου Προϊόντος του τριτογενή τομέα παρουσιάζει έντονη ανοδική τάση, τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Η εξέλιξη του προϊόντος στην Περιφέρεια εμφανίζει ρυθμούς που πλησιάζουν αυτούς της χώρας, με υπερδιπλασιασμό του προϊόντος του τομέα στη διάρκεια του τομέα στη διάρκεια της τριακονταετίας 1971-2001 και στα δύο χωρικά επίπεδα.
- Από του επιμέρους κλάδους του τριτογενή τομέα, εκείνοι που παρουσιάζουν τη θετικότερη εξέλιξη στο Ακαθάριστο Προϊόν τους είναι οι κλάδοι των Τραπεζών-Ασφαλειών, της Δημόσιας Διοίκησης, της Υγείας-Εκπαίδευσης και των Διαφόρων Υπηρεσιών. Το προϊόν των υπολοίπων κλάδων του τριτογενή τομέα παρουσιάζει χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης.
- Όσον αφορά τη διάρθρωση του προϊόντος του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια κατά το 2001, αυτή προσδιορίζεται από δύο κυρίως κλάδους: το Εμπόριο και τις Διάφορες Υπηρεσίες, με ποσοστά συμμετοχής 23% και 16% αντίστοιχα. Ακολουθούν οι κλάδοι των Μεταφορών (14%), της Δημόσιας Διοίκησης (14%), των Κατοικιών (14%) και της Υγείας-Εκπαίδευσης (12%), ενώ ιδιαίτερα χαμηλή είναι η συμβολή του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας, με ποσοστό συμμετοχής 6%.
- Όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής του τριτογενή τομέα στη συνολική απασχόληση της Περιφέρειας, εμφανίζεται διαχρονικά αυξανόμενο. Στην περίοδο 1995-2000, ο αριθμός των απασχολούμενων αυξήθηκε κατά 4,7%, ενώ παράλληλα αυξάνεται και η συμμετοχή του τομέα από 37,95 το 1995 σε 43,5% το 2000, καθιστώντας έτσι τον τριτογενή τομέα τον πρώτο σε σημασία από πλευράς απασχόλησης στον οικονομικό τομέα της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Ός προς τη συμμετοχή των Νομών στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν του τριτογενή τομέα, οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας συμμετέχουν, σύμφωνα με εκτιμήσεις για το 2001, συνολικά κατά το 50%, ενώ οι

υπόλοιποι Νομοί παρουσιάζουν μικρότερη συμμετοχή. Ειδικότερα, ο Νομός Αργολίδας παράγει το 18% του Ακαθάριστου Περιφερειακού Προϊόντος, ο Νομός Αρκαδίας το 17% και, τελευταίος όσον αφορά τη συμμετοχή του, είναι ο Νομός Λακωνίας με 15%.

Ο κλάδος που φαίνεται να κυριαρχεί στη συμμετοχή στο προϊόν του τριτογενή τομέα σε όλους τους Νομούς είναι το εμπόριο, ενώ η συμμετοχή των υπολοίπων κλάδων ποικίλλει ανάλογα με το Νομό. Στην Αργολίδα, τη δεύτερη σημαντικότερη συμμετοχή, μετά το εμπόριο, σημειώνουν οι διάφορες υπηρεσίες, στην Αρκαδία η δημόσια διοίκηση, στην Κορινθία επίσης η δημόσια διοίκηση, οι μεταφορές και οι κατοικίες, στη Λακωνία οι μεταφορές και οι κατοικίες και στη Μεσσηνία οι κατοικίες.

7.4 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τουριστικός τομέας είναι για την Περιφέρεια Πελοποννήσου η δραστηριότητα στην οποία σχεδιάζεται να ηριξεί την αναπτυξιακή της προοπτική, παρά τη σχετικά χαμηλή σημερινή συμμετοχή της στην οικονομική δραστηριότητα της Περιφέρειας. Ως εκ τούτου, στο σημείο αυτό ακολουθεί συνοπτική αναφορά τόσο στις τουριστικές ιδιωτικές υποδομές, όσο και στην τουριστική δραστηριότητα της Περιφέρειας.

Είναι γεγονός ότι οι εκτεταμένοι και ποικιλόμορφοι τουριστικοί πόροι της Περιφέρειας αποτέλεσαν αυτοπαραγωγική πηγή για τους κατοίκους της, από τις αρχές του 1960. Η τουριστική ανάπτυξη ξεκίνησε πρώτα από τους Νομούς Κορινθίας και Αργολίδας. Ο πρώτος παρουσίασε αυξημένη ζήτηση του παραλιακού χώρου για παραθεριστική κατοικία λόγω του ότι αποτελεί περιαστική περιοχή της Αττικής και ο δεύτερος δέχτηκε, από τις πρώτες περιοχές της χώρας, τουριστικές εισροές. Έτσι οι δύο αυτοί Νομοί ξεκίνησαν την τουριστική τους δραστηριότητα δύο δεκαετίες νωρίτερα από τους άλλους, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται τώρα σχετικά ανεμευνοητοι τουριστικά, ενώ άλλες περιοχές εμφανίζουν ελάχιστη τουριστική αξιοποίηση. Αυτό είναι ένα στοιχείο υποταξικής ανισότητας όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, που εμπειρικά εκφράζεται σε διαφοροποιημένα επίπεδα υποδομής, πληρότητας και τουριστικής δραστηριότητας μεταξύ των Νομών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω στοιχεία και με βάση τη σημερινή κατάσταση, η Περιφέρεια δέχεται μόνο το 6,4% των αφίξεων τουριστών επί του συνόλου της χώρας, ποσοστό ελάχιστο, το οποίο δεν αντιστοιχεί – ανταποκρίνεται ούτε στην έκταση ούτε στους τουριστικούς πόρους της Περιφέρειας. Το ποσοστό των διανυκτερεύσεων στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι ακόμη μικρότερο από το ποσοστό αφίξεων (3,3% επί του συνόλου της χώρας), γεγονός που καταδεικνύει τη μικρή μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών στην Περιφέρεια.

Από την ανάλυση των στοιχείων του τουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, φαίνεται ότι η συγκεκριμένη περιοχή, ενώ έχει πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, παρουσιάζει περιορισμένη τουριστική κίνηση. Συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, προσελκύει μικρούς αριθμούς επισκεπτών, ιδιαίτερα αλλοδαπών και υστερεί σημαντικά στον αριθμό διανυκτερεύσεων τόσο συνολικά, όσο και κατ' άτομο. Η Περιφέρεια προσελκύει τουρισμό αποκτών μόνο σε μικρό αριθμό συγκεκριμένων σημείων. Ο μεγάλος όγκος επισκεπτών πραγματοποιούν βραχυήμερες επισκέψεις που συναρτώνται κύρια με συγκεκριμένα μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους (αλλοδαποί) με τουρισμό Σαββατοκύριακου (ημεδαποί). Σημαντική μείωση του αλλοδαπού τουρισμού στην Περιφέρεια παρατηρήθηκε κατά την περίοδο 1985-1999 ενώ ο εγχώριος τουρισμός παρουσίασε σχετική αύξηση.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Περιφέρεια ως προς την τουριστική δραστηριότητα, εντείνονται λόγω της σχετικά χαμηλής ποιότητας των καταλυμάτων και της περιορισμένης διάρκειας τουριστικής σεζόν. Τα χαμηλής ποιότητας καταλύματα (ξενοδοχεία Γ' τάξης, τα οποία αποτελούν το 51,8% του συνόλου των καταλυμάτων της Περιφέρειας το 2001) που κυριαρχούν στην Περιφέρεια, όπως εξάλλου και στο σύνολο της χώρας, πολλαπλασιάζουν τις γενικές αρνητικές τάσεις του τουρισμού στην Περιφέρεια. οι κατηγορίες αυτές τείνουν να προσελκύσουν πολύ μικρότερο αριθμό αλλοδαπών τουριστών.

Γενικά η Περιφέρεια στερείται ξενοδοχειακής υποδομής στις υψηλές τάξεις τουριστικών καταλυμάτων, με αποτέλεσμα να προσελκύει κυρίως μεσαία προς χαμηλά εισοδήματα επισκεπτών.

Οι διαφορές ανάμεσα στους πέντε Νομούς της Περιφέρειας ως προς την ποσότητα και την ποιότητα της ξενοδοχειακής υποδομής είναι μεγάλες, με επακόλουθη της ανισομερή κατανομή των επισκεπτών και του παραγόμενου εισοδήματος στις επιμέρους περιοχές της.

Άλλες μορφές τουρισμού, όπως ο οικολογικός, ο χιονοδρομικός, ο εξειδικευμένος πολιτιστικός, ο ορειβατικός και ο αθλητικός διαφόρων τύπων, είναι νέες εν δυνάμει μορφές τουρισμού, οι οποίες ατονούν μέχρι σήμερα, αλλά αναμένεται να διευρύνουν τις επιλογές των τουριστών, δρώντας θετικά υπέρ της επιμήκυνσης της τουριστικής σεζόν και της διερεύνησης – μεγέθυνσης της τουριστικής δραστηριότητας της Περιφέρειας.

1.7.4.1 Τουριστικά καταλύματα (Πίνακας 1.3 - Παράρτημα)

- Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπήρχαν, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του ΕΟΤ (2001), 521 ξενοδοχειακές μονάδες, με 33.612 κλίνες.
Η συμμετοχή των ξενοδοχειακών κλινών της Περιφέρειας Πελοποννήσου στο ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας κινείται σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο, φτάνοντας το 5% περίπου. Η μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων της Περιφέρειας είναι 65 κλίνες, σύμφωνα με τα τελευταία συγκριτικά στοιχεία του ΕΟΤ, σημαντικά χαμηλότερη από την αντίστοιχη μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων στο σύνολο της χώρας (73,6).
- Σε ότι αφορά τη χωρική κατανομή του ξενοδοχειακού δυναμικού της Περιφέρειας ανά Νομό, παρατηρείται ότι η ξενοδοχειακή υποδομή δεν ισοκατανέμεται στους Νομούς της Περιφέρειας. Αντίθετα μάλιστα, παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των Νομών. Πιο συγκεκριμένα, στους Νομούς Αργολίδας και Κορινθίας συγκεντρώνεται η πλειονότητα της ξενοδοχειακής υποδομής της Περιφέρειας, καθώς, κατά το έτος 2001, οι δύο αυτοί Νομοί κατέχουν αθροιστικά το 51,4% των μονάδων και το 63,6% των κλινών της Περιφέρειας. Ειδικότερα, ο Νομός Αργολίδας έχει τη μεγαλύτερη ξενοδοχειακή υποδομή με 149 μονάδες (28,8% του συνόλου της Περιφέρειας) και 12.673 κλίνες (38% του συνόλου), ενώ ο Νομός Αρκαδίας συγκεντρώνει μόνο το 12,2% των ξενοδοχειακών μονάδων (63 μονάδες) και το 7% των κλινών (2.337 κλίνες) της Περιφέρειας.

- Κατά την περίοδο 1985 – 2001, τόσο ο συνολικός αριθμός τουριστικών καταλυμάτων, όσο και ο αριθμός κλινών της Περιφέρειας παρουσίασαν αύξηση, αφού παρατηρήθηκε, κατά την προαναφερθείσα περίοδο, αύξηση των μονάδων κατά 19,2% και ακόμα υψηλότερη των κλινών (κατά 27,8%).

Στους Νομούς Μεσσηνίας και Λακωνίας σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση της ξενοδοχειακής υποδομής, κατά της περίοδο 1985 – 2001. ειδικότερα, στους δύο παραπάνω Νομούς ο αριθμός των ξενοδοχειακών μονάδων αυξήθηκε κατά 47,3% και 48,2% αντίστοιχα (έναντι 19,2% του συνόλου της Περιφέρειας), ενώ ακόμη μεγαλύτερη ήταν η αύξηση του αριθμού των κλινών (κατά 104,1% και 65,5% αντίστοιχα, έναντι 27,8% της Περιφέρειας). Στους Νομούς Αργολίδας, Κορινθίας και Αρκαδίας υπήρξε μικρή αύξηση της ξενοδοχειακής υποδομής (μικρότερη από την αντίστοιχη της Περιφέρειας) κατά 9,6%, 14,5% και 0,9% αντίστοιχα, όσον αφορά τον αριθμό των μονάδων και κατά 13%, 9% και 22% αντίστοιχα, όσον αφορά τον αριθμό των κλινών.
- Σε σχέση με τις κατηγορίες κλινών των τουριστικών καταλυμάτων της Περιφέρειας, η μεγαλύτερη αύξηση κατά την περίοδο 1985 – 2001 παρατηρήθηκε στον αριθμό των μονάδων Γ΄ τάξης (κατά 67,7%), ενώ ο αριθμός των κλινών αυξήθηκε κατά 47,6%. Οι ξενοδοχειακές μονάδες Α΄ τάξης αυξήθηκαν κατά 63,3% και οι αντίστοιχες κλίνες κατά 33,1%, ενώ η αύξηση για την κατηγορία Β΄ είναι 4,6% και 11,5% για τον αριθμό μονάδων και κλινών αντίστοιχα. Μείωση σημειώθηκε στον αριθμό μονάδων και κλινών Δ΄ και Ε΄ τάξης αντίστοιχα (κατά 23,5% και 17,8% για την κατηγορία Δ΄ και 47,3% και 38,3% για μονάδες και κλίνες αντίστοιχα). Οι μονάδες πολυτελείας διπλασιάστηκαν, ενώ ο αριθμός των κλινών τους πενταπλασιάστηκε.
- Ο μέσος όρος δυναμικότητας των Νομών είναι αντιπροσωπευτικός της τουριστικής φυσιογνωμίας τους, καθώς στο Νομό Αργολίδας η μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων είναι 85 κλίνες, ενώ στο Νομό Αρκαδίας μόλις 37. επιπλέον, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις μεταξύ των Νομών της Περιφέρειας στη δυναμικότητα ξενοδοχειακών μονάδων διαφόρων κατηγοριών. Οι μονάδες Α΄ και Β΄ τάξης είναι πολύ μεγαλύτερης κλίμακας, ενώ οι Γ΄ και Δ΄ τάξης, που ανήκουν σε μικρούς επιχειρηματίες, είναι πολύ μικρότερες. Πιο συγκεκριμένα, η μέση μονάδα πρώτης τάξης στο Νομό Αργολίδας κατά το 2001 είναι δυναμικότητας 209 κλινών (έναντι 125 της Περιφέρειας Πελοποννήσου), ενώ για την τρίτης τάξης μονάδα η μέση δυναμικότητα είναι 51 κλίνες (έναντι 49 της Περιφέρειας Πελοποννήσου). Αντίθετα, στο Νομό Μεσσηνίας η μέση μονάδα πρώτης τάξης είναι δυναμικότητας 85 κλινών, ενώ για την τρίτης τάξης μονάδα η δυναμικότητα είναι 45 κλίνες.

Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι η κατανομή των τουριστικών μονάδων είναι ανισομερής, τόσο ως προς τον αριθμό τους όσο και ως προς το μέγεθος τους, καθώς οι μονάδες μεγάλης δυναμικότητας συγκεντρώνονται στην περιοχή Πορτοχελίου – Ερμιονίδος στην Αργολίδα και Λουτρακίου στην Κορινθία, ενώ στις άλλες τουριστικές περιοχές της Περιφέρειας συγκεντρώνονται μονάδες μικρής – μεσαίας μέσης δυναμικότητας.
- Η υποδομή της Περιφέρειας είναι κυρίως Γ΄ τάξης, όπως και σε εθνικό επίπεδο. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ για το 2001, η τουριστική υποδομή Γ΄ τάξης της Περιφέρειας αντιστοιχεί στο 51,8% των μονάδων και στο 39,7% των κλινών, με μέση δυναμικότητα 49 κλίνες. Οι μονάδες Β΄ τάξης προσφέρουν, επίσης, σημαντικό αριθμό κλινών (30,3% επί του συνόλου), και αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό

(17,5%) του συνολικού αριθμού ξενοδοχειακών μονάδων της Περιφέρειας. Οι μονάδες Α' τάξης αντιπροσωπεύουν το 9,4% των μονάδων και το 18,2% του συνόλου των ξενοδοχειακών κλινών της Περιφέρειας, με μέση δυναμικότητα 125 κλίνες, ενώ εκείνες της Δ' και Ε' τάξης αντιπροσωπεύουν μικρά ποσοστά κλινών. Θα πρέπει, επίσης, να επισημανθεί το γεγονός της ελάχιστης συμμετοχής στο ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας των μονάδων στην κατηγορία "Πολυτελείας", που αντιπροσωπεύουν μόλις το 0,8% των μονάδων και το 4,2% των κλινών.

- Διαχρονικά, παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής των κλινών Γ' τάξης και μικρή μείωση των κλινών Β' τάξης στο σύνολο των κλινών της Περιφέρειας. Η συμμετοχή των κλινών Α' τάξης και Πολυτελείας σημειώνει μικρή αύξηση, ενώ η ποσοστιαία συμμετοχή των κλινών Δ' και Ε' τάξης παρουσιάζει διαχρονικά μείωση.
- Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και σε ότι αφορά τη διαχρονική εξέλιξη της δυναμικότητας του ξενοδοχειακού δυναμικού της Περιφέρειας. Ο μέσος όρος δυναμικότητας της Περιφέρειας παρουσιάζει διαχρονικά μικρή αύξηση και απ' 60 κλίνες το 1985 ανέρχεται σε 65 το 2001. ειδικότερα, κατά την εξεταζόμενη περίοδο αυξάνεται η μέση δυναμικότητα των μονάδων όλων των τάξεων πλην της Γ' , η οποία παρουσιάζει μείωση (από 56 κλίνες το 1985 σε 49 κλίνες το 2001).

1.7.4.2 Τουριστική Κίνηση – Πληρότητα (Πίνακας 1.4, 1.5 - Παράρτημα)

Στους πίνακες του παραρτήματος παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν την εξέλιξη των αφίξεων, των διανυκτερεύσεων και της μέσης ετήσιας πληρότητας στα ξενοδοχειακά καταλύματα της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Από τα στοιχεία αυτά, τα οποία έχουν ως πηγή της ΕΣΥΕ, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Αφίξεις

- Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα από την ΕΣΥΕ στοιχεία τουριστικής κίνησης, για το 1999, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου πραγματοποιήθηκαν 781.143 αφίξεις τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα. Η πλειονότητα των τουριστών, δηλαδή το 66% είναι ημεδαποί και το υπόλοιπο 34% είναι αλλοδαποί.
- Η συμμετοχή της Περιφέρειας Πελοποννήσου στις συνολικές αφίξεις τουριστών που πραγματοποιούνται στη χώρα κυμαίνεται, για την περίοδο 1985 – 1999, μόνο μεταξύ 6% και 8%. Οι ημεδαποί επισκέπτες της Περιφέρειας συμμετέχουν στις αντίστοιχες αφίξεις που πραγματοποιούνται στη χώρα σε ποσοστό που κυμαίνεται από 8% ως 10%, ενώ οι αφίξεις των αλλοδαπών κινούνται σε λίγο χαμηλότερα επίπεδα, της τάξης του 5% ως 7,6%.
- Κατά την περίοδο 1985 – 1999 ο αριθμός αφίξεων της Περιφέρειας παρουσίασε μείωση της τάξης του 10%. Η μείωση αυτή οφείλεται αποκλειστικά στη μείωση των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών, καθώς στο ίδιο διάστημα οι αφίξεις των ημεδαπών αυξήθηκαν. Οι εξελίξεις στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας Πελοποννήσου, δεν συμβαδίζουν με τις αντίστοιχες εξελίξεις στη χώρα, όπου τόσο στο διάστημα 1985 – 1999 όσο και κατά τη διάρκεια

του '90, οι αφίξεις τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα χαρακτηρίζονται από αυξητικές τάσεις.

- Όσον αφορά τους Νομούς της Περιφέρειας, η εικόνα διαφοροποιείται, καθώς οι Νομοί Αρκαδίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας παρουσιάζουν θετικές τάσεις αφίξεων κατά την περίοδο 1985-1999, η μείωση των αφίξεων στους άλλους Νομούς Αργολίδας και Κορινθίας διαμορφώνει αρνητικές τις τάσεις στο σύνολο της Περιφέρειας. Ο Νομός Αργολίδας έχει υποστεί τη σημαντικότερη μείωση (κατά 40%), ενώ η μείωση των αφίξεων στο Νομό Κορινθίας κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα, φθάνοντας το 13%. Και στις δύο περιπτώσεις, η μείωση οφείλεται στη μείωση των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών. Στους άλλους Νομούς, οι τάσεις είναι αυξητικές. Η σημαντικότερη αύξηση σημειώθηκε στο Νομό Μεσσηνίας, κατά 67%, ενώ οι Νομοί Αρκαδίας και Λακωνίας ακολουθούν με πολύ μικρότερη αύξηση, η οποία φθάνει το 15%. Παρά το γεγονός ότι στους Νομούς αυτούς οι αφίξεις στο σύνολό τους αυξάνονται κατά την περίοδο 1985-1999, οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών μειώνονται, με εξαίρεση το Νομό Μεσσηνίας.
- Οι περισσότερες αφίξεις της Περιφέρειας, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 50%, παρατηρούνται στους Νομούς Αργολίδας και Μεσσηνίας. Ο Νομός Κορινθίας συγκεντρώνει το 20% και ακολουθούν οι Νομοί Λακωνίας και Αρκαδίας, με 19% και 10% αντίστοιχα. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι διαχρονικά φαίνεται να διαφοροποιείται η εικόνα των Νομών ως προς την προσέλκυση τουριστικής κίνησης. Ο Νομός Αργολίδας έχει μειώσει αισθητά τη συμμετοχή του στις αφίξεις της Περιφέρειας κατά την περίοδο 1985-1999, ενώ οι Νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας έχουν αυξήσει τη συμμετοχή τους. Ενώ, οι αφίξεις στους Νομούς Αρκαδίας και Κορινθίας, με μικρές διακυμάνσεις, κινούνται στα ίδια επίπεδα ως προς τη συμμετοχή τους στην Περιφέρεια.

Διανυκτερεύσεις

- Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία τουριστικής κίνησης της ΕΣΥΕ για το 1999, πραγματοποιήθηκαν 1.982.751 διανυκτερεύσεις τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το 56% είναι διανυκτερεύσεις ημεδαπών και το υπόλοιπο 44% είναι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών.

Οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα της Περιφέρειας αντιστοιχούν στο 3,3% των συνολικών διανυκτερεύσεων της χώρας για το 1999. Όπως προαναφέρθηκε, το ποσοστό διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών είναι χαμηλότερο, σε σύγκριση με το αντίστοιχο των ημεδαπών. Αντίστοιχα χαμηλή είναι και η συμμετοχή των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών της Περιφέρειας στο αντίστοιχο μέγεθος της χώρας. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου πραγματοποιείται το 7,7% περίπου των διανυκτερεύσεων ημεδαπών της χώρας, ενώ οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών αντιστοιχούν μόνο στο 1,9% της χώρας. Σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας, η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει για την περίοδο 1985-1999 υψηλότερη και συνεχώς αυξανόμενη ποσοστιαία συμμετοχή διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών στο σύνολο των διανυκτερεύσεων και χαμηλότερη και διαρκώς μειούμενη συμμετοχή αλλοδαπών τουριστών.

- Κατά το χρονικό διάστημα 1985-1999 ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων στην Περιφέρεια παρουσίασε μείωση της τάξης του 21,3%. Η μείωση αυτή οφείλεται στη μείωση των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών στην Περιφέρεια (-44,9%), η οποία παρατηρήθηκε

κυρίως κατά τη δεκαετία του '90, ενώ οι αντίστοιχες διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών αυξήθηκαν κατά 18,7%. Οι εξελίξεις αυτές δεν συμβαδίζουν με τις αντίστοιχες του συνόλου της χώρας, όπου ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων παρουσιάζει αύξηση κατά 35,2%. Η αύξηση αυτή προέρχεται τόσο από την αύξηση του αριθμού διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών κατά 34,5%, όσο και από την αύξηση των διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών κατά 37,5%.

- Σε ότι αφορά τη συμμετοχή των επιμέρους νομών στο σύνολο των διανυκτερεύσεων της Περιφέρειας, παρατηρείται ότι οι Νομοί Αργολίδας και Κορινθίας, οι οποίοι όπως προαναφέρθηκε συγκεντρώνουν την πλειονότητα της ξενοδοχειακής υποδομής της Περιφέρειας, κατέχουν αθροιστικά το 56% του συνόλου των διανυκτερεύσεων της Περιφέρειας. Αντίθετα, ο Νομός Αρκαδίας, που έχει το μικρότερο ξενοδοχειακό δυναμικό συγκεντρώνει μόνο το 7,8% των συνολικών διανυκτερεύσεων της Περιφέρειας.

Μείωση των διανυκτερεύσεων παρατηρήθηκε στους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας και Κορινθίας, με εντονότερη στο Νομό Αργολίδας (-54,4%), ενώ στους Νομούς Λακωνίας και Μεσσηνίας ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων σημείωσε άνοδο, που ήταν η υψηλότερη από την αντίστοιχη του συνόλου χώρας. Στους Νομούς Αργολίδας και Κορινθίας παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη μείωση στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών (-62,9% και -45,9% αντίστοιχα), ενώ στους Νομούς Λακωνίας και Μεσσηνίας παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη αύξηση των διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών (κατά 79,5% και 92,3% αντίστοιχα), σε σύγκριση πάντα με το σύνολο της Περιφέρειας.

Πληρότητα

- Η πληρότητα των τουριστικών καταλυμάτων αποτελεί ένα αξιόλογο δείκτη της τουριστικής κίνησης μιας περιοχής, σε σχέση με την υπάρχουσα υποδομή σε καταλύματα. Με βάση το δείκτη αυτό, διαφαίνεται ότι τα ξενοδοχειακά καταλύματα της Περιφέρειας παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό πληρότητας. Το τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, δηλαδή το 1999, η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων της Περιφέρειας ανέρχεται στο 37,9%. Στην πληρότητα των καταλυμάτων συμβάλουν κατά 21,2% οι ημεδαποί τουρίστες, έναντι 16,7% των αλλοδαπών, καθώς, όπως προέκυψε από την προηγούμενη ανάλυση, οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών τουριστών υπερέχουν των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών σε ξενοδοχειακά καταλύματα.
- Διαχρονικά, η πληρότητα των καταλυμάτων της Περιφέρειας σημειώνει αυξομειώσεις. Η υψηλότερη τιμή παρατηρήθηκε το 1990 όπου έφτασε το 44,2%, ενώ η χαμηλότερη παρατηρήθηκε το 1996, όπου έφτασε το 37,3%.
- Από τους πέντε επιμέρους Νομούς, την υψηλότερη πληρότητα διαχρονικά, παρουσιάζει ο Νομός Αργολίδας, με πληρότητες που κυμαίνονται από 51% το 1985 στο 47,4% το 1999, καταδεικνύοντας διαχρονική τάση μείωσης της προσέλευσης και διανυκτέρευσης τουριστών στο Νομό. Οι χαμηλότερες πληρότητες διαχρονικά παρατηρούνται το Νομό Αρκαδίας, όπου η πληρότητα κυμαίνεται από 35% περίπου (το 1985) μέχρι 31% (το 1999).
- Όπως έχει προαναφερθεί, χαρακτηριστικό της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι ο εσωτερικός τουρισμός, γεγονός που αποτυπώνεται και στην πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Όλοι οι Νομοί, με εξαίρεση της Αργολίδα, παρουσιάζουν υψηλότερες πληρότητες από ημεδαπούς τουρίστες.

8 ΥΠΟΔΟΜΗ

8.1 ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

8.1.1 Μεταφορές

Οδικό Δίκτυο

Το συνολικό εθνικό και επαρχιακό δίκτυο της Περιφέρειας με την εφαρμογή του Β' ΚΠΣ ανέρχεται σε 6.200 χλμ. Από αυτά, τα 1.250 αφορούν εθνικό οδικό δίκτυο και τα υπόλοιπα 4.950 επαρχιακό.

Αρκετά σημαντικές ήταν οι παρεμβάσεις κατά την τελευταία δεκαετία στη δημιουργία αυτοκινητόδρομου Αθήνα – Τρίπολη – Καλαμάτα, ο οποίος συνδέει τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας με την Αθήνα και την Καλαμάτα, ενώ επίσης σημαντικός αναπτυξιακός παράγοντας για την Περιφέρεια είναι η διέλευση, από το βόρειο τμήμα της, μεγάλου μέρους του οδικού άξονα ΠΑΘΕ.

ο μεγαλύτερο μέρος του εθνικού δικτύου της Περιφέρειας διέρχεται μέσα από τους Νομούς Κορινθίας, Αρκαδίας και Μεσσηνίας (περίπου το 70%), ενώ το Νομό Αρκαδίας διασχίζει το μεγαλύτερο ποσοστό του επαρχιακού δικτύου της Περιφέρειας (32% περίπου).

Όσον αφορά το οδικό δίκτυο ανά νομό, η κατάσταση διαμορφώνεται ως εξής:

Το 21,5% του συνολικού δικτύου του Νομού Αργολίδας είναι κύριο οδικό δίκτυο, το 9,5% είναι κοινοτικό, ενώ το υπόλοιπο 69% του συνολικού οδικού δικτύου είναι αγροτικοί και δασικοί δρόμοι.

Στο Νομό Αρκαδίας, το 16,5% του συνολικού οδικού δικτύου είναι κύριο, ενώ το 7,7% είναι κοινοτικό και το 75,7% είναι αγροτικό / δασικό.

Ο Νομός Κορινθίας έχει κύριο οδικό δίκτυο σε ποσοστό 17%, ενώ το κοινοτικό δίκτυο του Νομού είναι το 10% του συνολικού δικτύου και το αγροτικό / δασικό αποτελεί το 73% του συνολικού δικτύου. }

Στο Νομό Λακωνίας, το κύριο δίκτυο είναι το 13,5% του συνολικού, το κοινοτικό δίκτυο είναι το 6,6% και το αγροτικό / δασικό το 80%.

Τέλος, το κύριο δίκτυο του Νομού Μεσσηνίας αποτελεί το 18,2% του συνολικού του δικτύου, το κοινοτικό είναι το 3,5% και το αγροτικό / δασικό είναι το 78,32%.

Στο Νομό Αρκαδίας, όντας ο μεγαλύτερος σε έκταση νομός, συγκεντρώνεται το 33,97% του συνολικού δικτύου της Περιφέρειας, ακολουθεί ο Νομός Μεσσηνίας με 26,48%, ο Νομός Λακωνίας με 16,8%, ο Νομός Κορινθίας με 14,46% και τελευταίος ο Νομός Αργολίδας με 8,29%.

Η σύνδεση των δήμων και των κοινοτήτων ανά νομό, κατά το μεγαλύτερο τμήμα, γίνεται μέσω του επαρχιακού και κοινοτικού δικτύου, το μεγαλύτερο τμήμα του οποίου βρίσκεται σε μέτρια κατάσταση από πλευράς ποιότητας,

αρκετά χιλιόμετρα χρειάζονται ασφαλτόστρωση, διαπλάτυνση και βελτιώσεις ή/και συντήρηση. Ταυτόχρονα σε ένα μεγάλο τμήμα των δασικών και αγροτικών δρόμων απαιτείται βελτίωση. Επίσης, ύστερα από την εφαρμογή του Προγράμματος "Ι. Καποδίστριας" προέκυψαν ιδιαίτερες ανάγκες σύνδεσης των δημοτικών διαμερισμάτων με τις έδρες των νέων Δήμων, οι οποίες συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο τμήμα των υπηρεσιών. Ήδη σε πολλές περιοχές έχουν καλυφθεί αυτού του είδους οι ανάγκες μέσω του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, (κυρίως μέσω του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Πελοποννήσου). Αναμένεται δε σε δεύτερη φάση οι ανάγκες σε οδικό δίκτυο του Νομού να καλυφθούν από το Γ' ΚΠΣ και ειδικότερα από το νέο ΠΕΠ Πελοποννήσου 2000-2006.

Όσον αφορά το αγροτικό / δασικό δίκτυο, αυτό φαίνεται να εκτείνεται στα δασικά συμπλέγματα των ορεινών περιοχών, εξυπηρετώντας αφενός τις ανάγκες μετακινήσεων για δασικές εργασίες, αφετέρου τις ανάγκες διασύνδεσης ορισμένων ορεινών αγροτικών οικισμών.

Από τα παραπάνω και σε γενικές γραμμές, το οδικό δίκτυο της Περιφέρειας χαρακτηρίζεται ως εκτεταμένο, παρουσιάζοντας ωστόσο δυσλειτουργίες λόγω κακών γεωμετρικών χαρακτηριστικών του και χρήζει σε αρκετά σημεία του (κυρίως το επαρχιακό και το τοπικό διακοινοτικό) ανάγκης βελτιώσεων.

Όσον αφορά την πρόσβαση προς τους τουριστικούς πόρους, πολιτιστικούς και φυσικούς, γενικά χαρακτηρίζεται γενικά ικανοποιητική, καθώς η πλειονότητα των πόρων είναι προσπελάσιμοι. Η βατότητα του οδικού δικτύου όμως δεν είναι πάντοτε καλή, ενώ ορισμένοι πολιτιστικοί και εν δυνάμει τουριστικοί πόροι, είναι ακόμα δυσπρόσιτοι.

• Θαλάσσιες μεταφορές

Το μεταφορικό έργο των λιμένων της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι σχετικά περιορισμένο, παρά τη γεωμορφολογική της θέση. Στις θαλάσσιες μεταφορές της Περιφέρειας, σημαντικό ρόλο παίζει το λιμάνι της Καλαμάτας. Άλλα λιμάνια της Περιφέρειας είναι της Πύλου και της Κυπαρισσίας στη Μεσσηνία, του Ναυπλίου, της Ερμιονίδας, του Πορτοχελίου, του Τολού και της Παλαιάς Επιδαύρου στην Αργολίδα, καθώς και του Παράλιου Άστρους, του Λεωνιδίου και του Τυρού στην Αρκαδία, της Κορίνθου, του Κιάτου και των Αγίων Θεοδώρων στην Κορινθία. Τέλος, σημαντική υποδομή θαλάσσιων μεταφορών αποτελεί το λιμάνι του Γυθείου στη Λακωνία, ενώ δευτερεύουσας σημασίας για το Νομό είναι τα λιμάνια της Μονεμβασίας, της Νεάπολης, του Κυπαρισσίου, του Ιέρακα και της Ελαφονήσου. Το σύστημα λιμένων της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι ενταγμένο σε ένα δίκτυο θαλάσσιων μεταφορών σε διαπεριφερειακή – εθνική, αλλά και σε διεθνή κλίμακα. Το υπάρχον όμως σύστημα λιμένων της Περιφέρειας συνίσταται κυρίως σε μεταφορικές εξυπηρετήσεις τοπικού χαρακτήρα, σχετιζόμενες με τη σύνδεση ορισμένων λιμένων της περιοχής με νησιά που απέχουν μικρή απόσταση (π.χ. Σπέτσες, Κύθηρα). Οι συνδέσεις του συστήματος λιμένων της περιοχής σε διαπεριφερειακή κλίμακα είναι περιορισμένες σε αριθμό και με χαμηλές συχνότητες δρομολογίων. Ο λιμένας του Γυθείου εξυπηρετεί μια σύνδεση με Κύθηρα και Κρήτη, ενώ μία άλλη ακτοπλοϊκή γραμμή συνδέει τον Πειραιά με τη Μονεμβασία και τα Κύθηρα.

• Αεροπορικές μεταφορές

Στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών, η Περιφέρεια Πελοποννήσου εξυπηρετείται κατά ένα μεγάλο βαθμό από τον αερολιμένα Καλαμάτας καθώς και κατά ένα άλλο πολύ μικρότερο βαθμό, από το αεροδρόμιο της Τρίπολης.

Ο κρατικός αερολιμένας Καλαμάτας, ανήκει στην κατηγορία των διεθνών αερολιμένων. Λειτουργεί στις εγκαταστάσεις του στρατιωτικού αεροδρομίου, εξυπηρετώντας επιβατική κίνηση εσωτερικού και εξωτερικού. Εξυπηρετεί έκτακτες πτήσεις (charter) με εξωτερικό, ενώ μέχρι πρόσφατα εξυπηρετούσε και τακτικές πτήσεις με Αθήνα.

• Σιδηροδρομικό δίκτυο

Η σημερινή διάρθρωση και τα χαρακτηριστικά του σιδηροδρομικού δικτύου της Περιφέρειας Πελοποννήσου παραμένουν αμετάβλητα από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Το δίκτυο χαρακτηρίζεται από σοβαρές ελλείψεις και προβλήματα, τα οποία συνίστανται στο ότι δεν είναι συμβατό με το υπόλοιπο εθνικό σιδηροδρομικό δίκτυο, οι γραμμές του έχουν μικρότερο πλάτος, είναι μονής κατεύθυνσης, δεν υπάρχουν ανισόπεδες διαβάσεις και έχει κακή χάραξη.

Ο κύριος δυτικός κλάδος του σιδηροδρομικού δικτύου της Περιφέρειας Πελοποννήσου, μέρος του οποίου αποτελεί η βασική γραμμή Αθήνας – Πάτρας, διέρχεται από το Νομό Κορινθίας, διασχίζει τους Νομούς Αχαΐας και Ηλείας, που ανήκουν στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και επανέρχεται στην Περιφέρεια Πελοποννήσου διασχίζοντας το Νομό Μεσσηνίας και κατευθύνεται βορειοανατολικά μέχρι την Κόρινθο και την Αθήνα. Το τμήμα του σιδηροδρομικού δικτύου που εξυπηρετεί την Περιφέρεια Πελοποννήσου, συντίθεται από μια γραμμή, 6 διακλαδώσεις και 76 σταθμούς.

Η γραμμική χάραξη του δικτύου και η έλλειψη πλέγματος περιορίζει την πρόσβαση σημαντικών πληθυσμιακών ενοτήτων της περιφέρειας σε αυτό. Ταυτόχρονα, επειδή η μορφή της γραμμής είναι κυκλική χωρίς να είναι ακτινωτή, οι δυνατές συνδέσεις από σημεία της Νότιας Πελοποννήσου προς τη βόρεια Πελοπόννησο και την Αττική επιμηκύνουν σημαντικά τους χρόνους διαδρομών, γεγονός που καθιστά τη χρήση του σιδηροδρομικού δικτύου δεύτερη επιλογή από τους επιβάτες, μετά το οδικό δίκτυο.

1.8.1.2 Τηλεπικοινωνίες

Η τηλεπικοινωνιακή υποδομή μιας περιοχής εκτός από δείκτη ανάπτυξης, αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα τόσο για την επιχειρηματική δραστηριότητα εν γένει της περιοχής, όσο και για την τουριστική δραστηριότητα και ταυτόχρονα για την εξέλιξη της περιοχής σε πόλο τουριστικής έλξης.

Η Τηλεπικοινωνιακή Περιφέρεια της Πελοποννήσου έχει οργανωθεί έτσι ώστε να καλύπτεται κάθε Νομός με ξεχωριστή οργανωτική μονάδα της, το Τηλεπικοινωνιακό Διαμέρισμα κάθε Νομού. Τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα του ΟΤΕ και των θυγατρικών του (κυρίως της ΟΤΕΝΕΤ και της COSMOTE) καλύπτουν το σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου, ενώ είναι ισχυρή η παρουσία του οργανισμού για την εξυπηρέτηση των πελατών του σε 41 σημεία (7 στην Αργολίδα, 7 στην Αρκαδία, 11 στην Κορινθία, 7 στη Λακωνία και 9 στη Μεσσηνία), μέσω των οποίων εξυπηρετείται όλη η Περιφέρεια από 1.118 εργαζομένους.

Η Τηλεπικοινωνιακή Περιφέρεια Πελοποννήσου εκμεταλλεύεται δίκτυο επικοινωνιών όπως είναι το Τηλεπικοινωνιακό Δίκτυο, το Δίκτυο ISDN, το Νοήμον Δίκτυο, το Δίκτυο Hellas Pac και το Δίκτυο Hellas Com.

Το πλέον εκτεταμένο δίκτυο του ΟΤΕ είναι Δημόσιο Επιλεγμένο Τηλεφωνικό Δίκτυο, το οποίο καλύπτει πλέον το σύνολο της Περιφέρειας. Η Περιφέρεια έχει χωρισθεί σε 32 κομβικές περιοχές και εξυπηρετείται από 248 τηλεφωνικά κέντρα (Αργολίδα 35, Αρκαδία 48, Κορινθία 50, Λακωνία 52, Μεσσηνία 63). Το Δίκτυο αυτό έχει ψηφιοποιηθεί σε ποσοστό 100% σε ότι αφορά τις ζεύξεις μεταξύ των κέντρων και σε ποσοστό 86% σε ότι αφορά τις τηλεφωνικές παροχές. Για την τηλεφωνική εξυπηρέτηση απομονωμένων χωριών ή οικισμών έχουν

εγκατασταθεί Συνδρομητικά Αγροτικά Ραδιοδίκτυα, τα οποία συνδέουν ασυρματικά τα χωριά και τους οικισμούς με τα τηλεφωνικά κέντρα. Μέσω των Συνδρομητικών Αγροτικών Ραδιοδικτύων εξυπηρετούνται 220 οικισμοί της Περιφέρειας με 17.000 τηλεφωνικές παροχές.

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπάρχουν εγκατεστημένοι αρκετοί κόμβοι σύνδεσης με το διαδίκτυο, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στην Τρίπολη, την Καλαμάτα και τη Σπάρτη. Πρόσβαση στο Internet μέσω των κόμβων της ΟΤΕΝΕΤ έχουν τόσο οι χρήστες της σταθερής τηλεφωνίας (Δημόσιο Επιλεγόμενο Τηλεφωνικό Δίκτυο) όσο και οι χρήστες του δικτύου ISDN καθώς και οι πελάτες μέσω μισθωμένων γραμμών.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η Περιφέρεια διαθέτει σύγχρονες τηλεπικοινωνιακές υποδομές, παράγοντας που δρα υπέρ της προσέλκυσης τουριστών υψηλού εισοδηματικού επιπέδου, ενώ δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για την προώθηση μορφών τουρισμού, όπως ο συνεδριακός.

1.8.1.3 Αποχέτευση – Διαχείριση Απορριμμάτων – Ύδρευση

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου διαπιστώνεται σημαντική έλλειψη στις βασικές περιβαλλοντικές υποδομές διαχείρισης υγρών και στερεών αποβλήτων, τόσο στην ύπαιθρο, όσο και στις αστικές και ημιαστικές περιοχές.

Το σύνολο των αστικών κέντρων της Περιφέρειας διαθέτει εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων και αποχετευτικό δίκτυο. Στην Περιφέρεια λειτουργούν 10 Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων Ε.Λ.Α., οι οποίες εξυπηρετούν το 30% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας, με συνολική δυναμικότητα 430.000 μ.ι.π., ενώ 4 ακόμα Ε.Ε.Α., απαιτούν βελτιώσεις για τη λειτουργία τους. Οι Ε.Ε.Α. που λειτουργούν είναι μεν χωροθετημένες και εξυπηρετούν κυρίως αστικά και ημιαστικά κέντρα της Περιφέρειας (το 63% περίπου του συνολικού αστικού / ημιαστικού πληθυσμού εξυπηρετείται από Ε.Ε.Α.), αλλά παράλληλα δέχονται και τα λύματα κοντινών οικισμών, εξυπηρετώντας έτσι ένα μικρό ποσοστό (12% περίπου) του συνολικού πληθυσμού της υπαίθρου.

Στην πλειονότητα των εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων απαιτείται βελτίωση ή αναβάθμιση λόγω αύξησης του εξυπηρετούμενου πληθυσμού, ενώ απαραίτητά είναι και η επέκταση / ολοκλήρωση του αποχετευτικού δικτύου.

Το πρόβλημα της διαχείρισης των αστικών απορριμμάτων έχει επίσης αποκτήσει ιδιαίτερη διάσταση τα τελευταία χρόνια. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπάρχει μόνο ένας ΧΥΤΑ που εξυπηρετεί την ευρύτερη περιοχή του Δ. Σικύωνος του Νομού Κορινθίας και μία εγκατάσταση επεξεργασίας αποβλήτων (κομποστοποίηση) στην Καλαμάτα. Η διαχείριση των οικιακών απορριμμάτων στα υπόλοιπα αστικά και ημιαστικά κέντρα γίνεται σε κάποιες περιπτώσεις σε οργανωμένους χώρους διάθεσης απορριμμάτων, συνήθως με επικάλυψη, ενώ υπάρχουν ακόμα αρκετοί χώροι ανεξέλεγκτης διάθεσης.

Οι υποδομές στην ύπαιθρο της Περιφέρειας, τόσο στον τομέα της συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης των υγρών αποβλήτων, όσο και στη διαχείριση των στερεών απορριμμάτων παρουσιάζουν ελλείψεις. Τα προβλήματα εντοπίζονται στην πολύ αραιή κάλυψη της περιοχής από αποχετευτικό δίκτυα και τη διάθεση των λυμάτων σε βόθρους, καθώς και στην έλλειψη ορθολογικά χωροθετημένων και οργανωμένων χώρων διάθεσης απορριμμάτων.

Η διαχείριση των οικιακών και παραγωγικών απορριμμάτων στον αγροτικό χώρο και στην ύπαιθρο γενικότερα, παρά την υλοποίηση αντίστοιχων έργων κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο δεν καλύπτει επαρκώς τις έντονες υπάρχουσες ανάγκες στην Περιφέρεια, καθώς μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό

πληθυσμού εξυπηρετείται από ΧΥΤΑ, ενώ η διαχείριση των απορριμμάτων γίνεται συνήθως με επικάλυψη και υπάρχουν ακόμα αρκετοί χώροι ανεξέλεγκτης διάθεσης.

Στον τομέα της ύδρευσης, η πλειονότητα των οικισμών της Περιφέρειας διαθέτει δίκτυο ύδρευσης, μεγάλο όμως ποσοστό του παρουσιάζει τεχνικά προβλήματα και ελλείψεις (όπως παλαιότητα ή ακαταλληλότητα του δικτύου).

Σε γενικές γραμμές, τα δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης καθώς και η μέθοδος διάθεσης των απορριμμάτων της Περιφέρειας απαιτούν βελτιώσεις και επεκτάσεις, ειδικότερα σε περιοχές που δέχονται αυξημένες πληθυσμιακές πιέσεις κατά την καλοκαιρινή περίοδο.

1.8.1.4 Ενέργεια

Η συνολική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στην Περιφέρεια σημείωσε αύξηση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1987- 1997 της τάξης του 56,3% τη στιγμή που η αύξηση αυτή στο σύνολο της χώρας ανήλθε σε 44,1%.

Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η αύξηση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας για οικιακή χρήση κατά το ίδιο διάστημα (65,3%) έναντι 44,1% για το σύνολο της χώρας. Η συμμετοχή της οικιακής κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας στη συνολική κατανάλωση σημείωσε αύξηση κατά 2 περίπου ποσοστιαίες μονάδες (από 36,6% το 1987 σε 38,7% το 1997).

Αντίθετα η κατανάλωση βιομηχανικής ενέργειας σημείωσε μικρότερη αύξηση (2,9%) χαμηλότερη από την αύξηση της βιομηχανικής κατανάλωσης στο σύνολο της χώρας (9,4%). Η συμμετοχή της βιομηχανικής ενέργειας στη συνολική κατανάλωση ενέργειας της Περιφέρειας έπεσε στο 19,3% το 1997 από 29,3% που ανήλθε το 1987.

Η εξέλιξη στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάζει αυξητική τάση, με εξαίρεση το Νομό Αρκαδίας που σημειώνεται μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας που οφείλεται στη μείωση της βιομηχανικής κατανάλωσης. Τη σημαντικότερη αύξηση κατά τη δεκαετία 1987 – 1997 στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σημειώνει ο Νομός Λακωνίας κατά 126%, η οποία οφείλεται κυρίως στην αύξηση της βιομηχανικής κατανάλωσης, ακολουθεί ο Νομός Κορινθίας κατά 67%, όπου εδώ υπερέχει η αύξηση στην οικιακή κατανάλωση, ο Νομός Αργολίδας κατά 65%, όπου επίσης υπερέχει η αύξηση στην οικιακή κατανάλωση και τέλος ο Νομός Μεσσηνίας, όπου η κατανάλωση αυξήθηκε κατά 61%, αύξηση που σχεδόν αποκλειστικά οφείλεται στην αύξηση της οικιακής κατανάλωσης.

1.9 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ (ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6 - ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ)

ο μεγαλύτερο μέρος της έκτασης της Περιφέρειας καταλαμβάνουν οι βοσκότοποι με ποσοστό 45,8% της συνολικής έκτασης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα είναι 39,6%. Η γεωργική γη αποτελεί το 29,2% της έκτασης της Περιφέρειας, ποσοστό που κινείται κοντά στον εθνικό μέσο όρο, ο οποίος κυμαίνεται στο 29,9%. Τα

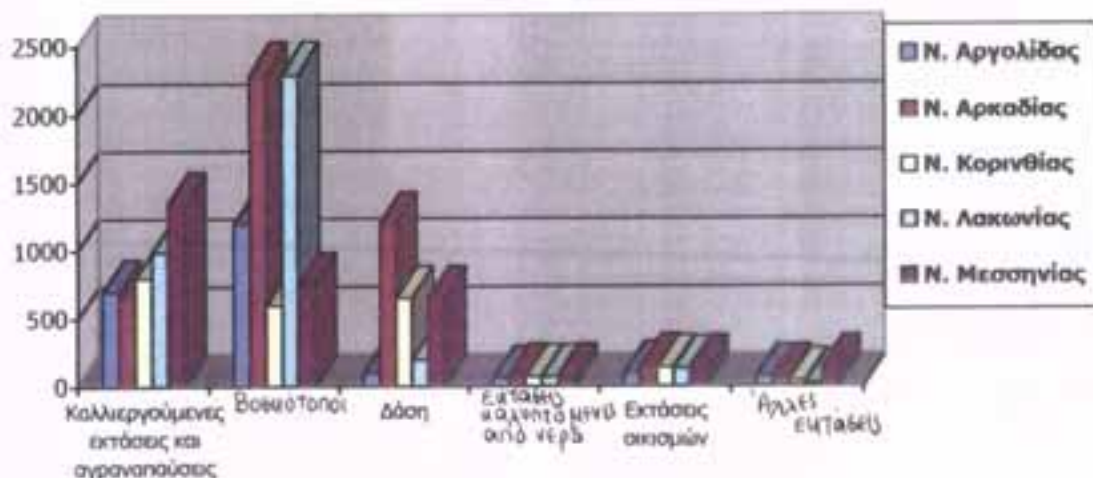
δάση καταλαμβάνουν το 19,4% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, έναντι 22,3% του συνόλου της χώρας. Οι άλλες χρήσεις, ανηπρωσωπεύουν το 5,6% της συνολικής έκτασης και περιλαμβάνουν τις εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι οικισμοί, οι πλατείες, οι δρόμοι και οι εκτάσεις που καλύπτονται από νερά.

Από τα παραπάνω δεδομένα συμπεραίνεται εύκολα ότι στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπερέχει σημαντικά το ποσοστό των βοσκοτόπων μαζί με το ποσοστό της δασικής γης (65,2%) σε σχέση με τις καλλιεργούμενες εκτάσεις (29,2%), αλλά και του ποσοστού της δασοκάλυψης (19,4%).

Όσον αφορά τις χρήσεις γης στους Νομούς, σχετικά με τη συμμετοχή τους στις αντίστοιχες χρήσεις γης της Περιφέρειας, οι Νομοί Αρκαδίας και Λακωνίας συγκεντρώνουν πάνω από το 60% των βοσκοτόπων της Περιφέρειας, ενώ οι υπόλοιποι Νομοί συγκεντρώνουν πολύ μικρότερο ποσοστό. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις συγκεντρώνονται στη Μεσσηνία, σε ποσοστό 29%, στη Λακωνία (21%) και στην Κορινθία (19%), ενώ οι Νομοί Αργολίδας και Αρκαδίας συγκεντρώνουν το 16% και 15% αντίστοιχα. Η πλειονότητα των δασικών εκτάσεων της Περιφέρειας συγκεντρώνεται στους Νομούς Αρκαδίας (40%), Κορινθίας (23%) και Μεσσηνίας (23%), όπως επίσης και οι περισσότερες εκτάσεις με νερά. Οι Νομοί Αργολίδας και Λακωνίας έχουν πολύ χαμηλότερη δασοκάλυψη.

Όσον αφορά, τέλος, την κατανομή των χρήσεων γης ανά νομό, στους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας και Λακωνίας κυριαρχούν οι βοσκότοποι, ενώ στους Νομούς Κορινθίας και Μεσσηνίας κυριαρχούν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Η κατανομή των χρήσεων γης ανά Νομό φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Εξειδικεύοντας περισσότερο τις χρήσεις γης ανά Νομό ή / και στο σύνολο της Περιφέρειας, με βάση ποιοτικά χαρακτηριστικά, παρατηρούνται τα εξής:

Γεωργική γη

Η γεωργική γη στο Ν. Αργολίδας εντοπίζεται στον Αργολικό κάμπο, κυρίως σε περιοχές όπου έχουν κατασκευαστεί και λειτουργούν αρδευτικά δίκτυα, δηλαδή στις περιοχές Κεφαλαρίου – Άργους (4.000 στρέμματα), Ν. Κίου, Πυργέλλας, Λάλουκα, Αργολικού, Παναρίτη, Πουλλακίδας Μάνεση, Νέας Τίρυνθας, Αγ. Ανδρέα, Ναυπλίου, Δαλαμανάρα και Ασίνης – Δρεπάνου (10.000 στρέμματα).

Η γεωργική γη του Ν. Αρκαδίας εντοπίζεται κυρίως στα οροπέδια της Μαντινείας και της Μεγαλόπολης, καθώς και στις περιοχές της Κυνουρίας, κατά μήκος των ποταμών Λάδωνα, Ερύμανθου και Αλφειού.

Στο Ν. Κορινθίας η γεωργική γη απαντάται στις Περιοχές Βόχας, Γκούρας, Χιλιομοδίου, Αγ. Βασιλείου, Νεμέας, Ξαμολίων – Ισθμού, Κιάτου, Ξυλοκάστρου, Δερβενίου, Αγ. Θεοδώρων και Λαύκας – Στυμφαλίας, οι περισσότερες από τις οποίες είναι παραλιακές και υψηλής παραγωγικότητας.

Επίσης, στο Νομό Λακωνίας, εντοπίζεται στις πεδινές εκτάσεις της Σπάρτης, της Σκάλας, των Μολάων, του Γυθείου και της Νεάπολης. Περιλαμβάνει εκτάσεις καλυπτόμενες κυρίως από ελιές και πορτοκαλιές.

Επίσης, οι παραλιακές ζώνες του Μεσσηνιακού κόλπου και της Τριφυλίας, οι εκτάσεις στην κοιλάδα του Παμίσου και κατά μήκος του εσωτερικού άξονα Καλού Νερού – Κοπανακίου – Δωρίου – Αλλαγής, αποτελούν τη γεωργική γη του Ν. Μεσσηνίας.

Πτηνοτροφία – Βοσκότοποι

Ένα πολύ σημαντικό ποσοστό της έκτασης της Περιφέρειας καταλαμβάνεται από βοσκότοπους καθώς η πτηνοτροφία αποτελεί βασική απασχόληση των κατοίκων. Ο Ν. Αρκαδίας παρουσιάζεται με μεγαλύτερα ποσοστά βοσκότοπων από τους υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας. Οργανωμένες κτηνοτροφικές / πτηνοτροφικές μονάδες υπάρχουν στο Ν. Αργολίδας, στο Ν. Αρκαδίας, στο Ν. Λακωνίας και στο Ν. Μεσσηνίας.

Δάση

Το 48,8% της έκτασης της Περιφέρειας με βάση τη πρώτη Εθνική Απογραφή Δασών³, καλύπτεται από δάση τα οποία εντοπίζονται κυρίως στα δασικά συμπλέγματα του Ταΰγετου, του Μαινάλου και του Πάρωνα και στην ορεινή Κορινθία. Κάποια από αυτά τα δάση (σε μικρή κλίμακα) είναι βιομηχανικά, όπου παράγονται διάφορα προϊόντα ξυλείας.

Ιχθυοκαλλιέργειες

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου λειτουργούν 39 μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας. Μία μονάδα είναι εκτατικής μορφής (Λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας Μεσσηνίας), ενώ οι υπόλοιπες αφορούν την εκτροφή ψαριών σε κλωβούς εγκατεστημένους σε θαλάσσιες περιοχές, συνήθως μικρών υπήνεμων κολπίσκων. Μεγαλύτερη συγκέντρωση μονάδων ιχθυοκαλλιέργειας παρατηρούνται στο Σαρωνικό και στον Αργολικό κόλπο, εκμεταλλευόμενες την εγγύτητα με τη θάλασσα. Ιδιαίτερη συγκέντρωση ιχθυοκαλλιεργειών παρατηρείται στο Τολό Αργολίδας με 11 μονάδες και στα Πηγαδάκια Αρκαδίας με 4 μονάδες.

Ορυκτός πλούτος

³ Τα στοιχεία προέρχονται από τη Διεύθυνση Δασικού Κτηματολογίου, 1992. Η διαφορά με τα αντίστοιχα στοιχεία της ΕΣΥΕ για τις δασικές εκτάσεις, οφείλεται στο ότι η ΕΣΥΕ συμπεριλαμβάνει τα βιομηχανικά δάση στην κατηγορία των καλλιεργούμενων εκτάσεων.

το Ν. Αρκαδίας υπάρχουν κοιτάσματα λιγνίτη τα οποία εκμεταλλεύεται η ΔΕΗ για την κάλυψη αναγκών λειτουργίας του ΑΗΣ Μεγαλόπολης. Κοιτάσματα λιγνίτη εντοπίζονται επίσης στην Κυπαρισσία και στην Αγ. Μαρίνα (Ν. Μεσσηνίας και Ν. Ηλείας). Επίσης από τα κοιτάσματα λιγνίτη στην Περιφέρεια, υπάρχουν ακόμα λατομεία μαρμάρου (τα γνωστά μάρμαρα Μυκηνών, Πάρωννα και Μάνης) και πωρόλιθου. Πιο συγκεκριμένα, στο Ν. Αργολίδας υπάρχουν λατομεία σε 3 περιοχές, στο Ν. Αρκαδίας σε 9 περιοχές, στο Ν. Λακωνίας σε 4 περιοχές και στο Ν. Μεσσηνίας σε δύο περιοχές. Στο Ν. Κορινθίας δεν υπάρχουν λατομεία, εκτός των αδρανών υλικών. Σε όλους τους νομούς της Περιφέρειας έχουν καθοριστεί λατομικές περιοχές αδρανών υλικών από το 1983. Παρ' όλα αυτά, μεμονωμένα λατομεία αδρανών υπάρχουν διάσπαρτα στην Περιφέρεια, στην Περιοχή Αχλαδίτσας και στην Κυπαρισσία υπάρχει μεταλλείο εξόρυξης σιδηρομεταλλεύματος, το οποίο πλέον δεν λειτουργεί.

Μεταποιητική δραστηριότητα

Όσον αφορά τον κλάδο της βιομηχανίας – βιοτεχνίας που συμπεριλαμβάνει μικρές μονάδες που εξυπηρετούν την τοπική αγορά, αυτές χωροθετούνται εντός των οικισμών ή στον εξωαστικό χώρο, κυρίως κατά μήκος των αξόνων. Στις παρυφές των αστικών κέντρων και στην εκτός σχεδίου περιοχή, συγκεντρώνονται βιομηχανικές μονάδες που αναπτύσσουν εμπορικές δραστηριότητες. Επίσης, κάποιες μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες είναι εγκατεστημένες στην Περιφέρεια όπως η Μότορ Όιλ Ελλάς (στο Νομό Κορινθίας) και ο Θερμοηλεκτρικός σταθμός Μεγαλόπολης (στο Νομό Αρκαδίας).

Προορισμός – Αναψυχή

Οι παραλιακές περιοχές των Νομών Αργολίδας, Κορινθίας και Μεσσηνίας είναι αυτές που συγκεντρώνουν τις περισσότερες ξενοδοχειακές μονάδες. Πιο συγκεκριμένα η παραλιακή ζώνη Τολό – Ερμιόνη συγκεντρώνει ένα πολύ σημαντικό αριθμό κλινών, η πλειονότητα των οποίων βρίσκεται σε καταλύματα Α και Β τάξης. Μαζί με το αμπλιό, αποτελεί σημαντικό τουριστικό προορισμό σε συνδυασμό και με τους αρχαιολογικούς χώρους των Μυκηνών και της Επιδαύρου, δημιουργούν μια εκτεταμένη τουριστική ζώνη. Επίσης, η παραλιακή ζώνη του Ν. Κορινθίας αποτελεί παραθεριστικό τόπο των κατοίκων του Λεκανοπεδίου Αττικής, με την παράλληλη ανάπτυξη των κρήσεων, ενώ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της Περιοχής διαδραματίζει το καζίνο του Λουτρακίου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν χαρακτηριστεί ως τουριστικά κορεσμένες περιοχές από τον ΕΟΤ, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΕΚ 797/Β/1986, το Νότιο και το Ανατολικό παραλιακό τμήμα του Δήμου Κρανιδίου, το Λούτρο – Χέλι και το Τολό. Επίσης, λόγω υπέρμετρης και άναρχης ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή εκτός ορίων του ΓΠΣ Ναυπλίου, έχει καθοριστεί η συγκεκριμένη περιοχή ως ελέγχου τουριστικής ανάπτυξης.

Πολεοδομική χρήση

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου στα πλαίσια του προγράμματος Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ), έχουν εκπονηθεί και θεσμοθετηθεί μελέτες Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ) αλλά και πολεοδομικές μελέτες. Στο Ν. Αργολίδας έχουν θεσμοθετηθεί 5 μελέτες ΓΠΣ συνολικής έκτασης 9.352 στρεμμάτων, στο Ν. Αρκαδίας 8 μελέτες συνολικής έκτασης 12.847 στρεμμάτων, στο Ν. Κορινθίας 5 μελέτες συνολικής έκτασης

2.318 στρεμμάτων, στο Ν. Λακωνίας 6 μελέτες συνολικής έκτασης 11.450 στρεμμάτων και στο Ν. Μεσσηνίας 4 μελέτες συνολικής έκτασης 9.619 στρεμμάτων. Παράλληλα, στην Περιφέρεια έχει θεσμοθετηθεί η δημιουργία παραθεριστικών οικισμών με βάση το ΠΔ 93 ΦΕΚ 52/Α/87 περί οικοδομικών συνεταιρισμών.

στο Ν. Αργολίδας έχουν θεσμοθετηθεί 5 παραθεριστικοί οικισμοί, ενώ εκκρεμούν 6 περιπτώσεις έγκριση οικοδομικών συνεταιρισμών. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου εμφανίζονται περιοχές εντατικής ανάπτυξης παραθεριστικής κατοικίας στην εκτός σχεδίου περιοχή, η οποία μπορεί να είναι νόμιμη ή παράνομη. Οι εκτάσεις αυτές είναι αγροτικές με καλλιέργειες, όπου χωροθετούνται κατοικίες, εστιατόρια και κάθε είδους δραστηριοτήτων αναψυχής ή λειτουργίες που τις εξυπηρετούν, διάσπαρτα ή πυκνοδομημένα, και κυρίως άναρχα χωρίς υποδομές, αποτελώντας χαρακτηριστική περίπτωση αλληλοσυγκρουόμενων χρήσεων γης. Τέλος, οι παραλιακές περιοχές εμφανίζουν έντονη ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας.

στο Ν. Αρκαδίας έχουν εγκριθεί δύο παραθεριστικοί οικισμοί. Εμφανίζονται φαινόμενα δόμησης αυθαίρετης δόμησης για παραθεριστική κατοικία στα παράλια, όχι όμως σε μεγάλο βαθμό. Οι ορεινές περιοχές δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα αυθαίρετης δόμησης και λειτουργούν κυρίως ως τρίτη – πατρική κατοικία ή ως περιοχή περιήγησης και αναψυχής.

στο Ν. Κορινθίας έχει εγκριθεί ένας παραθεριστικός οικισμός ενώ εκκρεμεί, όπως άλλωστε και στους προαναφερόμενους νομού, η έγκριση αρκετών άλλων. Στο νομό εμφανίζονται πολλοί διάσπαρτοι αυθαίρετοι οικισμοί παραθεριστικής κατοικίας όχι μόνο στα παράλια αλλά και στις υπώρειες των Γερανίων. Σε ορισμένες περιοχές η δόμηση στην παραλία είναι συνεχής και με μεγάλες εντάσεις κατά τόπους και άναρχη δόμηση. Παρ' όλα τα προβλήματα του νομού η θέσπιση ζωνών Β' κατοικίας δεν έχει προχωρήσει.

στο Ν. Λακωνίας έχει εγκριθεί ένα οικοδομικός συνεταιρισμός ενώ θεσμοθετημένες περιοχές Β' κατοικίας δεν υπάρχουν. Η αυθαίρετη δόμηση εντοπίζεται σημειακά. Ζώνες παραθεριστικής κατοικίας και τουρισμού συγκεντρώνονται στο νότιο τμήμα του νομού.

στο Ν. Μεσσηνίας οι περισσότερες προσβάσιμες ακτές λειτουργούν ως ζώνες παραθεριστικής κατοικίας. Εγκρίσεις οικοδομικών ή παραθεριστικών συνεταιρισμών δεν έχουν γίνει. Στο νομό έντονο είναι το φαινόμενο της τρίτης – πατρικής κατοικίας.

Θεσμοθετημένες περιοχές

Θεσμοθετημένες χρήσεις γης μέσω ΖΟΕ υπάρχουν μόνο στην περιοχή Αγ. Θεοδώρων Κορινθίας. Ταυτόχρονα, εκκρεμεί η θέσπιση κάποιων άλλων σε όλη την Περιφέρεια.

στην Περιφέρεια υπάρχουν δύο ΒΙΠΕ, της Τρίπολης και της Καλαμάτας. Η ΒΙΠΕ Τρίπολης καταλαμβάνει 1.620 στρέμματα και είναι χωροθετημένη ανατολικά της πόλης κοντά στην εθνική οδό Αθήνας – Τρίπολης. Η ΒΙΠΕ Καλαμάτας απαρτίζεται από δύο τμήματα: της Σπερχόγιας, που καταλαμβάνει έκταση 248 στρεμμάτων και είναι χωροθετημένη στα δυτικά της πόλης στο δρόμο προς Μεσσήνη, και του Μελιγαλά που χωροθετείται βορειοανατολικά του οικισμού. Η ΕΤΒΑ έχει επιλέξει κάποιες θέσεις στην Περιφέρεια για τη δημιουργία ΒΙΠΕ αλλά δεν έχει προχωρήσει η θεσμοθέτησή τους. Στην είσοδο της Καλαμάτας υπάρχει το μοναδικό ΒΙΟΠΑ της Περιφέρειας.

Τέλος, ο ΕΟΤ έχει εγκρίνει τη δημιουργία Περιοχής Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ) στο Ν. Μεσσηνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ (ΧΑΡΤΗΣ Ι)

2.1.1 ΚΛΙΜΑ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου μπορεί να διαιρεθεί σε τρία μέρη με κοινά κλιματολογικά χαρακτηριστικά: α) στο δυτικό, με θαλάσσιο μεσογειακό τύπο, όπου οι βροχές είναι πολύ περισσότερες και οι χειμώνες θερμότεροι, β) στο ανατολικό, με χερσαίο μεσογειακό τύπο με πλούσια ηλιοφάνεια αλλά σχετικά ξηρό κλίμα και φτωχό σε ρέοντα νερά και γ) στον ορεινό συγκροτημάτων με ορεινό κλίμα, όπου ο χειμώνας είναι δριμύς με παγετούς και άφθονα χιόνια. Πέρα από αυτή την γενική διάκριση η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει μεγάλη κλιματική ποικιλία.

Η μέση ετήσια θερμοκρασία στην Περιφέρεια κυμαίνεται μεταξύ 18° – 19,5° C. Οι θερμότεροι μήνες είναι ο Ιούλιος και ο Ιούλιος ενώ οι ψυχρότεροι ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος. Κατά το χειμώνα η θερμοκρασία στα βόρεια κοτεβαίνει κάτω από το μηδέν εκτός από το κεντρικό ορεινό τμήμα. Το καλοκαίρι στις ανατολικές περιοχές οι θερμοκρασίες είναι χαμηλότερες από τις εσωτερικές και δυτικές περιοχές, λόγω των μελετεμιών.

Η άνομβρη περίοδος παρατηρείται για ένα διάστημα τεσσάρων μηνών από τον Ιούνιο έως το Σεπτέμβριο με μέσο ετήσιο ύψος βροχής 4mm το μήνα. Το Δεκέμβριο παρατηρείται ο μεγαλύτερος αριθμός βροχοπτώσεων. Το μέσο ετήσιο ύψος βροχόπτωσης φθάνει τα 851,8mm. Η γεωγραφική κατανομή του μέγιστου ύψους βροχόπτωσης παρουσιάζει ανομοιογενή πορεία, από τις δυτικές προς τις ανατολικές περιοχές.

Η γεωγραφική κατανομή του μέσου ετήσιου αριθμού ημερών χιονιού ακολουθεί την ορειογραφία της κεντρικής και βόρειας Πελοποννήσου όπου στα μεγάλα υψόμετρα αυτών των περιοχών καταγράφονται οι μέγιστες συχνότητες χιονοπτώσεων.

Η Πελοπόννησος ανήκει στη ζώνη της Μεσογείου με τη μέγιστη ηλιοφάνεια. Η ηλιοφάνεια αυξάνεται από τα βόρεια προς τα νότια. Οι περισσότερες ώρες ηλιοφάνειας παρατηρούνται τον Ιούλιο και οι λιγότερες το Δεκέμβριο.

Οι επικρατούντες άνεμοι παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των διάφορων περιοχών της Περιφέρειας, εξαρτώμενοι από το συνδυασμό δυναμικών και τοπογραφικών παραγόντων.

2.1.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Ο βαθμός προσπελασιμότητας της Περιφέρειας Πελοποννήσου, όπως είναι αναμενόμενο διαφέρει, και μάλιστα σημαντικά, ανάλογα με το Νομό και τις επιμέρους περιοχές του. Η μορφολογία του εδάφους με τον έντονο ορεινό και ημιορεινό χαρακτήρα δημιουργεί κατά κύριο λόγο τις διαφοροποιήσεις στο βαθμό προσπελασιμότητας τόσο μεταξύ των Νομών όσο και μεταξύ των επιμέρους περιοχών τους. Κατατάσσοντας τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανάλογα με την ευκολία πρόσβασης, ο Ν. Κορινθίας είναι ο πιο εύκολα προσβάσιμος Νομός, ακολουθούν ο Ν. Αργολίδας και ο Ν. Αρκαδίας. Τέλος οι Νομοί με τη μεγαλύτερη δυσκολία πρόσβασης είναι ο Ν. Μεσσηνίας και Ν. Λακωνίας. Μεταξύ των επιμέρους περιοχών των Νομών οι διαφοροποιήσεις στην προσπελασιμότητα εστιάζονται κυρίως στις ορεινές και νότιες περιοχές. Η δυσκολία πρόσβασης σε ορισμένες περιοχές εντείνεται και από την ελλιπή διασύνδεση τους, είτε με τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας, είτε μεταξύ τους.

2.1.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι οι πέντε έδρες των Νομών Τρίπολη, Ναύπλιο, Κόρινθος, Σπάρτη και Καλαμάτα καθώς και το Άργος με το Λουτράκι. Γενικά, οι λειτουργίες των αστικών κέντρων αφορούν τις διοικητικές, οικονομικές, πολιτισμικές και κοινωνικές, σε συμπληρωματικές όπως αναψυχής και άλλες που αναπτύσσονται, είτε στον πολεοδομικό ιστό, είτε στον περιβάλλοντα χώρο. Μεταξύ των αστικών κέντρων υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά το μέγεθος, το επίπεδο των εξυπηρετήσεων, την ακτίνα επιρροής και την παραγωγική εξειδίκευσή τους.

Τα αστικά κέντρα με παραγωγική κατεύθυνση προς τον τουρισμό είναι το Ναύπλιο, η Σπάρτη, η Καλαμάτα και το Λουτράκι. Στο Ναύπλιο και στο Λουτράκι ο τουρισμός αποτελεί κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα, ενώ στην Καλαμάτα και στη Σπάρτη, είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη δίχως όμως να είναι η μοναδική κυρίαρχη. Τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας, διαθέτουν αξιόλογους πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους με αποτέλεσμα να αποτελούν ισχυρό πόλο έλξης επισκεπτών. Το Ναύπλιο, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες διατηρητέες πόλεις με πλούσιο ιστορική πορεία, η οποία έχει θεσμοθετηθεί και ως ιστορικός τόπος.

Η Καλαμάτα είναι ισχυρό αστικό κέντρο με αυξημένη επιρροή και διασυνδέσεις τόσο με την Περιφέρεια Πελοποννήσου, όσο και με άλλες περιοχές της χώρας. Διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές σε συνδυασμό με πλούσιο πολιτιστικό υπόβαθρο και πλήθος φυσικών πόρων στην ευρύτερη περιοχή με αποτέλεσμα να αποτελεί σημείο εξόρμησης του Ν. Μεσσηνίας.

Η Σπάρτη μικρής εμβέλειας αστικό κέντρο, βρίσκεται σε κομβικό σημείο για περιήγηση στα αξιόλογα μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου του Νομού.

Το Λουτράκι αποτελεί παραδοσιακά, αστικό θέρετρο των κατοίκων κυρίως της Αθήνας, αλλά και των γύρω αστικών και ημιαστικών κέντρων της Πελοποννήσου.

2.1.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

ΑΚΤΕΣ

Το συνολικό μήκος της ακτογραμμής της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 1.200 χλμ. ενώ όλοι οι Νομοί της έχουν πρόσβαση στη θάλασσα. Το μεγαλύτερο μήκος ακτογραμμής έχει ο Ν. Μεσσηνίας, ενώ το μικρότερο ο Ν. Αρκαδίας. Ένα μήκος ακτογραμμής της Περιφέρειας είναι δυσπρόσιτο και απότομο με αποτέλεσμα η δυνατότητα κολύμβησης σε αυτό το τμήμα είναι πολύ περιορισμένη. Γενικά παρατηρείται ότι, κατά μήκο των μεγάλων κόλπων διαμορφώνονται εκτεταμένες και ήπιας μορφολογίας παραλίες, ενώ κατά μήκος των χερσονήσων οι ακτές είναι απότομες.

Το μήκος των ακτών που προσφέρεται για κολύμβηση, στο σύνολο της Περιφέρειας φθάνει το 333,7 χλμ. ήτοι το 27,8% του συνολικού μήκους της ακτογραμμής της. Από τους Νομούς της Περιφέρειας το μικρότερο μήκος παράλληλων ακτών για κολύμβηση έναντι του συνολικού μήκους ακτογραμμής κατέχει ο Ν. Λακωνίας.

Το μεγαλύτερο μήκος των ακτών, το οποίο φθάνει στα 145 χλμ., περιλαμβάνει ακτές που χαρακτηρίζονται ως πολύ καλές, ενώ το δεύτερο μεγαλύτερο μήκος κατέχουν εκείνες, που χαρακτηρίζονται ως άριστες ακτές, με μήκος 128 χλμ. Ως εκ τούτου, η πλειονότητα των ακτών είναι ιδανική για κολύμβηση. Το πλεονέκτημα αυτό είναι ιδιαίτερα αξιοποιήσιμο για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το θαλάσσιο τουρισμό. Ήδη μεγάλο μέρος της τουριστικής ανάπτυξης στηρίχθηκε στην ύπαρξη αυτού του συγκεκριμένου και μόνο φυσικού πόρου.

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν θεσμοθετηθεί 15 περιοχές ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Οι περιοχές αυτές έχουν μεγάλη αισθητική αξία, ενώ προσφέρονται για αναψυχή και ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων, με ταυτόχρονη όμως, ανάγκη προστασίας τους. Οι περιοχές αυτές μπορεί να είναι, είτε ένα μεμονωμένο φυσικό τοπίο, όπως το Ηραίο Περαχώρας, είτε ένα ολοκληρωμένο φυσικό σύνολο, όπως το όρος Ταυγέτου, είτε τέλος ένα τοπίο που περιλαμβάνει και οικιστικά σύνολα, όπως η περιοχή της Καρδαμύλης της Μεσσηνιακής Μάνης. Τα τοπία αυτά συνθέτουν την εικόνα του φυσικού τοπίου της Περιφέρειας, προσδίδοντάς της έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, ο οποίος αυξάνει την ελκυστικότητά της.

Διατηρητέα Μνημεία Φύσης

Οι διατηρητέα μνημεία φύσης στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν κηρυχθεί κυρίως μεμονωμένα δέντρα ή συστάδες δέντρων. Τα 14 μνημεία φύσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου έχουν εξ' ορισμού ιδιαίτερη παλαιοντολογική, γεωμορφολογική και ιστορική αξία. Το καθεστώς προστασίας τους είναι το ίδιο με τους πυρήνες των Εθνικών Δρυμών. Η συμβολή τους στη διαμόρφωση της εικόνας του φυσικού τοπίου της Περιφέρειας είναι σχετικά μικρή, καθώς πρόκειται κυρίως, για μικρής έκτασης μνημεία φύσης.

Βιότοποι CORINE

Σύμφωνα με την απογραφή των βιοτόπων CORINE την περίοδο 1985-1990, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν καταμετρηθεί 42 βιότοποι αυτού του είδους. Οι περιοχές αυτές είναι σημαντικές για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα συνθέτουν τους φυσικούς πόλους έλξης επισκεπτών στην Περιφέρεια. Ο μεγάλος αριθμός αυτών των βιοτόπων είναι επισκέψιμος και ήδη εντάσσεται σε δίκτυα περιήγησης περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Υγροβιότοποι

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν καταμετρηθεί συνολικά 32 υγροβιότοποι. Μεταξύ αυτών, δεν περιλαμβάνεται κανένας υγροβιότοπος διεθνούς σημασίας Ramsar, οπότε δεν τελούν υπό καθεστώς ειδικής σημασίας. Η προστασία τους δεν έγκειται μόνο στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και στη διαφύλαξη των φυσικών πόρων, αλλά και στη διαμόρφωση της εικόνας του φυσικού πλούτου της Περιφέρειας. Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της Περιφέρειας συντελεί στην αύξηση της ελκυστικότητάς της ως τόπος προορισμού, ιδιαίτερα για δραστηριότητες που συνδέονται με νέες μορφές τουρισμού.

Περιοχές Natura

Οι περιοχές Natura 2000 αποτελούν ένα δίκτυο ειδικών ζωνών διατήρησης που τελούν υπό ειδικό καθεστώς προστασίας σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΕΚ. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν ενταχθεί σε αυτό το δίκτυο 26 περιοχές. Μεταξύ των περιοχών αυτών υπάρχουν διαβαθμίσεις ως προς τη σημαντικότητά τους και κατατάσσονται σε αντίστοιχες κατηγορίες. Οι περιοχές αυτές πέρα από τη σημασία που έχουν για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελούν σημαντικό απόθεμα και για τη διατήρηση των φυσικών πόρων έλξης της Περιφέρειας. Η αξιοποίηση των περιοχών αυτών μέσω της ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων, γίνεται πάντα με γνώμονα την προστασία τους. Σε μερικές περιπτώσεις η δυνατότητα ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων

είναι περιορισμένη ή ακόμα και απαγορευτική. Η ανάπτυξη όμως, δραστηριοτήτων ήπιων μορφών τουρισμού με εκπαιδευτικό ή φυσιολατρικό χαρακτήρα είναι δόκιμες και στο πλαίσιο της προστασίας των περιοχών αυτών.

Καταφύγια θηραμάτων

Οι περιοχές που αποτελούν καταφύγια θηραμάτων έχουν οριστεί από το Υπουργείο Γεωργίας για την προστασία της άγριας πανίδας. Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με τον έντονο ορεινό χαρακτήρα και το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, διαθέτει αρκετές τέτοιες περιοχές. Στις περιοχές αυτές δεν επιτρέπεται το κυνήγι, οπότε δεν είναι αξιοποιήσιμες από αυτή την πλευρά, αλλά όσες είναι επισκέψιμες μπορούν να ενταχθούν σε δίκτυα φυσιολατρικών περιηγήσεων. Μερικές από τις σημαντικότερες περιοχές είναι οι ορεινές περιοχές στη Β. Κυνουρία, το όρος Παίναλο, η λίμνη Τάκα, η λίμνη Στυμφαλία, το όρος Ταΰγετος, το Νησί Σαπιέντζα και η λιμνοθάλασσα της Πάλοβα.

Σπήλαια

Το θεματικό εύρος των φυσικών πόρων συμπληρώνεται από τα σπήλαια που υπάρχουν στους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Στο Νομό Λακωνίας υπάρχει ένα από τα πιο όμορφα λιμναία σπήλαια στην Ελλάδα, το σπήλαιο του Δυρού. Η ιδιαιτερότητά του το κατατάσσει μεταξύ των πιο όμορφων στον κόσμο. Στο Ν. Λακωνίας εντοπίζονται ίσως τα περισσότερα σημαντικά σπήλαια της Περιφέρειας, ένα ακόμα από τα οποία είναι, εκείνο της Καστανιάς Βοιών, το οποίο τελεί υπό αξιοποίηση.

Τα περισσότερα σπήλαια που έχουν εντοπιστεί στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, με εξαίρεση του Δυρού, αν και είναι επισκέψιμα δεν είναι κατάλληλα αξιοποιημένα και οργανωμένα για την υποδοχή επισκεπτών.

2.1.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Παραδοσιακοί Οικισμοί

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με την πλούσια ιστορική της παράδοση περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό θεσμοθετημένων παραδοσιακών οικισμών, είτε από το Υπουργείο Πολιτισμού, είτε από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Περιφέρειας Πελοποννήσου και έναν από τους αξιολογότερους πολιτιστικούς πόρους της Περιφέρειας, με σημασία και εμβέλεια που υπερβαίνει τα ελληνικά σύνορα. Σε πολλές περιπτώσεις οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτέλεσαν τη βάση ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού τα τελευταία χρόνια. Από άποψη χωροθέτησης, η μεγαλύτερη συγκέντρωση θεσμοθετημένων παραδοσιακών οικισμών παρατηρείται στη Λακωνική Μάνη. Ακολουθεί περιοχή της Ορεινής Γορτυνίας στην Αρκαδία και η Μεσσηνιακή Μάνη. Μικρότερες συγκεντρώσεις ή ακόμη και μεμονωμένοι διάσπαρτοι παραδοσιακοί οικισμοί υπάρχουν σε πολλά σημεία σε όλη την έκταση της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Αρχαιολογικοί Χώροι

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου βρίσκονται ορισμένα από τα σημαντικότερα μνημεία του ελληνικού πολιτισμού των αρχαίων χρόνων, με παγκόσμια εμβέλεια και εξέχουσα πολιτιστική αξία.

Τα σημαντικότερα απ' αυτά σε πολιτιστική αξία και μέγεθος είναι της Αρχαίας Επιδαύρου, των Μυκηνών, της Αρχαίας Μεσσήνης, της Αρχαίας Τίρυνθας καθώς, και αρκετά άλλα. Ο συνολικός αριθμός των αρχαιολογικών χώρων της Περιφέρειας ανέρχεται στους 60 περίπου. Στα μνημεία αυτά έχουν γίνει έργα αναστήλωσης και

νάδειξης αλλά, λόγω της μεγάλης κλίμακας δεν έχουν ολοκληρωθεί σε όλους τους αρχαιολογικούς χώρους. Η αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου της περιφέρειας είναι αναπόσπαστο στοιχείο του ήδη αναπτυξιακού οντέλου του τουρισμού της Πελοποννήσου. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Περιφέρειας συνιστούν τα σημαντικότερα πολιτιστικά δίκτυα της χώρας και αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών όχι μόνο από την Ελλάδα, αλλά και από χώρες του εξωτερικού.

Μουσεία

Από τι ανασκαφές στους αρχαιολογικούς χώρους της Περιφέρειας Πελοποννήσου έχει βρεθεί ένα μεγάλο πλήθος ευρημάτων, από όλες τις ιστορικές περιόδους της αρχαιότητας με ιδιαίτερη αξία. Το πλήθος των αρχαιολογικών ευρημάτων είναι τόσο μεγάλο, που ένα μεγάλο μέρος φυλάσσεται σε μουσεία δίχως να υπάρχει η δυνατότητα έκθεσής τους. Εκτός από τα αρχαιολογικά ευρήματα υπάρχουν σημαντικά ευρήματα και από άλλες, μεταγενέστερες ιστορικές περιόδους. Ο συνολικός αριθμός μουσείων στην Περιφέρεια φθάνει στα είκοσι (20). Σε αυτά περιλαμβάνονται αρχαιολογικά, βυζαντινά, λαογραφικά και θεματικά μουσεία και συλλογές. Σε όλους τους Νομούς υπάρχουν αρχαιολογικά και θεματικά μουσεία ενώ βυζαντινά υπάρχουν στο Ν. Αρκαδίας, Ν. Λακωνίας και Ν. Μεσσηνίας. Τα σπουδαιότερα αρχαιολογικά μουσεία είναι της Επιδαύρου, του Ναυπλίου, της Τρίπολης, της Κορίνθου, της Νεμέας, της Σπάρτης, της Χώρας Μεσσηνίας και της Πύλου. Τα πιο σημαντικά βυζαντινά μουσεία είναι του Μυστρά και η βυζαντινή συλλογή της Μονεμβασιάς. Από τα λαογραφικά μουσεία τα πιο αξιόλογα είναι του Ναυπλίου, της Κορίνθου, του Γυθείου και της Καλαμάτας. Εκτός από τα παραπάνω μουσεία υπάρχουν αξιόλογα θεματικά μουσεία όπως της Υδροκίνησης στη Δημητσάνα και του Σιδηροδρόμου στην Καλαμάτα. Τα μουσεία εμπλουτίζουν τους πολιτιστικούς πόρους και αυξάνουν την ελκυστικότητα της Περιφέρειας, καθώς αποτελούν σε μια ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη γνώση της Ιστορίας της περιοχής.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο έχει διασωθεί μεγάλος αριθμός αξιόλογων μνημείων, τα οποία έχουν ανακηρυχθεί και ως προστατευόμενα μνημεία από την πολιτεία. Τα βυζαντινά μνημεία αφορούν κυρίως εκκλησίες, κρήνες, μονές, κάστρα, φρούρια, οχυρωματικά τείχη πόλεων, οικισμούς και πύργους. Ο πιο πλούσιος και ίσως σημαντικότερος Νομός σε μνημεία των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων είναι ο Ν. Λακωνίας. Τα μνημεία που τη διακρίνουν από τους άλλους Νομούς είναι η καστροπολιτεία του Μυστρά, το κάστρο και οι εκκλησίες στο Γεράκι, η χερσόνησος της Μονεμβασιάς και οι πύργοι της Μάνης. Άλλα σημαντικά μνημεία αυτής της περιόδου είναι το κάστρο του Παλαμηδίου στο Ναύπλιο, το κάστρο της Καρύταινας στον Ν. Αρκαδίας, η Ακροκόρινθος, τα κάστρα του Ν. Μεσσηνίας στη Μεθώνη, Κορώνη και Πύλο.

Επίσης, η Περιφέρεια Πελοποννήσου περιλαμβάνει μερικά από τα σημαντικότερα μνημεία θρησκευτικού περιεχομένου αυτής της περιόδου. Τα μνημεία αυτά αποτελούν μοναδικά δείγματα βυζαντινής αρχιτεκτονικής και εχνοτροπίας και συγκαταλέγονται στα πιο αξιόλογα μνημεία από όλη τη χώρα, με διεθνή μάλιστα εμβέλεια. Η σπουδαιότητά τους απορρέει και από το μεγάλο αριθμό επισκεπτών που δέχονται κάθε χρόνο.

Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου εκτός από τα μνημεία των αρχαίων και βυζαντινών χρόνων διαθέτει και ένα σημαντικό αριθμό μνημείων της νεώτερης ιστορίας. Τα μνημεία αυτά σηματοδοτούν την ιστορική πορεία της Περιφέρειας και αφορούν κυρίως δημόσια κτίρια και οικίες επιφανών προσώπων με μεγάλη ιστορική και

αρχιτεκτονική αξία. Πολλές φορές τα μνημεία δεν είναι μεμονωμένα αλλά συνθέτουν οικιστικό σύνολο, όπως το Πύργιο, το Γύθειο και η Πύλος. Η παρουσία τους συμβάλλει στην αύξηση της σημαντικότητας των πολιτιστικών κληρονομίων της Περιφέρειας, αυξάνοντας παράλληλα την ελκυστικότητά τους.

Εθνικές Εκδηλώσεις – Εορτές

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου λαμβάνουν χώρα μερικές από τις πιο αξιόλογες πολιτιστικές εκδηλώσεις της χώρας, με διεθνή ακτινοβολία. Πολλές από τις πολιτιστικές εκδηλώσεις είναι καθιερωμένες για πολλά χρόνια στις εκδηλώσεις του ελληνικού και ξένου φιλότεχνου κοινού. Αξίζει να αναφερθεί ότι πολιτιστικές εκδηλώσεις συγκεντρώνουν διεθνές ενδιαφέρον με συμμετοχές και από χώρες του εξωτερικού.

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις γίνονται στο πλαίσιο <<Φεστιβάλ>> κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Είναι γεγονός ότι την περίοδο του χειμώνα η συχνότητα των πολιτιστικών εκδηλώσεων είναι κατά πολύ μειωμένη.

Το πιο δημοφιλές με παγκόσμια ακτινοβολία Φεστιβάλ είναι της <<Επιδαύρου>> που διοργανώνεται στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου. Άλλα σημαντικά Φεστιβάλ είναι του Ναυπλίου, του Άργους, το Αρκαδικό στην Τρίπολη, το Πάρταθλον στη Σπάρτη και το διεθνές Φεστιβάλ Χορού στην Καλαμάτα. Εκτός από αυτές τις εκδηλώσεις διοργανώνεται πλήθος άλλων εκδηλώσεων με αφορμή εθνικές επετείους και θρησκευτικές γιορτές, οι οποίες έχουν περισσότερο τοπικό χαρακτήρα. Επίσης, διοργανώνονται εκδηλώσεις θεματικού χαρακτήρα, όπως γιορτές κρασιού και άλλων τοπικών προϊόντων.

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις αποτελούν ζωντανό πολιτιστικό στοιχείο, το οποίο είναι σε θέση να εμπλουτίσει και διαφοροποιήσει το τουριστικό προϊόν. Με αυτόν τον στόχο, τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει μια σημαντική προσπάθεια για την διοργάνωση ακόμη περισσότερων πολιτιστικών εκδηλώσεων, καθώς επίσης και σημαντική προσπάθεια για την προβολή τους.

Δίκτυα Πόλεων

Η συμμετοχή των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου σε δίκτυα συνεργασίας μεταξύ πόλεων διαφόρων χωρών είναι περιορισμένη, παρόλο που είναι ένας θεσμός που προωθείται και αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια. Συνολικά συμμετέχουν πέντε πόλεις, το Άργος, η Τρίπολη, η Σπάρτη, η Καλαμάτα και η χώρα Μεσσηνίας.

Περισσότερο αυξημένη είναι η συμμετοχή των πόλεων της Περιφέρειας Πελοποννήσου σε μια άλλη μορφή συνεργασίας και ανταλλαγής σε πολιτιστικό επίπεδο, των <<αδελφοποιήσεων>>. Σε αυτής της μορφής τη συνεργασία συμμετέχουν 16 πόλεις της Περιφέρειας.

1.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (Π.Ο.Τ.Α.)

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου έχει προγραμματιστεί η υλοποίηση του ενός από τα δύο πιλοτικά έργα διαφοροποίησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Προβλέπεται δηλαδή, η δημιουργία μιας Περιοχής Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ) στο Ν. Μεσσηνίας. Η αυτή πράξη συνίσταται στην προγραμματισμένη δημιουργία ενός νέου ποιοτικού και προσανατολισμένου σε ειδικές μορφές τουριστικού προορισμού, που θα αποτελεί από μόνας του μια νέα τοπική αγορά υψηλής στάθμης.

Χιονοδρομικά Κέντρα

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται για τον έντονο ορεινό ανάγλυφό της, δεν έχουν γίνει επενδύσεις σε υποδομές χειμερινών αθλημάτων, με εξαίρεση μόνο το μοναδικό χιονοδρομικό κέντρο στο όρος Μαινάλιο του Ν. Αρκαδίας.

Ορεινές Διαδρομές

Η γεωμορφολογία της Περιφέρειας Πελοποννήσου, με τον έντονα ορεινό χαρακτήρα, ενδείκνυται για περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές. Πολλές από τις ορεινές διαδρομές περιλαμβάνουν και στοιχεία πολιτιστικού χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον. Η συστηματική και κατάλληλη ανάπτυξη των υποδομών ορεινού τουρισμού θα συντελέσει στη διάχυση του τουριστικού ρεύματος από τις πιο παράλιες περιοχές προς την εσωτερική χώρα με συνέπεια μια ισορροπημένη τουριστική ανάπτυξη, η οποία δεν θα δημιουργεί πιέσεις μεμονωμένες περιοχές.

Οι πιο σημαντικοί ορεινοί όγκοι της Ζήρειας, του Μαινάλου, των Γορτυνιακών Βουνών, του Πάρωνα και του Ταυγέτου αξιοποιούνται ως ορειβατικοί συλλόγοι, οι κυριότερες διαδρομές από ορειβατικούς συλλόγους.

Rafting και Kayak

Μεταξύ των νέων δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που αναπτύσσονται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και συνδυάζουν την άθληση με της επαφή με τη φύση, είναι οι διαδρομές Rafting και Kayak. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου μόνο στο Ν. Αρκαδίας οργανώνονται Rafting και Kayak, στους ποταμούς Λούσιο και Αλφειό, οι οποίες συγκεντρώνουν κόσμο από διάφορα μέρη της Ελλάδας.

Ιαματικές Πηγές

Οργανωμένες υποδομές ιαματικού τουρισμού υπάρχουν μόνο στο Λουτράκι του Ν. Κορινθίας. Ιαματικές πηγές υπάρχουν και σε άλλες περιοχές της Περιφέρειας Πελοποννήσου αλλά δεν είναι ούτε διαδεδομένες αλλά ούτε και οργανωμένες κατάλληλα. Οι εγκαταστάσεις ιαματικού τουρισμού στο Λουτράκι είναι πολύ διαδεδομένες και είναι ένας από τους λόγους που βοήθησαν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Λιμένες – τουριστικά αγκυροβόλια

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπάρχουν λιμενικές εγκαταστάσεις υποδοχής και σταθμοί για ιδιωτικά σκάφη αναψυχής. Αυτού του είδους οι υποδομές εντοπίζονται σε όλους τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Δεν παρέχουν όμως όλες το ίδιο επίπεδο εξυπηρέτησεων. Υπάρχει επομένως, η ανάγκη αναβάθμισης τους και σε οργανωμένες περιπτώσεις και η δημιουργία νέων, όπως άλλωστε προβλέπεται και από την αντίστοιχη μελέτη για τον προγραμματισμό του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Περιοχές Καταδύσεων

Για αναδυόμενη δραστηριότητα, τα τελευταία χρόνια κατά τη διάρκεια των διακοπών, είναι η ελεύθερη κατάδυση. Ο φυσικός θαλάσσιος πλούτος της Περιφέρειας Πελοποννήσου μπορεί να καλύψει δραστηριότητες αυτού του είδους καθώς υπάρχουν οι κατάλληλες περιοχές σε όλους τους Νομούς, όπου είναι δυνατή η ελεύθερη κατάδυση. Επιπλέον, με απόφαση της Εφορείας Ενάλιων Αρχαιοτήτων έχουν αποδεδειχθεί και άλλες περιοχές όπου

πρέπει η ελεύθερη κατάδυση, όπως στο ακρωτήριο Στενό Αργολίδας, στον όρμο Μεγ. Μυλοκόπης Κορινθίας, στον κόλπο Επιδαύρου Λιμῆρας, στον κόλπο της Καλαμάτας και στις βραχονησίδες Πετροκόραβο και Αυγό.

2 ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ (ΧΑΡΤΗΣ ΙΙ)

2.1 ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα στο Ν. Αργολίδας είναι χερσαίου μεσογειακού τύπου χαρακτηριστικά του οποίου είναι οι ήπιοι χειμώνες και η μειωμένη βροχόπτωση. Ο Ν. Αργολίδας συγκαταλέγεται στις πιο ξηρές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Από τα κλιματολογικά δεδομένα του μετεωρολογικού σταθμού της ΕΜΥ ΣΤΗΝ Πυργέλα του ν. Αργολίδας για την περίοδο 1980-1997 παρατηρείται ότι η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους κυμαίνεται από 8,1 έως 27 βαθμούς Κελσίου, η απόλυτη θερμοκρασία φθάνει τους 43,2 βαθμούς Κελσίου, ενώ η απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία φθάνει τους -6 βαθμούς Κελσίου. Οι δύο πρώτοι μήνες της άνοιξης είναι ψυχρότεροι από τους δύο τελευταίους μήνες του φθινοπώρου, ενώ ο πιο θερμός μήνας του έτους είναι ο Ιούλιος. Η θερμοκρασία μπορεί να φθάσει κάτω από το μηδέν κατά τη διάρκεια του έτους αλλά η μέση θερμοκρασία είναι υψηλή.

Το μέσο ύψος βροχόπτωσης κατά τη διάρκεια του έτους είναι ιδιαίτερα χαμηλό, το δεύτερο πιο χαμηλό από τους μετεωρολογικούς σταθμούς της ΕΜΥ στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, και ανέρχεται συνολικά στο 485,3 χιλιοστά.

Το μήνα Νοέμβριο παρατηρείται το μεγαλύτερο ύψος βροχόπτωσης και το μήνα Ιούνιο το μικρότερο. Επίσης, ο μηνιαίος αριθμός ημερών με βροχόπτωση είναι πολύ χαμηλός, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ και οι χιονοπτώσεις δεν είναι συχνό φαινόμενο, εκτός από τις ορεινές περιοχές του Νομού.

Ο Ν. Αργολίδας αν και ανήκει στη ζώνη με τη μέγιστη ηλιοφάνεια, παρουσιάζει το μικρότερο αριθμό ωρών σε σύγκριση με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου, αλλά κρίνεται επαρκής. Ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με ηλιοφάνεια παρατηρείται το μήνα Αύγουστο, ενώ ο μικρότερος το Δεκέμβριο.

Η κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν στο Ν. Αργολίδας είναι βόρειοι και νότιοι, με χαμηλή ένταση καθώς ο μηνιαίος αριθμός ημερών με ανέμους μεγαλύτερων των 6 και 8 Beaufort είναι πάρα πολύ μικρός.

2.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η πρόσβαση στο σύνολο του Ν. Αργολίδας είναι εύκολη και σύντομη, τόσο από το μητροπολιτικό κέντρο της Αθήνας όσο και από τα άλλα αστικά κέντρα της Πελοποννήσου, παρόλο που δεν εντάσσεται ολοκληρωτικά στον αναπτυξιακό οδικό άξονα ΠΑΘΕ, του τμήματος της Πελοποννήσου. Επίσης, οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι αξιοποιούνται ικανοποιητικά, τόσο μεταξύ τους όσο και με αστικά κέντρα του Νομού. Η πρόσβαση στο Ν. Αργολίδας γίνεται κυρίως από το οδικό δίκτυο και δευτερευόντως από το σιδηροδρομικό δίκτυο, το οποίο εξυπηρετεί μόνο την πόλη του Ναυπλίου.

2.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο Νομός Αργολίδας έχει δύο βασικά αστικά κέντρα, το Ναύπλιο και το Άργος. Η πόλη του Ναυπλίου είναι μια από τις πιο όμορφες ιστορικές πόλεις της Ελλάδας που σε μεγάλο βαθμό έχει διατηρήσει τον οικιστικό παραδοσιακό χαρακτήρα της. Αποτέλεσε την πρώτη πρωτεύουσα του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Τα άφθονα μνημεία του ιστορικού παρελθόντος της σε συνδυασμό με την τοποθεσία της την καθιστούν έναν από τους σημαντικούς τουριστικούς πόρους της Περιφέρειας. Η εμβέλεια της πόλης του Ναυπλίου ως πόλου έλξης επισκεπτών είναι διεθνής και περιλαμβάνεται σε προγράμματα ξένων πρακτορείων.

Η πόλη του Άργους είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης και αποτελεί, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο (εταποίησης κυρίως αγροτικών προϊόντων) ενώ παράλληλα διαθέτει και πολιτιστικούς πόρους.

Το Κρανίδι, μικρό όμως, αστικό κέντρο του Νομού (σύμφωνα με την ορολογία της ΕΣΥΕ), με τουριστική κίνηση είναι το μεγαλύτερο, χτισμένο αμφιθεατρικά σε λόφο με παραδοσιακά σπίτια. Τα βυζαντινά μοναστήρια και εκκλησάκια στο Κρανίδι είναι ένα από τα αξιοθέατα του Κρανιδίου. Επίσης, ένα άλλο πλεονέκτημα του οικιστικού κέντρου είναι ότι βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τις ακτές.

2.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Ακτές

Ο Νομός Αργολίδας βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος και η ακτογραμμή του σχηματίζει τον Αργολικό Κόλπο. Το μεγάλο μήκος ακτογραμμής του Ν. Αργολίδας δεν συνεπάγεται και ανάλογα μεγάλο τμήμα ακτών κατάλληλων για κολύμβηση, καθώς ένα μεγάλο τμήμα της ακτογραμμής είναι δυσπρόσιτο και απότομο.

Το συνολικό μήκος της ακτογραμμής του Ν. Αργολίδας είναι 230 χλμ., ποσοστό 19,2% του συνόλου της Περιφέρειας Πελοποννήσου, ενώ το συνολικό μήκος των ακτών που είναι κατάλληλες για κολύμβηση είναι 58,15 χλμ. ποσοστό 24,7% του αντίστοιχου συνολικού μεγέθους της Περιφέρειας.

Ο Νομός Αργολίδας υπάρχουν συνολικά 53 παραλίες που προσφέρονται για κολύμβηση, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως άριστες σχεδόν στο σύνολό τους, ποσοστό 91%, σύμφωνα με μελέτη καταγραφής του ΥΠΕΧΩΔΕ. Ο Νομός Αργολίδας συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό ακτών χαρακτηρισμένων ως άριστων σε σύγκριση με άλλους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η μορφολογία των ακτών είναι αμμόδης σε συνδυασμό με βραχώδεις.

Το μεγαλύτερο μήκος ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα κολύμβησης συγκεντρώνεται στις περιοχές Τολό, Αρέπασο, Ίρια του Δήμου Ασίνης, Κιβέριο και Μύλοι του Δ. Λέρνας, Νέα Κίος του Δ. Νέας Κίου, Ναύπλιο του Δ. Ναυπλίου, Κοιλιάδα, Κρανιδίου και Πάρτο Χέλι του Δ. Κρανιδίου, Ερμιόνη και Θερμησία του Δ. Ερμιόνης και Παλαιά Νέα Επίδαυρος του Δ. Επίδαυρου.

Ποιότητα Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Πίνακας 2.1 - Παράρτημα)

Οι τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους χαρακτηρίζονται θεσμοθετημένες περιοχές με μεγάλη αισθητική και πολιτιστική αξία, οι οποίες είναι επισκέψιμες και προσφέρουν αναψυχή στο κοινό. Η θεσμοθέτησή τους είναι σημαντική για την ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο Νομός Αργολίδας βρίσκονται τρεις (3) τέτοιες περιοχές, όλες γύρω από το Ναύπλιο, στα διοικητικά όρια του Δ. Ναυπλίου, γεγονός που επιβεβαιώνει τη μεγάλη αισθητική αξία της περιοχής.

Διατηρητέα Μνημεία Φύσης (Πίνακας 2.2 - Παράρτημα)

Τα διατηρητέα μνημεία φύσης είναι θεσμοθετημένες εκτάσεις με ιδιαίτερη παλαιοντολογική, γεωμορφολογική και ιστορική σημασία, επίσης μπορεί να είναι μεμονωμένα δέντρα ή συστάδες δέντρων, υγροβιότοποι και σπάνια φυτά.

στο Ν. Αργολίδας συγκεντρώνονται 6 από τα 14 θεσμοθετημένα διατηρητέα μνημεία φύσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, τα οποία είναι κυρίως δέντρα με ιδιαίτερη μορφολογική και ιστορική αξία και βρίσκονται όλα στο Νομό Ναυπλίου. Τα συγκεκριμένα διατηρητέα μνημεία φύσης από μόνα τους δεν συνιστούν σημαντικούς πόλους έλξης αλλά προστίθενται στη γενικότερη εικόνα της πόλης του Ναυπλίου.

Βιοτόποι CORINE (Πίνακας 2.3 - Παράρτημα)

Σύμφωνα με την απογραφή των βιοτόπων CORINE, η οποία πραγματοποιήθηκε την περίοδο 1985-1990 σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Ν. Αργολίδας περιλαμβάνει τέτοιες σημαντικές περιοχές για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Οι περιοχές αυτές του Ν. Αργολίδας αφορούν λιμνοθάλασσες, έλη, την Ακροναυπλία, το Παλαμήδι και σπήλαια. Μερικές από τις περιοχές ήδη αξιοποιούνται όπως το Παλαμήδι, για άλλες όμως χρειάζεται να δημιουργηθούν υποδομές προκειμένου να αξιοποιηθούν.

Υγροβιότοποι (Πίνακας 2.4 - Παράρτημα)

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν καταμετρηθεί συνολικά 32 υγροβιότοποι, από τους οποίους οι 11 στο Ν. Αργολίδας. Η έννοια των υγροβιότοπων ορίζεται από τη Σύμβαση Ramsar και είναι οι φυσικές ή τεχνητές περιοχές αποτελούμενες από έλη ή περιοχές που καλύπτονται από θαλασσινό νερό με ρηχό βάθος. Επιπλέον, στους υγροβιότοπους συγκαταλέγονται οι παρόχθιες ή παράκτιες ζώνες που συνορεύουν με υγροβιότοπους, νησιά ή θαλάσσιες υδατοσυλλογές, οι οποίες βρίσκονται μέσα στα όρια του υγροβιότοπου.

Από ειδικό καθεστώς προστατεύονται μόνο οι διεθνούς σημασίας υγροβιότοποι Ramsar. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου και ως εκ τούτου στο Ν. Αργολίδας, δεν έχει καταγραφεί κανείς διεθνούς σημασίας υγροβιότοπος Ramsar αλλά απλοί υγροβιότοποι. Αυτό όμως, δε μειώνει το ρόλο τους στην ισορροπημένη λειτουργία του οικοσυστήματος της περιοχής στην οποία απαντώνται. Οι περιοχές αυτές είναι προσβάσιμες και μπορούν να αποτελέσουν ίσως, σε φυσιολατρικά προγράμματα τουρισμού με εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Η οργάνωση όμως, τέτοιων προγραμμάτων απαιτεί κατάλληλες υποδομές και εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Το ρόλο αυτό μπορούν να διαδραματίσουν περιβαλλοντικοί σύλλογοι.

Περιοχές Natura 2000 (Πίνακας 2.5 - Παράρτημα)

Στο πλαίσιο της Οδηγίας 92/43/EEC, με τη οποία ορίζονται οι Περιοχές Natura 2000, έχουν επιλεγθεί 26 περιοχές στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Η διάκριση των περιοχών αυτών έχει σκοπό να συμβάλει στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας με την προστασία και διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας. Οι Περιοχές Natura 2000 χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες Α, Β, Γ με γνώμονα τη βιοποικιλότητα και μοναδικότητά τους.

Οι Περιοχές Natura 2000 του Ν. Αργολίδας εκτός από το Παλαμήδι δεν φαίνεται να μπορούν να αξιοποιηθούν, ενώ ακόμη δεν έχει καθοριστεί το ακριβές θεσμικό πλαίσιο του καθεστώτος προστασίας.

Σπήλαια

Ν. Αργολίδας εντοπίζονται σπήλαια, τα σπήλαια των Διδύμων και το σπήλαιο Φρόχθι στο Δ. Κρανιδίου καθώς το σπήλαιο Κεφαλάρι στο Δ. Άργους.

- Στο όρος Δίδυμο σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο βρίσκονται τα σπήλαια των Διδύμων με ασβεστολιθικά πετρώματα. Στα τοιχώματα των σπηλαίων έχουν χτιστεί δύο μικρά εκκλησάκια.
- Το σπήλαιο του Φρόχθι βρίσκεται στον όρμο της Κοιλιάδας σε απόκρημνο σημείο με μεγάλη και εντυπωσιακή είσοδο ενώ στο εσωτερικό του σχηματίζονται λίμνες. Στο σπήλαιο έχει βρεθεί η παλαιότερη ταφή της μεσολιθικής εποχής με αρκετά ευρήματα.
- Από το σπήλαιο Κεφαλάρι οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι πήγαζαν τα νερά της Στυμφαλίας λίμνης. Το σπήλαιο σχηματίστηκε από την κοίτη υπόγειου ποταμού. Το μεγαλύτερο τμήμα του σπηλαίου δεν είναι επισκέψιμο. Κατά τη διάρκεια ανασκαφών που έγιναν βρέθηκαν ευρήματα από την παλαιολιθική και νεολιθική εποχή.
- Μέσα στο σπήλαιο έχει χτιστεί εκκλησία, η οποία συγκεντρώνει πλήθος κόσμου την Παρασκευή μετά το Πάσχα.

2.5 Πολιτιστικοί Πόροι

Παραδοσιακοί Οικισμοί (Πίνακας 2.8 και 2.9 - Παράρτημα)

Ν. Αργολίδας περιλαμβάνει πολύ μικρό αριθμό θεσμοθετημένων <<Παραδοσιακών Οικισμών>> σε σχέση με τους άλλους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι οικισμοί αυτοί έχουν θεσμοθετηθεί είτε από το ΥΠΕΧΩΔΕ είτε από το Υπουργείο Πολιτισμού. Μεταξύ αυτών είναι και το Ναύπλιο με μοναδική ιστορική και αρχιτεκτονική αξία.

Αρχαιολογικοί Χώροι (Πίνακας 2.10 - Παράρτημα)

Ν. Αργολίδας άρχισε να κατοικείται από τη νεολιθική εποχή και κατά την εποχή του χαλκού είχε ήδη αποκτήσει πολιτική και πολιτιστική θέση στον ελλαδικό χώρο. Στους αρχαίους και κλασικούς χρόνους το Άργος υπήρξε γεωγραφικό κέντρο ενώ το αργειακό εργαστήριο ήταν ένα από τα σημαντικότερα της αρχαίας Ελλάδας. Τα μεγάλα κέντρα – πόλεις κατά τους αρχαίους χρόνους ήταν η Λέρνα, οι Μυκήνες, η Τίρυνθα, το Άργος, η Επίδαυρος, η Ερμιόνη και η Τροιζηνία. Η σημαντική παρουσία του Νομού κατά την αρχαιότητα άφησε πίσω της ένα μεγάλο αριθμό μνημείων διεθνούς σημασίας, τα οποία έφεραν στην επιφάνεια οι συνεχείς ανασκαφές.

Οι αρχαιολογικοί χώροι του Ν. Αργολίδας είναι σημαντικοί σε αριθμό και αξία ενώ οι περισσότεροι από αυτούς έχουν διεθνή εμβέλεια και αποτελούν μερικούς από τους πιο γνωστούς προορισμούς των αλλοδαπών επισκεπτών. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι οι εξής:

- Ο αρχαιολογικός χώρος των «Μυκηνών» στο Δ. Μυκηνών

Ο αρχαιολογικός χώρος των Μυκηνών είναι ένας από τους σπουδαιότερους της Περιφέρειας Πελοποννήσου και περιλαμβάνεται στα προγράμματα περιηγήσεων ελλήνων και ξένων επισκεπτών. Ο αρχαιολογικός χώρος των Μυκηνών μαζί με της Επίδαυρου συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών από όλους τους αρχαιολογικούς χώρους της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

- Ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου θεάτρου της «Επιδαύρου» στο Δ. Επιδαύρου

Το θέατρο του Ασκληπιείου της Επιδαύρου εκφράζει στην τελειότερη μορφή της την αρχιτεκτονική εμπειρία της αρχαιότητας στη δομή του θεατρικού χώρου. Το μνημείο εξαιρεί ήδη από την αρχαιότητα ο περιηγητής Πausanias για τη συμμετρία και ομορφιά του.

Φέρει τη τυπική διάρθρωση του ελληνιστικού θεάτρου με τα τρία βασικά στοιχεία: Κοίλο – Ορχήστρα – Σκηνή. Κτίστηκε σε δύο οικοδομικές φάσεις στο τέλος του 4^{ου} π.Χ. αιώνα και στο μέσον 2^{ου} π.Χ. αιώνα. Το θέατρο φιλοξενούσε μουσικούς και ωδικούς αγώνες καθώς και παραστάσεις αρχαίου δράματος.

Το μνημείο αποτελεί πόλο έλξης μεγάλου αριθμού επισκεπτών, του μεγαλύτερου από όλους της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Στο Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου γίνονται τα "Επιδαύρια", θεατρικές παραστάσεις στο πλαίσιο οργανωμένου Φεστιβάλ, που ξεκίνησαν το 1954 και καθιερώθηκαν από τον επόμενο χρόνο ως σημαντικότερος θεσμός αρχαίου δράματος.

- «Ασκληπιείο Επιδαύρου» στο Δ. Επιδαύρου

Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου υπήρξε το λαμπρότερο θεραπευτικό κέντρο του αρχαίου κόσμου, το οποίο περιελάμβανε ένα μεγάλο οικοδομικό σύνολο για τη στέγαση της λατρείας σε μνημειώδη κτίρια (ναός και βωμός Ασκληπιού, Θόλος, Άβατο κλπ) και για δραστηριότητες κοσμικού χαρακτήρα (Θέατρο, τελετουργικό εστιατόριο, λουτρό, παλαίστρα κλπ).

Πραγματοποιείται η αποκατάσταση του Άβατου, της Θόλου, του Προπύλου, του "Γυμνασίου" και της δυτικής παρόδου του θεάτρου με τη συντήρηση, ανάδειξη και ένταξη του αυθεντικού υλικού των μνημείων. Παράλληλα λειτουργεί πρόγραμμα εκτεταμένης συντήρησης του αυθεντικού υλικού και άλλων μνημείων, που αφορά κυρίως συγκολλήσεις λίθων στα σωζόμενα τμήματα των κτιρίων ή συμπληρώσεις ρωμαϊκών τοιχοποιιών.

Το 1988 το ιερό ενεγράφη στον κατάλογο των μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

- Ο Αρχαιολογικός χώρος του κάστρου της «Λάρισας» στο Δ. Άργους

Είναι κτισμένο στον υψηλό λόφο του Άργους, "Λάρισα". Η ίδρυσή του ανάγεται στον 6^ο π.Χ. αιώνα. Κατά τη διάρκεια των βυζαντινών χρόνων το κάστρο αποτελούσε προπύργιο της βυζαντινής κυριαρχίας. Ακολουθεί η βενετική κυριαρχία και η τουρκική μέχρι την απελευθέρωση στα 1822.

Στον αρχαιολογικό χώρο του κάστρου της <<Λάρισας>> έχουν γίνει σωστικές επεμβάσεις στην θεμελίωση, στον εξωτερικό περίβολο και στην υποστήλωση της εισόδου καθώς αποτελεί το αξιολογότερο μνημείο της πόλης του Άργους.

Εκτός από τους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους, στο Ν. Αργολίδας εντοπίζονται και άλλοι οι οποίοι δεν είναι πλήρως γνωστοί αλλά αποτελούν αξιοποιήσιμο πολιτιστικό πόρο. Μεταξύ αυτών οι κυριότεροι είναι:

- Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Λέρνας» στο Δ. Λέρνας

Το χαμηλό ύψωμα που βρίσκεται στην δυτική ακτή του Αργολικού κόλπου, παραμένει από τους σημαντικότερους προϊστορικούς χώρους στην Ελλάδα. Στην περιοχή αυτή η μυθολογία τοποθετούσε τη λίμνη της Λερναίας Ύδρας.

Το σημαντικό εύρημα είναι η "Οικία των Κεράμων", η οποία ονομάστηκε έτσι από τους άφθονους κεράμους της στέγης του που βρέθηκαν κατά την ανασκαφή. Κατά τη δεκαετία του '60 κατασκευάστηκε ένα στέγαστρο που περιβάλλει την "Οικία των Κεράμων". Παράλληλα έγιναν αναστηλωτικές εργασίες στην οχύρωση του οικισμού, στον πεταλόσχημο πύργο και στα σπίτια των Πρωτοελλαδικών και των Μεσοελλαδικών.

Η Δ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων έχει προγραμματίσει εργασίες διαμόρφωσης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου και την δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου, που θα ενοποιήσει τον επισκέψιμο χώρο, με πρόσφατες ανασκαφές που απεκάλυψαν σημαντικές αρχαιότητες των ιστορικών χρόνων.

▪ Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Ασίνης» στο Δ. Ασίνης

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ασίνης, την οποία αναφέρει ο Όμηρος, αποτελείται από την ακρόπολη που είναι κτισμένη σε τριγωνικό βραχώδη λόφο σε επαφή με τη θάλασσα, της γύρω περιοχή και το λόφο της «Μπαρμπούνας» στα δυτικά. Από τις ανασκαφές έχουν αποκαλυφθεί οικισμοί Πρωτοελλαδικής, Μεσοελλαδικής, Μυκηναϊκής, Γεωμετρικής, Αρχαϊκής και Ελληνιστικής εποχής καθώς και τα αντίστοιχα νεκροταφεία και η σημαντική μυκηναϊκή νεκρόπολη της «Μπαρμπούνας». Τα τείχη της Ακρόπολης με το μεγάλο πύργο χρονολογούνται στην ελληνιστική εποχή (3^{ος} αιώνας π.Χ.). Η Ακρόπολη έχει ανοικοδομηθεί κατά τη βυζαντινή εποχή.

▪ Ο Αρχαιολογικός χώρος των ιερών «Απόλλωνος Δειραδιώτη και της Αθηνάς Οξυδερκούς» στο Δ. Άργους.

Από το ιερό του Απόλλωνος Δειραδιώτη ή Πυθίου σώζεται μια μνημειακή κλίμακα λαξευμένη στο βράχο και ένας βωμός. Νοτιοανατολικά του βωμού διατηρούνται λείψανα βυζαντινής βασιλικής. Σε γύρω σημεία σώζονται ορθογώνιο υπόστυλο κτίριο (μαντείο;), θεμέλια κτίσματος με υδατοδεξαμενή (Ασκληπιείο;), λείψανα θόλου που πιθανώς ήταν ιερό της Αθηνάς Οξυδερκούς.

Ο αρχαιολογικός χώρος είναι εν δυνάμει αξιοποιήσιμος, ενώ ήδη η μνημειακή κλίμακα και ο χώρος μπροστά του χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκδηλώσεις.

▪ Ο Αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης της «Καζάρμα» στο Δ. Ναυπλίου

Η ακρόπολη της Καζάρμα βρίσκεται μεταξύ Ναυπλίου – Επιδάουρου, και είναι κτισμένη σε λόφο. Τα τείχη είναι κατασκευασμένα σε πολυγωνικό σύστημα. Η ακρόπολη έχει τέσσερις κυκλικούς πύργους. Η κύρια είσοδος βρίσκεται στα δυτικά και μια πυλίδα υπάρχει στα ανατολικά. Έχει ανοικοδομηθεί κατά την βυζαντινή εποχή.

Δεν έχουν γίνει ανασκαφικές έρευνες και εργασίες διαμόρφωσης του χώρου. Επομένως παραμένει ανεκμετάλλετος ενταγμένος γενικά στο πολιτιστικό δυναμικό του Νομού. Παρόλα αυτά ο επισκέπτης μπορεί να επισκεφθεί την ακρόπολη της Καζάρμα από την ανατολική πλευρά του λόφου, όπου έχει κατασκευασθεί δρόμος.

▪ Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Μιδέα» στο Δ. Μιδέας

Η Μιδέα θεωρείται ως η τρίτη σε σημασία οχυρωμένη Μυκηναϊκή Ακρόπολη της Αργολίδας, μετά τις Μυκήνες και την Τίρυνθα, κυρίως, εξ' αιτίας των πλούσιων ευρημάτων του γειτονικού νεκροταφείου των Δενδρών.

Οι ανασκαφές στην περιοχή είναι ένα από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά έργα που εκτελούνται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα.

Το κυκλώπειο τείχος που αποκαλύφθηκε περικλείει έκταση 24.000 τ.μ. μοναδικό για το μέγεθός του.

Από τα κυριότερα ευρήματα των ανασκαφών είναι ένα φυλάκιο, ένα συγκρότημα δωματίων, αποθηκευτικά αγγεία, πλήθος εργαλείων, μολύβδινα σκεύη, κοσμήματα π.Χ. και ένα μεγάλο τροχήλατο γυναικείο ειδώλιο. Ο μεγάλος αριθμός των εργαλείων και των κομματιών από φθορίτη, φίλντισι και ώχρα, πιστοποιεί την ύπαρξη εξειδικευμένων εργαστηρίων κατασκευής κοσμημάτων και άλλων ειδών.

▪ Αρχαιολογικός χώρος Τίρυνθας Αργολίδας στο Δ. Νέας Τίρυνθας

Στο μυχό του αργολικού κόλπου, σε μικρή απόσταση από το Ναύπλιο, προβάλλει η ακρόπολη της Τίρυνθας επιβλητικά πάνω σ' ένα βραχώδη λόφο.

Οι ανασκαφές έφεραν στο φως ολόκληρη την άνω και την κάτω ακρόπολη, τμήμα του μυκηναϊκού άστεως της ευρύτερης περιοχής γύρω από το τείχος, καθώς και τμήμα της νεκρόπολης της εποχής του Σιδήρου.

Ευρήματα των ανασκαφών της Τίρυνθας εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου.

Μουσεία

Από το πλήθος των ανασκαφών στο Ν. Αργολίδας έχει βρεθεί ένας σημαντικός αριθμός ευρημάτων με μοναδική αξία, τα οποία φυλάσσονται και εκτίθενται σε μουσεία του Νομού αλλά και μερικά στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Η επίσκεψη στα Μουσεία εντάσσεται στο πρόγραμμα περιήγησης στο Νομό και συντελεί στην καλύτερη και ολοκληρωμένη γνώση της ιστορίας της περιοχής. Στα Αρχαιολογικά Μουσεία του Ν. Αργολίδας περιλαμβάνονται:

▪ Αρχαιολογικό Μουσείο Άργους στο Δ. Άργους

Στις συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνονται:

- Ευρήματα από το Άργος και τις γύρω περιοχές, που χρονολογούνται από την Μεσοελλαδική περίοδο έως τα υστερορωμαϊκά χρόνια.
- Ευρήματα από τη Λέρνα (Μύλους), από τη Νεολιθική εποχή έως την Μυκηναϊκή.
- Ευρήματα από την Αρχαία Αγορά και την περιοχή του Θεάτρου – αρχαϊκά έως ρωμαϊκά – και από το μυκηναϊκό νεκροταφείο της Δειράδας.

Από τα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου είναι η γεφυρόστομη πρόχους (τύπος του αγγείου) των υστεροελλαδικών χρόνων, ειδώλια των μυκηναϊκών χρόνων, πυξίδα των πρώιμων γεωμετρικών χρόνων, κρατήρες και πήλινα ομοιώματα ροδιών των ύστερων γεωμετρικών χρόνων, χάλκινος θώρακας και κράνος του 8^{ου} αιώνα π.Χ., ψηφιδωτό δάπεδο από την οικία του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και άγαλμα του Ηρακλή τύπου Farnese.

▪ Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου στο Δ. Ναυπλίου

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου στεγάζεται σε κτίριο που κτίσθηκε το 1713 και παρουσιάζει το μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών από όλα τα Μουσεία της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Στις συλλογές περιλαμβάνονται:

- Παλαιολιθικά, Μεσολιθικά και Νεολιθικά ευρήματα (από τα Σπήλαια του Φράγγθι και Κεφαλαρίου και από τα Δενδρά, Ναυπλία).
- Πρωτοελλαδικά και Μεσοελλαδικά (από Ασίνη, Τίρυνθα, Μπερμπάτι).
- Μυκηναϊκά ευρήματα (από Ασίνη, Δενδρά, Καζάρμα, Μιδέα, Μπερμπάτι, Ναυπλία και Τίρυνθα).
- Γεωμετρικά ευρήματα (από Ασίνη, Ναυπλία, Τίρυνθα και από Συλλογές).
- Αρχαϊκά και Κλασικά (από Τίρυνθα, Μύλους, Αλιείς, Κορινθία και Ιδιωτικές συλλογές).
- Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά (από Ασίνη και Μυκήνες).

Στα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου περιλαμβάνονται χάλκινη πανοπλία αμφοροειδής κρατήρας, Μυκηναϊκά ειδώλια, χάλκινο κράνος, πήλινα (τριποδικός αμφορέας, αναθηματική ασπίδα, προσωπείο και ειδώλιο).

▪ Αρχαιολογικό Μουσείο Επιδαύρου στο Δ. Επιδαύρου

Το Μουσείο Επιδαύρου στεγάζει ευρήματα από το ιερό της Επιδαύρου, από τις μερικές αποκαταστάσεις των σημαντικότερων μνημείων του Ασκληπείου καθώς και τα σημαντικότερα ευρήματα των ανασκαφών. Στις συλλογές του περιλαμβάνονται:

- Οικοδομικές επιγραφές, επιγραφές ταμάτων, ιεροί ύμνοι
- Ελληνικά και Ρωμαϊκά αναθηματικά γλυπτά
- Αναθηματικές και τιμητικές επιγραφές
- Αποκαταστάσεις αρχιτεκτονικών μελών (θριγκού - σίμης) μνημείων Προπυλαίων, Ναού Ασκληπιού, Ναού Αρτέμιδος
- Αρχιτεκτονικά μέλη μνημείων του Ιερού του Ασκληπείου
- Αετωματικά γλυπτά
- Προσωρινή έκθεση αρχιτεκτονικών μελών και γλυπτών της Θόλου
- Συλλογή Επιγραφών

▪ Το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα στο Δ. Ναυπλίου

Το Μουσείο είναι ένα από τα σημαντικότερα της Ελλάδας και έχει βραβευτεί ως το πιο ολοκληρωμένο Λαογραφικό Μουσείο της Ευρώπης. Στεγάζεται σε ένα διατηρητέο νεοκλασικό κτίριο. Στο Μουσείο εκτίθενται με ιδιαίτερη φροντίδα 16.000 αντικείμενα παραδοσιακής λαϊκής τέχνης κυρίως φορεσιές και αντικείμενα καθημερινής χρήσης όχι μόνο από την Πελοπόννησο αλλά και από όλη την Ελλάδα.

▪ Το Πολεμικό Μουσείο στο Δ. Ναυπλίου

Το Μουσείο στεγάζει εκθέματα που συνδέονται με το πολεμικό υλικό στις διάφορες ιστορικές περιόδους αλλά και εκθέματα με ιστορικό καθαρά ενδιαφέρον.

• Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στο Δ. Ασκληπείου

Το Μουσείο ιδρύθηκε το 1993 με σκοπό την ανάδειξη του ορυκτού, παλαιοντολογικού και φυσικού πλούτου του ελλαδικού χώρου. Στο Μουσείο μεταξύ άλλων εκτίθενται σπάνια απολιθώματα και ολοκληρωμένες συλλογές αμμωνιτών.

• Το Λασκαρίδείο Λαογραφικό Μουσείο Νέας Κίου στο Δ. Κίου

Στο Λαογραφικό Μουσείο παρουσιάζονται εκθέματα από χρηστικά και μη αντικείμενα, ενδυμασίες Μικρασιατικής καταγωγής, τα οποία έφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες που ίδρυσαν την πόλη της Νέας Κίου.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Στο Ν. Αργολίδας έχουν ανακηρυχθεί 106 μνημεία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου. Από το πλήθος αυτό τα σημαντικότερα είναι:

• Το Κάστρο του «Παλαμηδίου» στο Δ. Ναυπλίου

Το κάστρο του Παλαμηδίου αποτελεί μοναδικό μνημείο ιστορικής σημασίας, το οποίο διατηρείται σε καλή κατάσταση. Άλλωστε αυτό αποδεικνύεται και από τον αριθμό των επισκεπτών του κάθε χρόνο.

Είναι οικοδομημένο σε ξεχωριστή από μόνη της τοποθεσία, σε ψηλό λόφο στα ανατολικά της Ακροναυπλίας με θέα την παλιά πόλη του Ναυπλίου. Για πρώτη φορά οχυρώνεται το Παλαμήδι από τους Ενετούς με ένα τέλειο σύστημα συγχρονισμένης οχύρωσης.

Τα σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα είναι:

Το Κάστρο: Ενετικό οχυρωματικό έργο των αρχών του 18^{ου} αιώνα. Αποτελείται από οκτώ προμαχώνες τριγυρισμένους με τείχη.

Ναός Αγίου Ανδρέα: Μέσα στον ομώνυμο προμαχώνα του φρουρίου. Στεγάζεται με ημικυλινδρικό θόλο και εισχωρεί κατά το ανατολικό μισό μέρος μέσα σε μία από τις κάμαρες που στηρίζουν τον περίπατο των τειχών.

Φυλακή Κολοκοτρώνη: Ένας από τους προμαχώνες, ο επονομαζόμενος "Μιλτιάδης" χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή του ήρωα της Επανάστασης.

• Το κάστρο στο «Μπούρτζι» στο Δ. Ναυπλίου

Πρόκειται για μικρό οχυρωμένο νησάκι στην είσοδο του κόλπου του Ναυπλίου. Οχυρώνεται για πρώτη φορά κατά την περίοδο της Α' Ενετοκρατίας. Την αλλαγή της μορφής του κάστρου σε ρυθμό Αναγέννησης, σύμφωνα με τις ανάγκες της πολιορκητικής και με τις νέες απαιτήσεις, μπορεί να παρατηρήσει κανείς στο Μπούρτζι. Το 1715 το κάστρο καταλαμβάνεται από τους Τούρκους, μέχρι το 1822, οπότε και περιέρχεται στην κυριότητα των Ελλήνων.

Αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της ευρύτερης οχύρωσης της πόλης για πολλούς αιώνες. Στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση του νέου ελληνικού κράτους το κάστρο χρησίμευσε ως κατοικία των δέμιων γιατί ήταν "μισητοί στους κατοίκους του Ναυπλίου".

Σήμερα ο χώρος είναι επισκέψιμος με βαρκάκι από το λιμάνι του Ναυπλίου. Τα καλοκαίρια οργανώνονται μουσικές βρασιές με Έλληνες και ξένους ερμηνευτές στο πλαίσιο του Φεστιβάλ του Ναυπλίου με μεγάλη απήχηση.

- Το κάστρο στο «Βιβάρι» στο Δ. Ασίνης

Σώζονται ερείπια από το Βενετσιάνικο κάστρο στο λόφο του Βιβαρίου σε τοποθεσία με ιδιαίτερη θέα. Το κάστρο στο Βιβάρι δεν διαθέτει της αίγλη του Παλαμηδίου και έχει περισσότερο τοπική σημασία.

Επίσης, ο Ν. Αργολίδας περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό θρησκευτικών μνημείων της βυζαντινής περιόδου με ικανοποιητική πρόσβαση. Η αξιοποίησή τους δεν είναι πάντα δυνατή και απαιτείται ο σχεδιασμός ενός προγράμματος για την ένταξη τους σε δίκτυα περιήγησης.

Τα κυριότερα μνημεία θρησκευτικού περιεχομένου του Ν. Αργολίδας, τα οποία αποτελούν μοναδικά δείγματα βυζαντινής αρχιτεκτονικής και τεχνοτροπίας είναι τα ακόλουθα:

- Η Μονή Ζωοδόχου Πηγής Αρίας στο Δ. Ναυπλίου, η οποία χτίστηκε το 1143 από τον επίσκοπο του Άργους - Ναυπλίου Λέοντα. Το καθολικό του είναι από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα Βυζαντινής τέχνης.
- Η εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα του 14^{ου} αιώνα και του Προφήτη Ηλία με αξιόλογες τοιχογραφίες στο Δ. Ασίνης.
- Οι εκκλησίες του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονα του 11^{ου} αιώνα και της Παναγίας του 14^{ου} αιώνα με σημαντικές τοιχογραφίες στο Δ. Ασκληπιείου.
- Η Μονή Καλαμίου στο Δ. Επιδαύρου, η οποία χτίστηκε το 1616. η αγιογράφηση του καθολικού της είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή.
- Η Μονή Ταξιαρχών στο Δ. Επιδαύρου, η οποία ιδρύθηκε ως σταυροπηγική μονή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και συνέχισε μέχρι τις μέρες μας αδιάκοπα την πορεία της.
- Η Μονή Αγνούτσος στο Δ. Επιδαύρου. Πρόκειται για μια μονή ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας με αξιόλογες τοιχογραφίες και φορητές εικόνες στο εσωτερικό του καθολικού.
- Η Μονή της Αγίας Άννας στο Δ. Κρανιδίου, η οποία χτίστηκε το 13^ο αιώνα και αγιογραφήθηκε με αξιόλογες τοιχογραφίες.
- Η Μονή των Αγ. Αναργύρων στο Δ. Κρανιδίου. Στη μονή έχουν διασωθεί σημαντικά έργα ξυλογλυπτικής τέχνης και λειτουργεί βιβλιοθήκη με σπάνια κειμήλια και χειρόγραφα κείμενα.
- Η μικρή εκκλησία της Αγίας Τριάδας στο Δ. Κρανιδίου.
- Το βυζαντινό μοναστήρι της Παναγίας της Παντάνασσας στο Δ. Κρανιδίου, το οποίο προσφέρει φιλοξενία στο μικρό ξενώνα που διαθέτει.
- Η εκκλησία της Παναγίας του 12^{ου} αιώνα στο Δ. Μιδέας.
- Η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής χτισμένη μαζί με τα «Ιστορικά Σπήλαια» καταφύγιο των ηρώων του 1821 στο Κεφαλάρι του Δ. Άργους.

Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

- Στην πόλη του Άργους σώζονται πολύ λίγα από τα διατηρητέα κτίρια, τα οποία μαρτυρούν την ομορφιά και πλούτο που είχε παλαιότερα. Στα σημαντικότερα περιλαμβάνονται οι στρατώνες του Καποδίστρια, η οικία του στρατηγού Δ. Τσώκρη, η οικία Καλλέργη όπου στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού Σχολείου, το κτίριο των Δικαστηρίων όπου στεγάζεται το Δημαρχείο, η Δημοτική Αγορά, η οικία του Σπ. Τρικούπη και η βιβλιοθήκη «Δαναός», η οποία ιδρύθηκε το 1894 και περιλαμβάνει πλούσιο ιστορικό αρχείο.

- Η πόλη του Ναυπλίου έχει θεσμοθετηθεί από το Υπ. Πολιτισμού ως ιστορικός τόπος καθώς ήταν η πρώτη πρωτεύουσα του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Στην πόλη διατηρείται ανέπαφο ένα μεγάλο τμήμα της παλαιάς πόλης από την εποχή που ήταν πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Από τα σημαντικότερα διατηρητέα κτίρια είναι οι ενετικές αποθήκες όπου στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, το κτίριο που στεγάζεται το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, το κτίριο της πρώτης Σχολής Ευελπίδων που στεγάζεται τώρα το Πολεμικό Μουσείο και το κτίριο του Πρώτου Γυμνασίου επί Καποδίστρια. Άλλα σημαντικά διατηρητέα κτίρια, είναι στην πλατεία Συντάγματος τα δύο παραδοσιακά τούρκικα τζαμιά, στα οποία στεγάστηκαν το πρώτο Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο και η πρώτη Βουλή των Ελλήνων που ονομάστηκε Βουλευτικό, η εκκλησία του Αγίου Σπυριδώνα, η οποία χτίστηκε το 1702 και έγινε η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια το 1831 και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, χτίστηκε το 16^ο αιώνα και το εσωτερικό της διακοσμήθηκε με αντίγραφα έργων μεγάλων ιταλών ζωγράφων της εποχής.
- Στην Τίρυνθα του Δ. Νέας Τίρυνθας σώζεται το κτίριο της Πρώτης Γεωργικής Σχολής που ιδρύθηκε το 1830 από τον Καποδίστρια.

Τοπικές εκδηλώσεις – Εορτές

Στο Ν. Αργολίδας λαμβάνουν χώρα αξιόλογες πολιτιστικές εκδηλώσεις στο πλαίσιο κυρίως του Φεστιβάλ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Το Φεστιβάλ με τη μεγαλύτερη ακτινοβολία και διεθνή καθιέρωση είναι της Επιδαύρου. Άλλα σημαντικά Φεστιβάλ υπερτόπιας εμβέλειας είναι του Ναυπλίου και Άργους. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις σε κάθε Δήμο με υπερτόπια και τοπική ακτινοβολία είναι οι εξής:

- Στο Δ. Επιδαύρου, το γνωστό σε διεθνές επίπεδο Φεστιβάλ της Επιδαύρου κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Επίσης, στο Μικρό Θέατρο διοργανώνεται ο «Μουσικός Ιούλιος». Πολλές εκδηλώσεις διοργανώνονται στο πλαίσιο της «Γιορτής των Καρπών» για την προώθηση των τοπικών προϊόντων. Από τους ξενοδόχους της περιοχής οργανώνεται κάθε Σεπτέμβρη η «Εβδομάδα Τουρισμού».
- Στο Δ. Άργους, το Φεστιβάλ του Άργους, το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου, με καλλιτεχνικές εκδηλώσεις όλων των ειδών. Επίσης, διοργανώνονται θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρια του Αγίου Πέτρου και της Ζωοδόχου Πηγής.
- Στο Δ. Ναυπλίου, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς είναι μια παραδοσιακά ζωντανή πολιτιστικά πόλη. Από τις εκδηλώσεις ξεχωρίζουν η «Μουσική Συνάντηση» του Σεπτεμβρίου, το Φεστιβάλ του Ναυπλίου το καλοκαίρι με διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και το Αναπλωτικό Καρναβάλι.
- Στο Δ. Ασίνης, θρησκευτικές εκδηλώσεις, πανηγύρια κατά τον εορτασμό της Αγίας Παρασκευής, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, των Αγίων Ανδριανού και Ναταλίας και του Αγίου Δημητρίου. Επίσης, τον Οκτώβριο γίνονται εκδηλώσεις στο πλαίσιο του «Πολιτιστικού Σεπτέμβρη», ενώ αναβιώνεται ο θεσμός των Ασκληπιείων όπως γίνονταν στην αρχαιότητα. Παραδοσιακό πανηγύρι γίνεται στη γιορτή της Αγίας Τριάδος.
- Στο Δ. Ερμιόνης, πραγματοποιούνται πολλές εκδηλώσεις όπως την ημέρα των Θεοφανίων το «Γιαλά - Γιαλά», την 25^η Μαρτίου μεγάλο πανηγύρι προς τιμή της εθνικής εορτής, το καρναβάλι, η γιορτή του κρασιού το Σεπτέμβρη, η γιορτή των ψαράδων της Καθαρά Δευτέρα, το κάψιμο του Ιούδα το Πάσχα, τον Αύγουστο το χορωδιακό Φεστιβάλ ενώ το Νοέμβριο διοργανώνονται ιστιοπλοϊκοί αγώνες ανοιχτής θαλάσσης.

- Στο Δ. Μιδέας, είναι καθιερωμένες θρησκευτικές εκδηλώσεις κατά τον εορτασμό του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου.
- Στο Δ. Νέας Κίου, γίνονται εκδηλώσεις κατά της τελευταία Κυριακή των αποκριών, τον Ιούλιο τα «Μικρασιάτικα», τον Αύγουστο η γιορτή της Παναγίας της Οδηγήτριας και τα «Κιανά» και τέλος το Σεπτέμβρη η γιορτή της «Παπαλίνας».
- Στο Δ. Κρανιδίου, πραγματοποιείται αναπαράσταση της πυρπόλησης του τούρκικου στόλου από τον Κανάρη, και κάθε Ιούνιο η γιορτή «Πόρτο Χέλια» ενώ κάθε δύο χρόνια διοργανώνεται η «Ναυτική Εβδομάδα».

Δίκτυο Πόλεων

Τα δίκτυα πόλεων, μια νέα μορφή συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) των πόλεων, η οποία έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια. Ο σκοπός δημιουργίας αυτών των δικτύων είναι η επίλυση κοινών προβλημάτων μέσω της ανάπτυξης ροής πληροφοριών, υπηρεσιών, αγαθών, ιδεών, εμπειριών και τεχνογνωσίας. Την προώθηση της δημιουργίας δικτύων μεταξύ πόλεων ενισχύουν με προγράμματά τους η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλοι διεθνείς οργανισμοί. Από το Ν. Αργολίδας σε δίκτυα πόλεων συμμετέχει το Άργος στο δίκτυο των αρχαιότερων πόλεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αδελφοποίησης μεταξύ πόλεων είναι μια άλλη μορφή συνεργασίας, κυρίως σε πολιτιστικό επίπεδο. Οι πόλεις του Ν. Αργολίδας, οι οποίες συμμετέχουν σε τέτοιου είδους συνεργασίες είναι το Ναύπλιο, το Άργος, η Ίτρια, οι Μυκήνες και η Παλαιά Επίδαυρος.

2.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ν. Αργολίδας δεν συγκεντρώνει τους ανάλογους φυσικούς πόρους οι οποίοι απαιτούνται για την ανάπτυξη αλλακτικών μορφών τουρισμού όπως διαδρομές Rafting και kayak, αναρριχήσεις, χιονοδρομικά κέντρα.

Ο πλούσιος θαλάσσιος πόρος της περιοχής μπορεί να αξιοποιηθεί με νέα σπορ όπως η κατάδυση, η οποία είναι ένα από τα αναδυόμενα σπορ, με συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Τα τελευταία χρόνια η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων ανακοίνωσε την αποδέσμευση αρκετών περιοχών σε όλες σχεδόν τις Περιφέρειες της Ελλάδας μεταξύ των οποίων και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Οι περιοχές στο Ν. Αργολίδας όπου επιτρέπεται η κατάδυση είναι ανατολικά του ακρωτηρίου Στενό και δυτικά του ακρωτηρίου Κόρακας, κοντά στη Βάθεια Λάκκα.

Από πλευράς ειδικών τουριστικών υποδομών υπάρχουν λιμενικές υποδομές εξυπηρέτησης ιδιωτικών σκαφών αψυχής στο μόνο λιμάνι του Ναυπλίου (Δ. Ναυπλίου) και του Πόρτο Χελιού (Δ. Κρανιδίου), τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για περιηγήσεις με σκάφος στα νησιά του Αργολικού και Αργοσαρωνικού κόλπου.

3 ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ (ΧΑΡΤΗΣ ΙΙΙ)

3.1 ΚΛΙΜΑ

ο κλίμα του Ν. Αρκαδίας παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με το υψόμετρο και με τον παράλιο χαρακτήρα της περιοχής. Οι ορεινές περιοχές έχουν ψυχρό ηπειρωτικό κλίμα, με δριμύ χειμώνα και συχνές χιονοπτώσεις, ενώ παράλιες περιοχές, στο ανατολικό τμήμα του Νομού έχουν ηπιότερο κλίμα με λιγότερο ψυχρούς χειμώνες.

πό τα κλιματολογικά δεδομένα του μετεωρολογικού σταθμού της ΕΜΥ στην Τρίπολη του Ν. Αρκαδίας για την περίοδο 1957 – 1997, παρατηρείται ότι η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους κυμαίνεται από 5,1 έως 14,5 βαθμούς Κελσίου, η απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία φθάνει τους 43,0 βαθμούς Κελσίου ενώ η απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία τους -17 βαθμούς Κελσίου. Ο πιο θερμός μήνας του χρόνου είναι ο Ιούλιος ενώ ο ψυχρότερος ο Ιανουάριος. Η θερμοκρασία πέφτει κάτω από το μηδέν, αρκετά συχνά κατά τη διάρκεια του έτους με αποτέλεσμα να παρατηρείται μερικός παγετός, δηλαδή, ελάχιστη θερμοκρασία κατά τη διάρκεια της ημέρας κάτω από το μηδέν.

ο μέσο ύψος βροχόπτωσης, κατά τη διάρκεια του έτους, είναι ιδιαίτερα χαμηλό, το δεύτερο πιο χαμηλό, με βάση τις μετρήσεις των μετεωρολογικών σταθμών της ΕΜΥ στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, το οποίο ανέρχεται συνολικά στα 780,6 χιλιοστά, με το μήνα Δεκέμβριο να παρατηρείται το μεγαλύτερο ύψος βροχόπτωσης και το μήνα Ιούλιο το μικρότερο. Επίσης, ο μέσος αριθμός ημερών με βροχόπτωση είναι πολύ χαμηλός, ιδιαίτερα με υψηλή ηλιοφάνεια.

ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με υψηλή ηλιοφάνεια παρατηρείται τον Αύγουστο και ο μικρότερος τον Ιανουάριο. Φαινόμενο, σύνηθες για τα χαρακτηριστικά του κλίματος της περιοχής.

οι χιονοπτώσεις στο Ν. Αρκαδίας είναι συχνό φαινόμενο, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές του Νομού, καιρικό φαινόμενο, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές του Νομού, καιρικό φαινόμενο ευνοϊκό για την ανάπτυξη χειμερινού τουρισμού, καθώς ήδη υπάρχει και χιονοδρομικό κέντρο.

η κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν στο Ν. Αρκαδίας είναι βόρειοι και νοτιοδυτικοί, με ένταση ελάχιστες φορές πάνω από τα 6 Beaufort και 8 Beaufort.

3.1 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

η πρόσβαση στο Ν. Αρκαδίας είναι εύκολη και σύντομη μόνο για την πρωτεύουσα του Νομού. Για τις άλλες περιοχές του Ν. Αρκαδίας η πρόσβαση είναι σχετικά δύσκολη, εξαιτίας τόσο της ορεινής μορφολογίας όσο και της απόστασης του οδικού δικτύου. Αν και το επαρχιακό οδικό δίκτυο είναι εκτεταμένο, ορισμένες περιοχές δεν εξυπηρετούνται αποτελεσματικά καθώς η διασύνδεση μεταξύ των περιοχών του Νομού δεν είναι ικανοποιητική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάποιες περιοχές να είναι λιγότερο ή περισσότερο απομονωμένες. Επίσης, το επαρχιακό δίκτυο στην πλειονότητά του αποτελείται από δρόμους με στενές λωρίδες και μέτρια βατότητα αυξάνοντας έτσι τη χρονοσπόσταση μεταξύ των περιοχών.

3.2 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Νομός Αρκαδίας έχει τέσσερα βασικά κέντρα, την Τρίπολη, το Άστρος, το Λεωνίδιο και τη Μεγαλόπολη. Η Τρίπολη είναι αστικό κέντρο με περιφερειακό ρόλο, επειδή είναι η έδρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η επιλογή της στηρίχθηκε στη γεωγραφική θέση της, καθώς βρίσκεται στο κέντρο της χώρας την Αθήνα.

Η Τρίπολη έχει διατηρήσει σε μικρό βαθμό τον παραδοσιακό της χαρακτήρα με αποτέλεσμα να έχουν διασωθεί πολλά μνημεία του πρόσφατου ιστορικού της παρελθόντος. Η ελκυστικότητά της είναι περιορισμένη και προσφέρεται για μικρής διάρκειας διακοπές. Μπορεί όμως να αποτελέσει βάση για περιήγηση στους κοντινούς ορεινούς οικισμούς.

Τα άλλα τρία αστικά κέντρα, η Μεγαλόπολη, το Άστρος και το Λεωνίδιο, εκτός από τον αστικό ρόλο τους, προσεγγίζουν αυξημένη, για τα δεδομένα του Νομού, τουριστική κίνηση.

Το Άστρος και το Λεωνίδιο αποτελούν πόλεις με παραδοσιακή αρχιτεκτονική κοντά στο ανατολικό παράλιο τμήμα του Νομού. Είναι χτισμένες σε τοποθεσίες με πλούσιο φυσικό περιβάλλον κοντά σε όμορφες ακτές και σε μικρή απόσταση από τις ορεινές περιοχές του Πάρνωνα.

Η Μεγαλόπολη είναι χτισμένη στο κέντρο του Ν. Αρκαδίας και είναι γνωστή λόγω της ύπαρξης του εργοστασίου της ΔΕΗ. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν πολιτιστικοί χώροι και βυζαντινές εκκλησίες.

3.3 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Το μικρό τμήμα, του Ν. Αρκαδίας έχει πρόσβαση στη θάλασσα, το οποίο βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος. Ο Ν. Αρκαδίας έχει το μικρότερο μήκος ακτογραμμής σε σύγκριση με όλους τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το συνολικό μήκος της ακτογραμμής του Ν. Αρκαδίας είναι 95 χλμ., ποσοστό 7,9% του συνόλου της Περιφέρειας Πελοποννήσου ενώ το συνολικό μήκος των ακτών που είναι κατάλληλες για κολύμβηση είναι 21,2 χλμ., ποσοστό 22,3% του συνολικού.

Το Ν. Αρκαδίας καταμετρήθηκαν συνολικά 16 παραλίες που προσφέρονται για κολύμβηση, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως άριστες σχεδόν στο σύνολό τους, με ποσοστό 88%, σύμφωνα με έρευνα καταγραφής του ΠΕΧΩΔΕ. Η μορφολογία των ακτών είναι αμμώδης κατά 99%.

Το μεγαλύτερο μήκος ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα κολύμβησης συγκεντρώνεται στις περιοχές: Πηγάδι του Δήμου Πάρνωνα, Παράλιον Άστρος, Άγιος Ανδρέας του Δήμου Βόρειας Κυνουρίας, Πουλίθρα, Πηγάδι του Δήμου Λεωνιδίου.

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Πίνακας 2.1 - Παράρτημα)

Το Ν. Αρκαδίας βρίσκονται 2 από τις 15 θεσμοθετημένες περιοχές, οι οποίες είναι χαρακτηριζόμενες ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι θεσμοθετημένες αυτές περιοχές αφορούν το χωριό Καστάνιτσα και τη γύρω περιοχή του και το λόφο του χωριού Νεσπάνη. Το χωριό Καστάνιτσα είναι ένα από τα πιο όμορφα ορεινά χωριά του Νομού, χτισμένο σε μεγάλο υψόμετρο, σε όμορφο φυσικό τοπίο με καστανιές, αμυγδαλιές και έλατα. Ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός.

Διατηρητέα Μνημεία Φύσης (Πίνακας 2.2 - Παράρτημα)

Το Ν. Αρκαδίας συγκεντρώνονται 4 από τα 14 θεσμοθετημένα διατηρητέα μνημεία φύσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, από τα οποία τρία αφορούν μεμονωμένα δένδρα και ένα αφορά δάσος. Τα συγκεκριμένα μνημεία φύσης έχουν ιδιαίτερη μορφολογική και ιστορική αξία, δίχως όμως από μόνα τους να μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς πόλους έλξης, παρά μόνο εντάσσονται σε ευρύτερο δίκτυο φυσικών πόρων.

Βιότοποι CORINE (Πίνακας 2.3 - Παράρτημα)

Η Ν. Αρκαδίας περιλαμβάνει 8 βιότοπους. Οι βιότοποι αυτοί αφορούν διαφορετικά είδη βιότοπων και περιλαμβάνουν ποτάμια, λίμνες, φαράγγια, τμήματα ή κορυφές ορέων. Στους βιότοπους CORINE περιλαμβάνονται σημαντικότεροι φυσικοί πόροι του Νομού, μερικοί από τους οποίους ήδη αξιοποιούνται στο πλαίσιο του ορεινού φυσιολατρικού τουρισμού και νέων ορεινών σπορ.

Υδροβιότοποι (Πίνακας 2.4 - Παράρτημα)

Οι καταγεγραμμένοι υδροβιότοποι του Ν. Αρκαδίας είναι τέσσερις. Η δυνατότητα αξιοποίησής τους είναι περιορισμένη, δίχως την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ένταξής τους σε διαδρομές με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον.

Περιοχές Natura 2000 (Πίνακας 2.5 - Παράρτημα)

Από τις 26 περιοχές Natura 2000 της Περιφέρειας, οι 6 βρίσκονται στο Ν. Αρκαδίας. Οι περιοχές αυτές συνιστούν πολύτιμο φυσικό πλούτο για το Νομό. Με την οριστικοποίηση του θεσμικού καθεστώτος προστασίας θα προκύψουν και οι δυνατότητες αξιοποίησής τους ως πόλου έλξης φυσιολατρικού τουρισμού.

Καταφύγια Θηραμάτων (Πίνακας 2.6 - Παράρτημα)

Στο Ν. Αρκαδίας υπάρχουν ορισμένες τοποθεσίες οριοθετημένες από το Υπ. Γεωργίας στις οποίες απαγορεύεται το κυνήγι για όλο το χρόνο με σκοπό την προστασία των θηραμάτων και την αύξηση της βιοποικιλότητας. Οι περιοχές αυτές είναι επισκέψιμες ως ένα βαθμό και μπορούν να ενταχθούν σε περιηγήσεις.

2.3.4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Παραδοσιακοί Οικισμοί (Πίνακες 2.6 και 2.7 - Παράρτημα)

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με τη μακρόχρονη και αδιάλειπτη ιστορική της πορεία περιλαμβάνει στο σύνολο της ένα σημαντικό αριθμό παραδοσιακών οικισμών θεσμοθετημένων από το ΥΠΕΧΩΔΕ ή το Υπουργείο Πολιτισμού.

Η Ν. Αρκαδίας συγκεντρώνει συνολικά, 47 θεσμοθετημένους παραδοσιακούς οικισμούς από το ΥΠΕΧΩΔΕ και είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος αριθμός θεσμοθετημένων παραδοσιακών οικισμών σε ένα Νομό της Περιφέρειας. Οι οικισμοί αυτοί αποτελούν τη βάση ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού τα τελευταία χρόνια.

Από το Υπουργείο Πολιτισμού έχουν οριστεί επίσης 2 οικισμοί ως ιστορικοί τόποι με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, η Αστάνιτσα και η Στεμνίτσα.

Αρχαιολογικοί Χώροι (Πίνακας 2.10 - Παράρτημα)

Οι Αρκάδες θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως τους μόνους αυτόχθονες Έλληνες μετά τους Λέλεγες, αντίληψη που υποστήριζαν επιφανείς ιστορικοί της αρχαιότητας. Οι Αρκάδες, από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την κατάκτηση τους από τους Ρωμαίους, έχουν δυναμική παρουσία στον ελλαδικό χώρο. Οι πόλεις που παρουσίασαν μεγάλη ακμή ήταν η Τεγέα, η Μαντινεία, η Ηραία και η Μεγαλόπολη.

Ν. Αρκαδίας είναι περισσότεροι γνωστός για τον ορεινό φυσικό πλούτο του παρά για τους αρχαιολογικούς χώρους που συγκεντρώνει. Οι αρχαιολογικοί χώροι του Ν. Αρκαδίας δεν απέκτησαν τη φήμη, όπως άλλοι αρχαιολογικοί χώροι της Περιφέρειας Πελοποννήσου, κυρίως επειδή δεν σώζονται σε καλή κατάσταση. Ο αριθμός τους όμως είναι μεγάλος και υπάρχουν αρκετές τοποθεσίες οι οποίες είναι επισκέψιμες, κυριότεροι αρχαιολογικοί χώροι του Ν. Αρκαδίας είναι οι ακόλουθοι:

Ο Αρχαιολογικός χώρος της Μαντινείας στο Δ. Μαντινείας

Σήμερα διασώζονται ερείπια από τον οχυρωματικό περίβολο που προστάτευε την πόλη που χτίστηκε το 370 π.Χ. Ο περίβολος αποτελείται από 10 πύλες και 122 πύργους και γύρω από αυτόν υπήρχε προστατευτική τάφρος. Εκτός από τα ερείπια των τειχών, διασώζονται θεμέλια δημόσιων οικοδομημάτων που υπήρχαν στην αρχαία αγορά που χρονολογικά ανήκουν στην Ρωμαϊκή περίοδο. Διακρίνονται ακόμα ερείπια από το θέατρο, το βουλευτήριο και ναούς που ήρθαν στο φως μετά από τις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογική Σχολής.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «αρχαίας Ασέας» στο Δ. Βαλτετσίου

Από τα ερείπια που διασώζονται τα περισσότερα διατηρητέα ανήκουν στα Ελληνιστικά χρόνια. Οι ανασκαφές που έγιναν από Σουηδούς αρχαιολόγους, έφεραν στο φως οικοδομικά ευρήματα ελληνιστικών, κυρίως, κατοικιών και ενός ναού.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Τεγέας» στο Δ. Τεγέας

Το σπουδαιότερο αξιοθέατο της περιοχής αποτελεί ο ναός της Αλέας Αθηνάς που ξεχωρίζει από τους άλλους ναούς της Πελοποννήσου, τόσο για την αρχιτεκτονική του όσο και για το μέγεθός του. Σήμερα σώζονται μόνο το κρηπίδωμα από τον νεώτερο δωρικό ναό και ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη, έργο του Παριανού γλύπτη Σκόπα. Μερικά από τα εναπομείνοντα γλυπτά του ναού εκτίθενται στο Μουσείο της Αλέας. Επίσης, στον αρχαιολογικό χώρο της Τεγέας και συγκεκριμένα στη θέση του κοίλου του αρχαίου θεάτρου, βρίσκεται σήμερα η εκκλησία της Επισκοπής, η οποία κατασκευάστηκε το 1888 για να αντικαταστήσει την ερειπωμένη βυζαντινή Βασιλική (11^{ου} ή 12^{ου} αιώνα) που αποτελούσε την μητρόπολη του Νικλίου, όπως ονομαζόταν την Μεσαιωνική Εποχή η Τεγέα.

Ο Αρχαιολογικός χώρος του «Παλλαντίου» του Δ. Τρίπολης

Πρόκειται για τη θέση μίας αρχαίας αρκαδικής πόλης από την οποία λέγεται ότι ξεκίνησα οι άποικοι που ίδρυσαν την Ρώμη.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Ελύμια» στο Δ. Λεβιδίου

Πρόκειται για το χώρο στον οποίο τοποθετείται η αρχαία πόλη της Ελύμια, στην οποία υπήρχε το ιερό της Υμνίας Αρτέμιδος. Στη θέση αυτή σήμερα βρίσκεται το εκκλησάκι της Παναγίας.

Ο Αρχαιολογικός χώρος στο χωριό Ορχομενός στο Δ. Λεβιδίου

Πρόκειται για μία Ρωμαϊκή πόλη, από την οποία υπάρχουν ελάχιστα ίχνη. Στην επάνω πόλη του Ορχομενού διατηρούνται τμήματα του οχυρωματικού περιβάλλοντος της αρχαιότερης πόλης (4^{ου} αιώνας), θεμέλια

οικοδομημάτων της αγοράς (βουλευτήριο, στοά, ναός Άρτεμης) και τμήμα από το κοίλο του θεάτρου που ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Πλάκας» στο Δ. Λεωνιδίου

Πρόκειται για το επίνειο του Λεωνιδίου, το οποίο σύμφωνα με τα ευρήματα των ανασκαφών κατέχει τη θέση της αρχαίας πόλης Βραστές ή Πρασιές.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Πολίγνα» στο Δ. Λεωνιδίου

Βρίσκεται στον λόφο Βίγλα και διατηρούνται τμήματα από το αρχαίο τείχος.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Ηραίας» στο Δ. Ηραίας

Πρόκειται για την αρχαία πόλη της Ηραίας, ερείπια της οποίας υπάρχουν στην πλαγιά του λόφου κοντά στο χωριό Άγιος Ιωάννης. Η Ηραία ήταν στην αρχαιότητα η μεγαλύτερη πόλη της Αρκαδίας και συνόρευε με τη Ηλεία. Στο Βρετανικό Μουσείο βρίσκεται χαραγμένη χάλκινη πλάκα του 549 π.Χ. με τη συνθήκη συμμαχίας ανάμεσα στους Ηλείους και τους Ηραίους.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Μεγαλόπολης» στο Δ. Μεγαλόπολης

Πρόκειται για τοποθεσία της αρχαίας πόλης Λυκοσούρα, η οποία, σύμφωνα με τον Πλουτάρχιο, ήταν μία από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου. Στον λόφο διακρίνονται ερείπια από τον οχυρωματικό περίβολο της αρχαίας ακρόπολης και ερείπια από τον περίφημο ναό της Δήμητρας, δωρικού ρυθμού.

Ο Αρχαιολογικός χώρος του «Κάστρου» στο Δ. Απόλλωνος

Διακρίνονται ίχνη από κυκλώπεια τείχη. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως και ερείπια δύο ναών στον Απόλλωνα.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Γόρτυνας» στο Δ. Δημητσάνας

Η αρχαία Γόρτυνα ήταν μία από τις σημαντικότερες πόλεις στην αρχαιότητα. Στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχουν ερείπια του οχυρωματικού περιβάλλου, θεμέλια σπιτιών και λουτρών, λείψανα ιερών (τα έφεραν στο φως οι ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής). Διασώζονται επίσης ερείπια από το ναό του Ασκληπιού, ενός από τους σημαντικότερους της αρχαιότητας, μίας μεγάλης στοάς, ενός ακόμα μικρότερου ναού και θεμέλια βωμών και λουτρών.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Θέλπουσας» στο Δ. Τροπαίων

Από την αρχαία της Θέλπουσας σώζονται σήμερα τμήματα του οχυρωματικού περιβάλλου, ερείπια οικοδομήματος ρωμαϊκών χρόνων και λείψανα δεξαμενής νερού.

Μουσεία

α μουσεία του Νομού χαρακτηρίζονται για τα αξιόλογα εκθέματά τους, τα οποία αντιπροσωπεύουν τις μεγάλες χρονικές περιόδους της ιστορίας τους. Ο αριθμός των επισκεπτών τους είναι μικρός σύμφωνα με τα στοιχεία της ΣΥΕ, πιθανά γιατί δεν εφαρμόστηκε μια ολοκληρωμένη πολιτική προώθησης τους καθώς δεν εντάχθηκαν σε

γραμμάρια περιήγησης αρχαιολογικών χώρων. Από την περιγραφή τους, η οποία ακολουθεί διαφαίνεται η δυνατότητα καλύτερης αξιοποίησής τους.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Τρίπολης στο Δ. Τρίπολης

Στεγάζεται σ' ένα διώροφο νεοκλασικό κτίριο σχεδιασμένο από τον αρχιτέκτονα Τσίλερ. Εγκαινιάστηκε το 1986 και διαθέτει 8 αίθουσες στις οποίες εκτίθενται ευρήματα από αρχαιολογικές ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στον νομό. Περιλαμβάνει νεολιθικά και πρωτοελλαδικά αντικείμενα και σκεύη, καθώς και μία πλούσια συλλογή Μυκηναϊκών χρόνων. Εκτίθενται ακόμα ευρήματα Γεωμετρικών Χρόνων και Κεραμική Αρχαϊκών έως και Ρωμαϊκών Χρόνων. Υπάρχουν τρεις αίθουσες με γλυπτά και ανάγλυφα Αρχαϊκών έως Ρωμαϊκών χρόνων, μία αίθουσα με χάλκινα (αγγεία, ειδώλια) κλασικών έως Ρωμαϊκών χρόνων. Υπάρχουν επίσης και μερικά ευρήματα Παλαιοχριστιανικών και Πρώιμων Βυζαντινών Χρόνων.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αλέας στο Δ. Αλέας

Αυτό περιλαμβάνει έργα σκοπαδικής κυρίως τεχνοτροπίας, τμήματα αγαλμάτων και αγαλμάτια από τον ναό της Αλέας Αθηνάς, ευρήματα από διάφορες περιοχές της Αρκαδίας καθώς και πήλινα, μετάλλια, χάλκινα αντικείμενα και ορισμένα όστρακα αγγείων από τις ανασκαφές της Αλέας.

Το Μουσείο του Άστρους στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας

Περιλαμβάνει την αρχαιολογική συλλογή με ευρήματα από ανασκαφές στην περιοχή της αρχαίας Ανθήνης, καθώς και μια δεύτερη συλλογή από μαρμάρινες επιγραφές που προέρχονται από την λεγόμενη έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού.

Το Μουσείο του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου στο Δ. Λεβιδίου

Περιλαμβάνει προσωπικά του αντικείμενα (ρούχα, φωτογραφίες, επίσημα έγγραφα και την προσωπική του αλληλογραφία) και στεγάζεται στο Δημαρχείο.

Το Μουσείο της Μεγαλόπολης στο Δ. Μεγαλόπολης

Στο εσωτερικό του εκτίθενται αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές και όστρακα που βρέθηκαν στον χώρο της αρχαίας πόλης.

Το Μουσείο της Λυκοσούρας στο Δ. Μεγαλόπολης

Σ' αυτό εκτίθενται αρχαιολογικά ευρήματα που βρέθηκαν στον αρχαιολογικό χώρο της Λυκοσούρας, καθώς και αντίγραφα των υπερφυσικών μάρμαρινων κεφαλών που ανήκουν στα λατρευτικά αγάλματα της Δέσποινας, της Δήμητρας, της Άρτεμης και του Άνυτου (τα πρωτότυπα βρίσκονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας.)

Το Λαογραφικό Μουσείο της Στεμνίτσας στο Δ. Τρικολώνων

Στεγάζεται στο αρχοντικό Χατζή και στο ισόγειο αναπαρίστανται εργαστήρια παραδοσιακών επαγγελματιών (του Χρυσικού, του καμπαλά του γανωτή, του κηροπλάστη και του τσαγκάρη).

Στον πρώτο όροφο υπάρχει αναπαράσταση χαρακτηριστικού Στεμνιτσιώτικου σπιτιού, ενώ στον δεύτερο όροφο εκτίθενται μεταβυζαντινές εικόνες, όπλα του αγώνα, έργα κεραμικής, μεταλλοτεχνία, ξυλογλυπτικής, κεντήματα, υφαντά και παραδοσιακές φορεσιές.

Το Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας στο Δ. Δημητσάνας

Το Μουσείο περιλαμβάνει ένα νερόμυλο με νεροτριβή, ένα βυρσοδεψείο με την κατοικία του βυρσοδέψη, ένα μπαρουτόμυλο και δύο βυρσοδεψεία υπό κατασκευή. Στα κτίρια αυτά αναβιώνουν οι παραδοσιακές τέχνες νεροτριβής, βυρσοδεψίας και παρασκευής μπαρουτιού.

Το Νικοζετοπούλειο Πνευματικό Κέντρο (Στεμνίτσα στο Δ. Τρικολώνων)

Στεγάζεται σε παραδοσιακό κτίριο και διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις από τον δήμο, τον πολιτιστικό σύλλογο και των σύνδεσμο Τρικολώνων.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Τους πολιτιστικούς πόρους του Νομού περιλαμβάνονται αξιόλογα μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, τα οποία όμως δεν διατηρούνται ολοκληρωμένα.

Από αυτά τα σημαντικότερα κάστρα του Νομού είναι τα ακόλουθα:

Το Μεσαιωνικό κάστρο της Καρύταινας στο Δ. Γόρτυνος

Πρόκειται για ένα από τα πιο εντυπωσιακά κάστρα της Πελοποννήσου, χτισμένο σ' ένα λόφο (υψόμετρο 582 μ.) στο νότιο τμήμα του χωριού.

Η κατασκευή του χρονολογείται στα μέσα του 13^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με το χρονικό του Μορέως, η κατασκευή του αποδίδεται στον Γοδεφρείδο Ντε Μπριγιέρ και είναι ένα από τα αντιπροσωπευτικά δείγματα γαλλικής αρχιτεκτονικής του 13^{ου} αιώνα. Σήμερα είναι ερειπωμένο στο εσωτερικό, τα εξωτερικά όμως τείχη του διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση.

Το Μεσαιωνικό Κάστρο του Άστρους (παράλιο) στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας

Στην κορυφή του λόφου βρίσκεται μεγάλο τμήμα του οχυρωματικού περιβόλου και ένας από τους στρογγυλούς πύργους του κάστρου που κατασκευή του τοποθετείται στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Το φράγκικο κάστρο της Άκοβας (Τρόπαια) στο Δ. Τροπαίων

Τα ερείπια του δεσπόζουν σε ύψωμα. Χτίστηκε στα μέσα περίπου του 13^{ου} αιώνα, από μία από τις ισχυρότερες φράγκικες βαρονίες. Από το κάστρο διατηρούνται σήμερα τμήματα των εξωτερικών τειχών και κάποιοι πύργοι.

Το κάστρο της Ωριάς (Άγ. Πέτρος) στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας

Ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου βρίσκονται στην κορυφή ενός λόφου. Από το κάστρο σώζονται ερείπια του οχυρωματικού περιβόλου, των πυλών και ενός πύργου.

Το Φράγκικο κάστρο στο Λεοντάρι στο Δ. Φαλαισίας

Από το κάστρο και τις πολλές εκκλησίες που υπήρχαν στο εσωτερικό σώζονται μόνο ερείπια.

Επίσης, στον Ν. Αρκαδίας υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός από εκκλησίες αξιόλογες αρχιτεκτονικής, καθώς και μοναστηριακά κέντρα με φρουριακό χαρακτήρα.

Τα σημαντικά από αυτά τα μνημεία καταγράφονται τα παρακάτω:

Το μοναστήρι της Παναγίας της Επάνω Χρέπας στο Δ. Τρίπολης, κατασκευάστηκε τον 11^ο αιώνα και είναι διακοσμημένο με τοιχογραφίες κρητικής και βυζαντινής τεχνοτροπίας. Διαθέτει μικρή αλλά αξιόλογη βιβλιοθήκη όπου σώζονται κώδικες και παλαιά χειρόγραφα.

Το μοναστήρι της Γοργοεπήκοου στο Δ. Μαντινείας, κατασκευάστηκε τον 10^ο αιώνα και διαθέτει αξιόλογες τοιχογραφίες, κυρίως του 16^{ου} αιώνα.

Το μοναστήρι της Παναγίας της Μαλεβής στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας, κατασκευάστηκε τη βυζαντινή περίοδο και διαθέτει αξιόλογες εικόνες και τοιχογραφίες.

Το μοναστήρι της Παλαιοπαναγιάς στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας, βρίσκεται μεταξύ Άστρους και Αγίου Πέτρου.

Το γυναικείο μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα Λουκούς στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας, κατασκευάστηκε στα ερείπια του αρχαίου ιερού του Ασκληπιού, στα μέσα του 12^{ου} αιώνα. Η βιβλιοθήκη της μονής περιλαμβάνει σημαντικά ιστορικά χειρόγραφα και κώδικες.

Το μοναστήρι της Παναγίας της Σφυρίδας στο Δ. Βυτίνας. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας λειτουργούσε κρυφό σχολείο. Σήμερα όμως είναι εγκαταλελειμμένο.

Το μοναστήρι της Κερνίτσας Δ. Βυτίνας, κατασκευάστηκε το 1.105 μ.Χ. και έως το 1940 ήταν ανδρικό. Έκτοτε μετατράπηκε σε γυναικείο. Λειτουργήσε σαν κρυφό σχολείο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και υπέστη πολλές καταστροφές.

Η Μονή του Φιλοσόφου στο Δ. Δημητσάνας, βρίσκεται στις όχθες του ποταμού Λούσιου και είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Σύμφωνα με την παράδοση ιδρύθηκε το 963 μ.Χ. από τον Ιωάννη Λομπαρόδουλο, ονομαζόμενο Φιλόσοφο. Στην μονή λειτουργήσε η "Σχολή της Δημητσάνας" καθώς και το κρυφό σχολείο. Υπήρξε κέντρο πνευματικής αντίστασης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, με πρωτεργάτες τον Πατριάρχη τον Ε΄ και τον Παλαιών Πατρών Γερμανό. Σήμερα σώζεται μόνον το καθολικό της μονής όπου παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον οι Βυζαντινές τοιχογραφίες.

Το μοναστήρι της Παναγίας των Αιμυαλών στο Δ. Δημητσάνας, την εκκλησία του οποίου κοσμούν τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα, έργα του Ναυπλιώτη ζωγράφου Δημήτρη Μόσχου.

Τα παλαιά μοναστήρια της Παναγίας της Ρεκίτσας και του Αγ. Γεωργίου (Β.Δ. του Δυρραχίου) στο Δ. Φαλαισίας.

Το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (Β.Δ. από το Καστρί) στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας, κατασκευάστηκε τον 12^ο μ.Χ. αιώνα. Το εσωτερικό της εκκλησίας κοσμείται με τοιχογραφίες του 18^{ου} αιώνα.

Το γυναικείο μοναστήρι της Παναγίας της Έλωνα στο Δ. Λεωνιδίου, βρίσκεται στις απότομες πλαγιές του Πάρνωννα και κατασκευάστηκε τον 16^ο μ.Χ. αιώνα. Διαθέτει θρησκευτικά κειμήλια, αγιογραφίες και ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Το Βυζαντινό μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στο Δ. Τρικολώνων. Η εκκλησία του μοναστηριού διαθέτει αξιόλογες εικόνες του 14^{ου} και του 16^{ου} αιώνα. Έχει αξιόλογη βιβλιοθήκη και λειτουργεί αγιογραφικό εργαστήριο.

Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Σίντζας στο Δ. Λεωνιδίου. Κατασκευάστηκε τον 17^ο αιώνα και διαθέτει μικρή βιβλιοθήκη με χειρόγραφα.

εταξύ των Εκκλησιών μπορούμε να διακρίνουμε παλαιοχριστιανικές βασιλικές, μονόχωρες βασιλικές, μονόκλιτες τρίκλιτες βασιλικές με τρούλο, σταυροειδείς εγγεγραμμένες με τρούλο, όλες με μεγάλο αρχιτεκτονικό και οησκευτικό ενδιαφέρον.

υδεικτικά αναφέρουμε παρακάτω τις πιο σημαντικές εκκλησίες:

Οι Βυζαντινές εκκλησίες της Ζωοδόχου Πηγής (15^{ος} αιώνας) της Παναγιάς της Μπαφέρω (12^{ος} αιώνας), του Αγίου Νικολάου, με τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα, των Τριών Ιεραρχών με τοιχογραφίες του 1715, στη Στερνίτσα του Δ. Τρικολώνων.

Η βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Νικολάου και ο ιδιότυπος ναός της Αγίας Θεοδώρας (Ίσαρης) στο Δ. Μεγαλόπολης.

Η βυζαντινή εκκλησία του Τιμίου Προδρόμου στο Δ. Λεβιδίου.

Η βυζαντινή εκκλησία του Αγ. Βασιλείου στην Τρίπολη στο Δ. Τριπόλεως.

Οι εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Ιωάννη στο Άστρος, με καλοδιατηρημένες τοιχογραφίες στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας.

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων (16^{ος} αιώνας) στη Βυτίνα και η εκκλησία της Παναγίας (Μαγούλιανα) στο Δ. Βυτίνας.

Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (17^{ος} αιώνας) και των Αγίων Θεοδώρων στο Βαλτεσινίκο του Δ. Κλείτορος.

Η εκκλησία του Αγίου Νικήτα (Δυρράχιο) στο Δ. Φαλαισίας.

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου και της Ζωοδόχου Πηγής (Καρύταινα) στο Δ. Γόρτυνος.

Η εκκλησία των Ταξιάρχων και του Αγίου Ιωάννη (18^{ος} αιώνας) στα Λαγκάδια του Δ. Λαγκαδίων.

Η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων (1884 μ.Χ.) στην Κοινότητα Κοσμά.

στορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

εταξύ των σημαντικότερων διατηρητέων μνημείων να συμπεριληφθούν τα ακόλουθα:

Η οικία του ποιητή Κώστα Καρυωτάκη, το νεοκλασικό στο κέντρο της πόλης όπου στεγάζεται το Μαλλιανοπούλειο Ίδρυμα και το δικαστικό μέγαρο στην πλατεία Άρεως στην Τρίπολη.

Η οικία των Δελληγιανναίων στα Λαγκάδια του Δ. Λαγκαδίων.

Το νεοκλασικό κτίσμα εντός του οποίου έλαβε χώρα η Β' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος του Δ. Βόρειας Κυνουρίας.

Οι οικίες του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' και του Παλαιών Παρών Γερμανού, οι έξι μπαρουτόμυλοι στον περίγυρο της πόλης της Δημητσάνας και η βρύση του Μουσταφά στη Δημητσάνα του Δ. Δημητσάνας.

Η γέφυρα του ποταμού Αλφειού η οποία αποτελεί μια αξιόλογη αρχιτεκτονική κατασκευή με έξι τόξο και πολλά φράγκικα στοιχεία στην Καρύταινα στο Δ. Γόρτυνος.

Το φράγμα του Λόδωνα στα Τρόπαια στο Δ. Τροπαιών.

ξιόλογο πόρο στο πλαίσιο της καταγραφής της πολιτιστικής προσφοράς του Νομού αποτελούν οι υπάρχουσες ξιόλογες βιβλιοθήκες. Οι σημαντικότερες είναι οι εξής:

Η βιβλιοθήκη της Δημητσάνας στο Δ. Δημητσάνας

Στο εσωτερικό της φυλάσσονται κώδικες, σπάνιες εκδόσεις και πλούσιο βιβλιογραφικό υλικό που συνιστά το ιστορικό της αρχείο. Επίσης εκτίθεται μικρή αρχαιολογική συλλογή με ευρήματα από ανασκαφές στην περιοχή και λαογραφική συλλογή με υφαντά, κεντήματα, είδη μεταλλοτεχνίας.

Η βιβλιοθήκη της κοινότητας Κοσμά

Περιέχει 3.000 περίπου τόμους βιβλίων, μικρή πινακοθήκη με έργα Ελλήνων καλλιτεχνών και λαογραφικό Μουσείο με παραδοσιακές ενδυμασίες, εργαλεία, φωτογραφίες, υφαντά. Χαρακτηρίζεται μικρή αλλά αξιόλογη. Αυτή περιλαμβάνει κώδικες, παλαιά χειρόγραφα ζωγραφισμένα στο χέρι, παλαίτυπα.

Τοπικές Εκδηλώσεις – Εορτές

Οι τοπικές εκδηλώσεις πολιτιστικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα ισχυροποιούν μια περιοχή ως πόλο έλξης τουρισμού. Στο Ν. Αρκαδίας σε πολλούς Δήμους διοργανώνονται εκδηλώσεις με αφορμή εθνικές επετείους και θρησκευτικές γιορτές. Τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια προβολής των εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται με σκοπό να υπερβούν τον τοπικό χαρακτήρα που έχουν.

Οι σπουδαιότερες τοπικές εκδηλώσεις και εορτές που λαμβάνουν χώρα στο Ν. Αρκαδίας είναι οι παρακάτω:

Στο Δ. Τρίπολης, η εορταστική εκδήλωση της απελευθέρωσης της πόλης της Τριπόλεως από τους Τούρκους στις 23 Σεπτέμβρη, οι εορτασμοί κατά τη διάρκεια του Πάσχα.

Στο Δ. Βαλτετσίου, η εορταστική εκδήλωση της επετείου της μάχης του Βαλτετσίου στις 24 Απριλίου.

Στο Δ. Τεγέας, η εμπορική έκθεση στο μεγάλο πάρκο της Παλαιάς Επισκοπής Τεγέας από τις 14 – 20 Αυγούστου.

Στο Δ. Βόρειας Κυνουρίας, οι εορταστικές εκδηλώσεις της Παναγίας στις 23 Αυγούστου στο μοναστήρι της Παναγίας της Μαλεβής, οι εορταστικές εκδηλώσεις των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στις 29 Ιουνίου στον Άγιο Πέτρο, οι εορταστικές εκδηλώσεις της Αγίας Παρασκευής στις 26 Ιουλίου και του Αγίου Παντελεήμονα στις 27 Ιουλίου στο Καστρί και τέλος στην Καστάνιτσα η γιορτή του Κάστανου.

Στο Δ. Φαλαισίας, οι εορταστικές εκδηλώσεις της εξόδου του Παπαφλέσσα στα μέσα Αυγούστου, της Παναγίας τον Δεκαπενταύγουστο, του Αγίου Νικήτα και της Πεντηκοστής στο Δυρράχιο και τα "Φαζαισιώτικα" από 3 – 7 Αυγούστου στο Λεοντάρι.

Στο Δ. Τροπαίων, το Θεατρικό φεστιβάλ στο κάστρο της Άκοβας στα Τρόπαια κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.

Στο Δ. Γορτυνίας, τα πανηγύρια της Καρβουναραιϊκής Παναγίας στις 23 Αυγούστου, του Αγίου Αθανασίου στις 17 Μαΐου και του Αγίου Παντελεήμονα στις 27 Ιουλίου στην Καρύταινα.

Στην Κ. Κοσμά, τα πανηγύρια των Αγίων Αναργύρων 1^η Ιουλίου και η 1^η Νοεμβρίου και της Παναγίας το Δεκαπενταύγουστο στον Κοσμά.

Στο Δ. Λαγκαδίων, το επτάημερο φεστιβάλ δημοτικού τραγουδιού τέλη Ιουλίου στα Λαγκάδια.

Στο Δ. Λεβιδίου, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις τον Αύγουστο στο Λεβίδι οι οποίες περιλαμβάνουν χορευτικά συγκροτήματα, μουσικές εκδηλώσεις, κινηματογραφικές προβολές οι οποίες κορυφώνονται στις 23 του ίδιου μήνα με το Πανηγύρι της Παναγίας.

Στο Δ. Λεωνιδίου, οι θρησκευτικές και εορταστικές εκδηλώσεις της Μεγάλης εβδομάδας στο Λεωνίδιο με φωτισμένα αερόστατα το βράδυ της Ανάστασης και τον Αύγουστο η γιορτή της «τσακωνικής μελιτζάνας» η οποία είναι προϊόν ΠΟΠ.

Στο δ. Μεγαλόπολης, το φεστιβάλ της Μεγαλόπολης, 15 – 17 Αυγούστου, το οποίο περιλαμβάνει παραστάσεις αρχαίου δράματος, συναυλίες, κινηματογραφικές προβολές, εκθέσεις, δημοτικούς χορούς και τραγούδια.

Στο Δ. Απόλλωνος, το πανηγύρι της Παναγίας στις 15 Αυγούστου στην παραλία Τυρού – Σαπουνακαϊκά.

Στο Δ. Τρικολώνων, οι εορταστικές εκδηλώσεις της πρώτης Κυριακής του Ιουνίου στη Στεμνίτσα με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια, ενώ παράλληλα οργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις από τον πολιτιστικό σύλλογο στο Νικολετοπούλειο Πνευματικό Κέντρο.

Δίκτυα Πόλεων

Από το Ν. Αρκαδίας σε δίκτυα πόλεων συμμετέχει μόνο η Τρίπολη, στο δίκτυο Ελληνικών Πόλεων Κρασιού.

Επίσης, η Τρίπολη συμμετέχει στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο της Χώρας με το Κέντρο Καλλιτεχνικής Πράξης.

Τρίπολη και το Λεωνίδιο είναι οι μοναδικές πόλεις του Ν. Αρκαδίας, οι οποίες συμμετέχουν σε συνεργασίες με τη μορφή των «αδελφοποιήσεων».

3.5 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ανεξαρτητοποιημένες ορεινές περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές

Η γεωμορφολογία της Περιφέρειας Πελοποννήσου και ιδιαίτερα ο Ν. Αρκαδίας με τον έντονο ορεινό χαρακτήρα προσφέρεται για περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένες περιλαμβάνονται σε προγράμματα ορειβατικών και φυσιολατρικών συλλόγων.

Οι διαδρομές αυτές βρίσκονται στους Δήμους Βόρειας Κυνουρίας και Λεωνιδίου και στην Κοινότητα Κοσμά:

Αρκαδίας

Μονή Μαλεβής – Καταφύγιο

Καστάνιτσα, οροπέδιο Κορυφής, Προφήτης Ηλίας, Σίταινα

Αίγαιου

Μοναστήρι Επάνω Χρέπας, Αϊντίνι, Μουρετζά, Καρδαράς, Οστρακίνα

Γόρτυνιακά Βουνά

Φαράγγι Λούσιου από Καρκαλού – Δημητσάνα

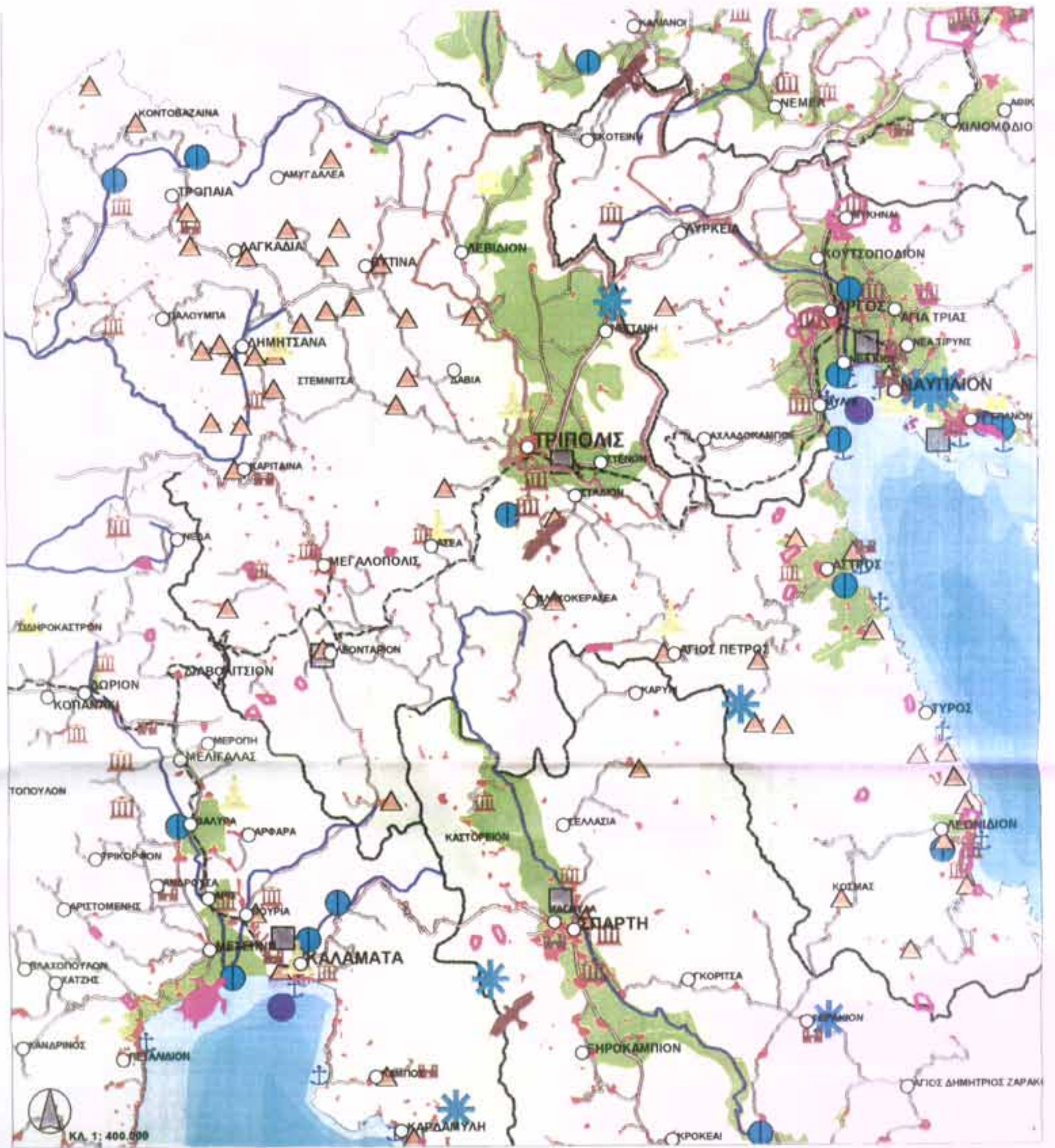
Στεμνίτσα, Ζυγοβίσι, Κλινίτσα

Στεμνίτσα, Άγιος Νικόλαος, Πηγές Πορί, Κουρνοβρύση

Οι διαδρομές αυτές μπορούν να προστεθούν και οι επισκέψεις στα σπήλαια του Κάψια στο Δ. Λεβιδίου και του Λεονόσου στο Δ. Λεωνιδίου με σταλαγμίτες και σταλακτίτες, ενώ βρέθηκαν οστά και αγγεία από διάφορες περιόδους.

Canyoning και kayak

Οι ποτάμια του Ν. Αρκαδίας τα οποία διασχίζουν τους Δήμους Γόρτυνος, Δημητσάνας και Τρικολώνων προσφέρονται για εναλλακτικές μορφές τουρισμού που συνδυάζουν την επαφή με το φυσικό περιβάλλον και την

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

	Κεντρικά Δεδομένα		Περιφέρειες Γ.Β.Α.
	Καταρτημένες Μονοκαρπίες οδοί		Αποκλιση/επίρρονη (Εθνικές Οδοί)
	Καταρτημένες διμετακαρπίες οδοί		Αποκλιση/επίρρονη οδοί (Επαρχιακές Οδοί)
	Καταρτημένες διμετακαρπίες οδοί		Αποκλιση/επίρρονη οδοί (Διαμετακαρπίες και Κοιμητικές Οδοί)
	Διαμετακαρπίες Μονοκαρπίες οδοί		Περιφερειακή Αγρ. Χωροί
	Τετρά μετκαρπίες οδοί		Περιφέρειες Οικιστικές Περιοχές
	Παρομβολογικοί Οδοί		Συμβολογικοί Δρόμοι
	Βασ. Καρτημένες Αποκλιση/επίρρονη οδοί		Πόλεις
	Κυριότατες οδοί		Περιφερειακές ΖΟΕ
	Δευτερεύουσες οδοί		Πύλες Πόλεων
	Καταρτημένες οδοί		Κινητήρια οδικά πλέγματα
	Καταρτημένες οδοί		ΠΟΤΑ
	Καταρτημένες οδοί		Με Περιφερειακές ΟΔΕΠ
	Καταρτημένες οδοί		Περιφερειακές ΟΔΕΠ
	Καταρτημένες οδοί		Περιφέρειες Αποκλιση/επίρρονη
	Καταρτημένες οδοί		Αξιολογικές Διατάξεις Ελαστικές
	Καταρτημένες οδοί		Προστατευόμενα ΠΑΚ Περιφερειακές
	Καταρτημένες οδοί		NATURA 2000

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
1η ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Α ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α1 ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ III
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ
Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ

ηση. Στον Αλφειό και Λούσιο ποταμό οργανώνονται διαδρομές Rafting και kayak, οι οποίοι είναι μεταξύ των γνωστών προορισμών στο σύνολο της χώρας και οι μοναδικοί στην Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Χιονοδρομικά Κέντρα

Το μοναδικό χιονοδρομικό κέντρο στην Περιφέρεια Πελοποννήσου βρίσκεται στο Ν. Αρκαδίας, στο βουνό Μαίναλο στο ορεινό Οστρακίνας, όπου λειτουργεί και καταφύγιο χωρητικότητας 40 κλινών. Η πρόσβαση γίνεται από τα ορεινά όρια Καρδαράς και Αλωνίσταινα ενώ η περιοχή ανήκει στα διοικητικά όρια του Δ. Βυτίνας.

Ποταμίνες – τουριστικά αγκυροβόλια

Εκτός από φυσικούς πόρους για ορεινό τουρισμό ο Ν. Αρκαδίας διαθέτει και περιοχές με όμορφες ακτές. Οι οποίες εκμεταλλεύονται σε διαδρομές περιήγησης με σκάφη αναψυχής. Συγκεκριμένα, στη παραλία Τυρού και στο Παράλιο Λιμάνι υπάρχουν μικρά λιμάνια όπου μπορούν να δέσουν σκάφη αναψυχής ενώ στην Πλάκα Λεωνιδίου υπάρχει και σταθμός ανεφοδιασμού.

4 ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ (ΧΑΡΤΗΣ IV)

4.1 ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα του Ν. Κορινθίας είναι ξηρό με ήπιους χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια. Οι βροχοπτώσεις είναι μεγαλύτερες στο ορεινό δυτικό τμήμα, μειώνονται όμως προς το ανατολικό.

Από τα κλιματολογικά δεδομένα του μετεωρολογικού σταθμού της ΕΜΥ στο Βέλος του Ν. Κορινθίας για την περίοδο 1987 – 1997 παρατηρείται ότι η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους κυμαίνεται από 8,8 έως 19,9 βαθμούς Κελσίου, η απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία φθάνει τους 43,8 βαθμούς Κελσίου ενώ η απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία τους -3,2 βαθμούς Κελσίου. Ο πιο θερμός μήνας του χρόνου είναι ο Ιούλιος, ενώ ο πιο κρύος ο Ιανουάριος. Η θερμοκρασία κατεβαίνει κάτω από το μηδέν ελάχιστες φορές όπως φαίνεται από το μέσο αριθμό ημερών με μέγιστο παγετό (ελάχιστη ημερήσια θερμοκρασία κάτω από το μηδέν) και ολικό παγετό (ελάχιστη ημερήσια θερμοκρασία κάτω από το μηδέν). Ο μετεωρολογικός σταθμός της ΕΜΥ στο Βέλος βρίσκεται στη βόρεια παραλία του Ν. Κορινθίας όπου τα καιρικά φαινόμενα είναι πιο ήπια σε σύγκριση με τις άλλες περιοχές του Νομού, ιδιαίτερα τις ορεινές.

Το μέσο ύψος βροχόπτωσης κατά τη διάρκεια του έτους είναι ιδιαίτερα χαμηλό, το χαμηλότερο σύμφωνα με τις μετρήσεις σε όλους τους μετεωρολογικούς σταθμούς της ΕΜΥ στην Περιφέρεια Πελοποννήσου και ανέρχεται στα 475,9 χιλιοστά, με το μήνα Ιανουάριο να παρατηρείται το μεγαλύτερο ύψος βροχόπτωσης και το μήνα Ιούνιο το μικρότερο. Επίσης, ο μέσος αριθμός ημερών με βροχόπτωση είναι πολύ χαμηλός, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

Ο ηλιοφάνειο στο Ν. Κορινθίας, σύμφωνα με τις μετρήσεις στο μετεωρολογικό σταθμό του Βέλους, φθάνει τις μεγαλύτερες τιμές κατά τον Ιούλιο και τις μικρότερες τον Ιανουάριο. Σε σύγκριση με τις μετρήσεις των άλλων σταθμών της Περιφέρειας Πελοποννήσου, έχει μέτρια ηλιοφάνεια.

Οι χιονοπτώσεις στο Ν. Κορινθίας είναι σχεδόν σπάνιο φαινόμενο, εκτός από τις ορεινές περιοχές του Νομού.

κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν στο Ν. Κορινθίας είναι βορειοανατολικοί, νότιοι και νοτιοδυτικοί, με ταση ελάχιστες φορές πάνω από τα 6 Beaufort και ποτέ πάνω από τα 8 Beaufort.

4.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Ν. Κορινθίας είναι πιο εύκολα προσβάσιμος Νομός από όλους τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ο Ν. Κορινθίας αναπτύσσεται κατά μήκος του οδικού αναπτυξιακού άξονα ΠΑΘΕ, πάνω στον οποίο παρατηρούνται περισσότεροι φόρτοι από πλευράς οδικής κίνησης. Το επαρχιακό δίκτυο είναι εκτεταμένο και το μεγαλύτερο τμήμα του έχει καλή βατότητα. Προβλήματα βατότητας εντοπίζονται κυρίως στις ορεινές περιοχές του Νομού. Η ασύνδεση μεταξύ των διαφόρων περιοχών του Νομού γίνεται κυρίως μέσω του κεντρικού οδικού άξονα ΠΑΘΕ, ενώ η διασύνδεση μεταξύ των ορεινών περιοχών γίνεται με επαρχιακό δίκτυο σχετικά κακής βατότητας. Η ασύνδεση μεταξύ των ορεινών περιοχών κρίνεται σχετικά ανεπαρκής, με αποτέλεσμα την περιορισμένη ασύνδεση των ορεινών φυσικών πόρων μεταξύ τους.

να άλλο πρόβλημα που εντοπίζεται, αφορά τις παράλιες περιοχές κατά μήκος του Κορινθιακού Κόλπου. Οι οικισμοί αυτοί συνδέονται μεταξύ τους μέσω της παλιάς εθνικής οδού, στην οποία όμως παρατηρούνται έντονοι φόρτοι ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

4.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ν. Κορινθίας έχει δύο βασικά αστικά κέντρα την Κόρινθο και το Λουτράκι και άλλα τρία ημιαστικά κέντρα το Κιάτο, το Ξυλόκαστρο και τους Αγίους Θεοδώρους. Η πόλη της Κορίνθου αποτελεί το κυρίαρχο αστικό κέντρο του Ν. Κορινθίας. Η γεωγραφική της θέση, πάνω στον κεντρικό άξονα ανάπτυξης της χώρας ΠΑΘΕ, σε πολύ μικρή απόσταση από την πρωτεύουσα (κέντρο των οικονομικών, διοικητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της χώρας), έχει επηρεάσει άμεσα την εξελικτική της πορεία. Η Κόρινθος αποτελεί δορυφόρο της πρωτεύουσας με αποτέλεσμα να είναι χαλαρά συνδεδεμένη με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η τουριστική δραστηριότητα υπολείπεται των άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων εξαιτίας της ύπαρξης σε μικρή απόσταση άλλων παραδοσιακά τουριστικών περιοχών και της στενότητας σε φυσικούς θαλάσσιους πόρους. Οι πολιτιστικοί πόροι της Κορίνθου είναι σημαντικοί, με αιχμή του δόρατος τον αρχαιολογικό χώρο της «Αρχαίας Κορίνθου», οι οποίοι προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών διήμερευσης.

ο Λουτράκι εξυπηρετεί σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες αναψυχής των κατοίκων της πρωτεύουσας, εξαιτίας της πολύ μικρής απόστασης, η εξέλιξη της πόλης του Λουτρακίου σε παραθεριστικό κέντρο στηρίχθηκε στο φυσικό κέντρο της, ήτοι στις όμορφες ακτές και στις ιαματικές πηγές.

Άλλα μικρά όμως αστικά κέντρα του Ν. Κορινθίας που παρουσιάζουν τουριστική ελκυστικότητα είναι το Κιάτο, το Ξυλόκαστρο και οι Άγιοι Θεόδωροι. Η τουριστική δραστηριότητα σε αυτά τα αστικά κέντρα συνδέεται με την άμεση παρουσία της παραθεριστικής κατοικίας. Οι πόλοι έλξης σε αυτά τα αστικά κέντρα αφορούν το φυσικό κέντρο της σε ακτές.

4.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

να μεγάλο τμήμα του Ν. Κορινθίας βρίσκεται κατά μήκος του Κορινθιακού Κόλπου, ενώ ένα μικρότερο κατά μήκος του Αργοσαρωνικού Κόλπου. Στο παράλιο αυτό τμήμα του Ν. Κορινθίας υπάρχει μεγάλος αριθμός ακτών που προσφέρονται για κολύμβηση. Το συνολικό μήκος της ακτογραμμής του Ν. Κορινθίας ανέρχεται σε 205 χλμ. ποσοστό 17,1% του συνολικού της Περιφέρειας Πελοποννήσου ενώ το συνολικό μήκος των ακτών που είναι κατάλληλες για κολύμβηση είναι 87 χλμ. ποσοστό 42,9% της συνολικής ακτογραμμής του Νομού. Μαζί με το Μεσσηνίας έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό ακτών, οι οποίες είναι κατάλληλες για κολύμβηση.

Ο Ν. Κορινθίας καταμετρήθηκαν συνολικά 13 παραλίες με μήκος που κυμαίνεται από 800 έως 7.000 μέτρα, που προσφέρονται για κολύμβηση, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως άριστες, πολύ καλές ή καλές, σύμφωνα με έρευνα καταγραφής του ΥΠΕΧΩΔΕ. Το σύνολο των ακτών αποτελείται από άμμο ή βότσαλα ιδανικές για κολύμβηση. Τα προβλήματα ρύπανσης αντιμετωπίζουν κυρίως οι ανατολικές ακτές του Ν. Κορινθίας, ενδεχομένως από τις μηχανικές δραστηριότητες.

Το μεγαλύτερο μήκος ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα κολύμβησης συγκεντρώνεται κυρίως κατά μήκος του Κορινθιακού Κόλπου και δευτερευόντως στην πλευρά του Αργοσαρωνικού κόλπου.

Οι Δήμοι Κορινθίων, Ασσου – Λεχαιού, Βόχας, Σικυώνων, Ξυλοκάστρου, Ευρωστίνης, Λουτρακίου – Περαχώρας, Σαρωνικού και Σολυγείας συγκεντρώνονται οι καταλληλότερες ακτές κολύμβησης του Ν. Κορινθίας.

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Πίνακας 2.1 - Παράρτημα)

Οι περιοχές του Ηραίου Περαχώρας και των Ίσθμιων έχουν χαρακτηριστεί και θεσμοθετηθεί ως Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Αποτελούν τις μοναδικές, αυτού του είδους θεσμοθετημένες περιοχές του Ν. Κορινθίας. Οι περιοχές αυτές είναι επισκέψιμες και προσελκύουν επισκέπτες, καθώς εντάσσονται σε γνωστούς τουριστικούς προορισμούς.

Αισθητικά Δάση (Πίνακας 2.11 - Παράρτημα)

Τα αισθητικά δάση είναι δάση ή φυσικά τοπία, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία από πλευράς αισθητικής, οικολογίας και τουρισμού. Συνήθως έχουν μικρή έκταση και βρίσκονται κοντά σε πόλεις. Τα Αισθητικά Δάση και οι φυσικοί Δρυμοί προστατεύονται από τη ίδια κατηγορία μέτρων. Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν ανακηρυχθεί δύο Αισθητικά Δάση και τα δύο στο Ν. Κορινθίας.

Οι περιοχές αυτές είναι το δάσος Πευκιάς, Ξυλοκάστρου και το Δρυόδασος Μογγόστου.

Το δάσος του Πευκιά βρίσκεται κατά μήκος της ακτής του Ξυλοκάστρου: Είναι επισκέψιμο και έχει αξιοποιηθεί από τον Δήμο για τους επισκέπτες, κυρίως αυτούς που επισκέπτονται την ακτή για κολύμβηση.

Βιότοποι CORINE (Πίνακας 2.3 - Παράρτημα)

Κατά τη απογραφή των βιότοπων CORINE εντοπίστηκαν στο Ν. Κορινθίας 8 τέτοιες περιοχές. Οι βιότοποι αυτοί αποτελούν σημαντικές περιοχές για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και ταυτόχρονα των φυσικών πόρων του Νομού. Ο μεγαλύτερος αριθμός των περιοχών αυτών είναι επισκέψιμος και ήδη εντάσσονται σε προγράμματα περιηγήσεων με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και συνιστούν πόλους έλξης τουρισμού.

Υδροβιότοποι (Πίνακας 2.4 - Παράρτημα)

Ο Ν. Κορινθίας έχουν καταγραφεί τρεις υδροβιότοποι. Οι περιοχές αυτές εκτός από περιοχές περιήγησης δεν μπορούν ίσως να αξιοποιηθούν με άλλο τρόπο.

Περιοχές Natura (Πίνακας 2.5 - Παράρτημα)

την Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν καταγραφεί 26 περιοχές Natura 2000 και οι 5 από αυτές στο Ν. Κορινθίας. Η αξιοποίηση των περιοχών αυτών είναι εφικτή σε συνδυασμό με την προστασία τους, μέσω της ανάπτυξης παραδοσιακών και ήπιων μορφών τουρισμού.

Μεταξύ των περιοχών αυτών είναι η λίμνη Στυμφαλίας η οποία αποτελεί βιότοπο και πέρασμα αποδημητικών πουλιών.

4.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Παραδοσιακοί Οικισμοί (Πίνακας 2.8 και 2.9 - Παράρτημα)

Η Ν. Κορινθίας δεν συγκεντρώνει πολιτιστικούς πόρους που συνδέονται με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική οικισμών, με αποτέλεσμα να υπάρχει μόνο ένας θεσμοθετημένος παραδοσιακός οικισμός και συγκεκριμένα ο οικισμός «Γκούρα» του Δήμου Φενεού ενώ δεν υπάρχουν θεσμοθετημένοι παραδοσιακοί οικισμοί από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Αρχαιολογικοί Χώροι (Πίνακας 2.10 - Παράρτημα)

Η Ν. Κορινθίας συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός αρχαιολογικών χώρων, από τους οποίους όλοι είναι επισκέψιμοι και έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν σε δίκτυα περιήγησης με αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Οι περισσότεροι διαδεδομένοι είναι της Αρχαίας Κορίνθου, της Αρχαίας Νεμέας και των Ισθμίων. Ο υπόλοιποι δεν είναι τόσο διαδεδομένοι είτε γιατί δεν είχαν τη σωστή προβολή είτε γιατί παρουσιάζουν μειωμένο ενδιαφέρον.

Ο Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Κορίνθου στο Δ. Κορίνθου

Βρίσκεται στη θέση του σημερινού χωριού Αρχαία Κόρινθος, κάτω από την Ακροκόρινθο. Η πόλη της αρχαίας Κορίνθου ήταν από τις παλαιότερες και σπουδαιότερες της Πελοποννήσου και όφειλε την ανάπτυξή της στη στρατηγική της θέση. Τα ευρήματα των ανασκαφών ξεκινούν από τους προϊστορικούς οικισμούς. Η πόλη της αρχαίας Κορίνθου βρισκόταν σε ιδιαίτερη ακμή κατά τους Μυκηναϊκούς χρόνους. Είναι ο πιο αξιόλογος αρχαιολογικός χώρος, με τη μεγαλύτερη έκταση στο Ν. Κορινθίας.

Στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου, βρίσκονται σε εξέλιξη ανασκαφές, που φέρνουν καθημερινά στο φως ναούς, στοές, και πολλά άλλα ευρήματα. Μεταξύ των ευρημάτων είναι η Πειρήνη, η οδός Λεχαιού, ο ναός του Απόλλωνα, ο ναός της Οκτάβια. Επίσης, ερευνήθηκαν η Ακροκόρινθος, προϊστορικοί οικισμοί, το Θέατρο, το Ωδείο, το Ασκληπιείο, νεκροταφεία, η συνοικία των κεραμέων και άλλα κτίρια.

Ο Αρχαιολογικός χώρος της «Αρχαίας Νεμέας» στο Δ. Νεμέας

Βρίσκεται στους ανατολικούς πρόποδες των αρκαδικών βουνών. Η περιοχή υπήρξε κυρίως ένα πανελλήνιο κέντρο θρησκευτικών και αθλητικών εκδηλώσεων.

Στον αρχαιολογικό χώρο περιλαμβάνονται:

Το αρχαίο στάδιο της Νεμέας

Η ανασκαφή του αρχαίου σταδίου της Νεμέας άρχισε το 1974 και το 1993 διαμορφώθηκε σε αρχαιολογικό χώρο. Το στάδιο της Νεμέας κατασκευάστηκε γύρω στο 330 - 320 π.Χ., ως μέρος ενός γενικότερου

οικοδομικού συνόλου, τμήματα του οποίου ήταν ο ναός του Δία και άλλα κτίρια. Απαρτιζόταν από τα τέσσερα βασικά μέρη: το στίβο, το γύρω αμφιθεατρικό χώρο, όπου κάθονταν οι θεατές, τη στοά εισόδου για τους Ελλανοδίκες και τους αθλητές και το αποδυτήριο.

Το ιερό του Διός

Το κύριο χαρακτηριστικό του ιερού του Διός σήμερα, όπως και στην αρχαιότητα, είναι ο ναός στο κέντρο ενός τεμένους. Ο ναός του Διός συγκαταλέγεται μεταξύ των παλαιότερων αρχαίων κτιρίων όπου χρησιμοποιήθηκαν και οι τρεις αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, αφού στο εσωτερικό είχε κορινθιακούς κίονες, στο ισόγειο, και ιωνικούς στο πάνω μέρος του σηκού. Στα ερείπια του χτίστηκε μία βασιλική. Στο ιερό του Διός στην Νεμέας έγιναν αναστηλωτικές εργασίες. Τα ευρήματα από τις ανασκαφές εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας.

Αρχαιολογικός χώρος «Αρχαία Φενεός» στο Δ. Φενεού

Τα πρώτα στοιχεία για την πόλη Φενεό τα αντλούμε από τη Μυθολογία. Ιδρύθηκε την εποχή των Πελασγών και των απογόνων τους Αρκάδων. Η ακρόπολη της Φενεού ήταν κτισμένη σε λόφο και είχε γύρω της τείχη πελασγικά. Τα ερείπιά τους φαίνονται μέχρι σήμερα. Κάτω από την ακρόπολη υπήρχε στάδιο σε σχήμα τόξου, προς τιμή του Ερμή. Μέσα στην ακρόπολη υπήρχε ναός της Αθηνάς Τριτωνίας και χάλκινο άγαλμα του Ιππίου Ποσειδώνα.

Ο αρχαιολογικός χώρος της «Σικυώνος» στο Δ. Σικυωνίων.

Η πόλη της αρχαίας Σικυώνος, κέντρο καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, κυρίως γλυπτικής, ζωγραφικής και μεταλλοτεχνίας. Οι ανασκαφές στην Σικυώνα ξεκίνησαν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις έρευνες που έγιναν αποκαλύφθηκε το αρχαίο θέατρο καθώς και η παλαιά ακρόπολη.

Ο αρχαιολογικός χώρος της Σικυώνος εκτός από το θέατρο, το οποίο θεωρείται ως ένα από τα πιο εντυπωσιακά θέατρα αυτού του είδους, περιλαμβάνει τα δημόσια οικοδομήματα της ελληνιστικής αγοράς, το Γυμνάσιο, το Βουλευτήριο, μια στοά, καθώς επίσης και έναν αρχαϊκό ναό.

Το θέατρο χρησιμοποιείται σήμερα για διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Τα ευρήματα φιλοξενούνται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Σικυώνος.

Αρχαιολογικός χώρος «Λεχαιού» στο Δ Άσσου – Λεχαιού

Ιδρύθηκε τον 6^ο αιώνα π.Χ. και ήταν το δεύτερο λιμάνι (τεχνητό) της Αρχαίας Κορίνθου ενώ συνδεόταν μαζί της με μακρά τείχη.

Στην παραλία του λιμανιού αποκαλύφθηκαν τα λείψανα μιας μεγάλης παλαιοχριστιανικής βασιλικής, που χρονολογείται γύρω στο 500 μ.Χ. και η οποία έχει κτιστεί πάνω στα ερείπια μεγάλου υστερορωμαϊκού οικοδομήματος, που θεώρηθηκε λουτρό ή έπαυλη με νυμφαίο.

Αρχαιολογικός χώρος «Κλεωνές» στο Δ. Νεμέας

Οι Κλεωνές είναι από τις πόλεις που άκμασαν στα προϊστορικά χρόνια. Κατά την περίοδο των ιστορικών χρόνων, η πόλη των Κλεωνών αποτελούνταν από την ακρόπολη, τον κυρίως οικοδομικό ιστό της πόλης, το μικρό ιερό και τους δύο οχυρωτικούς περιβόλους. Σήμερα διατηρούνται ελάχιστα μέρη από τους δύο περιβόλους ενώ καλύτερα διατηρείται η θεμελίωση του ναού με τους δύο βωμούς.

Αρχαιολογικός χώρος στο λιμάνι των «Κεγχρεών» στο Δ. Κορινθίων

Το ανατολικό λιμάνι της Κορίνθου βρισκόταν στον όρμο Κεγχρεών. Οικοδομήματα υπήρχαν και στους δύο αντικριστούς μόλους που εισχωρούσαν στη θάλασσα, ένας στη βόρεια ακτή του λιμανιού και άλλος στη νότια.

Ανασκάφηκαν στο νότιο μόλο όσα θεμέλια οικοδομημάτων βρίσκονταν στην ξηρά και μελετήθηκαν μερικά που έχουν κατακλυσθεί από τη θάλασσα. Εκεί υπήρχε ναός της Ίσιδας και πιο έξω, στην παραλία, θεμέλια πλινθόχτιστων οικοδομημάτων των ύστερων ρωμαϊκών και των χριστιανικών χρόνων.

Στο βόρειο μόλο ανασκάφηκαν θεμέλια οικοδομημάτων, ένας τετράγωνος πύργος και θεμελιώσεις όπου πιθανόν να ήταν στημένο το χάλκινο άγαλμα του Ποσειδώνα.

Αρχαιολογικός χώρος «Τιτάνης» στο Δ. Σικυώνιων

Η Τιτάνη βρισκόταν στα σύνορα της αρχαίας Σικυωνίας και Φλεισσίας, χτισμένη σε λόφο που αποτελούσε την ακρόπολη της αρχαίας Τιτάνης. Σήμερα στην κορυφή του λοφίσκου είναι το νεκροταφείο του χωριού με μια παλιά εκκλησία του Αγίου Τρύφωνα, στην οποία υπάρχει εντοιχισμένο αρχαίο οικοδομικό υλικό, όπως αναθηματική επιγραφή για τον Ασκληπιό. Σώζεται το αρχαίο τείχος με πυργίσκους, χτισμένο με μεγάλες πέτρες, σχεδόν ισοδομικά σε όλες τις πλευρές.

Αρχαιολογικός χώρος «Ισθμίας» στο Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας

Τα Ίσθμια είναι ένα μικρό χωριό, στο ανατολικό άκρο της διώρυγας της Κορίνθου, που διακρίνεται για τα αρχαία ερείπιά του και κυρίως για τον Αρχαιολογικό χώρο του Ιερού του Ποσειδώνα.

Το ιερό του Ποσειδώνα στα Ίσθμια ήταν σημαντικό θρησκευτικό και αθλητικό κέντρο, όπου κάθε δύο χρόνια γίνονταν πανελλήνιοι αγώνες. Οι συστηματικές ανασκαφές στο χώρο, σταδιακά, έφεραν στο φως το ναό του Ποσειδώνα, στοές, το ιερό του Παλαίμονα, τα δύο Στάδια, έναν ελληνιστικό οικισμό, το θέατρο, το ρωμαϊκό λουτρό και άλλα κτίρια.

Ο αρχαιολογικός χώρος της «Περαχώρας» στο Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας

Ο αρχαιολογικός χώρος της Περαχώρας βρίσκεται στο Ακρωτήριο Ηραϊόν, ονομασίο που πάρθηκε από το ιερό της Ήρας, το οποίο ιδρύθηκε στις αρχές του 8^{ου} π.Χ. αιώνα. Από τα αρχαιολογικά λείψανα της περιοχής, ξεχωρίζει το Ηραίο στο δυτικό άκρο της χερσονήσου, δυτικά της λίμνης Βουλιαγμένης με τα σημαντικά ιερά της Ήρας Ακραιάς και Λιμενίας.

Το ιερό ανασκάφηκε και τα ευρήματα εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχαίας Κορίνθου.

Μουσεία

Τα Μουσεία του Νομού χαρακτηρίζονται για τα αξιόλογα εκθέματά τους, τα οποία αντιπροσωπεύουν τις μεγάλες χρονικές περιόδους της ιστορίας τους. Τα εκθέματα των Αρχαιολογικών Μουσείων προέρχονται από τις ανασκαφές στους αρχαιολογικούς χώρους του Νομού και συχνά βρίσκονται στα όρια του ίδιου αρχαιολογικού χώρου. Σημαντική είναι και η συμβολή του Ιστορικού και Εκκλησιαστικού Μουσείου της Κορίνθου στο πολιτιστικό δυναμικό του Νομού.

Τα Μουσεία του Ν. Κορινθίας περιγράφονται παρακάτω, από όπου διαφαίνεται η σπουδαιότητά τους.

Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Κορίνθου στο Δ. Κορινθίων

Το Μουσείο στεγάζει ευρήματα της Αρχαίας Κορίνθου και της περιοχής που την περιβάλλει, όπου είναι δυνατή η παρακολούθηση της εξέλιξης της τέχνης και της πορείας της ιστορίας της πόλης. Τα ευρήματα αφορούν κυρίως γλυπτά, ανδριόντες και ψηφιδωτά δάπεδα από τη ρωμαϊκή και μεταγενέστερη περίοδο, κεραμικά, εργαλεία, μικροτεχνήματα, γλυπτά και κοσμήματα από τα κορινθιακά εργαστήρια, αφιερώματα από το Ασκληπιείο, μετόπες του θεάτρου με παραστάσεις καθώς και αντικείμενα από τους χριστιανικούς και βυζαντινούς χρόνους.

Αρχαιολογικό Μουσείο των Ίσθμιων στο Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας

Βρίσκεται δίπλα στον αρχαιολογικό χώρο και περιλαμβάνει ευρήματα από τις ανασκαφές στα Ίσθμια και στις Κεγχρεές. Από τα εκθέματα ξεχωρίζουν τα δύο περιρραντήρια, από τα οποία το ένα, που είναι αρχαϊκό, προέρχεται από το ναό του Ποσειδώνα. Υπάρχουν ακόμα δύο ελεφάντινα πλακίδια, παναθηναϊκοί αμφορείς, αθλητικά όργανα και ένας μεγάλος αριθμός από λυχνάρια. Επίσης, υπάρχουν πίνακες φτιαγμένοι από έγχρωμα κομμάτια γυαλιού, που ανασύρθηκαν από το λιμάνι των Κεγχρεών.

Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας στο Δ. Νεμέας

Το Μουσείο περιλαμβάνει ευρήματα από την κοιλάδα της Αρχαίας Νεμέας, καθώς και από άλλες περιοχές όπως τις Κλεωνές, τον Φλιούντα, το Πετρί και το νεκροταφείο των Αηδονιών.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σικυώνας στο Δ. Σικυώνιων

Το εμφανέστερο οικοδόμημα στον αρχαιολογικό χώρο είναι ένα ρωμαϊκό λουτρό, το οποίο μετά τις ανασκαφές της αρχαιολογικής εταιρείας έχει επισκευασθεί και χρησιμοποιείται σήμερα ως Μουσείο. Σε αυτό στεγάζονται τα ευρήματα των ανασκαφών όπως γλυπτά, αγγεία όλων των εποχών, ειδώλια και ψηφιδωτά με φυτικά θέματα και γρύπες.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Κορίνθου στο Δ. Κορινθίων

Το Μουσείο στις αίθουσες του περιλαμβάνει εκκλησιαστικά εκθέματα όπως φορητές εικόνες, χειρόγραφα, ευαγγέλια, αρχιερατικά άμφια.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Στο Ν. Κορινθίας υπάρχουν αξιόλογα μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Η έκτη Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έχει κηρύξει 102 μνημεία, κυρίως ιερούς ναούς, το Ιουστινιανό τοίχος στα Ίσθμια, ιερές Μονές, το Μεσαιωνικό οικισμό «Φούκα» στο Ζευγολατιό στο Δήμο Βόχας και το λόφο Πεντεσκούφι στην Αρχαία Κορίνθο στο Δ. Κορινθίων.

Τα σημαντικότερα κάστρα και φρούρια του νομού είναι τα ακόλουθα:

Το κάστρο του Ακροκόρινθου στο Δ. Κορινθίων

Αποτελεί το σημαντικότερο οχυρωματικό έργο της περιοχής από την αρχαιότητα ως τα νεότερα χρόνια. Η ιστορία του κάστρου αυτού είναι συνδεδεμένη με την ιστορία της Κορίνθου. Διακρίνονται τμήματα του αρχαίου προχριστιανικού τείχους, της βυζαντινής εποχής, της Φραγκοκρατίας, της ενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας.

Στην ψηλότερη από τις δύο κορυφές του υψώματος σώζονται τα ίχνη του ναού της Αφροδίτης, στη θέση του οποίου κτίστηκε αργότερα χριστιανικό ναός και εν συνεχεία τούρκικο τζαμί. Επίσης, σώζονται κατάλοιπα εκκλησιών, τζαμιών, σπιτιών, κρήνες και δεξαμενές στο δεύτερο και τρίτο περίβολο.

Εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης έχουν γίνει στο τείχος και σε κτίσματα. Διενεργήθηκαν ανασκαφές στην υψηλότερη κορυφή της Ακροκορίνθου, οι οποίες απέδειξαν τη συνεχή χρήση του χώρου από τα αρχαϊκά χρόνια μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Το κάστρο του Πεντεσκούφι στο Δ. Κορινθίων

Φράγκικο ερειπωμένο κάστρο χτισμένο το 1205, χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο για τη πολιορκία της Ακροκορίνθου.

Το φρούριο του Αγιονορίου στο Δ. Τενέας

Ενετικό κάστρο διατηρημένο σε καλή κατάσταση, γνωστό και από την ιστορική μάχη στα Δερβενάκια όπου οπλαρχηγοί της επανάστασης το χρησιμοποίησαν ως οχυρό.

Το κάστρο του Αγίου Βασιλείου στο Δ. Τενέας

Φράγκικο κάστρο πάνω σε προγενέστερο αρχαιοελληνικό ή βυζαντινό. Σήμερα δεν σώζονται παρά μόνο ελάχιστα ερείπια.

Το κάστρο του Εξαμιλίου στο Δ. Κορινθίων

Τον πλούτο των σημαντικών βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων συμπληρώνουν τα αξιόλογα μοναστήρια του Νομού. Τα σημαντικότερα προσβάσιμα και αξιοποιήσιμα ή εν δυνάμει αξιοποιήσιμα μοναστήρια περιγράφονται παρακάτω:

- Η Μονή Φανερωμένης στο Δ. Τενέας, στην πραγματικότητα είναι δύο μονές, η παλιά και η νέα. Για την παλαιά μονή υπάρχουν λίγες πληροφορίες. Από την παλαιά μονή μεταφέρθηκαν στη νέα το τέμπλο και η εικόνα της Παναγίας της Φανερωμένης που πιστεύεται ότι είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά.
- Η Μονή Αγίου Γεωργίου στη Φενεό του Δ. Φενεού, η μονή Αγίου Γεωργίου Τροπαιοφόρου βρίσκεται πλησίον της αρχαϊκής πόλης του Φενεού, τα σημερινά Καλύβια. Κτίστηκε, σύμφωνα με επιγραφή, το 1693 σε ένα πανοραμικό κατάφυτο επίπεδο με μαγευτική θέα, ενώ η αρχική μονή «Παλαιομονάστηρο» βρίσκεται σε γήλοφο μέσα στη λίμνη Φενεού. Πρόκειται για τρουλλαία βασιλική με νάρθηκα, εξωνάρθηκα και πεντάπλευρη κόχη ιερού. Εσωτερικά ο ναός περιλαμβάνει ωραιότατες τοιχογραφίες, ξυλόγλυπτα τέμπλο και μεταλλικό χορό με εικονίδια ομοίως με του Αγίου Όρους. Γύρω από το καθολικό υπάρχουν κελιά που στο ισόγειό τους βρίσκονται τα κελιά των μοναχών. Σπάνια ιερά κειμήλια φυλάσσονται στη μονή όπως: φορητές εικόνες, λειψανοθήκες, αργυρά σκεύη κ.λ.π.
- Η Μονή Αγίου Βλασίου στα Άνω Τρίκαλα του Δ. Ξυλοκάστρου, ο πρώτος ναός χτίστηκε το 14^ο αιώνα ενώ ο σημερινός το 1650, ο οποίος διακοσμήθηκε με ξυλόγλυπτο τέμπλο, τοιχογραφίες και φορητή εικόνα του Αγίου. Από το μοναστήρι φαίνεται η χαραδρα του Τρικαλιώτικου ποταμού.
- Η Μονή της Αγίας Μαρίας και του Πραθίου στο δ. Αγίων Θεοδώρων
- Η Μονή του Προφήτη Ηλία στο Χελυδορέο και η Μονή του Αγίου Γεωργίου Ζαχόλης στην Ευρωστίνη στου Δ. Ευρωστίνης

- Η Μονή του Οσίου Παταπίου, της Αγίας Τριάδας και του Προφήτη Ηλία του Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας
- Η Μονή της Παναγίας του Βράχου στο Δ. Νεμέας

δεικτικά αναφέρουμε τις παρακάτω τις πιο σπουδαίες εκκλησίες, οι οποίες έχουν, όχι μόνο θρησκευτικό αλλά και πολιτιστικό ενδιαφέρον, ενώ μπορούν να αποτελέσουν πόλο έλξης επισκεπτών:

- Ο Μητροπολιτικός ναός του Αποστόλου Παύλου στην Κόρινθο, ο οποίος είναι αφιερωμένος στον Απόστολο Παύλο, που έζησε και δίδαξε για μικρό διάστημα στην παλιά πόλη
- Η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων στους Αγίους Θεοδώρους του Δ. Αγίων Θεοδώρων
- Η Παλαιοχριστιανική βασιλική εκκλησία Κράνειου, στην Αρχαία Κόρινθο του Δ. Κορινθίων
- Η Βασιλική εκκλησία της Συκουώνος στο Κιάτο του Δ. Σικυωνίων
- Οι εκκλησίες του Αγίου Ανδρέα, του Αγίου Νικολάου, του Αγίου Γεωργίου και η Παναγία η Γιάτρισσα στο Λουτράκι του Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας
- Η Κοίμηση της Θεοτόκου στα Τρίκαλα του Δ. Ξυλοκάστρου, η οποία περιλαμβάνει ξεχωριστής τεχνοτροπίας βυζαντινές αγιογραφίες και εικόνες
- Η εκκλησία της Παναγίας του Βράχου στο Δ. Ευρωστίνης, η οποία είναι χτισμένη μέσα σε βράχο
- Η εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στο Κιάτο του Δ. Σικυωνίων με ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες
- Η εκκλησία του Αγίου Γεράσιμου στο Δ. Ξυλοκάστρου, η οποία χτίστηκε το 1621, περιλαμβάνει ιδιαίτερης ομορφιάς μαρμάρινο τέμπλο, με εικόνες αγιογραφημένες από το Φώτη Κόντογλου και ψηφιδωτά της Ε. Βοΐλα. Στην εκκλησία εκτίθενται πολλά εκκλησιαστικά κειμήλια και αγιογραφίες
- Η εκκλησία της Φανερωμένης στο Δ. Ξυλοκάστρου, χτισμένη στα πρότυπα της παλαιοχριστιανικής βασιλικής
- Τα Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά εκκλησάκια γύρω από τη Νεράτζα του Δήμου Βέλους

Πολιτιστικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

στο Ν. Κορινθίου σώζονται λίγα από τα κτίρια, μνημεία της ιστορικής και πολιτιστικής διαδρομής του Νομού στο 19^ο και 20^ο αιώνα. Τα κτίρια αυτά είναι διάσπαρτα στο σύνολο του Νομού, δίχως να μπορούν να αποτελέσουν από μόνοι τους έναν ολοκληρωμένο πολιτιστικό πόλο έλξης. Η σημασία τους έγκειται περισσότερο, στην ολοκλήρωση της πολιτιστικής εικόνας του Νομού. Τα σπουδαιότερα από αυτά είναι τα ακόλουθα:

- Το Δικαστικό και Δημαρχιακό μέγαρο στον Δ. Κορινθίων
- Το αρχοντικό των Νοταράδων στα Τρίκαλα του Δ. Ξυλοκάστρου
- Η Βίλλα του Άγγελου Σικελιανού στα Συκά του Δ. Ξυλοκάστρου
- Τα δημοτικά σχολεία Αγίου Βασιλείου στο Δ. Τενέας, Νεμέας στο Δ. Νεμέας, Εξαμιλίων στο Δ. Κορινθίων, Λαγκαδαϊκών στο Δ. Ξυλοκάστρου
- Ο Ανεμόμυλος στο Λουτρά της Ωραιάς Ελένης στο Δ. Σαρωνικού
- Η Υδατογέφυρα στην Καλλιθέα Κορινθίας στο Δ. Ευρωστίνης

Πολιτιστικές Εκδηλώσεις – Εορτές

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις ολοκληρώνουν την εικόνα των πολιτιστικών πόρων και ενισχύουν την ελκυστικότητα της περιοχής. Οι Δήμοι του Ν. Κορινθίας στο σύνολο τους διοργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

αρκεία του χρόνου, με τοπική συνήθως εμβέλεια. Οι εκδηλώσεις που διοργανώνονται περιλαμβάνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις, αθλητικούς αγώνες και πανηγύρια κατά τη διάρκεια θρησκευτικών γιορτών και επετείων. Σταξύ των πιο σημαντικών εκδηλώσεων που δεν έχουν μόνο τοπική εμβέλεια, είναι τα «Παύλεια», «Αριώνεια», Φεστιβάλ Διαγωνισμού Ερασιτεχνικού Θεάτρου, το Καρναβάλι στο Λουτράκι, τα «Νέμεα» και η γιορτή κρασιού της Νεμέας. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις σε κάθε Δήμο με τοπική ή υπερτοπική εμβέλεια είναι οι εξής:

- Στο Δ. Κορίνθου, το Φεβρουάριο κατά τις Αλκυονίδες ημέρες διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, το καλοκαίρι πραγματοποιείται το πολιτιστικό πανηγύρι του Δήμου, τον Ιούνιο γίνονται χορευτικές και χορωδιακές εκδηλώσεις στο πλαίσιο των εορτασμών «Παύλεια» προς τιμή του Απόστολου Παύλου, το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο γίνονται εκδηλώσεις που αφορούν το Θέατρο με επίκεντρο το Φεστιβάλ Διαγωνισμού Ερασιτεχνικού Θεάτρου και το Νοέμβριο γίνονται τα «Αριώνεια» με μουσικές και χορωδιακές εκδηλώσεις. Στην Αρχαία Κόρινθο γίνονται θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρια κατά τον εορτασμό των Αγίων Αναργύρων και της Κοίμησης της Θεοτόκου
- Στο Δ. Αγίων Θεοδώρων, γίνονται πανηγύρια στις Απόκριες, το Φεβρουάριο και Ιούνιο των Αγίων Θεοδώρων και τον Δεκαπενταύγουστο στη μονή Πραθίου
- Στο Δ. Σαρωνικού, τον Αύγουστο γίνεται πανηγύρι κατά τον εορτασμό της Παναγίας, ενώ το Σεπτέμβριο κατά τον εορτασμό της Αγίας Φοίβης
- Στο Δ. Ευρωστίνης, εορτάζεται με ιδιαίτερες εκδηλώσεις το Φεβρουάριο ο Άγιος Χαράλαμπος
- Στο Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας, στα Ίσθμια γίνεται πανηγύρι τον Αύγουστο, του Αγίου Ιωάννη. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι σε συνεργασία με το Δήμο Λουτρακίου διοργανώνουν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως το καρναβάλι. Με ξεχωριστό τρόπο γιορτάζεται η γέννηση της Θεοτόκου στη Μονή της Παναγίας της Γιάτρισσας
- Στο Δ. Σικυωνίων, διοργανώνονται τα «Σικυώνια» το καλοκαίρι με πολιτιστικές εκδηλώσεις, ενώ τον Αύγουστο γίνεται πανηγύρι κατά τον εορτασμό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα
- Στο Δ. Νεμέας, αναβιώνουν κάθε καλοκαίρι στον αρχαιολογικό χώρο τα «Νέμεα». Ιδιαίτερα γνωστή είναι η γιορτή του κρασιού τον Αύγουστο, όπως και τα κρασιά που παράγονται στην περιοχή του Δήμου. Επίσης, γίνονται θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρια στον Ευαγγελισμό και τα Εισόδια της Θεοτόκου
- Στο Δ. Σολυγείας, γίνεται πανηγύρι στη γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής
- Στο Δ. Ξυλοκάστρου, ξεχωριστό εορτάζεται ο Άγιος Βλάσιος στην ομώνυμη μονή το Φεβρουάριο. Στη Συκιά ο τοπικός πολιτιστικός σύλλογος διοργανώνει τον Ιούλιο δεκαήμερο εκδηλώσεων
- Στο Δ. Στυμφαλίας, το Σεπτέμβρη οργανώνεται εμπορικό πανηγύρι
- Στο Δ. Τενέας, πραγματοποιούνται εορταστικές εκδηλώσεις τις Απόκριες, τον Ιούλιο στην επέτειο της μάχης των Δερβενακίων, ενώ γίνεται πανηγύρι στη θρησκευτική γιορτή τον Αύγουστο στην Παναγία την Φανερωμένη

Επίσης, στο πλαίσιο συνεργασίας κυρίως σε πολιτιστικό επίπεδο με τη μορφή «αδελφοποιήσεως» συμμετέχουν οι πόλεις Λουτράκι, Κιάτο, Κόρινθος, Ξυλόκαστρο και Αρχαία Κόρινθος.

4.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Παραγωγικές Πηγές

Οι υποδομές εναλλακτικού τουρισμού του Ν. Κορινθίας μπορούν να ενταχθούν οι ιαματικές πηγές στα Λουτρά Λαμίας της τουρ. Δ. Σαρωνικού και στο Λουτράκι του Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας. Οι ιαματικές πηγές στο Λουτράκι, που λειτουργούν οργανωμένες εγκαταστάσεις είναι πολύ διαδεδομένες και είναι ένας από τους λόγους που ώθησαν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Διαφέρουσες ορεινές περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές

Η ορεινή Κορινθία είναι από τις εν δυνάμει περιοχές ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού. Συγκεντρώνει μεγάλο φυσικό πλούτο, ταυτόχρονα με παραδοσιακά στοιχεία του οικιστικού περιβάλλοντος. Ένα από τα πλεονεκτήματα της είναι οι περιοχές, οι οποίες ενδείκνυται για περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές. Επίσης, υπάρχουν ορειβάτικα καταφύγια στις τοποθεσίες Οροπέδιο και Πόρτες του όρους Ζήρεια ή Κυλλήνη. Τα καταφύγια έχουν χωρητικότητα 30 – 40 και 16 άτομα αντίστοιχα και χρησιμοποιούνται από τους ορειβάτες που επισκέπτονται την περιοχή.

Παραδειγματικά αναφέρονται παρακάτω ορισμένες, οι οποίες περιλαμβάνονται σε προγράμματα ορειβατικών και ορειβατικών συλλόγων και πραγματοποιούνται στο όρος Κυλλήνη (Ζήρεια) στα διοικητικά όρια των Δήμων Ξυλοκάστρου, Στυμφαλίας και Φενεού.

Περιηγητικές διαδρομές ορειβατικών συλλόγων:

Γκούρα, Καλύβια Φενεού, Άνω Τρίκαλα

Άνω Τρίκαλα, Μονή Βλασίου, Ιτιά, Καλύβες, καταφύγιο ΕΟΣ

Κεφαλάρι, Μικρή Ζήρεια, Φλαμπουρίτσα, Μάννα

Γκούρα, Σκαφιδιά, Διάσελο.

Οι παραπάνω διαδρομές μπορεί να συνδυαστεί και η επίσκεψη στο σπήλαιο του Ερμή στα Τρίκαλα της ορεινής Κορινθίας με όμορφους σταλαγμίτες και σταλαχτίτες.

Ο Ν. Κορινθίας δεν διαθέτει τους κατάλληλους υδατικούς φυσικούς πόρους για νέου είδους αθλήματα που έχουν κινήσει να προσελκύουν περισσότερο κόσμο όπως Rafting ή Kayak.

Μαρίνες – τουριστικά αγκυροβόλια

Η προσπάθεια εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος εντάχθηκε η δημιουργία λιμενικών υποδομών για την υποστήριξη των ιδιωτικών σκαφών αναψυχής. Ο Ν. Κορινθίας διαθέτει υποδομές για τη στήριξη αυτού του είδους του τουρισμού.

Στη περιοχή της Μαυρολίμνης Σχινού στο Δ. Λουτρακίου – Περαχώρας λειτουργεί ιδιωτική μαρίνα

Στο Δ. Ξυλοκάστρου, Δ. Σικυώνων και Δ. Κορινθίων υπάρχουν λιμενικές εγκαταστάσεις υποδοχής σκαφών αναψυχής.

Περιοχές Καταδύσεων

Ο στερεότυπο του μαζικού θαλάσσιου τουρισμού αλλάζει και προστίθενται νέες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών. Μεταξύ αυτών είναι και η ελεύθερη κατάδυση, η ενασχόληση με την οποία παρουσιάζει ανοδική τάση. Τα τελευταία χρόνια, η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων ανακοίνωσε την αποδέσμευση αρκετών περιοχών για ελεύθερη κατάδυση μεταξύ των οποίων και το Ν. Κορινθίας. Οι περιοχές του Ν. Κορινθίας όπου επιτρέπεται η ελεύθερη κατάδυση αναφέρονται παρακάτω:

Βορειοδυτικό του λιμανιού Κιάτου στο Δ. Σικυώνιων

Στο Κάτω Διμήνιο βόρεια του Αγίου Νικολάου στο Δ. Σικυώνιων

Στον όρμο της Μεγάλης Μυλοκοπής

5 ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ (ΧΑΡΤΗΣ V)

5.1 ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα του Ν. Λακωνίας παρουσιάζει σχετική ποικιλία εξ' αιτίας των υψομετρικών διαφοροποιήσεων στο σύνολο του Νομού, αλλά και της γεωγραφικής θέσης των επιμέρους περιοχών του Νομού. Οι παραλιακές περιοχές έχουν παραλιακό κλίμα (ξηρό κλίμα), υπάρχει όμως διαφορά ανάμεσα στο ανατολικό παραλιακό τμήμα και στο δυτικό, όπου το πρώτο είναι φτωχότερο σε βροχές, σε αντίθεση με το δεύτερο όπου οι βροχοπτώσεις είναι συχνότερες. Στο εσωτερικό κεντρικό τμήμα, ο χειμώνας που επικρατεί είναι συνήθως βαρύς με συχνές βροχοπτώσεις και χιονοπτώσεις.

Στο Ν. Λακωνίας υπάρχουν εγκατεστημένοι δύο μετεωρολογικοί σταθμοί της ΕΜΥ, στη Σπάρτη και στο Γύθειο. Από τα κλιματολογικά δεδομένα του μετεωρολογικού σταθμού στη Σπάρτη, για την περίοδο 1974 – 1997, παρατηρείται ότι η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους κυμαίνεται από 9,5 έως 28,2 βαθμούς Κελσίου, η απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία φθάνει τους 45 βαθμούς Κελσίου ενώ η απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία τους -5 βαθμούς Κελσίου. Από το μετεωρολογικό σταθμό στο Γύθειο για την περίοδο 1979 – 1997, παρατηρείται ότι η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους κυμαίνεται από 10,4 έως 27,3 βαθμούς Κελσίου, η απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία φθάνει τους 41,6 βαθμούς Κελσίου ενώ η απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία τους -3 βαθμούς Κελσίου. Οι διαφορές αυτές οφείλονται για τη Σπάρτη στη γειτνίαση με τον ορεινό όγκο του Ταΰγετου και για το Γύθειο στον παράκτιο χαρακτήρα.

Ο μέσος ύψος βροχόπτωσης κατά τη διάρκεια του έτους ανέρχεται συνολικά στα 752,1 και 790,6 χιλιοστά για τους σταθμούς της Σπάρτης και του Γυθείου αντίστοιχα. Ο πιο βροχερός μήνας είναι ο Νοέμβριος, ενώ ο λιγότερο βροχερός ο Ιούνιος και για τους δύο σταθμούς. Επίσης, ο μέσος αριθμός ημερών με βροχόπτωση είναι πολύ χαμηλός, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

Ο αριθμός ωρών ηλιοφάνειας στο Ν. Λακωνίας είναι υψηλός, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες, όπως αναμενόταν, λόγω της γεωγραφικής ζώνης, στην οποία ανήκει. Στον αριθμό ωρών ηλιοφάνειας υπάρχει μια μικρή διαφορά μεταξύ των δύο σταθμών, ο σταθμός Γυθείου εμφανίζει μεγαλύτερο από της Σπάρτης.

Οι χιονοπτώσεις στο Ν. Λακωνίας παρατηρούνται κυρίως στις ορεινές περιοχές του Νομού.

Η κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν στο σταθμό της Σπάρτης είναι βόρειοι ενώ στο σταθμό του Γυθείου κυρίως νότιοι και δευτερευόντως βορειοανατολικοί, και νοτιοδυτικοί, με ένταση συχνά πάνω από τα 6 Beaufort και σπάνια πάνω από τα 8 Beaufort.

5.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Ν. Λακωνίας συγκοιτάλεγεταί μεταξύ των πιο δύσκολα προσβάσιμων Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Σε όσον συντελεί τόσο η γεωγραφική θέση του Νομού, στο νότιο άκρο της Περιφέρειας, όσο και η μορφολογία του, με εξαίρεση ίσως το Ν. Μεσσηνίας.

Ο εναρχειακό δίκτυο εντός του Νομού δεν είναι εκτεταμένο και στο μεγαλύτερο μέρος του διαθέτει λωρίδες ασφάλτου ή μέσου πλάτους με αποτέλεσμα τη δυσχερέστερη χρήση και την αύξηση της χρονοαπόστασης για την κίνηση του. Οι διασυνδέσεις μεταξύ των περιοχών του Νομού δεν είναι ικανοποιητικές και συχνά οι πολιτιστικοί χώροι δεν είναι επαρκώς συνδεδεμένοι μεταξύ τους.

5.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η πόλη της Σπάρτης μαζί με το Γύθειο και τη Νεάπολη αποτελούν τα αστικά κέντρα του Ν. Λακωνίας με την κυρίαρχη κίνηση.

Η πόλη της Σπάρτης είναι σχετικά μικρό αστικό κέντρο με νομαρχειακή εμβέλεια, το οποίο αποτελεί κομβικό σημείο επικοινωνίας προς τις υπόλοιπες περιοχές του Νομού. Η ευρύτερη περιοχή της πόλης της Σπάρτης συγκεντρώνει μεγάλο πολιτιστικό πλούτο από μνημεία της αρχαιότητας και των βυζαντινών χρόνων. Εξέχουσα θέση κατέχει η Πύλη του Μυστρά, στην οποία διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση οι εκκλησίες με θαυμάσιες τοιχογραφίες, τα ανάκτορα των Παλαιολόγων, αρκετά αρχοντικά, δρόμοι, καθώς και το τείχος της βυζαντινής πόλης.

Σε μικρή απόσταση βρίσκονται οι ορεινές περιοχές του Ταυγέτου που ενδεικνύεται για ήπιες μορφές τουρισμού. Επιπλέον, οι κοινωνικές και τουριστικές υποδομές της πόλης της Σπάρτης της καθιστούν κατάλληλο κέντρο, ως σημείο εκκίνησης για περιήγηση στο σύνολο του Νομού.

Η πόλη του Γυθείου είναι το δεύτερο αστικό κέντρο του Ν. Λακωνίας με τουριστική ζήτηση. Χτισμένη σε ακτές, με παραδοσιακό αρχιτεκτονικό χαρακτήρα συνδυάζει φυσικούς πόρους κυρίως με ακτές για κολύμβηση και πολιτιστικούς πόρους, όπως ο αξιολογός αρχαιολογικός χώρος του Γυθείου. Από το Γύθειο γίνεται πρόσβαση προς τη Λακωνική Μάνη, ένα από τα πιο γνωστά σύνολα παραδοσιακών οικισμών με διεθνή εμβέλεια.

Η Νεάπολη, τέλος, αποτελεί μικρό αστικό κέντρο του Ν. Λακωνίας, πόλο έλξης επισκεπτών. Βρίσκεται στο βορειότερο άκρο του Ν. Λακωνίας. Η μεγάλη σχετικά απόσταση από τη Σπάρτη την απομονώνει από τα τουριστικά κέντρα περιήγησης του Νομού. Ο φυσικός πλούτος της περιοχής, με κατάλληλες ακτές για κολύμβηση και οι φυσικές εμβέλειες πολιτιστικοί πόροι, μπορούν να στηρίξουν ικανοποιητική τουριστική δραστηριότητα. Επιπλέον, η Νεάπολη βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τη Μονεμβασιά και συνδέεται με τα νησιά της Ελαφονήσου και των Αρκαδίων Νήσων.

5.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

ΑΚΤΕΣ

Η ακτογραμμή του Ν. Λακωνίας ανέρχεται σε 420 χλμ., και είναι ο δεύτερος σε μήκος ακτογραμμή, Νομός της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το μήκος της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Από το συνολικό μήκος των ακτών, μόνο 48,5 χλμ. είναι κατάλληλα για κολύμβηση, ποσοστό δηλαδή, 11,5%. Επομένως, το μήκος των ακτών που προσφέρονται για κολύμβηση είναι μικρό σε σύγκριση με το συνολικό, καθώς ένα μεγάλο τμήμα της ακτογραμμής είναι δυσπρόσιτο και απότομο. Στο Ν. Λακωνίας καταμετρήθηκαν συνολικά 30 παραλίες που προσφέρονται για κολύμβηση.

κολύμβηση, με μήκος από 200 έως 5.000 μέτρα, οι οποίες χαρακτηρίζονται σε ποσοστό πάνω από 50% ως πολύ βαθύες, σύμφωνα με έρευνα καταγραφής του ΥΠΕΧΩΔΕ. Από τις παραλίες που καταμετρήθηκαν το 77% είναι αμμουδιές, το 6% με χαλίκια και το 17% πετρώδεις. Το μεγαλύτερο μήκος ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα κολύμβησης συγκεντρώνεται στις περιοχές: στο ανατολικό παράκτιο όριο των Δήμων Ζόρακα, Μονεμβασίας και Βοιών, στο δυτικό παράκτιο όριο των Δήμων Βοιών, Ασωπού, Μολάων, στο νότιο παράκτιο όριο των Δήμων Έλους, Σκάλας και Κροκεών, στο ανατολικό παράκτιο όριο του Δήμου Γυθείου και σε όλη τη δυτική ακτή της Λακωνικής Μάνης, δηλαδή στους Δήμους Ανατολικής Μάνης και Οιτύλου.

Ποιότητα Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Πίνακας 2.1 - Παράρτημα)

στο Ν. Λακωνίας βρίσκονται 4 από τα 15 θεσμοθετημένα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Για τις περιοχές αυτές υπάρχει, συνήθως, πρόσβαση, ενώ ήδη αξιοποιούνται, καθώς αφορούν σε τοπία που περιλαμβάνουν και οικιστικά σύνολα, όπως η χερσόνησος της Μονεμβάσιας. Εξαιρετική αποτελεί η περιοχή του Ταυγέτου.

Βιότοποι CORINE (Πίνακας 2.3 - Παράρτημα)

Κατά την απογραφή των βιότοπων CORINE στο Ν. Λακωνίας καταγράφηκαν 11 περιοχές από τις 42 της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι περιοχές αυτές εντάσσονται στους φυσικούς πόλους έλξης του Νομού, ενώ παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις ως προς το είδος τους, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σπουδαιότητά τους.

Υδροβιότοποι (Πίνακας 2.4 - Παράρτημα)

στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν καταμετρηθεί συνολικά 32 υδροβιότοποι, εκ' των οποίων οι 5 στο Ν. Λακωνίας. Οι υδροβιότοποι αυτοί περιλαμβάνουν τον ποταμό Ευρώτα και το Δέλτα του καθώς και τη Μεσοθάλασσα Στρογγυλή. Παρόλο που η πρόσβαση τους είναι εφικτή, η δυνατότητα αξιοποίησης τους είναι περιορισμένη.

Περιοχές Natura 2000 (Πίνακας 2.5 - Παράρτημα)

Στο πλαίσιο της Οδηγίας 92/43/EEC με την οποία ορίζονται οι Περιοχές Natura 2000, έχουν επιλεγεί για ένταξη στο δίκτυο 5 περιοχές από το Ν. Λακωνίας. Οι περιοχές αυτές εντάσσονται επίσης στους βιότοπους CORINE και στους υδροβιότοπους του Νομού. Επίσης, τρεις από τις περιοχές αυτές είναι σημαντικοί βιότοποι πουλιών. Με την εξαίρεση την περιοχή του Δέλτα του Ευρώτα οι άλλες περιοχές είναι αξιοποιήσιμες και αποτελούν επισκέψιμους φυσικούς πόρους.

Σπήλαια

στο Ν. Λακωνίας εντοπίζονται μερικά από τα σπουδαιότερα σπήλαια της χώρας με σημαντικότερο το σπήλαιο του Ταυγέτου στο Δήμο Οιτύλου, το οποίο από μόνο του δημιουργεί ένα σημαντικό πόλο έλξης τουρισμού. Τα σπήλαια του Ν. Λακωνίας εκτός από γεωλογικό ενδιαφέρον, έχουν και ιστορικό ενδιαφέρον, καθώς έχουν εντοπιστεί πολλά ευρήματα της παλαιολιθικής και νεολιθικής περιόδου. Τα σημαντικότερα από τα σπήλαια του Νομού είναι:

- Σπήλαιο Δυρού στο Δήμο Οιτύλου

Το πρώτο Σπήλαιο του Δυρού (Σπήλαιο Γλυφάδα ή Βλυχάδα Δυρού), το οποίο αποτελεί ένα από τα ωραιότερα λιμναία σπήλαια στο κόσμο. Η εξερεύνηση του ξεκίνησε το 1949 και δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, η θερμοκρασία του κυμαίνεται μεταξύ 16-20° C και το βαθύτερο σημείο του φθάνει στα 30 μέτρα. Οι έρευνες έχουν φέρει στο φως ευρήματα νεολιθικής εποχής και απολιθώματα ζώων πριν από 2 εκατομμύρια χρόνια. Μέχρι σήμερα έχουν χαρτογραφηθεί περίπου 5.500 μέτρα. Η ξενάγηση γίνεται με βάρκες και προσελκύει μεγάλο αριθμό τουριστών και επισκεπτών. Στον περιβάλλοντα χώρο του σπηλαίου υπάρχει Μουσείο όπου εκτίθενται τα ευρήματα της παλαιολιθικής και νεολιθικής περιόδου που έχουν βρεθεί τόσο στο σπήλαιο του Δυρού όσο και σε άλλα του Νομού.

- Σπήλαιο Αλεπότρυπας Δυρού στο Δήμο Οιτύλου

Το σπήλαιο εντοπίστηκε σχεδόν τυχαία, το 1958 και βρίσκεται παραπλεύρως των σημαντικών φυσικών σπηλαίων της περιοχής, τα οποία αποτελούν τόπο προσέλκυσης πολλών τουριστών. Το σπήλαιο κατοικήθηκε κατά την νεολιθική εποχή, σύμφωνα με τα ευρήματα που βρέθηκαν.

- Σπήλαιο "στα Καλαμάκια" στο Δήμο Οιτύλου

Το σπήλαιο "στα Καλαμάκια" σχηματίστηκε πριν από πολλές εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια και χρησιμοποιήθηκε ως τόπος κατοικίας των παλαιολιθικών ανθρώπων. Οι επιχωματώσεις και τα αρχαιολογικά λείψανα που περιέχει σήμερα χρονολογούνται στην περίοδο πριν από 80.000 ως 40.000 χρόνια περίπου (μέση παλαιολιθική περίοδος). Η συστηματική ανασκαφή και η διεπιστημονική μελέτη του σπηλαίου "στα Καλαμάκια" μας δίνουν, για πρώτη φορά, πολύτιμες πληροφορίες για τους παλαιολιθικούς ανθρώπους καθώς επίσης για το κλίμα, την πανίδα και τη χλωρίδα στη Νότια Πελοπόννησο, κατά το μεγαλύτερο μέρος της τελευταίας παγετώδους περιόδου. Το σπήλαιο είναι προσβάσιμο και βρίσκεται σε ξεχωριστή τοποθεσία.

- Σπήλαιο Β' Κουβελείκη - Αλεποχώρι Λακωνίας στο Δήμο Γερόνθρων

Αποτελείται από ένα θάλαμο μήκους 15 μ, περίπου, το μέγεθος και το ύψος του οποίου μικραίνει προς το εσωτερικό του. Στην είσοδο του σπηλαίου εντοπίστηκε επιχωμάτωση με διάσπαρτα προϊστορικά όστρακα. Η ανασκαφή άρχισε από το 1992 και βρίσκεται υπό εξέλιξη, τα ευρήματα μαρτυρούν τη χρήση κατά τη Νεολιθική περίοδο και αποτελεί έναν από τους προϊστορικούς οικισμούς για τον έλεγχο του μοντέλου διαφοροποίησης χρήσεων γης στη Νεώτερη Νεολιθική περίοδο, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζει ιδιαίτερο γεωλογικό φαινόμενο και ιζηματολογική σύνθεση που δημιουργούν προβληματισμούς στην αρχαιολογική έρευνα. Το σπήλαιο είναι ακόμη αναξιοποίητο.

- Σπήλαιο του Αγίου Ανδρέα Καστανιάς στο Δήμο Βοιών

Αποτελείται από 18 μικρούς θαλάμους σε πλούσιο διάκοσμο από σταλαγμίτες και σταλαχτίτες σε διάφορα χρώματα και σχηματισμούς. Γίνεται προσπάθεια για την αξιοποίησή του, με εργασίες διαμόρφωσης του χώρου ώστε να γίνει επισκέψιμο από τους τουρίστες.

φαράγγια του Ν. Λακωνίας μπορούν να αποτελέσουν πόλους έλξης επισκεπτών και να ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα σχεδιασμού και δικτύωσης των ορεινών διαδρομών και ορειβατικών μονοπατιών. Τα σημαντικότερα φαράγγια είναι τα εξής:

- Του Ανακώλου στο Δ. Φάριδος

Προς το φαράγγι του Ανακώλου υπάρχει βατός χωματόδρομος ενώ μέσα στο φαράγγι η διαδρομή είναι ξεχωριστή και περιλαμβάνει φυσικό καταρράκτη, πηγές, μικρές λίμνες, μονοπάτια, εκκλησίες και μοναστήρια. Σε αυτή τη διαδρομή αναπτύσσεται και το διεθνές μονοπάτι E4. Στη συνέχεια της διαδρομής βρίσκεται ο Μεσαιωνικός οικισμός της Κουμουστά, με δημοτικό ξενώνα και η δασική περιοχή Πενταυλοί, τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που προσφέρεται ως χώρος αναψυχής.

- Του Ευρώτα στο Δ. Σκάλας

Ο ποταμός Ευρώτας, περίπου από τον οικισμό του Βρονταμά μέχρι τις εκβολές του διασχίζει το φαράγγι που έχει σχηματιστεί. Στις πλαγιές αυτού του φαραγγιού είναι χτισμένο το 12ο αιώνα το Παλαιομονάστηρο.

5.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Παραδοσιακοί Οικισμοί (Πίνακες 2.8 και 2.9 - Παράρτημα)

Ο Ν. Λακωνίας χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση πολλών και σημαντικών στοιχείων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με διεθνή σημασία. Άλλωστε, περιλαμβάνει το μεγαλύτερο αριθμό χαρακτηρισμένων παραδοσιακών οικισμών από όλους τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι πρώτοι παραδοσιακοί οικισμοί από το ΥΠΕΧΩΔΕ ορίστηκαν το 1978 και οι δεύτεροι το 1998. Από το Υπουργείο Πολιτισμού το 1974 έχει οριστεί το Γύθειο ως ιστορικός τόπος με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος. Από άποψη χωροθέτησης, οι περισσότεροι παραδοσιακοί οικισμοί τοποθετούνται στη χερσόνησο της Μάνης. Τα σύνολα των παραδοσιακών οικισμών αποτελούν έναν από τους αξιολογότερους πολιτιστικούς πόρους του Νομού.

Μάνη

Η περιοχή της Μάνης αποτελεί ίσως το σημαντικότερο στοιχείο της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με τρεις χαρακτηριστικούς τύπους σπιτιών, το διαχρονικό τύπο, τα πυργόσπιτα και τα τειχισμένα πολεοδομικά συγκροτήματα. Το παραδοσιακό δομημένο περιβάλλον διατηρείται σε πολύ υψηλό βαθμό και σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον συγκροτεί ένα μεγάλης έκτασης και υψηλής ιστορικής, μνημειακής και αισθητικής αξίας σύνολο χωροταξικής ομοιογένειας, με εθνική και παγκόσμια εμβέλεια.

Μονεμβάσια

Η πάνω πόλη διαθέτει σημαντικά στοιχεία από τη βυζαντινή και ενετική περίοδο, ενώ η κάτω πόλη χαρακτηρίζεται από λιγότερα εναπομείναντα βυζαντινά στοιχεία και περισσότερα από την ενετοκρατία και τουρκοκρατία, ενώ υπάρχουν και αρκετά κτίσματα μέχρι και τα τέλη του 20ου αιώνα. Η περιοχή της Μονεμβάσιας αποτελεί επίσης σημαντικό διαχρονικό χαρακτήρα από πολεοδομική και αρχιτεκτονική άποψη. Η τυπολογία των σπιτιών, αν και διαθέτει ορισμένα σταθερά στοιχεία (τρεις στάθμες, ύπαρξη στερνών, ταράτσες πάνω από θόλους, κεκλιμένες

έγγες) χαρακτηρίζεται από την συνύπαρξη πολλών αρχιτεκτονικών φάσεων στο ίδιο κτίσμα. Αν και είναι πρότερης κλίμακας από τη Μάνη, η σπουδαιότητάς της είναι εξίσου σημαντική.

Αρχαιολογικοί Χώροι (Πίνακας 2.10 - Παράρτημα)

Ο νομός Λακωνίας είναι ιδιαίτερα γνωστός τόσο για τις αρχαιότητες όσο και για τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία του. Οι προϊστορικές και κλασικές θέσεις που έχουν επισημανθεί και ερευνηθεί είναι αρκετές, μεταξύ των οποίων οι σημαντικότερες που έχουν καταγραφεί είναι οι παρακάτω:

▪ Αρχαιολογικός χώρος της «Ακρόπολης Σπάρτης» στο Δήμο Σπάρτης:

Τα σημαντικότερα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου, από τις ανασκαφές που άρχισαν από τον περασμένο αιώνα συνεχίζονται μέχρι σήμερα είναι:

- Η θέση όπου τοποθετείται η Ακρόπολη της πόλης και μερικά ευρήματα, από την ανασκαφή που οριοθετούν το χώρο του Ιερού της Χαλκιοίκου Αθηνάς, στην κορυφή της Ακρόπολης
- Το αρχαίο Θέατρο της Σπάρτης στην νότια πλευρά της Ακρόπολης, έργο των πρώιμων αυτοκρατορικών χρόνων. Διασώζεται η ορχήστρα, τα αναλήμματα με επιγραφές των αρχόντων της Σπάρτης στους ρωμαϊκούς χρόνους και τμήμα του κοίλου του μεγάλου θεάτρου.
- Το λεγόμενο κυκλικό οικοδόμημα, αγνώστου προορισμού. Στη μορφή που σώζεται, αποτελεί ίσως επισκευή των ρωμαϊκών χρόνων, αρχαίου κτηρίου σημαντικού για τη ζωή της Σπάρτης.
- Λείψανα καταστημάτων, παραπλευρώς του αρχαίου Θεάτρου. Έργο των Ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων, εξυπηρετούσε τους θεατές των παραστάσεων και άλλων εκδηλώσεων στο Αρχαίο Θέατρο.
- Λείψανα μεγάλης Βασιλικής των μέσων βυζαντινών χρόνων, που είχε ταυτισθεί με τη Βασιλική του Οσίου Νίκωνος (10ος αιώνας μ.Χ.).

▪ Αρχαιολογικός χώρος «Ιερό Όρθιας Αρτέμιδος» στο Δήμο Σπάρτης

Τα σημαντικότερα μνημεία του Αρχαιολογικού χώρου είναι:

- Ο χώρος του Ιερού, οι ανασκαφές αποκάλυψαν λείψανα διαδοχικών φάσεων του ναού της Όρθιας Αρτέμιδος.
- Ο μεγάλος ορθογώνιος βωμός κτισμένος από πλακοειδείς πέτρες.
- Η μεγάλη αμφιθεατρική πεταλόσχημη κατασκευή, η οποία διατηρείται σε καλή σχετικά κατάσταση, στην οποία κάθονταν οι λατρευτές και θεατές των τελετουργιών και των αγώνων.

▪ Ο αρχαιολογικός χώρος «Ιερό Αμυκλαίου Απόλλωνος» στο Δήμο Σπάρτης

Στο σημερινό λόφο της Αγίας Κυριακής βρίσκεται το φημισμένο ιερό του παλαιότερου -προδωρικού- θεού της περιοχής, του Υακίνθου, και του Απόλλωνος Αμυκλαίου. Οι πρώτες ανασκαφές του ιερού αποκάλυψαν κτιστό ανάλημμα και τον περίβολο του ναού. Στα θεμέλια της νεώτερης εκκλησίας της Αγίας Κυριακής εντοπίστηκε και ανασκάφηκε ημικυκλικό θεμέλιο με ορθογώνια κατασκευή, που θεωρήθηκε το βάθρο του αγάλματος του Απόλλωνος. Οι κατοπινές ανασκαφές αποκάλυψαν τα αρχιτεκτονικά μέλη του θρόνου. Στο χώρο υπάρχει ανάλημμα, περίβολοι και ίχνη θεμελίων από διάφορες περιόδους και ένας κυκλικός βωμός. Αρχιτεκτονικά μέλη μεικτού ρυθμού, δωρικού και ιωνικού εκτίθενται στο Μουσείο Σπάρτης.

▪ Αρχαιολογικός χώρος «Μενελάειον Σπάρτης» στο Δήμο Σπάρτης

Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται κοντά στη Σπάρτη, σε ύψωμα του Πάρωνα, επάνω από την ανατολική όχθη του Ευρώτα. Το αρχαϊκό τοπωνύμιο της περιοχής ήταν Θεράπη. Ο μυκηναϊκός οικισμός που αποκαλύφθηκε ταυτίζεται με την Ομηρική Σπάρτη, την έδρα του ανάκτορου του Μενέλαου.

Τα σημαντικότερα μνημεία του Αρχαιολογικού Χώρου είναι:

- Τμήμα οικισμού των υστερομυκηναϊκών χρόνων (14ος - 12ος αιώνας π.Χ.).
- Ιερό του Μενέλαου και της Ελένης απ' όπου σώζεται μυκηναϊκή κατασκευή, στην οποία οδηγεί μνημειώδης ανωφερής οδός (ράμπα) και η οποία περικλείεται από περίβολο. Χρονολογείται από τους αρχαϊκούς μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους.

• Αρχαιολογικός Χώρος «Γυθείου» στο Δήμο Γυθείου

Το Αρχαίο Θέατρο καθώς κι ένα τμήμα της αρχαίας Αγοράς αποκαλύφθηκαν στα τέλη του περασμένου αιώνα σε ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Πρόσφατα ήρθαν στο φως τα υπόλοιπα τμήματα της αρχαίας Αγοράς, τα λείψανα των ταφικών μνημείων και των παλαιοχριστιανικών Βασιλικών.

σημαντικότερα Μνημεία του Αρχαιολογικού Χώρου είναι:

- Το αρχαίο Θέατρο και η αρχαία Αγορά, όπου ακόμη και σήμερα δίδονται παραστάσεις.
- Λείψανα ταφικών μνημείων των Ρωμαϊκών χρόνων.
- Λείψανα παλαιοχριστιανικών Βασιλικών.

Αρχαιολογικός-χώρος «Πελλάνας Λακωνίας» στο Δήμο Πελλάνας

σημαντικότερα Μνημεία του Αρχαιολογικού Χώρου είναι:

- Νεκροταφείο θολωτών λαξευτών τάφων της μυκηναϊκής περιόδου, στη θέση "Σπηλιές". Ο μεγαλύτερος, ο οποίος είναι βασιλικός τάφος κατασκευάστηκε στα πρώιμα μυκηναϊκά χρόνια.
- Η Ακρόπολη της Πελλάνας, στην οποία διακρίνονται λείψανα τείχους των ελληνοιστικών χρόνων και κατάλοιπα των χρόνων της Φραγκοκρατίας. Στην Ακρόπολη της Πελλάνας στο λόφο "Παλιόκαστρο", οι πρόσφατες ανασκαφές, έφεραν στο φως λείψανα κατοίκησης, έναν τύμβο της πρωτοελλαδικής περιόδου, τμήμα οικισμού μυκηναϊκών και ελληνοιστικών χρόνων καθώς και έναν μνημειώδη πλακόστρωτο δρόμο. Οι ανασκαφές συνεχίζονται καθώς αναμένεται σημαντικό κτίσμα, πιθανώς, το Μυκηναϊκό ανάκτορο της περιοχής. Υποστηρίζεται ότι η Πελλάνα είναι η Ομηρική πόλη Λακεδαίμων, στην οποία είχαν το ανάκτορο τους ο Μενέλαος, και η Ελένη.

Άλλες τοποθεσίες όπου υπάρχουν χώροι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, δίχως όμως μεγάλη εμβέλεια είναι:

- Το «Βαφείο» στο Δήμο Σπάρτης όπου έχει αποκαλυφθεί ο θολωτός τάφος του Βαφείου, ένας από τους σημαντικότερους θολωτούς τάφους της Λακωνίας, με τα μοναδικής αξίας χρυσά κύπελλα με ανάγλυφες παραστάσεις. Ο αρχαιολογικός χώρος της «Επιδαύρου Λιμηράς» στον οικισμό Αγ.Ιωάννης του Δήμου Μονεμβασιάς
- Ο «Μυκηναϊκός οικισμός και τα νεκροταφεία» στην Κοινότητα, της Ελαφονήσου,
- Η χερσόνησος του «Παλιόκαστρου», στο νότιο άκρο του κόλπου Βοιών, όπου τοποθετούνται οι αρχαίες Βοιαί, στο Δήμο Βοιών

Ν. Λακωνίας έχει αρχαιολογικά, βυζαντινά και λαογραφικά μουσεία τα οποία χαρακτηρίζονται για τα αξιόλογα θέματα τους που αντιπροσωπεύουν τις μεγάλες χρονικές περιόδους της ιστορίας του. Τα Μουσεία εντάσσονται στα πολιτιστικά δίκτυα περιήγησης και αποτελούν σημαντικό πολιτιστικό πόρο του Νομού.

Τα αρχαιολογικά μουσεία του Ν. Λακωνίας είναι:

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης στο Δ. Σπάρτης

Στο εκθεσιακό υλικό του Μουσείου περιλαμβάνονται η Προϊστορική Συλλογή, τα Ρωμαϊκά γλυπτά, μικροαντικείμενα από ιερά της Σπάρτης, ενεπίγραφες στήλες από το ιερό της Όρθιας Αρτέμιδος, ψηφιδωτά, Λακωνικά ανάγλυφα, γλυπτά αρχαϊκής, κλασικής και ρωμαϊκής περιόδου.

Από τα εκθέματα του Μουσείου διακρίνονται ένας πήλινος αμφορέας με ανάγλυφη διακόσμηση, μια αμφίγλυφη στήλη με παράσταση ζεύγους μορφών άριστο δείγμα του λακωνικού τύπου (τέλη του 6ου αιώνα π. Χ.), ένα άγαλμα οπλιτοδρόμου με κράνος αττικού τύπου, ο λεγόμενος Λεωνίδας, πήλινες μάσκες από το ιερό της Όρθιας Αρτέμιδος, τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων, ανάγλυφα αναθηματικά και χάλκινα ειδώλια.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Γυθείου στο Δ. Γυθείου

Στο Μουσείο εκτίθενται αντιπροσωπευτικά και ποιοτικά έργα της ακμής της εμπορικής πόλης Γύθειο, καθώς και των άλλων πόλεων του Κοινού των Ήλευθερολακώνων. Στο εκθεσιακό υλικό του Μουσείου περιλαμβάνονται οι συλλογές, από την αρχαία πόλη του Γυθείου και από τη Λακωνική Μάνη (επαρχίες Γυθείου και Οιτύλου), καθώς και συλλογή επιγραφών.

Από τα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου είναι μια στήλη που επιστέφεται με κεφαλή κριού, ένα ανάγλυφο ανάθημα σε θεό θεραπευτή, το πορτρέτο του φιλοσόφου Επίκουρου, ένας Ανδριάντας του δυναμικού Σπαρτιάτη "ηγέμονα" Γάϊου Ιουλίου Ευρυκλέους, σαρκοφάγοι με ποικιλία παραστάσεων, μια εικονιστική προτομή και μια κεφαλή υπερφυσικού μεγέθους πιθανώς του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Μέγα.

Η Αρχαιολογική Συλλογή Μονεμβασίας στο Δ. Μονεμβασίας

Η θέση και κυριαρχία της Μονεμβασίας άφησαν πίσω έναν ανοιχτό μουσειακό χώρο (φρούριο, τείχη, σημαντικοί ναοί, σπιτία, δημόσια κτίρια, χαμάμ, στέρνες), τα οποία αποτελούν τεκμήρια του παρελθόντος της και σηματοδοτούν την ιστορική της διαδρομή. Η Μονεμβασία αποτελεί μοναδικής ιδιαιτερότητας και ομορφιάς προορισμό στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Η μόνιμη έκθεση με την Αρχαιολογική Συλλογή οργανώθηκε για να παρουσιάσει στο ευρύ κοινό αρχαιολογικά ευρήματα, που προέκυψαν από περισυλλογές και ανασκαφικές διερευνήσεις στο χώρο της Μονεμβασίας.

Στην αρχαιολογική συλλογή περιλαμβάνονται:

Μία ομάδα γλυπτών του εξωτερικού χώρου: οικόσημα, ανάγλυφο με το λέοντα της Βενετίας και γλυπτά που έχουν σχέση με το θέμα του νερού (στόμια στέρνας, πλάκες κρήνης κ.ά.).

Αρχιτεκτονικά γλυπτά εκκλησιών με προεξέχοντα τα προερχόμενα από την Αγία Σοφία, 12ου μ.Χ. αιώνα.

Μαρμάρινο τέμπλο του τέλους του 11ου αιώνα, που προέρχεται από μεσοβυζαντινών χρόνων ναό, τον παλαιότερο από τους ναούς του Κάστρου, ο οποίος αποκαλύφθηκε τα τελευταία χρόνια μετά από ανασκαφική διερεύνηση.

Κεραμικά, τα οικιακά σκεύη και τα αντικείμενα προσωπικής χρήσης, τα είδη καπνιστού.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Μυστρά στο Δ. Μυστρά

Ιδρύθηκε το 1951 και στα χρόνια που μεσολάβησαν η συλλογή εμπλουτίστηκε σημαντικά. Βρίσκεται μέσα στο κάστρο του Μυστρά.

Από τα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου είναι κομμάτια μεταξωτού υφάσματος και πλεξούδα μαλλιών, μαρμάρινες πλόκες του 14ου αιώνα, δύο τμήματα επιστυλίων τέμπλου από την Παντάνασσα του Μυστρά, μαρμάρινο προσκυνητάρι, έργα μικροτεχνίας, αντικείμενα κεραμικής, τοιχογραφίες από τα ερειπωμένα παρεκκλήσια του Μυστρά και μεταβυζαντινές εικόνες.

Ο Ν. Λακωνίας υπάρχουν δύο Εκκλησιαστικά Μουσεία, με σημαντικό πλούτο εκθεμάτων.

Το Εκκλησιαστικό Μουσείο στη Σπάρτη, στο Δήμο Σπάρτης.

Το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Μητρόπολης, στο Γύθειο στο Δήμο Γυθείου

Η δημιουργία των Λαογραφικών Μουσείων συντελεί στην ολοκληρωμένη παρουσίαση και γνωριμία με το Ν. Λακωνίας σε όλες τις ιστορικές περιόδους, οι οποίες έχουν να επιδείξουν κάτι το ξεχωριστό. Τα Λαογραφικά Μουσεία αποδίδουν μια πλήρη εικόνα της πολιτιστικής φυσιογνωμίας του Νομού, ενώ παράλληλα μπορούν να σταθθούν στα δίκτυα περιήγησης του. Τα σημαντικότερα είναι τα εξής:

Το Ιστορικό - Εθνολογικό Μουσείο της Μάνης, το σημαντικότερο ίσως από όλα, το οποίο λειτουργεί στον πύργο Τζαννετάκη, στο νησάκι Κρανάη του Δήμου Γυθείου.

Της Μονεμβάσις, στο Δήμο Μονεμβασιάς.

Του Δήμου Ζάρακα.

Ο Κουρμαντάρειος Πινακοθήκη στην πόλη της Σπάρτης είναι αξιόλογη και περιλαμβάνει έργα δυτικοευρωπαίων ζωγράφων από τον 16ο έως το 19ο αιώνα. Αρκετές φορές φιλοξενεί και έργα από την Εθνική Πινακοθήκη της Αθήνας.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Η Λακωνία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών μνημείων αυτής της εποχής, τα οποία είναι ιδιαίτερα σημαντικά και διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Εξέχουσα θέση κατέχει η πόλη του Μυστρά, στην οποία διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση οι εκκλησίες με θουμάσιες τοιχογραφίες, τα ανάκτορα των Παλαιολόγων, αρκετά αρχοντικά, δρόμοι καθώς και το τείχος της βυζαντινής πόλης. Μεγάλο ενδιαφέρον επίσης, παρουσιάζουν οι εκκλησίες και το κάστρο στο Γεράκι, το κάστρο και η εκκλησία της Αγ. Σοφίας στην Μονεμβάσια, καθώς και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες και οι πύργοι της Μάνης. Η 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έχει κηρύξει συνολικά 42 βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία (μέχρι το 1996), τα οποία αφορούν ιερούς ναούς, πύργους, κυριόσπιτα, βυζαντινά κάστρα, οχυρά, οικίες, σπήλαια κ.λπ.

Οι σπουδαιότερα από αυτά περιγράφονται παρακάτω:

Το Κάστρο της Μονεμβασιάς στο Δ. Μονεμβασιάς

Η Μονεμβασία αποκαλείται ο βράχος που υψώνεται σε μικρή απόσταση από την ανατολική ακτή της Λακωνίας και συνδέεται με τη στεριά μέσω μιας γέφυρας. Τα σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα που βρίσκονται στο βράχο της Μονεμβασιάς και της δίνουν μοναδική οίγλη και ακτινοβολία είναι:

- Ο οικισμός της Μονεμβασίας, ο οποίος διαιρείται σε δύο τμήματα, καθένα από τα οποία βρίσκεται σε διαφορετικά επίπεδα και έχει ξεχωριστή οχύρωση. Στην Πάνω Πόλη, ακατοίκητη σήμερα, υπάρχουν λείψανα πολυάριθμων κτηρίων βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων. Εδώ βρίσκεται και η Αγία Σοφία, οκταγωνικός ναός με τρούλο που ταυτίζεται από τους ερευνητές με τη Μονή Οδηγήτριας του 1150.
- Ο οικισμός της Κάτω Πόλης, ο οποίος κατοικείται και σήμερα, τα ερειπωμένα κτήρια αναστηλώνονται υπό την εποπτεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.
Περιβάλλεται από προστατευτικό τείχος.

Κάτω Πόλη περιλαμβάνει τα ακόλουθα μνημεία:

ναός του Ελκόμενου Χριστού: Τρίκλιτη θολοσκέπαστη βασιλική με τρούλο και νάρθηκα, κτιστό σύνθρονο και σκοπικό θρόνο, με σημαντικές εικόνες μεταβυζαντινών χρόνων στο εσωτερικό.

Μουσουλμανικό Τέμενος: Κτίριο της Α' Τουρκοκρατίας (16ος αιώνας) το οποίο μετατράπηκε σε Φράγκικη εκκλησία στην Ενετοκρατία, για να ξαναγίνει τζαμί τον 18ο αιώνα. Έχει συντηρηθεί και στεγάζει την Αρχαιολογική Συλλογή.

Ναός της Παναγίας Μυρτιδιώτισσας: Μονόκλιτη βασιλική με τρούλο, κτισμένη γύρω στο 1700. Εκοσμείτο στο εσωτερικό με ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Ναός του Αγίου Νικολάου: Τρίκλιτη θολοσκέπαστη βασιλική με τρούλο, του 1703

Ναός τη Παναγίας Χρυσαιτίσσας: Τετράγωνη αίθουσα που στεγάζεται ολόκληρη με χαμηλό τρούλο, 17ου αιώνα.

Στην Κάτω Πόλη υπάρχουν και άλλοι, μικρότεροι όμως, ναοί όπως ο Άγιος Ανδρέας, η Αγία Άννα η Καθολική, των χρόνων της Β' Ενετοκρατίας (1690-1720), ο Άγιος Δημήτριος κ.ά.

Το Κάστρο στο Γεράκι στο Δήμο Γερόνθρων

Το κάστρο είναι κτισμένο σε χαμηλό λόφο στις νοτιοδυτικές πλαγιές του Πάρνωννα

κοντά στο χωριό Γεράκι. Ιδρύθηκε από Φράγκο Βαρόνο το 1209. Διαδοχικά περνάει στην κυριαρχία των Βυζαντινών, των Ενετών και των Τούρκων, ενώ εγκαταλείπεται στα τέλη του 18ου αιώνα. Το κάστρο στο Γεράκι και η γύρω περιοχή αποτελούν ένα μνημειακό σύνολο, το οποίο η 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων προσπαθεί να αναστηλώσει και να συντηρήσει έτσι ώστε να αναδείξει τη σημασία του.

σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα είναι:

- Ναός Αγίου Γεωργίου. Τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, μέσα στο Κάστρο. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν τοιχογραφίες του 14ου αιώνα.
- Ναός Ζωοδόχου Πηγής. Μονόχωρος ναός με τοιχογραφίες του 15ου αιώνα,
- Ναός Αγίας Παρασκευής. Σταυρεπίστεγος ναός με τοιχογραφίες του 15^{ου} αιώνα,
- "Πέρα Εκκλησίες": ναός Προφήτη Ηλία (μονόχωρος, με τοιχογραφίες του 15^{ου} αιώνα), ναός Θεοφανίων (σταυρεπίστεγος, με τοιχογραφίες του 13ου αιώνα), ναός Ταξιαρχών (σταυρεπίστεγος, με τοιχογραφίες 15ου αιώνα).

Στον σύγχρονο οικισμό στο Γεράκι και στην περιφέρεια του υπάρχουν σημαντικά μνημεία όπως:

- Ναός Ευαγγελίστριας, μονόκλιτος σταυροειδής εγγεγραμμένος, με τοιχογραφίες 12ου-13ου αιώνα.
- Ναός Αγίου Σώζοντα, τετράστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο (πιθανώς 12ου αιώνα), με τοιχογραφίες 13ου αιώνα.

- Ναός Αγίου Αθανασίου, τετράστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο (πιθανώς 12ου αιώνα), με τοιχογραφίες 13ου αιώνα.
- Ναός Αγίου Νικολάου, δίκλιτος ναός, με τοιχογραφίες του τέλους του 13ου αιώνα.
- Ναός Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου, μονόχωρος ναός, με τοιχογραφίες σε δύο στρώματα, τέλους 13ου-αρχών 14ου αιώνα και μέσων 15ου αιώνα.

▪ Ο Μυστράς στο Δ. Μυστρά

Κτισμένος σε λόφο του Ταυγέτου από το Φράγκο ηγεμόνα Γουλιέλμο Β' Βιλεαρδουινό το 1249. Στη συνέχεια περνάει στα χέρια των Βυζαντινών οπότε γίνεται έδρα του Δεσποτάτου του Μορέως ενώ με την πτώση του Βυζαντίου ακολουθεί την πορεία ολόκληρης της Πελοποννήσου μέχρι την απελευθέρωση της. Επί σειρά ετών εκτελούνται ευρείας κλίμακας εργασίες στέρέωσης και αποκατάστασης, εκκλησιαστικών και κοσμικών μνημείων του χώρου.

Τα σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα της περιοχής είναι:

- Οχυρώσεις: Το Φράγκικο κάστρο με τις επάλξεις και τους πύργους και τις μεταγενέστερες προσθήκες από Βυζαντινούς και Τούρκους.
- Τείχη: Διατάσσονται σε δύο ισχυρά οχυρωμένους περιβόλους που ενισχύονται από ψηλούς τετράγωνους πύργους και είναι έργα της υστεροβυζαντινής περιόδου.
- Μητρόπολη ή Άγιος Δημήτριος: μεικτού αρχιτεκτονικού τύπου ναός, δηλ. τρίκλιτη βασιλική στο ισόγειο με νάρθηκα και κωδωνοστάσιο και σταυροειδής εγγεγραμμένος στον όροφο.
- Ναός Αγ. Θεοδώρων: οκταγωνικού τύπου, με πλευρικά παρεκκλήσια.
- Οδηγήτρια: μικτού αρχιτεκτονικού τύπου με νάρθηκα και πλευρικά παρεκκλήσια με εξαιρετικής τέχνης τοιχογραφίες.
- Αγία Σοφία: σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με τρούλο, με παρεκκλήσια και κωδωνοστάσιο. Σώζονται αξιόλογες τοιχογραφίες στο ιερό και στα παρεκκλήσια.
- Μονή Περιβλέπτου: το καθολικό είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με τρούλο και με παρεκκλήσια και δίπλα Πύργος-Τράπεζα. Οι τοιχογραφίες του ναού είναι άριστα έργα διαφόρων καλλιτεχνών του τρίτου τέταρτου του 14^{ου} αιώνα.
- Ευαγγελίστρια: σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με τρούλο, με τοιχογραφίες που χρονολογούνται στην αρχή του 15ου αιώνα.
- Μονή Παντάνασσας: το καθολικό, μεικτού αρχιτεκτονικού τύπου (βλ. Μητρόπολη), με εξωτερικές στοές και κωδωνοστάσιο. Εξαιρετικής τέχνης τοιχογραφίες στον όροφο και στο ιερό.
- Παλάτια των Δεσποτών του Μυστρά (Καντακουζηνών-Παλαιολόγων). Μεγάλο κτιριακό συγκρότημα σε σχήμα Γ με διαφορετικής χρήσης κτήρια, κτισμένα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.
- Από την πληθώρα των αστικών οικοδομημάτων που σώζονται στον οικισμό του Μυστρά τα πλέον ενδιαφέροντα είναι το Παλατάκι, το Αρχοντικό Φραγκόπουλου και το Αρχοντικό Λάσκαρη.

▪ Το κάστρο της Αγίας Παρασκευής στο Δ. Βοιών

Μεσαιωνικό κάστρο καλά οχυρωμένο από τους Ενετούς χτισμένο πάνω σε λόφο.

▪ Το φράγκικο κάστρο του Πασσαβά στο Δ. Γυθείου

Χτίστηκε το 1254 από γάλλο Βαρόνο. Παρά τις καταστροφές, σώζονται οι πύργοι και οι επάλξεις του.

- Το μεσαιωνικό κάστρο της Κελέφας στο Δ. Οίτυλου

Το κάστρο χτίστηκε κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας (1665-1683) μαζί με τα κάστρα της Ζαρνότας και του Πόρτο Κάγιου για να ελέγχεται η περιοχή της Μονής. Το κάστρο διατηρείται σε καλή κατάσταση

Βόρειες Μονές και Εκκλησίες

Η Μονή Αγ. Τεσσαράκοντα Χρυσάφων στο Δήμο Θεραπνών, είναι ένα από τα πιο σημαντικά μοναστηριακά συγκροτήματα της Λακωνίας. Περιλαμβάνει αρκετούς λειτουργικούς χώρους και σπηλαιώδη, ναό. Το καθολικό είναι τρίκογχος σταυροειδής τρουλαιός ναός "αθωνίτικου" τύπου (1620). Στα βόρεια του καθολικού έχει κτιστεί ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής (1707). Στη βυζαντινή περίοδο αποτέλεσε σημαντικότατο, κέντρο λατρείας, ενώ κατά την Τουρκοκρατία λειτουργούσε ως κρυφό σχολειό των Ελλήνων. Στην κοντινή κοινότητα Χρυσάφων και στην ευρύτερη περιοχή εντοπίζονται και άλλα σημαντικά μνημεία όπως η Παναγία Χρυσαφίτισσα, ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, ο ναός του Αγ. Δημητρίου, ο ναός του Αγ. Νικολάου κ.ά., βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων.

Ο Ι. Ν. Αγίου Νικολάου Αγόριανης στο Δήμο Πελλάνας, είναι κοιμητηριακός και ανήκει στο σταυρεπίστεγο τύπο. Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού, που σώζεται σχεδόν ολόκληρος, εντάσσεται σε καλό επαρχιακό καλλιτεχνικό ρεύμα και χρονολογείται στον 14ο αιώνα. Λειτουργεί ως κοιμητηριακός ναός του χωριού. Ο ναός, εξαιτίας της σημασίας του, έχει ήδη ενταχθεί στην προσπάθεια ανάδειξης των βυζαντινών μνημείων του Νομού με αποτέλεσμα την ολοκλήρωση των εργασιών συντήρησης των τοιχογραφιών και της αποκατάστασης του.

Οι εκκλησίες του Αγ. Γεωργίου, των Αγ. Αποστόλων του 14ου αιώνα και η Κοίμηση της Παναγίας του 15ου αιώνα στο Λογγανικό.

Ο ενοριακός ναός της Γέννησης της Παναγίας στο Καστόρι, ο οποίος κοσμείται με αξιόλογη ζωγραφική και με ξυλόγλυπτο τέμπλο των αρχών 20ου αιώνα.

Το Πολαιομοναστήρι στο Δ. Σκάλας, βρίσκεται μέσα στα βράχια κοντά στο φαράγγι του ποταμού Ευρώτα είναι χτισμένος ο σπηλαιώδης τρισυπόστατος ναός της Θεοτόκου-Αγίου Νικολάου-Αγίου Νικήτα του 12ου αιώνα. Αποτελεί θρησκευτικό και ιστορικό μνημείο του απελευθερωτικού αγώνα του 1821. Το εσωτερικό του ναού είναι διακοσμημένο με μοναδικές τοιχογραφίες του 12^{ου} αιώνα.

Εκτός από τις σημαντικές εκκλησίες και μοναστήρια του Μυστρά, στο Νομό υπάρχουν και άλλα αξιόλογα, μεταξύ των οποίων:

- Στο Δ. Θεραπνών, ο ναός της Χρυσαφιώτισσας χρονολογείται από το 1290, στο χωριό Χρυσαφά, ο ναός των Αγίων Πάντων (1367) με αγιογραφίες της Μεταμόρφωσης, η βυζαντινή εκκλησία της Γέννησης της Θεοτόκου, χτισμένη με μάρμαρο και ο ναός του Αγίου Δημητρίου (1641).
- Στο Δ. Μυστρά, στο χωριό Αναβρυτή το μοναστήρι της Φανερωμένης, στο χωριό Τρύπη η εκκλησία των Αγ. Θεοδώρων, το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη Προδρόμου.
- Στο Δ. Οινούντος, το μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου της Θρεσθενιώτισσας (6^{ου} και 10^{ου} αιώνα).
- Στο Δ. Ζάρακα, στο Γέρακα η μονή της Ευαγγελίστριας
- Στο Δ. Σκάλας, ο ναός του Αγίου Γεωργίου του 11ου αιώνα και ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα του 11-12ου αιώνα
- Στο Δ. Βοιών, στον Κάβο Μαλιά η εκκλησία του Αγ. Θωμά και τα μοναστήρια

του Αγ. Γεωργίου και Αγ. Ειρήνης.

- Στο Δ. Οιτύλου, ο ναός των Ταξιαρχών από όπου ξεκίνησε η επανάσταση το 1821, το μοναστήρι της Ερέτριας Παναγίας του 18ου αιώνα, ο ναός του Αγ. Ιωάννη Προδρόμου, της Παναγίας της Τσιπιώτισσας, των Αγίων Πάντων και του Αγ. Πολύκαρπου.
- Στο Δ. Γυθείου, στον Πλάτανο ο ναός του Αγ. Δημητρίου του 11ου αιώνα.

Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

Η 2η Εφορεία Νεώτερων Μνημείων, μέχρι το 1997, είχε χαρακτηρίσει στο Νομό 47 κτίρια ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία, 22 ως έργα τέχνης και 2 ως ιστορικά κτίρια. Η ανακήρυξη και προστασία των ιστορικών διατηρητέων μνημείων διαμορφώνει τη γενικότερη εικόνα παρουσίασης μιας περιοχής και την ισχυροποιεί ως τουριστικά πόλο έλξης. Στη Σπάρτη και το Γύθειο συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός των ιστορικών διατηρητέων κτιρίων.

Τα σπουδαιότερα ιστορικά διατηρητέα μνημεία είναι τα εξής:

- Στο Δ. Σπάρτης το Δικαστικό Μέγαρο της Σπάρτης (1837), το Δημαρχείο της Σπάρτης (1906), το κτίριο που στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο της Σπάρτης (1875) μαζί με τον Δημοτικό Κήπο.
- Στο Δ. Γυθείου το Δημαρχείο του Γυθείου, το παρθεναγωγείο, ο πύργος Τζαννετάκη.
- Στο Δ. Ζάρακα το Δημοτικό Σχολείο Κυπαρισσιού. Στο Δ. Μυστρά η Φιλοσοφική σχολή Μαγούλας.
- Στο Δ. Οιτύλου η οικία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ο πύργος Πικουλάκη, ο πύργος Καπετανάκου.

Βιβλιοθήκες

Ο Ν. Λακωνίας λειτουργούν 19 βιβλιοθήκες με σημαντικότερες τη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Σπάρτης και τον Βόλο. Η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Σπάρτης είναι πλούσια σε παιδικά βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, ηχογραφήματα, μουσικοακουστικά μέσα ενώ διαθέτει κέντρο πληροφοριών, αίθουσες σεμιναρίων και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Οι βιβλιοθήκες μπορούν να αξιοποιηθούν σε δίκτυα με εκπαιδευτικό προσανατολισμό.

Ποικίλες Εκδηλώσεις - Εορτές

Πολλά μεγάλα είναι ο αριθμός των πολιτιστικών συλλόγων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή με τη βοήθεια της διοργάνωσης πλήθους εκδηλώσεων ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο. Ιδιαίτερα αξιόλογοι είναι ο Λαογραφικός Όμιλος και ο Φιλοτεχνικός Όμιλος που εδρεύουν στην Σπάρτη, το Σαϊνοπούλειο Ίδρυμα και η Γενεαρχική Εστία.

Αξιολόγητη είναι επίσης και η μουσική κίνηση που παρατηρείται στο Νομό με την λειτουργία δύο ωδείων, καθώς και των φιλαρμονικών, της Σπάρτης, του Γυθείου, της Νεάπολης, των Βοιών, της Σκόλας. Επίσης, στη Σπάρτη, υπάρχει η μοναδική Βυζαντινή Σχολή Μουσικής που λειτουργεί στην Πελοπόννησο.

Επιπλέον, σχεδόν σε όλους τους δήμους και τις κοινότητες του νομού με αφορμή κάποιο γεγονός γίνονται γιορτές, εκδηλώσεις και πανηγύρια με την συμμετοχή των κατοίκων, διοργανωμένα συνήθως από τους τοπικούς φορείς, τη Δημοτική ή Κοινοτική Αρχή και τους Μορφωτικούς - Πολιτιστικούς Συλλόγους κ.λπ.

Παραφέρονται παρακάτω οι σημαντικότερες εκδηλώσεις σε κάθε Δήμο του Νομού:

- Στο Δ. Σπάρτης τον Ιούνιο - Αύγουστο, στο Σαϊνοπούλειο Αμφιθέατρο διοργανώνεται φεστιβάλ με θεατρικές, μουσικές και άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Το Νοέμβριο, η γιορτή του Όσιου Νίκωνα και η γιορτή του πορτοκαλιού. Επίσης κάθε χρόνο διοργανώνεται το «Σπάρταθλον» σε ανάμνηση της διαδρομής που έκανε ο αθηναίος στρατιωτικός αγγελιοφόρος, ο πρώτος μαραθωνοδρόμος, Φειδιππίδης το 490 π.Χ. Η συμμετοχή είναι μεγάλη, από αθλητές πολλών χωρών, οι οποίοι πρέπει να διανύσουν συνολικά

μία απόσταση 250 χλμ. Οι εκδηλώσεις στο Δήμο Σπάρτης δεν έχουν μόνο τοπική εμβέλεια αλλά παρουσιάζουν ενδιαφέρον και για τους επισκέπτες στην περιοχή.

- Στο Δ. Βοιών διοργανώνεται καρναβάλι και τον Ιούλιο και Αύγουστο πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις.
- Στο Δ. Γερώνθρων πραγματοποιούνται την Άνοιξη χορευτικές εκδηλώσεις στο μεσαιωνικό κάστρο στο Γεράκι και εορτασμός του Αγίου Γεωργίου στην εκκλησία που σώζεται μέσα στο Κάστρο.
- Στο Δ. Γυθείου, τον Ιούλιο και Αύγουστο, διοργανώνεται φεστιβάλ με την ονομασία «Μαραθονήσια», με παραστάσεις αρχαίου δράματος στο αρχαίο θέατρο της πόλης, ενώ στο εθνικό στάδιο και στην Κρανάη (ή Μαραθονήσι), γίνονται ομιλίες, αθλητικές και χορευτικές εκδηλώσεις. Οι εκδηλώσεις στο Δήμο Γυθείου συμβάλλουν στην αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής,
- Στο Δ. Έλους τον Ιούλιο γιορτάζεται με ξεχωριστό τρόπο η γιορτή του Προφήτη Ηλία
- Στο Δ. Κροκεών οργανώνεται καρναβάλι και βλάχικος γάμος την Καθαρή Δευτέρα, τον Ιούλιο πολιτιστικές εκδηλώσεις και πανηγύρι στη γιορτή της Αγίας Παρασκευής.
- Στο Δ. Μονεμβασιάς γίνεται πανηγύρι στη της Παναγίας της Χρυσοαφίτισσας την άνοιξη και το καλοκαίρι πολιτιστικές εκδηλώσεις.
- Στο Δ. Μυστρά το Μάιο γίνεται η διοργάνωση πνευματικών εκδηλώσεων με το όνομα «Παλαιολόγεια» και το Σεπτέμβριο πανηγύρι στην παλιά μονή του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου
- Στο Δ. Οινούντος γίνονται πανηγύρια το Δεκαπενταύγουστου και το Σεπτέμβριο στον εορτασμό της Παναγίας.
- Στο Δ. Οιτύλου γίνονται εορταστικές εκδηλώσεις στο πλαίσιο της επετείου της εθνικής επανάστασης του 1821.
- Στο Δ. Σκάλας το Μάιο γίνεται γιορτή πορτοκαλιού και τον Ιούλιο το πανηγύρι στη γιορτή της Αγίας Παρασκευής.
- Στην Κ. Ελαφονήσου γίνεται πανηγύρι το Δεκαπενταύγουστο και το Σεπτέμβριο η γιορτή της μαρίδας.

Δίκτυα Πόλεων

μόνο το Ν. Λακωνίας σε διεθνή δίκτυα συνεργασίας μεταξύ πόλεων, συμμετέχει μόνο η Σπάρτη, στο δίκτυο των τορικών πόλεων της Μεσογείου, ενώ σε διμερή δίκτυα συνεργασίας «αδελφοποιημένων» πόλεων η Σπάρτη, το Γυθίο και το Οίτυλο.

5.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Διαφέρουσες ορεινές περιηγητικές και ορειβατικές διαδρομές

Από τους σημαντικότερους φυσικούς πόρους του Νομού αποτελούν οι ορεινοί όγκοι του Πάρωνα και του Μύγετου, οι οποίοι παρέχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης ορεινού τουρισμού. Ήδη έχουν δημιουργηθεί κάποιες υποδομές για τη στήριξη της ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού.

Μεταξύ αυτών, η δημιουργία διαδρομών ορειβατικών μονοπατιών όπως το Ευρωπαϊκό E4 και το Εθνικό E62. Αυτά συνδέονται με μικρότερα οικολογικά -περιπατητικά μονοπάτια που συνδέουν διάφορους παραδοσιακούς οικισμούς στα όρη τους, ή χωριά και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή τουριστικά καταλύματα.

αρκητά είναι και τα καλντερίμια που ενώνουν τους πρόποδες του Ταΰγετου με τους μητροπολιτικούς οικισμούς που έχουν σημανθεί σε ορισμένα σημεία ορειβατικά μονοπάτια όπως:

Μυστράς - Ταΰγέτη (περίπου 3 χιλιόμετρα), στο Δ. Μυστρά.

Παρρόρι - Ιερά Μονή Ζυγούλας και Ιερά Μονή Φανερωμένης (απόσταση περίπου 4 χιλ.), στο Δ. Μυστρά.

Αγ. Ιωάννης - Αναβρυτή (4χιλ.), στο Δ. Μυστρά.

Καλύβια Σόχας - Σόχα (5,5 χιλ.) στο Δ. Σπάρτης.

Επίσης σ' αυτές τις διαδρομές εντάσσεται και η Βασιλική Οδός Σπάρτη - Καρδαμύλη, όπου σε αρκετά σημεία υφίστανται σημαντικά ευρήματα.

Στην περιοχή του Πάρνωννα υπάρχει το μονοπάτι Ιεράς Μονής Μαλεβής - Οροπέδιο Πάρνωννα - Καταφύγιο Πάρνωννα - Βαμβακού, το οποίο διασταυρώνεται με το Εθνικό Μονοπάτι Ε32 στο Δ. Οινούντος.

Επίσης υπάρχουν τα πεζοπορικά μονοπάτια Τσιντζίνα - Αγριάνοι, Τσιντζίνα - Ιερά Μονή Αγ. Αναργύρων και το ορειβατικό Τσιντζίνα - Μεγαναηλιάς μεταξύ των Δήμων Οινούντος και Θεραπνών.

Αρκετές είναι επίσης οι σπηλαιολογικές, οι οποίες βρίσκονται, στις ορειβατικές διαδρομές και αυξάνουν το ενδιαφέρον των διαδρομών, ιδιαίτερα στην περιοχή του Πάρνωννα, καθώς και σπήλαια με σταλαχτίτες και θόλους, όπως το σπήλαιο της Βαρβάρας στον Ταΰγετο στο Δ. Φαρίδος.

Επιπλέον παρακάτω αναφέρονται ορισμένες ορεινές διαδρομές, οι οποίες περιλαμβάνονται σε προγράμματα ορειβατικών και φυσιολατρικών συλλόγων. Συγκεκριμένα, στον Ταΰγετο και στα διοικητικά όρια των Δήμων Φαριδείου, Μυστρά, Πελλάνας, Σμύνους και Φαρίδος ακολουθούνται οι παρακάτω διαδρομές:

Ανώγεια, Μπολιάνο, Προφήτης Ηλίας, Πενταδάκτυλος, Αναβρυτή

Χαράδρα Βυρού, Ξοχώρι, Σουτενικός, Κακιά Σκάλα, Γύθειο

Ανάβαση από Ρίντομο, χαράδρα Κοσκάρakas, Γαϊτσά

Πενταδάκτυλος από Αναβρυτή, Νεραϊδοβούνα, Ντόριζα

Η διαδρομή Σπάρτη - Καλαμάτα από τον Ταΰγετο έχει δημιουργηθεί το «Ορειβατικό Πάρκο Λαγκάδας» με υποδομές για την άσκηση ορειβατικών και αναρριχητικών αθλημάτων,

Επίσης, τα οργανωμένα καταφύγια στο Ν. Λακωνίας συμπληρώνουν τις υποδομές του ορεινού τουρισμού.

Ορειβατικά καταφύγια υπάρχουν στα βουνά:

Πάρνωννα, στο Δ. Οινούντος στην τοποθεσία Αρνομούσσα λειτουργεί καταφύγιο χωρητικότητας 34-40 ατόμων.

Ταΰγετο, στο Δ. Φαρίδος στην τοποθεσία Βαρβάρα - Ντερέκι λειτουργεί καταφύγιο χωρητικότητας 25 ατόμων.

Λιμένες αναψυχής - αγκυροβόλια

Ο Ν. Λακωνίας διαθέτει την υποδομή στήριξης (με κάποιες εκσυγχρονιστικές επεμβάσεις ενδεχομένως) για την προσέλκυση επισκεπτών με σκάφη αναψυχής.

Ο νομός διαθέτει λιμένες σκαφών αναψυχής όπου λειτουργούν σταθμοί ανεφοδιασμού στο Γύθειο (Δ. Γυθείου),

στη Μονεμβάσια (Δ. Μονεμβασιάς), στη Νεάπολη (Δ. Βοιών), ενώ για ελλιμενισμό μόνο στο Μέζαρο (Δ. Οιτύλου),

στο Γερολιμένο (Δ. Οιτύλου), στο Πόρτο «άγιο (Δ. Ανατ. Μάνης), στον Κότρωνα (Δ. Ανατ. Μάνης), στην Ελιά (Δ.

Πολάων), στην Πλύτρα (Δ. Ασωπού), στο Γέρακα (Δ.

ρακα) και στο Κυπαρίσσι (Δ. Ζάρακα).

Περιοχές Καταδύσεων

ο φυσικό πλούτο του Ν. Λακωνίας προστίθενται και οι περιοχές όπου επιτρέπεται

ελεύθερη κατάδυση, η οποία είναι ένα από τα αναδυόμενα σπορ, με συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Οι περιοχές του Ν. Λακωνίας όπου επιτρέπεται η κατάδυση σύμφωνα με απόφαση της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων φαίνονται παρακάτω:

- Νότια της Μονεμβασιάς στον κόλπο της Επιδαύρου Λιμηράς στο Δ. Μονεμβασιάς.
- Νότια του ακρωτηρίου Ψηφία στον κόλπο της Επιδαύρου Λιμηράς στο Δ. Μονεμβασιάς.
- Βόρεια του Λακωνικού Κόλπου από την Τρίνησα έως την Κοκκινιά στους Δήμους Γυθείου, Έλους και Σκάλας.

6 ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ (ΧΑΡΤΗΣ VI)

6.1 ΚΛΙΜΑ

ο κλίμα του Ν. Μεσσηνίας είναι εύκρατο, με διαφοροποιήσεις στις επιμέρους περιοχές του Νομού ανάλογα με τον παράκτιο ή ορεινό ή πεδινό χαρακτήρα της περιοχής. Η μέση θερμοκρασία το καλοκαίρι είναι χαμηλότερη στις παράκτιες περιοχές και αυξάνει προχωρώντας προς το εσωτερικό του Νομού ενώ το χειμώνα είναι υψηλότερη και αυξάνεται προχωρώντας προς το εσωτερικό του Νομού. Παγετός παρατηρείται κυρίως στις ορεινές και υψιπεδινές περιοχές. Οι παράκτιες περιοχές έχουν υγρό κλίμα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι βροχοπτώσεις είναι σχετικά μεγάλες και αυξάνονται από τις παράκτιες προς τις πεδινές και ορεινές περιοχές.

ο Ν. Μεσσηνίας είναι εγκατεστημένοι τρεις μετεωρολογικοί σταθμοί της ΕΜΥ, στη Μεθώνη, στην Καλαμάτα και στο Διαβολίτσι, με περιόδους λειτουργίας 1956-1997, 1956-1997 και 1974-1997 αντίστοιχα. Στο διάγραμμα που ακολουθεί φαίνεται η διαφοροποίηση της διακύμανσης της μέσης θερμοκρασίας που περιγράφηκε παραπάνω από τις παράκτιες περιοχές του Νομού προς το εσωτερικό σύμφωνα με τις μετεωρολογικές παρατηρήσεις των σταθμών της ΕΜΥ.

ο μέγιστος παγετός (μέγιστη θερμοκρασία πάνω από μηδέν) δεν παρατηρείται ενώ μερικός παγετός (ελάχιστη θερμοκρασία κάτω από το μηδέν) παρατηρείται συχνότερα στο σταθμό στο Διαβολίτσι.

ο μέσος ύψος βροχόπτωσης κατά τη διάρκεια του έτους είναι από τα υψηλότερα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, ανέρχεται στα 950,3, 780,3 και 697,2 χιλιοστά, στους σταθμούς στο Διαβολίτσι, στην Καλαμάτα και Μεθώνη αντίστοιχα, με το μήνα Δεκέμβριο να παρατηρείται το μεγαλύτερο ύψος βροχόπτωσης και το μήνα Ιούλιο το μικρότερο. Επίσης, ο μέσος αριθμός ημερών με βροχόπτωση είναι πολύ χαμηλός, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

ο νέφωση στο μεγαλύτερο τμήμα του Νομού είναι μικρή, με τους μήνες Ιανουάριο και Δεκέμβριο να παρατηρείται ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με νέφωση ενώ τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με ηλιοφάνεια.

ο χιονοπτώσεις στο Ν. Μεσσηνίας δεν είναι καθόλου συχνό φαινόμενο, ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές του Νομού.

κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν είναι βορειοανατολικοί, βορειοδυτικοί και δυτικοί στο σταθμό στη Μεθώνη, βόρειοι και νότιοι στο σταθμό στην Καλαμάτα και δυτικοί στο σταθμό στο Διαβολίτσι. Μεγαλύτερη συχνότητα των ανέμων παρατηρείται στο σταθμό στη Μεθώνη, με ανέμους συχνότερα πάνω από τα 6 και 8 μ/s.

3.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η πρόσβαση στο Ν. Μεσσηνίας, μετά και από τα έργα στον οδικό άξονα Τρίπολη - Καλαμάτα, έχει βελτιωθεί σημαντικά και είναι κατά πολύ ευκολότερη και λειτουργικότερη. Επιπλέον, η πρόσβαση στο Ν. Μεσσηνίας γίνεται όχι μόνο οδικώς αλλά και με άλλα μεταφορικά μέσα. Η Καλαμάτα για τα δεδομένα της Περιφέρειας Πελοποννήσου, συγκεντρώνοντας όλων των ειδών τα μεταφορικά μέσα, αποτελεί το μοναδικό συγκοινωνιακό κόμβο με αξιόλογες προοπτικές διεύρυνσης του περιφερειακού και διαπεριφερειακού της ρόλου. Η διασύνδεση των περιοχών του Νομού μεταξύ τους δεν είναι ικανοποιητική, είτε γιατί δεν υπάρχουν απευθείας συνδέσεις, είτε γιατί οι υπάρχουσες δεν είναι σε καλή κατάσταση, καθώς το ορεινό ανάγλυφο του Νομού πολλές φορές δεν ευνοεί την κατάλληλη χάραξη των οδικών συνδέσεων. Πάντως, σε σύγκριση με άλλους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου, όπως οι Νομοί Λακωνίας και Αρκαδίας, οι απομονωμένες περιοχές φαίνεται να είναι λιγότερες.

3.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η πόλη της Καλαμάτας, πληθυσμιακά, είναι το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Αποτελεί συγκοινωνιακό κόμβο καθώς διαθέτει λιμάνι, αεροδρόμιο, σιδηρόδρομο και οδικό δίκτυο. Έχει τις προοπτικές να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, μετά μάλιστα και από την ολοκλήρωση του κλειστού αυτοκινητόδρομου «Τρίπολη - Καλαμάτα». Η πόλη της Καλαμάτας αποτελεί το σημαντικότερο αστικό κέντρο του Νομού, το οποίο είναι παράλληλα σημαντικός πόλος έλξης τουρισμού, καθώς διαθέτει επαρκείς και κατάλληλες υποδομές για τη στήριξη της τουριστικής ανάπτυξης και ταυτόχρονα, πλουσίους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.

Στο Ν. Μεσσηνίας εντοπίζονται άλλα τέσσερα αστικά κέντρα, όχι με την ορολογία της ΕΣΥΕ, η Κυπαρισσία, οι Μεσσήνες, ο Βαγινιάς, η Πύλος και τα Φιλιατρά, στα οποία η δραστηριοποίηση με τον τουρισμό είναι σχετικά έντονη, αλλά με μικρότερη εμβέλεια και δυναμική.

3.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

3.4.1 Πότα

Η υδρογραφική του Νομού Μεσσηνίας εκτείνεται σε μήκος 250 χλμ., αποτελώντας το 21% της συνολικής υδρογραφικής της Περιφέρειας. Ένα μεγάλο τμήμα όμως, είναι δυσπρόσιτο και απότομο με συνέπεια, είτε να μην υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης, είτε να μην είναι κατάλληλο για κολύμβηση. Από το συνολικό μήκος υδρογραφικής του Ν. Μεσσηνίας, τα 120,5 χλμ. είναι κατάλληλα για κολύμβηση, ποσοστό 48,2% επί του συνολικού.

Στο Ν. Μεσσηνίας, σύμφωνα με έρευνα και καταγραφή του ΥΠΕΧΩΔΕ, καταμετρήθηκαν συνολικά 54 περιοχές κολύμβησης με μήκος από 200 έως 6.000 μέτρα, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως άριστες σε ποσοστό 46%, πολύ

ακτές σε ποσοστό 41% και καλές σε ποσοστό 13%. Οι ακτές σχεδόν στο σύνολο τους είναι αμμώδεις ενώ υπάρχουν πολύ λίγες πετρώδεις και βραχώδεις. Το μεγαλύτερο μήκος ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα λήψης συγκεντρώνεται στις περιοχές: α) της δυτικής ακτογραμμής του Νομού, συγκεκριμένα στους Δήμους Αρκαδίας, Κυπαρισσίας, Φιλιατρών και Πύλου, β) του νοτίου τμήματος του Δήμου Μεθώνης, γ) της ακτογραμμής της δυτικής ακτογραμμής της Μάνης, συγκεκριμένα στους Δήμους Λεύκτρου και Άβιας, και δ) του νότιου τμήματος του Δήμου Λαμιάς.

Ποιότητα Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Πίνακας 2.1 - Παράρτημα)

στο Ν. Μεσσηνίας βρίσκονται 3 από τα 15 θεσμοθετημένα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι περιοχές αφορούν σε οικισμούς, οι οποίοι εντάσσονται στο πολιτιστικό δυναμικό του Νομού και αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών.

Διατηρητέα Μνημεία Φύσης (Πίνακας 2.2 - Παράρτημα)

στο Ν. Μεσσηνίας συγκεντρώνονται 4 από τα 14 θεσμοθετημένα διατηρητέα μνημεία φύσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, τα οποία είναι κυρίως δένδρα με ιδιαίτερη μορφολογική και ιστορική αξία. Εκτός από το δάσος με πλατύφυλλα δένδρα στο νησί Σαπιέντζα, τα άλλα διατηρητέα μνημεία φύσης δεν μπορούν, ίσως, να αξιοποιηθούν αξιοποιήσιμοι πόροι για την προσέλκυση επισκεπτών, αλλά απλώς, προστίθενται στο φυσικό πλούτο της περιοχής.

Βιότοποι CORINE (Πίνακας 2.3 - Παράρτημα)

από την απογραφή των βιότοπων CORINE στο Ν. Μεσσηνίας καταγράφηκαν 7 περιοχές, οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, και ως εκ τούτου, των φυσικών πόρων έλξης των επισκεπτών. Στις περιοχές αυτές δεν είναι πάντα εφικτό, να δημιουργηθεί τουριστική υποδομή ή οποιασδήποτε άλλης μορφής υποδομή για την αξιοποίησή τους, αλλά απλά συνθέτουν το φυσικό πλούτο της περιοχής.

Υδροβιότοποι (Πίνακας 2.4 - Παράρτημα)

από τους καταγεγραμμένους υδροβιότοπους της Περιφέρειας Πελοποννήσου, οι 5 εντοπίζονται στο Ν. Μεσσηνίας. Οι υδροβιότοποι του Ν. Μεσσηνίας αφορούν ποταμούς, δέλτα και εκβολές ποταμών και τέλος λιμνοθάλασσες.

Προστατευμένες Περιοχές Natura 2000 (Πίνακας 2.5 - Παράρτημα)

στο πλαίσιο της Οδηγίας 92/43/ΕΕC με την οποία ορίζονται οι Περιοχές Natura 2000 έχουν επιλεγεί 26 περιοχές στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Η διάκριση των περιοχών αυτών έχει σκοπό να συμβάλει στη προστασία και διατήρηση των φυσικών οικοτόπων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Ν. Μεσσηνίας επιλέχθηκαν 7 περιοχές Natura 2000. Οι περιοχές αυτές συνθέτουν μέρος του φυσικού δυναμικού του Νομού. Η αξιοποίησή τους μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο μιας ήπιας και αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης.

Προστατευμένα Αγρια Ζώα (Πίνακας 2.7 - Παράρτημα)

στο νησί Σαπιέντζα του Δ. Μεθώνης λειτουργεί ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή έκτασης 8.500 στρεμμάτων, στην οποία διαβιούν οι κρητικοί αίγαγροι «Κρι-Κρι», τα άγρια πρόβατα Μουφλού, πέρδικες και φασιανοί.

όμη, στο Ν. Μεσσηνίας υπάρχουν ,οριοθετημένες περιοχές, στις οποίες δεν επιτρέπεται το κυνήγι, με στόχο την προστασία της άγριας πανίδας.

Σπήλαια

στο Ν. Μεσσηνίας μεταξύ των σημαντικών φυσικών πόρων συγκαταλέγονται και αξιόλογα σπήλαια, τα οποία μπορούν να ενταχθούν σε διαδρομές φυσιολατρικές και να συμβάλουν στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και στη διάχυση του τουρισμού στις ορεινές περιοχές. Τα σημαντικότερα σπήλαια είναι τα εξής:

Το σπήλαιο Βασιινίδι στο Δ. Λεύκτρου

Το σπήλαιο αποτελείται από μια αίθουσα με δύο εισόδους μια από την ξηρά και μία από τη θάλασσα. Η είσοδος του θαλασσινού νερού δημιουργεί ξεχωριστό τοπίο.

Το σπήλαιο Καταφύγιο στο Δ. Λεύκτρου

Όλη η δυτική ακτή της Μεσσηνιακής και Λακωνικής Μάνης συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό σπηλαίων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως καταφύγια ή και κατοικίες από τους προϊστορικούς ανθρώπους. Το σπήλαιο Καταφύγιο είναι αναξιοποίητο αλλά επισκέψιμο από επισκέπτες.

▪ Το σπήλαιο του Νέστορα στο Δ. Πύλου

Το σπήλαιο συνδέεται με διάφορες ιστορίες από τη μυθολογία. Βρίσκεται κοντά στο Παλαιόκαστρο της Πύλου, είναι μεγάλο και ψηλό, με μεγαλοπρεπή τοιχώματα. Χρησιμοποιήθηκε από την Ύστερη Νεολιθική Εποχή μέχρι τους Κλασικούς χρόνους. Η ποιότητα της κεραμικής που βρέθηκε στο χώρο του σπηλαίου θεωρείται εξαιρετικό δείγμα.

6.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Παραδοσιακοί Οικισμοί (Πίνακες 2.8 και 2.9 - Παράρτημα)

στο Ν. Μεσσηνίας με τη μακρόχρονη και αδιάλειπτη ιστορική του πορεία περιλαμβάνει στο σύνολο του ένα σημαντικό αριθμό παραδοσιακών οικισμών θεσμοθετημένων από το ΥΠΕΧΩΔΕ ή το Υπουργείο Πολιτισμού.

Το τμήμα (όχι μεγάλο) της Μάνης ανήκει στο Ν. Μεσσηνίας. Σε αυτό το τμήμα έχουν χαρακτηριστεί οι μοναδικοί παραδοσιακοί οικισμοί από το ΥΠΕΧΩΔΕ, οι οικισμοί «Θαλάμαι (Κουτήφαρι)» και «Λαγκάδα» του Δήμου Λεύκτρου.

Από το Υπουργείο Πολιτισμού έχουν οριστεί επίσης, 6 οικισμοί ως ιστορικοί τόποι, παραδοσιακοί οικισμοί ή οικισμοί ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Τα παραδοσιακά οικιστικά σύνολα του Νομού αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών και ήδη είναι ενταγμένα στις περιοχές με ανεπτυγμένη τουριστική δραστηριότητα.

Αρχαιολογικοί Χώροι (Πίνακας 2.10 - Παράρτημα)

στο Ν. Μεσσηνίας κατοικήθηκε σε όλη τη διάρκεια της προϊστορικής εποχής. Κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο η Μεσσηνία ήταν πυκνοκατοικημένη όσο καμιά άλλη περιοχή της Πελοποννήσου. Έχουν εντοπιστεί περίπου 50 νεολιθικές στις οποίες έχουν βρεθεί οικοδομικά λείψανα, θολωτοί ή λαξευτοί θαλαμοειδείς τάφοι πλούσιοι σε ερείσματα και χαρακτηριστικά δείγματα κεραμικής (αγγεία και όστρακα). Από το 454 π.χ. και μετά βρίσκονται ενταγμένα από την κυριαρχία της Σπάρτης, της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και των Ενετών ακολουθώντας την ιστορία της Πελοποννήσου. Από το πλήθος των μνημείων που έχουν διασωθεί προκύπτουν σημαντικές πληροφορίες για την ιστορική εξέλιξη του Νομού.

Οι σπουδαιότεροι αρχαιολογικοί χώροι του Νομού, οι οποίοι αποτελούν ισχυρούς πόλους έλξης επισκεπτών και είναι ενταγμένοι σε δίκτυα περιηγήσεων είναι οι ακόλουθοι:

Η «Αρχαία Μεσσήνη» στο Δήμο Μεσσήνης

Η Μεσσήνη, πρωτεύουσα του Μεσσηνιακού κράτους, ιδρύθηκε από τον Επαμεινώνδα το 369 π.Χ. ταυτόχρονα με την αρκαδική Μεγαλόπολη. Η Μεσσήνη ακμάζει κατά τους μακεδονικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Η παρακμή της αρχίζει από τις πρώτες δεκαετίες του 4ου αιώνα μ.Χ. και 395 π.Χ. δέχεται το τελικό χτύπημα από τους Γότθους, των οποίων οι καταστροφές την ερημώνουν.

Τα σημαντικότερα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου είναι:

Συγκρότημα του Ασκληπιείου. Ναός του Ασκληπιού και της Υγείας. Είναι περίπτερος, δωρικός. Μετά την καταστροφή του από άγνωστη αιτία, ξανακτίστηκε καινούργιος, ολόκληρος από ντόπια σκληρή πέτρα.

Μικρό θέατρο - Ωδείο. Ανήκει στο συγκρότημα του Ασκληπιείου. Από επιγραφή που βρέθηκε χαρακτηρίζεται ως χώρος για ρητορικές επιδείξεις αλλά και ως τόπος συνελεύσεων, όπως της εκκλησίας του Δήμου.

Βουλευτήριο. Ανήκει στο παραπάνω συγκρότημα και είναι μια ορθογώνια σχεδόν τετράγωνη αίθουσα, με δύο εισόδους στα δυτικά.

Το τείχος. Χρονολογείται στον 3ο αιώνα π.Χ. και είναι ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της αρχαίας στρατιωτικής αρχιτεκτονικής. Πολύ εντυπωσιακή παραμένει σήμερα ακόμα η Αρκαδική Πύλη, στη βόρεια πλευρά του τείχους. Ήταν η κυρία πύλη της Μεσσήνης, γιατί από την εξωτερική θύρα της ξεκινούσε ο δρόμος προς την αρκαδική Μεγαλόπολη.

Ναός της Λιμνάτιδας ή Λαφρίας Άρτεμης. Πρόκειται για ναΐσκο ιωνικού ρυθμού που χρονολογείται στα μέσα περίπου του 3ου αιώνα π.Χ.

Ιερό του Ιθώματα Δία. Εδώ βρισκόταν το άγαλμα του θεού, έργο του Αργείου γλύπτη Αγελάδα. Ο τύπος του αγάλματος αυτού που παρίστανε το Δία παιδί, δεν μας είναι γνωστός.

Θέατρο - Στάδιο. Από το θέατρο σώζονται τμήματα από τους αναλημματικούς τοίχους του κοίλου του θεάτρου. Από το Στάδιο σώζονται σε καλύτερη κατάσταση οι κατώτερες σειρές των ειδωλίων ιδιαίτερα στο τμήμα της σφενδόνης.

Η ακρόπολη της αρχαίας μεσσηνιακής-πόλης «Ιθώμης» στο Δ. Μεσσήνης

Στον ευρύτερο χώρο της αρχαίας Μεσσήνης έχουν γίνει ανασκαφές,, οι οποίες έφεραν στο φως τμήματα από τις αρχαίες πόλεις από διάφορες χρονικές περιόδους, μεταξύ αυτών και της αρχαίας πόλης Ιθώμης.

Στα ευρήματα

συγκαταλέγονται μεγάλος αριθμός αγαλμάτων, θεμέλια ναών, και δημόσιων κτιρίων.

• Το «ανάκτορο του Νέστορος» στο Δήμο Πυλού.

Οι ανασκαφές σε αυτό τον αρχαιολογικό χώρο αποκάλυψαν τριώροφο ανάκτορο που αποδίδεται στο Νέστορα, βασιλιά της αρχαίας πόλης της Πύλου. Από το ανάκτορο έχουν διασωθεί η ζωγραφισμένη με παραστάσεις εστία, οι χώροι των λουτρών, των ιδιαίτερων δωματίων, των εργαστηρίων και των αποθηκών.

• Το «Σπήλαιο Νέστορος» στο Δήμο Πύλου

Ευρύχωρο σπήλαιο με μεγαλοπρεπή τοιχώματα και τριγωνική περίπου είσοδο. Το σπήλαιο έχει ταυτισθεί με το σπήλαιο, όπου ο νεογέννητος θεός Ερμής απέκρυψε την αγέλη που έκλεψε ο ίδιος, από τον Ήλιο-Απόλλωνα και με το σπήλαιο όπου διανυκτέρευαν τα κοπάδια των Νηλειδών και ιδιαίτερα του Νηλέως, του πατέρα του Νέστορα.

Η περίοδος χρήσης του σπηλαιίου έχει πιστοποιηθεί από την ύστερη Νεολιθική εποχή μέχρι και τους κλασικούς χρόνους.

Το σπήλαιο εξερευνήθηκε για πρώτη το 1874 από τον Ερρίκο Σλήμαν και στη συνέχεια από άλλους αρχαιολόγους, έχει όμως ανάγκη περαιτέρω ανασκαφής και αξιοποίησης.

- Η «Αρχαία Θούρια - Ελληνικά Ανθείας» στο Δ. Θούριος

Ιδιαίτερα δεσπόζουσα θέση στην κοιλάδα του Παμίσου, κατέχει η λοφοσειρά «Ελληνικά». Τα ευρήματα καταδεικνύουν τη συνεχή κατοίκηση, και σημαντικότητα του χώρου από τα μέσα της 3ης χιλιετίας π.Χ. μέχρι σχεδόν τα νεώτερα χρόνια. Μεταξύ των ευρημάτων είναι ο ηγεμονικός θολωτός μυκηναϊκός τάφος, ο οποίος διατήρησε πλήθος αρχαιολογικών μαρτυριών τόσο των προϊστορικών-πρωτοϊστορικών χρόνων, όσο και των ιστορικών περιόδων της ιστορίας της Μεσσηνίας.

Μνημιαία, επίσης, είναι και η αποκάλυψη στο χώρο του εκτεταμένου νεκροταφείου των θαλαμοειδών κρηναϊκών τάφων, εξαιρετικής αρχιτεκτονικής, με μνημειώδεις διαστάσεις και πλήθος ευρημάτων από τα οποία κερδίζουν τα τρία σφραγιστικά χρυσά δακτυλίδια με ανάγλυφες παραστάσεις. Σώζονται ακόμη ερείπια όπως η στήλη του κοίλου του θεάτρου, λείψανα τείχους, ίχνη από αρχαίο αμαξιτό δρόμο, μεγάλη λαξευτή δεξαμενή, οικοδομικά θεμέλια και λείψανα ναών από την ακρόπολη της κλασικής πόλης Θούριος, η οποία άνθησε όχι μόνο στους αυτοκρατορικούς χρόνους, αλλά και κατά το μεσαίωνα και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και είναι η νεότερη σπουδαιότερη πόλη μετά την Αρχαία Μεσσήνη.

- Ο αρχαιολογικός χώρος «Μάλθη» στο Δ. Δωρίου

Στο αυτό τον αρχαιολογικό χώρο εντοπίστηκε η προϊστορική ακρόπολη της βόρειας Τριφυλίας, όπου αναπτύχθηκε ο μεγαλύτερος και καλύτερα γνωστός οικισμός της μέσοελλαδικής εποχής στη Μεσσηνία. Κατά την περίοδο αυτή η ακρόπολη ακμάζει και έχει μεγάλο οχυρωματικό περίβολο, με σπίτια ασιδωτά και ορθογώνια, και πενιχρά ερμηνεύονται λακκοειδείς και κιβωτιόσχημους τάφους. Η κεραμική της εποχής περιλαμβάνει εγχάρακτα «δριακτικά» χειροποίητα αγγεία, αλλά και μινωικού τύπου και σμαυρόχρωμα.

Πάνω από το λόφο της Μάλθης βρέθηκαν θολωτοί τάφοι, οι οποίοι ήταν κτισμένοι πολύ κοντά μεταξύ τους μέσα σε τεχνητούς τύμβους (υπέργειοι). Ένας από αυτούς, θολωτός τάφος της Μάλθης είναι ο μοναδικός στη Μεσσηνία που σώζεται ανέπαυτος από την αρχαιότητα.

Στο Ν. Μεσσηνίας εκτός από τους παραπάνω σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους υπάρχουν και άλλοι, με κεντρικό ενδιαφέρον για τους επισκέπτες, καθώς έχουν διασωθεί κυρίως οι τοποθεσίες με λιγιστά εναπομείναντα ερείπια. Η αξιοποίηση των περιοχών, στις οποίες εντάσσονται. Αυτοί οι αρχαιολογικοί χώροι περιγράφονται παρακάτω:

- Ο αρχαιολογικός χώρος του οικισμού «Ακοβίτικα» στο Δ. Καλαμάτας

Κοντά στον παραλιακό συνοικισμό Ακοβίτικα, του Δ. Καλαμάτας, αποκαλύφθηκε επιμήκης οικοδόμημα, το οποίο αποτελείται από θεμέλια με τοίχο από ποταμίσιες πέτρες και ανωδομή από ωμές πλιθρες. Ανήκει στην Πρωτοελλαδική περίοδο, όπως πιστοποιείται από τα σχετικά ευρήματα (κύμβες και άλλα όστρακα από εγχάρακτα αγγεία). Αναμφίβολα είναι το μεγαλύτερο γνωστό κτίριο της περιόδου αυτής στον

ελλαδικό χώρο και παρουσιάζει αναλογίες - μολονότι δεύτερο ως προς την αρχιτεκτονική τελειότητα- με την "Οικία των Κεράμων" της Λέρνας στην Αργολίδα.

Δυτικότερα του "Μεγάρου" Α αποκαλύφθηκαν και άλλα δύο σύγχρονα, με ίδιο χαρακτήρα και οικοδομικά χαρακτηριστικά. Επίσης, στον ίδιο χώρο αποκαλύφθηκε ορθογώνιο οικοδόμημα με εσωτερικό δωρικό περιστύλιο και στέγη από κεραμίδες λακωνικού τύπου. Ο προορισμός του κτηρίου δεν είναι απόλυτα σαφής. Δύο επιγραφές σε συνδυασμό με άλλα ευρήματα - αφιερώματα συνέβαλαν καθοριστικά στην ταύτιση του χώρου με Ιερό αφιερωμένο στον Ποσειδώνα.

▪ Ο «καταποντισμένος οικισμός της Μέσης Εποχής του Χαλκού» στη Μεθώνη του Δ. Μεθώνης

Από το 1993 διεξάγεται έρευνα της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, στη περιοχή που περικλείεται μεταξύ Μεθώνης και Πύλου, από όπου προέκυψαν χρήσιμα στοιχεία για την ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο καταποντίστηκε ο οικισμός που είχε εντοπιστεί στον όρμο της Μεθώνης. Ο τρόπος κατάρρευσης του και τα καταπλακωμένα θραύσματα αγγείων συνηγορούν υπέρ μιας σεισμικής καταστροφής. Η ανακάλυψη και έρευνα του καταποντισμένου αυτού οικισμού αφ' ενός ανατρέπει εν μέρει τις μέχρι πρόσφατα κρατούσες απόψεις για τον τρόπο σχηματισμού των ακτογραμμών της περιοχής, αφ' ετέρου προσθέτει σημαντικές πληροφορίες για την Μέση Εποχή του Χαλκού, κυρίως για τον λόγο ότι ο τρόπος καταστροφής του τον άφησε αλώβητο από μεταγενέστερες αλλοιώσεις.

Από τον οικισμό και σε βάθος 3,5 μέχρι 5,5μ. έχουν σωθεί εκτεταμένα οικοδομικά λείψανα κατά συστάδες και ταφικά αγγεία. Η συντριπτική πλειονότητα των οστράκων της τομής είναι Μεσοελλαδικής εποχής, με δείγματα μαυρόχρωμης και μινωικής κεραμικής.

▪ Ο αρχαιολογικός χώρος του οικισμού «Ψάρι» στο Δήμο Δωριού

Μικηναϊκό κέντρο της Τριφυλίας με μεγάλων διαστάσεων θολωτούς τάφους. Ένας από τους θολωτούς τάφους, συλημένος από την αρχαιότητα, αποτελεί τυπικό δείγμα ηπειρωτικού θολωτού τάφου της πρώιμης υστεροελλαδικής περιόδου, σύμφωνα και με τα λίγα ευρήματα που απέδωσε. Από τα ευρήματα του δεύτερου τάφου μεγάλων διαστάσεων με μονοκόμματο ανώφλι, υπάρχουν ενδείξεις για κατάληψη του χώρου τόσο στην εποχή του χαλκού, όσο και σε μεταμικηναϊκές περιόδους.

Από τους τάφους που ερευνήθηκαν, αν και συλημένοι, βρέθηκαν αρκετά ευρήματα της υστεροελλαδικής εποχής. Η ανασκαφή τους δεν έχει ολοκληρωθεί.

▪ Το «ιερό του Απόλλωνα Κορύθου» στο Δ. Αιπείας

Στο χώρο σώζονται ερείπια από το ιερό ενώ οι ανασκαφές έφεραν στο φως ευρήματα από τη Γεωμετρική Εποχή περίοδο κατά την οποία ήταν σε ακμή το ιερό.

Στην ίδια θέση χτίστηκε στα πρώτα χριστιανικά χρόνια τρίκλιτη παλαιοχριστιανική και κατόπιν η εκκλησία του Αγίου Ανδρέα, η οποία σώζεται μέχρι σήμερα,

▪ Τα «Λουτρά» και η Αρχαία Θούρια στο Δ. Θούριας

Τα «Λουτρά», όπως είναι γνωστά τα ερείπια, αφορούν οικοδόμημα των Ύστερων Ρωμαϊκών χρόνων με άγνωστο προορισμό. Από την Αρχαία Θούρια, μιας από τις σημαντικές πόλεις της αρχαίας Μεσσήνης, έχουν αποκαλυφθεί μόνο τα ερείπια του οχυρωματικού περιβόλου της Ακρόπολης.

• Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα στο Δ. Είρας

Ο ναός κατασκευάστηκε στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. και είναι έργο του Ικτινίου (αρχιτέκτονα του Παρθενώνα). Ο ναός έχει ανακηρυχθεί ως έργο «Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς» από την UNESCO. Θεωρείται ένα από τα πιο καλοδιατηρημένα μνημεία της αρχαιότητας, ο οποίος στο παρελθόν συγκέντρωνε μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Σήμερα δεν είναι επισκέψιμος, γιατί γίνονται εργασίες συντήρησης.

Μουσεία

Τα μουσεία του νομού χαρακτηρίζονται για τα αξιόλογα εκθέματα τους, τα οποία αντιπροσωπεύουν τις μεγάλες ιστορικές περιόδους της ιστορίας του.

Τα είναι τα ακόλουθα:

• Το Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Καλαμάτας στο Δ. Καλαμάτας

Το Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζεται σε οικία ενετικού τύπου, η οποία είναι από τα πιο αξιόλογα κτίρια της πόλης. Στο Μουσείο φυλάσσεται μια πλούσια συλλογή αρχαιοτήτων, που προέρχεται από ανασκαφές σε αρχαιολογικούς χώρους του νομού Μεσσηνίας και χρονολογούνται από την Εποχή του Χαλκού έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους καθώς και βυζαντινές αρχαιότητες και ιστορικά κειμήλια της Καλαμάτας.

Στο Μουσείο εκτίθενται γλυπτά προερχόμενα από το Πεταλίδι (αρχαία Κορώνη), ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες, ανάγλυφες πλάκες με παραστάσεις νεκροδείνων και τμήμα σαρκοφάγου, αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές από διάφορες περιοχές της Μεσσηνίας, ψηφιατική οπισθόγραφη στήλη από την αρχαία Θούρια, το περίφημο μωσαϊκό δάπεδο Ρωμαϊκών χρόνων από την Κορώνη, ευρήματα από τον πλούσιο μυκηναϊκό θολωτό τάφο και οικισμό των Νιχωρίων, λίθινα και οστέινα αντικείμενα από την ακρόπολη της Μάλθης, θραύσματα πήλινων αγγείων και ένα σφρόγισμα από το ιδιαίτερα σημαντικό μέγαρο που αποκαλύφθηκε στα Ακοβίτικα, και ανήκει στην Πρωτοελλαδική περίοδο, πολύτιμα χρυσά κοσμήματα από τη μυκηναϊκή νεκρόπολη των Ελληνικών Ανθείας.

• Το Αντωνοπούλειο Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου στο Δ. Πύλου

Στις συλλογές του περιλαμβάνονται:

Ευρήματα ανασκαφών από την περιοχή της Πυλίας, που χρονολογούνται από τους μεσοελλαδικούς έως τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Από τα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου είναι:

αυτές ταινίες, περιδέραια και ένας σφραγιδόλιθος με εγχάρακτη παράσταση από το θολωτό τάφο της Κουκουνάρας στα Παλαιοχώρια, Πιθαμφορίσκοι ανάκτορικού ρυθμού από την Κουκουνάρα και το Κορυφάσιο, αθηναϊκή κυλινδρική πυξίδα διακοσμημένη με λέοντες, πουλιά και άλλα παραπληρωματικά θέματα από το θολωτό τάφο της Κουκουνάρας. Γυάλινοι σκύφοι εξαιρετικής διατήρησης από τον ελληνοιστικό τύμβο στην Τσοπάνη Ράχη. Λίθινα αγαλματίδια Διοσκουρών ύστερο ρωμαϊκών χρόνων από την Κυπαρισσία.

• Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χώρας Τριφυλίας στο Δ. Νέστορος

Στις συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνονται:

αγαλματίδια και αντικείμενα μικροτεχνίας, μεσοελλαδικών και μυκηναϊκών χρόνων από τις θέσεις Περιστερία, Ρούτση, Λιμίδια, Τραγόνα και κινητά ευρήματα από το Ανάκτορο του Νέστορος.

Από τα σημαντικότερα εκθέματα του Μουσείου είναι:

ασημένια κοσμήματα και χρυσά κύπελλα από τους θολωτούς τάφους της Περιοτεριάς Τριφυλίας, εντυπωσιακοί θραύσματα από το θολωτό τάφο στο Ρούτσι.

Απογραφές από το Ανάκτορο του Νέστορος με πολεμικές σκηνές και άλλα θέματα. Εκμαγεία από πήλινες αβαντίδες με Γραμμική Β' γραφή. Υστερομυκηναϊκό τελετουργικό αγγείο από το νεκροταφείο στα Βολιμίδια. Ασημένιο δίδυμο κύπελλο γνωστό και ως "δέπας αμφικύπελλον" από τους τάφους των Βολιμιδίων.

Ασημένιος κραυγαστής από το Ανάκτορο του Νέστορος.

- *Το Μουσείο Ιστορικών και Νεώτερων χρόνων Καλαμάτας στο Δ. Καλαμάτας*

Στο Μουσείο στεγάζεται στο Αρχοντικό του Κυριακού και περιλαμβάνει παραδοσιακές ενδυμασίες, όπλα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την επανάσταση του 1821, θρησκευτικές εικόνες και διάφορα αντικείμενα ιστορικού ενδιαφέροντος.

- *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Μαυροματίου Ιθώμης στο Δ. Ιθώμης*

Εκεί φυλάσσονται ευρήματα από τις ανασκαφές της αρχαίας Μεσσήνης. Το Μουσείο παραμένει κλειστό τα τελευταία χρόνια.

- *Το Μουσείο της Μητρόπολης Καλαμάτας στο Δ. Καλαμάτας*

Στο Μουσείο παρουσιάζεται βυζαντινή συλλογή κειμηλίων, εικόνων, ευαγγελίων και άλλων αντικειμένων θρησκευτικού περιεχομένου.

- *Το Μουσείο των «Σιδηροδρόμων» στο Δ. Καλαμάτας*

Το Μουσείο Σιδηροδρόμων έχει εγκατασταθεί στο Δημοτικό πάρκο ΟΣΕ, γεγονός που επέτρεψε την ένταξη του μουσειακού σιδηροδρομικού υλικού στο φυσικό του τοπίο.

Στα εκθέματα του Μουσείου περιλαμβάνονται, ο σταθμός και η περιοχή του, με το σταθμαρχείο, πλατφόρμες επιβίβασης με περίπτερο εισόδου και πάγκους αναμονής. Υπάρχουν ακόμη κρουνοί ατμαμαξών και τιμονιέρες, μεταλλική πεζογάφυρα, καθώς και μικροστοιχεία οργάνωσης του σιδηροδρομικού τοπίου.

Εκτίθενται επίσης τροχαιο υλικό, αποτελούμενο από ατμάμαξες, ντηζελάμαξα, δραιζίνες (ποδηλάτη και χειροκίνητη) χειροκίνητο γερανό, επιβατηγά οχήματα Α' και Β' θέσης, φορτηγά οχήματα διαφόρων τύπων.

Τα βαγόνια των συρμών μελετήθηκαν έτσι ώστε, παράλληλα προς τον παιδαγωγικό - μουσειακό τους προορισμό, να φιλοξενούν και κάποιες συγκεκριμένες δημοτικές λειτουργίες και δραστηριότητες φορέων της πόλης.

- *Η Αρχαιολογική Συλλογή Κορώνης στο Δ. Κορώνης*

Πρόκειται για μια μικρή συλλογή από ευρήματα των ανασκαφών στη γύρω περιοχή. Τα εκθέματα του Μουσείου είναι κυρίως αγγεία, κίονες, κιονόκρανα και συλλογές νομισμάτων.

- *Το Λαογραφικό Μουσείο στις Θαλάμες του Δ. Λεύκτρου*

Το Μουσείο στεγάζεται σε μονιάτικο πυργόσπιτο του 19ου αιώνα και περιλαμβάνει χάρτες από το 1580 και μετέπειτα, γκραβούρες, νομίσματα, χρηστικά αντικείμενα, εργαλεία και πλήθος διαφόρων άλλων αντικειμένων.

Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Τα βυζαντινά κάστρα του Ν. Μεσσηνίας είναι από τους σημαντικότερους τουριστικούς πόλους έλξης της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Διατηρούνται σε καλή κατάσταση και βρίσκονται σε τοποθεσίες με ιδιαίτερο κάλλος. Τα σημαντικότερα κάστρα του νομού είναι τα ακόλουθα:

Το Κάστρο της Κορώνης στο Δ. Κορώνης

Είναι κτισμένο πάνω στα ερείπια της Μεσσηνιακής αρχαίας Ασίνης. Η ιστορία του ανάγεται στον 6ο ή 7ο μ. Χ. αιώνα και συνεχίζεται κατά τη διάρκεια των βυζαντινών χρόνων. Το 1206 οι Ενετοί κατακτούν την Κορώνη και τη χρησιμοποιούν ως κέντρο εφοδιασμού. Το 1500 ο Τούρκος Πασάς Βαγιαζήτ Β' καταλαμβάνει κάστρο το οποίο παραμένει στην τουρκική κυριότητα έως το 1686, οπότε και ανακαταλαμβάνεται από τους Ενετούς. Το 1715, μετά την εγκατάλειψη της Πελοποννήσου από τους Ενετούς, περιέρχεται και πάλι στους Τούρκους. Το 1828 απελευθερώνεται από το Γάλλο στρατηγό Μαιζόν.

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία εκτελεί επί σειρά ετών εργασίες συντήρησης των κτιρίων του κάστρου.

Τα σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα είναι:

- Βυζαντινό κάστρο. Οχυρώθηκε από τους Βενετούς τον 13^ο αιώνα και εμπελούτισθηκε με πύργους και πολεμίστρες.
- Βυζαντινός Ναός Αγίας Σοφίας. Τρίκλιτη βασιλική με κιονοστοιχίες. Στη θέση της Πρόθεσης του ναού οικοδομήθηκε άλλος ναός, αφιερωμένος επίσης στην Αγία Σοφία, ο οποίος ανακατασκευάστηκε στις αρχές του αιώνα.
- Ναός Αγίου Χαραλάμπους. Μονόχωρος ξυλόστεγος ναός μεγάλων διαστάσεων, των αρχών της Β' Ενετοκρατίας. Αρχικά ήταν αφιερωμένος στον Αγ. Ρόκκο.
- Ναός Ελεήστριας. Μονόχωρος ξυλόστεγος ναός μεγάλων διαστάσεων, του τέλους του 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα.

Το Κάστρο της Μεθώνης στο Δήμο Μεθώνης

Το Φρούριο της Μεθώνης βρίσκεται στο νοτιότερο άκρο της δυτικής ακτής της Πελοποννήσου. Η θέση που καταλαμβάνει το κάστρο οχυρώνεται από τον 7^ο αιώνα π.Χ. οπότε και χρησιμοποιείται ως φρούριο των Βυζαντινών. Στη συνέχεια περνάει διαδοχικά στην κατοχή των Φράγκων, των Ενετών τέλος των Τούρκων. Το

1829 ο Γάλλος στρατηγός Μαιζόν απελευθερώνει τη Μεθώνη μαζί με άλλες πόλεις της Πελοποννήσου.

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία εκτελεί επί σειρά ετών εργασίες συντήρησης των κτισμάτων.

Τα σημαντικότερα μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα είναι:

- Κάστρο και λείψανα αστικών και εκκλησιαστικών οικοδομημάτων εντός αυτού.
- Ερείπια Βυζαντινού Ναού Αγίας Σοφίας
- Ερείπια τουρκικών λουτρών.
- Ερείπια οικήματος (κατάλυμα Ιμπραήμ Πασά και Γάλλου στρατηγού Μαιζόν).

- Ναός Μεταμόρφωσης Σωτήρος: Μονόχωρος ναός ο οποίος ανεγέρθηκε το 1833 από το Γαλλικό απελευθερωτικό σώμα.
- Δεξαμενές και λείψανα νεκροταφείου: των Βρετανών αιχμαλώτων κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.
- Μπούρτζι: Οχυρωμένο νησάκι με οκταγωνικό πύργο κτισμένο στη νότια άκρη της Μεθώνης με ισοδομική τοιχοποιία.

• Το Κάστρο της Πύλου - Νιόκαστρο στο Δήμο Πύλου

Το φρούριο της Πύλου (Νιόκαστρο) άρχισε να κτίζεται από τους Οθωμανούς το 1573, λίγο μετά την ήττα τους στη ναυμαχία της Ναυπάκτου με σκοπό τον έλεγχο της νότιας εισόδου στον όρμο του Ναβαρίνου. Ονομάστηκε "Νιόκαστρο" σε αντιδιαστολή με το προγενέστερο φρούριο του Κυρυφασίου (Παλιόκαστρο ή Παλιό

Ναβαρίνο), που ήλεγχε τη βόρεια είσοδο και το παλιό λιμάνι.

Έκτοτε το Νιόκαστρο ακολούθησε την κοινή μοίρα των υπολοίπων φρουρίων της περιοχής εμπλεκόμενο στα ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν τον τόπο, μέχρι που ελευθερώθηκε από το Γάλλο στρατηγό Μαιζόν. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), το φρούριο χρησιμοποιήθηκε για αρκετό χρονικό διάστημα ως φυλακή πριν αποδοθεί τελικά στη Αρχαιολογική Υπηρεσία. Έτσι, παρατηρούνται στο μνημείο αρκετές φθορές, επισκευές, μετασκευές και προσθήκες

Στη σημερινή του μορφή αποτελείται από την εξαγωνική ακρόπολη και το προτείχισμά της, δύο τετράπλευρους, περίκλειστους προμαχώνες, τον οχυρωματικό περίβολο καθώς και τους τέσσερις κυλινδρικούς πύργους που τον ενισχύουν. Από τον "εντός τειχών" οικισμό διασώθηκαν ελάχιστα κτήρια.

Τώρα έχει διαμορφωθεί σε "Κέντρο Υποβρύχιων Αρχαιολογικών Ερευνών" όπου το 1984 πραγματοποιήθηκε το 3ο Διεθνές Συνέδριο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας και έκτοτε καλύπτει τις ανάγκες αρκετών πνευματικών εκδηλώσεων της περιοχής.

Επίσης, ο όροφος των "Στρατώνων" διαμορφώθηκε σε βιβλιοθήκη για τις ανάγκες του "Κέντρου" η οποία φιλοξενεί επίσης και τη δωρεά της "Μεσσηνιακής" βιβλιοθήκης.

Όλα κάστρα λιγότερο γνωστά και όχι τόσο καλά διατηρημένα είναι:

• Το παλιόκαστρο ή Παλιοναβαρίνο της Πύλου στο Δήμο Πύλου

Χτίστηκε μετά το 1280 από τους Φράγκους στα θεμέλια του τείχους της ακρόπολης της αρχαίας πόλης της Πύλου. Στη συνέχεια πέρασε στην κατοχή των Ενετών και Τούρκων, ο οποίοι το χρησιμοποίησαν μέχρι που χτίσανε το Νιόκαστρο.

• Το κάστρο της Αρκαδίας στην Κυπαρισσία στο Δήμο Κυπαρισσίας

Η ιστορία της πόλης ξεκινάει από το 1.500 π.Χ. Το κάστρο προϋπήρχε των Φράγκων, οι οποίοι όμως το επισκεύασαν και του έδωσαν νέα αίγλη. Στη σημερινή εποχή δεν έχουν διασωθεί παρά μόνο λιγοστά ερείπια και με δυσκολία αναγνωρίζεται η αρχική του μορφή.

• Το κάστρο της Ανδρούσας στο Δήμο Ανδρούσας

Ένα από τα σημαντικότερα μεσαιωνικά κάστρα, χτίστηκε το 13^ο αιώνα από Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο. Σήμερα διατηρείται μεγάλο τμήμα του εξωτερικού του περιβόλου και ορισμένοι πύργοι.

▪ Το κάστρο Μίλα στο Ζευγολατιό του Δήμου Μελιγαλά

Είναι χτισμένο σε χαμηλό λόφο σε περιοχή με φυσική ομορφιά γεμάτη με ελαιόδενδρα. Από το κάστρο σώζεται στις μέρες μας ένα τμήμα καλά διατηρημένο.

▪ Το κάστρο της Καλαμάτας στο Δ. Καλαμάτας

Το κάστρο της Καλαμάτας χτίστηκε το 13ο αιώνα και αυτό από το Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο και είχε δεχθεί κατά καιρούς αρκετές οικοδομικές παρεμβάσεις. Έχουν ξεκινήσει έργα ανοικοδόμησης για να το αναδείξουν και πάλι μέσα από τα ερείπια που έχουν διασωθεί. Στο χώρο του κάστρου υπάρχει υπαίθριο αμφιθέατρο όπου πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις.

▪ Το κάστρο της Ζαρνάτας στο Δήμο Άβιας

Το κάστρο χτίστηκε από Φράγκους το 14 αιώνα ενώ στη συνέχεια πέρασε στα χέρια των Τούρκων, οι οποίοι ενίσχυσαν τα τείχη του.

Από τον πλούτο των Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών θρησκευτικών μνημείων ενδεικτικά αναφέρουμε τα παρακάτω, τα οποία είναι προσβάσιμα και επισκέψιμα:

- Ο Ιερός Ναός Αγίων Απόστολων Καλαμάτας στο Δ. Καλαμάτας, ο οποίος χτίστηκε τον 11^ο αιώνα και φέρει όμορφα κεραμοπλαστικά κοσμήματα. Επί Φραγκοκρατίας γκρεμίστηκε η δυτική κέραια του ναού και προστέθηκε τρουλαία βασιλική με κωδωνοστάσιο. Από το ναό αυτό ξεκίνησε η Ελληνική Επανάσταση το 1821.
- Η Μονή Καλογραιών στο Δ. Καλαμάτας, η οποία ήταν ιδιαίτερα σημαντική κατά τη Βυζαντινή περίοδο της Καλαμάτας. Χτίστηκε μεταξύ 11^{ου} και αρχές 12^{ου} αιώνα. Το εργαστήριο μεταξοϋφαντουργίας είναι ακόμη ένα από τα περίφημα εργαστήρια του είδους.
- Η Μονή Μανδροκίου στην Αρτεμισία του Δ. Καλαμάτας, ιστορικό μοναστήρι από όπου ξεκίνησαν και φιλοξενήθηκαν οι οπλαρχηγοί κατά την Ελληνική Επανάσταση το 1821.
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Χαρολάμπους - Κολαμάτας στο Δ. Καλαμάτας, ο οποίος χτίστηκε το 10 - 15^{ου} αιώνα Ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Μαυροματίου Ιθώμης, στο Δ. Ιθώμης, χτισμένος τον 11ο αιώνα.
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Ονούφριου Μεθώνης στο Δ. Μεθώνης, ο οποίος αποτελεί σημαντικότερο παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο.
- Η εκκλησία Ζωοδόχος Πηγή, ναός μέσα στο Κάστρο της Ζαρνάτας του Δήμο Άβιας, μοναδικός για τη θεματολογία και τεχνοτροπία των τοιχογραφιών του και το ξυλόγλυπτο τέμπλο.
- Ο Ιερός Ναός Σαμαρίνα στο Δ. Ανδρούσας, ο οποίος θεωρείται από τα πιο αξιόλογα βυζαντινά μνημεία του Νομού. Είναι μοναδικό δείγμα αρχιτεκτονικής του 12^{ου} αιώνα με τοιχογραφίες από εργαστήριο της Κωνσταντινούπολης.
- Η Ιερά Μονή Ανδρομονάστηρο στο Δ. Ανδρούσας, το οποίο χτίστηκε από το βυζαντινό αυτοκράτορα Ανδρόνικο Τώρα έχει εγκαταλειφθεί και είναι κλειστό.
- Η εκκλησία Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Μηλιά του Δ. Λεύκτρου, η οποία αποτελεί ιδιότυπο ναό με βυζαντινές όψεις, μεταβυζαντινές επεμβάσεις και νεοκλασικές προσθήκες.
- Ο Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στο Νομιστή του Δ. Λεύκτρου ο οποίος χρονολογείται τον 11^ο αιώνα και έχει πρωτότυπο για την περιοχή πεταλόμορφο τόξο στο τέμπλο και αξιόλογες τοιχογραφίες,

- Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Ανδρουμπέβιτσας στο Σταυροπήγιο του Δ. Λεύκτρου αποτελεί βυζαντινό γυναικείο μοναστήρι του 12ου αιώνα με στοιχεία από τη μανιάτικη αρχιτεκτονική, το οποίο ανακαινίστηκε πρόσφατα.
- Η Ιερά Μονή Βουλκάνου στο Δ. Μεσσήνης, αποτελεί μοναστηριακό συγκρότημα με τοιχογραφίες του 16^{ου} αιώνα.
- Κρυφό σχολειό Μικρής Μαντινείας στο Δ. Καλαμάτας αποτελεί αλειτούργητη εκκλησία του 17^{ου} αιώνα, που χρησιμοποιήθηκε ως κρυφό σχολειό στα χρόνια της τουρκοκρατίας.
- Η Βυζαντινή εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Χριστιανούπολη του Δ. Φιλιατρών, η οποία υπήρξε έδρα της επισκοπής από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια. Η Βυζαντινή εκκλησία που διασώζεται στο εσωτερικό της περιλαμβάνει ωραία γλυπτά σε άριστη κατάσταση.
- Ο Άγιος Σπυρίδωνας στην Καρδαμύλη του Δ. Λεύκτρου αποτελεί μεγαλοπρεπή βυζαντινή εκκλησία με πυργοειδές καμπαναριό με ανάγλυφη διακόσμηση.

Ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης

Η πόλη της Καλαμάτας συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό διατηρητέων κτιρίων όπως το Δημαρχείο, το 5^ο δημοτικό σχολείο, οι αποθήκες του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού, το Γηροκομείο, το Ωδείο, η Παλαιά Αγορά, το κτίριο της Τράπεζας της Ελλάδας και του Γαλλικού Ινστιτούτου, το κίβερνοστασιο της εταιρίας Καρέλια και τα κτίρια του ΟΣΕ.

Άλλα σημαντικά, μεμονωμένα όμως, διατηρητέα κτίρια σε διάφορες πόλεις του Νομού είναι:

- Το Δημοτικό Μέγαρο, στην πόλη της Μεσσήνης του Δ. Μεσσήνης
- Το Καποδιστριακό Σχολείο, στην Μεθώνη του Δ. Μεθώνης
- Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, στην Κυπαρισσία του Δ. Κυπαρισσίας
- Το Παλιό Ρολόι, στα Φιλιατρά του Δ. Φιλιατρών

Ο αξιόλογος πόρος στο πλαίσιο της καταγραφής της πολιτιστικής προσφοράς του νομού αποτελεί ο αξιόλογος αριθμός των δέκα βιβλιοθηκών που συγκεντρώνονται στο Νομό. Από τις σημαντικότερες θεωρείται η Λαϊκή βιβλιοθήκη της Καλαμάτας. Στο Νομό και συγκεκριμένα στην πόλη της Καλαμάτας, υπάρχει Πινακοθήκη Σύγχρονης Τέχνης με ενδιαφέροντα έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και χαρακτικής.

Πολιτικές Εκδηλώσεις - Εορτές

Στο Ν. Μεσσηνίας, τα τελευταία χρόνια, φαίνεται να δραστηριοποιείται έντονα στο χώρο των πολιτιστικών εκδηλώσεων, ιδιαίτερα οι φορείς της πόλης της Καλαμάτας. Οι κυριότερες πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Ν. Μεσσηνίας είναι οι εξής:

- Στο Δ. Καλαμάτας, το Φεβρουάριο γίνεται τριήμερη εμποροπανήγυρις στο ναό της Υπαπαντής, τον Ιούλιο διεξάγεται το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού, το οποίο έχει αποκτήσει διεθνές κύρος και συγκεντρώνει κάθε χρόνο σημαντικά διεθνή ονόματα του χορού, το Μάιο η Ανθοκομική έκθεση στο πλαίσιο της οποίας, γίνονται εκτός από την έκθεση των καλλωπιστικών φυτών και πολιτιστικές εκδηλώσεις και παρελάσεις ανθοστόλιστων αρμάτων. Καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού ο Δήμος Καλαμάτας διοργανώνει πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Αμφιθέατρο του Κάστρου. Ένα από τα γνωστά έθιμα που γίνονται κατά την Ανάσταση είναι ο «Σαϊτοπόλεμος». Το έθιμο έχει τις ρίζες του στην τουρκοκρατία, όπου κατασκεύαζαν τις

«σαΐτες» κυλίνδρους με μπαρούτι για τον εκφοβισμό του τουρκικού ιππικού. Τέλος στο Δήμο διοργανώνεται και το Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ με διαγωνιστικό τμήμα.

την Αλαγονία του Δ. Καλαμάτας το Σεπτέμβριο πραγματοποιείται η γιορτή της «πατάτας», στην οποία προσφέρονται πατάτες μαγειρεμένες με διάφορους τρόπους.

- Στο Δ. Μεσσήνης το Σεπτέμβριο πραγματοποιείται δεκαήμερη εμποροπανήγυρις στο πλαίσιο του εορτασμού της Παναγίας της Βουλκανιώτισσας. Στο χώρο της αρχαίας Μεσσήνης το καλοκαίρι πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις τα «Ιθώμια». Το καρναβάλι επίσης γιορτάζεται με ξεχωριστά έθιμα. Το Πάσχα και στη Μεσσήνη αναβιώνει το έθιμο του «σαϊτοπόλεμου».
- Στο Δ. Κυπαρισσίας, γίνονται θρησκευτικές εκδηλώσεις κατά τον εορτασμό του Αγίου Πνεύματος, το Σεπτέμβριο γίνεται πανηγύρι στο πλαίσιο του εορτασμού του Σταυρού ενώ αργότερα γίνονται θεατρικές, μουσικές παραστάσεις και εκθέσεις. Ο Δήμος το καλοκαίρι διοργανώνει το «Πολιτιστικό Καλοκαίρι», το οποίο περιλαμβάνει διάφορες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.
- Στο Δ. Κορώνης, τον Αύγουστο γίνονται θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρι κατά τον εορτασμό της Παναγίας της Ελεήτρας και της Ζωοδόχου Πηγής.
- Στο Δ. Αετού, κάθε Κυριακή οργανώνεται υπαίθρια αγορά - παζάρι ενώ το Σεπτέμβριο γίνεται μεγάλη εμποροπανήγυρις.
- Στο Δ. Ανδρούσης, γίνεται πανηγύρι κατά τη θρησκευτική γιορτή Κωνσταντίνου και Ελένης.
- Στο Δ. Γαργαλιάνων, διοργανώνονται τα «Αγαπήνεια» εκδηλώσεις στη μνήμη του Μακεδονομάχου Τέλλου Άγρα (Τ. Αγαπηνού). Το Πάσχα γίνεται το παραδοσιακό κάψιμο του Ιούδα. Στη Μαραθόπολη γιορτάζεται η Μεταμόρφωση του Σωτήρα και στο νησάκι Πρώτη η Παναγία της Γοργοπηγής.
- Στο Δ. Θούριας, γίνεται εμπορικό πανηγύρι στη γιορτή των Αγίων Αποστόλων.
- Στο Δ. Μελιγαλά, κατά τη διάρκεια του καρναβαλιού γίνονται εκδηλώσεις και το Σεπτέμβριο εξαήμερο πανηγύρι εμπορικού χαρακτήρα. Επίσης η γιορτή του Προφήτη Ηλία γιορτάζεται παραδοσιακά παράλληλα με αθλητικούς αγώνες.
- Στο Δ. Μεθώνης, γιορτάζεται με ιδιαίτερο τρόπο και αναβιώνουν παλαιά έθιμα την Καθαρή Δευτέρα των Αποκριών.
- Στο Δ. Πύλου, τον Αύγουστο διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις με το όνομα «Ναυαρίνια». Η επέτειος της ναυμαχίας του Ναυαρίνου τον Οκτώβριο γιορτάζεται με λαμπρότητα. Πανηγύρια γίνονται στις θρησκευτικές γιορτές της Κοίμησης της Θεοτόκου και της Ζωοδόχου Πηγής.
- Στο Δ. Φιλιατρών τον Αύγουστο πραγματοποιούνται πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις.
- Στο Δ. Νέστορος, διοργανώνεται τα «Νεστόρεια» τα οποία περιλαμβάνουν διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις και αθλητικούς αγώνες.

α δίκτυα πόλεων, μια νέα μορφή συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών), έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια. Ο σκοπός της δημιουργίας αυτών των δικτύων είναι η επίλυση κοινών προβλημάτων μέσω της ανάπτυξης ροής πληροφοριών, υπηρεσιών, αγαθών, ιδεών, εμπειριών και τεχνογνωσίας. Η προώθηση της δημιουργίας δικτύων μεταξύ πόλεων ενισχύουν με προγράμματα τους η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλοι διεθνείς οργανισμοί. Από το Ν. Μεσσηνίας σε δίκτυα πόλεων συμμετέχει η Καλαμάτα, στο δίκτυο Ecos - ouverture, για την προώθηση και αξιολόγηση της αστικής κληρονομιάς και η Χώρα με τη διοργάνωση των «Νεοτωρίων». Επίσης, η Καλαμάτα συμμετέχει στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο της χώρας με το Διεθνές Κέντρο

αδελφοποίηση μεταξύ πόλεων είναι μια ακόμη μορφή συνεργασίας, κυρίως σε πολιτιστικό επίπεδο. Από το Ν. Μεσσηνίας, μόνο η πόλη της Καλαμάτας συμμετέχει σε τέτοιας μορφής συνεργασία.

5.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (Π.Ο.Τ.Α. Μεσσηνίας)

Ειδικότερο πιλοτικό έργο διαφοροποίησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, προβλέπεται η δημιουργία της Περιοχής Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ) Μεσσηνίας, που στην πράξη συνίσταται στην οργανωμένη δημιουργία ενός νέου ποιοτικού και προσανατολισμένου σε ειδικές μορφές τουριστικού ενδιαφέροντος, που θα αποτελεί από μόνος του μια νέα τοπική αγορά υψηλής στάθμης.

Η δημιουργία της ΠΟΤΑ Μεσσηνίας θα αποτελέσει μια μορφή ιδιωτικής επένδυσης που θα ενταχθεί στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου 2601/98, η οποία θα συγχρηματοδοτηθεί από το Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα» του Υπ. Ανάπτυξης.

Η επιλογή της περιοχής για τη δημιουργία της ΠΟΤΑ στηρίχθηκε στην ύπαρξη των αξιόλογων φυσικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων πόρων της ευρύτερης περιοχής.

Ο χώρος δημιουργίας της ΠΟΤΑ θα είναι ενιαίος και θα περιλαμβάνει τουριστικά καταλύματα διαφόρων λειτουργικών μορφών υψηλής τάξης, κέντρα εστίασης και αναψυχής, εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής (παραθεριστικά κέντρα, μαρίνες, κέντρο τουρισμού υγείας κ.ά.), αθλητικές εγκαταστάσεις, εμπορικό κέντρο και καταστάσεις για τους λουσμένους στις ακτές.

Ορεινές Διαδρομές Χώροι - Δασικής Αναψυχής

Ο φυσικός ορεινός πλούτος του Ν. Μεσσηνίας με τη δημιουργία των κατάλληλων υποδομών μπορεί να αξιοποιηθεί στην ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού.

Επιπλέον, η ανάπτυξη των υποδομών ορεινού τουρισμού θα βοηθήσει στη διάχυση του τουριστικού ρεύματος από παράλιες περιοχές προς την ενδοχώρα, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί μια ισορροπημένη τουριστική ανάπτυξη, η οποία δεν θα δημιουργεί πιέσεις σε μεμονωμένες περιοχές.

Οι ορεινές διαδρομές του Ν. Μεσσηνίας, οι οποίες εντάσσονται σε διαδρομές κατά μήκος φαραγγιών είναι οι εξής:

- Το φαράγγι του Ριντόμου στο Δ. Άβιας

Το φαράγγι του Ριντόμου ξεκινάει δυτικά από την κορυφή του Προφήτη Ηλία του Ταΰγετου, τον οποίο διασχίζει από ανατολή προς δύση. Οι σχηματισμοί στη διαδρομή είναι εντυπωσιακοί ενώ υπάρχουν παλιά μονοπάτια λιθόστρωτα, γεφύρια και νερόμυλοι.

- Το φαράγγι του Βυρού στο Δ. Λεύκτρου

Αρχίζει από το δάσος Βασιλικής και είναι παράλληλο με το φαράγγι του Ριντόμου. Η διαδρομή είναι ξεχωριστή και υπάρχουν κατά μήκος σπηλιές και μοναστήρια.

- Το φαράγγι του ποταμού Νέδα στο Δ. Αυλώνας

Το φαράγγι του ποταμού Νέδα αποτελεί φυσικό σύνορο μεταξύ των Νομών Μεσσηνίας και Ηλείας. Η διαδρομή διακρίνεται για την έντονη εναλλαγή του τοπίου, τα πολλά νερά, τους καταρράκτες, τα πέτρινα γεφύρια και τα σπήλαια.

- Το όρος Αιγάλεω και Κυπαρισσίας μεταξύ των Δήμων Κυπαρισσίας, Αριστομένου, Φιλιατρών και της Κοινότητας Τριπύλας.

Οι διαδρομές στο όρος Αιγάλεω και στα όρη Κυπαρισσίας ξεχωρίζουν για τα πλούσια δάση με οξιές.

στης, στο Ν. Μεσσηνίας έχουν διαμορφωθεί, χώροι αναψυχής σε δασικές εκτάσεις όπως το αλούλλιο Αλμυρού στο Δ. Καλαμάτας και το αλούλλιο Μπούκας στο Δ. Μεσσηνίας.

Πορτές - τουριστικά αγκυροβόλια

στην Καλαμάτα, στην Κυπαρισσία και στην Πύλο υπάρχουν λιμενικές εγκαταστάσεις υποδοχής και σταθμοί εφοδιασμού για σκάφη αναψυχής. Οι υποδομές αυτές συντελούν στην προσπάθεια διεύρυνσης και διαφοροποίησης των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών και αυξάνουν την ελκυστικότητα μιας περιοχής ως προορισμού ελεύθερου τουριστών.

Πορτές Καταδύσεων

Η έννοια του τουριστικού προϊόντος δεν είναι στατική αλλά εξελίσσεται με το χρόνο με αποτέλεσμα να προστίθεται και άλλες δραστηριότητες, οι οποίες ικανοποιούν τις νέες προτιμήσεις των τουριστών. Μια αυξανόμενη δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των διακοπών είναι η ελεύθερη κατάδυση. Οι φυσικοί πόροι του Ν. Μεσσηνίας μπορούν να καλύψουν τέτοιες δραστηριότητες καθώς υπάρχουν περιοχές (αναφέρονται παρακάτω) όπου επιτρέπεται η ελεύθερη κατάδυση:

- Στον κόλπο της Καλαμάτας (Δ. Καλαμάτας)
- Στην παραλία Μπούκα (Ρωμανός, Πύλου) (Δ. Νέστορος και Δ. Πύλου)
- Στα Λιμανάκια στην είσοδο του όρμου του Ναβαρίνου στην Πύλο (Δ. Πύλου)
- Στον όρμο Βοϊδοκοιλιά (Δ. Πύλου)
- Στο Μεσσηνιακό Κόλπο από την εκβολή του ρέματος Καλόρεμο έως την παραλία Χελωναριά Κοτρώνη (Δ. Άβιας και Δ. Λεύκτρου)
- Στη νήσο Βενετικό (Δ. Κορώνης)
- Στις βραχονησίδες Πετροκάραβο και Αυγό (Δ. Κορώνης).

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

	Αλιευτικά δίκτυα		Παράλιος Ι.Β.Α.
	Καθολικός Μοναχικός ναός		Αιολοπαραβίαση (Εθνικές Οδοί)
	Καθολικός Sancta sanctae		Λοιπές ασφαλοποιημένες οδοί (Εθνικές Οδοί)
	Διοικητικό Μέγαρο Φυλής		Λοιπές ασφαλοποιημένες οδοί (Επαρχιακές Οδοί)
	Ταμείο Ιθαγενών Φοιτητών Νάυσης		Λοιπές ασφαλοποιημένες οδοί (Διατοπικές και Κοινοτικές Οδοί)
	Παραδοσιακό Οικόπεδο		Διαμορφωμένες Αγρ. Χωριά
	Βασιλική Αγίας Ελένης & Υψιστής		Παράλιος Οικοδομικός Προβλεπτικός
	Υδατοπότης		Συμβολοποιημένο Δίκτυο
	Αεροδρόμιο		Ποταμίο
	Λιμάνι		Παραμορφωμένες ΖΟΕ
	Μαρίνα		Ορειο Πεδίο
	Αλιευτικό αποφύγετο		Κοινοτική κοινοτική παρτίδα
	Καταρτή Μείζονος Στρατός		ΠΟΤΑ
	Καταρτή Ελάσσονος Στρατός		Με Διαμορφωμένη ΟΣΑΠ
	Αρχαιολογικό Στοιμ Μείζονος Στρατός		Διαμορφωμένη ΟΣΑΠ
	Αρχαιολογικό Στοιμ Ελάσσονος Στρατός		Παράλιος Αποκαταστάσιμος
			Αξιοποιήσιμη Βασική Εξέλιξη
			Γεωργική Τη Α' Προτεραιότητας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
1η ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Α ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α1 ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ VI
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ
Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

© 2007 Αναπτυξιακό Γραφείο Περιφέρειας Πελοποννήσου
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μεσογείας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗΣ (ΧΑΡΤΕΣ VII & VIII)

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μία αξιολόγηση της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς και ζήτησης ανά Νομό, καθώς και της εξελικτικής της πορείας, με βάση τις κύριες παραμέτρους που προσδιορίζουν τα αντίστοιχα μεγέθη.

3.1 ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

3.1.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

3.1.1.1 Καταλύματα στο Νομό Αργολίδας

Η τουριστική προσφορά του Νομού Αργολίδας, όπως εκφράζεται από τον αριθμό ξενοδοχειακών μονάδων, ενοικιαζόμενων δωματίων και camping και των αντίστοιχων κλινών, αποτελεί σημαντικό τμήμα της συνολικής τουριστικής προσφοράς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ειδικότερα, όσον αφορά στο ξενοδοχειακό δυναμικό για το 2001, ο αριθμός των μονάδων ανέρχεται σε 149, έναντι 134 μονάδων που υπήρχαν στο Νομό το 1990. Αντίστοιχα, αυξημένος εμφανίζεται ο αριθμός των κλινών, οι οποίες ανέρχονται σε 12.673-, έναντι 11.680 το 1990. Σημειώνεται δηλαδή μια αύξηση 10% στον αριθμό των μονάδων και 13% στον αριθμό των κλινών.

Παρά το γεγονός όμως της αύξησης των ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών, η συμμετοχή του Νομού Αργολίδας στο -ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας διαχρονικά μειώνεται, καθώς οι ρυθμοί με τους οποίους αυξάνεται ο αριθμός των μονάδων και κλινών της Περιφέρειας είναι υψηλότεροι από αυτούς του Νομού. Έτσι, ενώ η συμμετοχή των κλινών του Νομού στην Περιφέρεια το 1990 διαμορφωνόταν στο 31%, το 1999 είχε μειωθεί κατά τρεις (3) ποσοστιαίες μονάδες, φθάνοντας το 28%.

Η πλειονότητα των μονάδων και κλινών, ήτοι 79 μονάδες και 4.068 κλίνες, που αντιστοιχούν στο 53% των συνολικών μονάδων και στο 32% των συνολικών κλινών του Νομού για το 2001, είναι Γ' τάξης. Η αύξηση που έχει σημειωθεί στον αριθμό των μονάδων και κλινών του Νομού στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας οφείλεται κατά πολύ μεγάλο βαθμό στην αύξηση των μονάδων της συγκεκριμένης τάξης. Οι μονάδες Β' τάξης ανέρχονται σε 21 και ο αριθμός των κλινών τους στις 4.613, συμμετέχοντας κατά 35% στο συνολικό αριθμό κλινών του Νομού. Η μέση δυναμικότητα των μονάδων Β' τάξης είναι σαφώς πολύ μεγαλύτερη από τη μέση δυναμικότητα των μονάδων Γ' τάξης, αφού οι μεν ξενοδοχειακές μονάδες Β' τάξης έχουν μέση δυναμικότητα 219 κλίνες, ενώ οι ξενοδοχειακές μονάδες Γ' τάξης έχουν μέση δυναμικότητα 55 κλίνες. Οι μονάδες Α' τάξης στο Νομό ανέρχονται σε 15 και ο αριθμός των κλινών τους σε 3.138, αντιπροσωπεύοντας το 25% των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών του Νομού. Η σημαντική συμμετοχή μιας τέτοιας υψηλής τάξης ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών υποδηλώνει τη σχετικά υψηλή ποιότητα του τουριστικού προϊόντος του Νομού, όσον αφορά το θέμα της προσφοράς, σε σύγκριση με το τουριστικό προϊόν της Περιφέρειας. Η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος από τις υψηλές τάξεις ξενοδοχειακών καταλυμάτων του Νομού ενισχύεται με δύο από τις τέσσερις συνολικά μονάδες πολυτελείας της Περιφέρειας. Τέλος, το ξενοδοχειακό δυναμικό του Νομού Αργολίδας συμπληρώνεται από 24 μονάδες Δ' τάξης και 8 μονάδες Ε' τάξης, οι οποίες συγκεντρώνουν 644 κλίνες που αντιστοιχούν στο 5% των συνολικών κλινών του Νομού.

Η υποδομή σε κλίνες του Νομού Αργολίδας ενισχύεται, από την ισχυρή παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων, ο αριθμός των οποίων, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του ΕΟΤ, ανέρχεται σε 4.397. Επίσης, σημαντική είναι η παρουσία των camping, η τουριστική κίνηση στα οποία φαίνεται να ισχυροποιείται, κυρίως τα τελευταία χρόνια.

Το προφίλ της τουριστικής προσφοράς του Νομού, όπως προκύπτει από τη διαχρονική εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού, χαρακτηρίζεται μεν από την κυριαρχία των μονάδων / κλινών σχετικά χαμηλής τάξης, στην προκειμένη περίπτωση της Γ', αλλά και από την ύπαρξη και σημαντική συμμετοχή μονάδων υψηλών τάξεων. Η παράλληλη ύπαρξη δε ενός σημαντικού αριθμού κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την προσέλκυση τουριστών διαφόρων εισοδηματικών επιπέδων.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση της τουριστικής προσφοράς που σημειώνεται στις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του Νομού Αργολίδας.

- Η σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών του Νομού σημειώνεται στο Πορτοχέλι, το οποίο με 3.400 κλίνες, συγκεντρώνει το 27% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Αργολίδας, από τις οποίες κυριαρχούν σε αριθμό οι κλίνες Β' τάξης, έπονται σε αριθμό εκείνες της Α' τάξης και μικρή συμμετοχή έχουν οι κλίνες χαμηλότερων τάξεων και ενοικιαζόμενων δωματίων.
- Η δεύτερη σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών σημειώνεται στο Τολό, το οποίο με 45 μονάδες και 2.102 κλίνες συγκεντρώνει το 17% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού, με πολύ έντονη παρουσία σε μονάδες όσο και σε κλίνες Γ' τάξης. Λιγότερο έντονη είναι η παρουσία ξενοδοχειακών μονάδων τόσο υψηλότερων όσο και χαμηλότερων τάξεων, κυρίως Β' και Δ. Παράλληλα όμως, στην περιοχή υπάρχει πλήθος ενοικιαζόμενων δωματίων, με συνολικό αριθμό κλινών που ανέρχεται στις 2.345. Η συγκέντρωση αυτή αποτελεί τη μεγαλύτερη συγκέντρωση ενοικιαζόμενων δωματίων του Νομού, με ποσοστό που φθάνει το 53%.
- Το Ναύπλιο με 34 ξενοδοχειακές μονάδες και 1.719 κλίνες, σημειώνει την τρίτη κατά σειρά συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών στο Νομό. Από τις ξενοδοχειακές μονάδες της περιοχής, οι περισσότερες μονάδες (14 στον αριθμό) με 863 κλίνες είναι Γ' τάξης, ενώ εμφανίζεται μικρός αριθμός μονάδων με επίσης σχετικά μικρό αριθμό κλινών σε όλες τις υπόλοιπες τάξεις. Χαρακτηριστικό της τουριστικής προσφοράς του Ναυπλίου είναι ότι στην πόλη βρίσκονται οι μοναδικές 2 μονάδες, πολυτελείας του Νομού, με 210 κλίνες. Εκτός από τις ξενοδοχειακές κλίνες/ η τουριστική προσφορά του Ναυπλίου συμπληρώνεται από 402 κλίνες σε, ενοικιαζόμενα δωμάτια, προσφορά που αντιστοιχεί στο 9% των αντίστοιχων κλινών του Νομού.
- Η Ερμιόνη αποτελεί επίσης έναν από τους τουριστικούς πόλους του Νομού Αργολίδας, με σημαντικό αριθμό ξενοδοχειακών κλινών. Το 2001 καταγράφονται στην περιοχή 7 μονάδες με 1.596 κλίνες, οι οποίες αποτελούν περίπου το 14% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού. Στην περιοχή κυριαρχούν οι κλίνες Β' τάξης, (1.020), ενώ σημαντική είναι η παρουσία των κλινών Α' τάξης (320 κλίνες). Η τουριστική προσφορά του Νομού ενισχύεται από τη σημαντική παρουσία ενοικιαζόμενων δωματίων, τα οποία με 238 κλίνες συμμετέχουν κατά 5% στο συνολικό αριθμό ενοικιαζόμενων δωματίων του Νομού.
- Η Θερμησία έχει μια σημαντική συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών, που για το 2001 ανέρχονται στις 1.038, αποτελώντας το 8% του συνόλου των κλινών του Νομού. Η περιοχή διακρίνεται από υψηλή ποιότητα στην προσφορά κλινών, καθώς οι δύο ξενοδοχειακές μονάδες που διαθέτει είναι Α' τάξης.

Αυτό που εντυπωσιάζει στις παραπάνω περιοχές, Πορτοχέλι, Ερμιόνη και Θερμησία, είναι το γεγονός ότι χαρακτηρίζονται από υψηλή μέση δυναμικότητα, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες περιοχές του Νομού Αργολίδας. Ενώ η μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων του Νομού δεν ξεπερνά τις 85 κλίνες περίπου, στο Πορτοχέλι και την Ερμιόνη είναι πάνω από 200 και ξεπερνά τις 500 κλίνες στην περίπτωση της Θερμησίας.

- Ισχυρή σημειοκή συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών παρατηρείται στα Δίδυμα, τα οποία έχουν μία μονάδα Β' τάξης, δυναμικότητας 776 κλινών, συμμετέχοντας κατά 6% στις συνολικά προσφερόμενες κλίνες του Νομού Αργολίδας.
- Μικρότερες συγκεντρώσεις ξενοδοχειακών κλινών παρατηρούνται: στην Παλαιά Επίδαυρο όπου υπάρχουν 19 μονάδες με 604 κλίνες, σημειώνοντας συμμετοχή κατά 5% στις κλίνες του Νομού, στο Δρέπανο, το οποίο έχει 5 μονάδες και 469 κλίνες, που αποτελούν το 4% των κλινών του Νομού, στη Νέα Τίρυνθα, η οποία έχει μια μονάδα με 319 κλίνες, συμμετέχοντας κατά 2,5% στο σύνολο των κλινών του Νομού Αργολίδας για το 2001. Ακόμα μικρότερες συγκεντρώσεις κλινών σημειώνονται στο Αργός, το οποίο με 193 κλίνες συμμετέχει κατά 1,5% στις συνολικά προσφερόμενες κλίνες του Νομού, στα Ίρια που με 109 κλίνες συμμετέχουν κατά 1% στις κλίνες του Νομού, στις Μυκήνες που με 82 κλίνες συμμετέχουν κατά 0,6%, στο Λυγουριό το οποίο έχει 64 κλίνες ήτοι 0,5% των συνολικών κλινών, στη Νέα Κίο και στο Κρανίδι κάθε μία εκ των οποίων έχει 52 κλίνες ή 0,4% των κλινών, στη Νέα Επίδαυρο και στα Λευκακία που με 43 και 44 κλίνες αντίστοιχα συγκεντρώνουν το 0,3% των συνολικών κλινών και τέλος, στην Κοιλάδα, η οποία έχει μόλις 11 κλίνες, συμμετέχοντας κατά 0,1% στη συνολική προσφορά ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Αργολίδας.
- Τέλος, η τουριστική προσφορά του Νομού συμπληρώνεται από την σημαντική προσφορά ενοικιαζόμενων δωματίων, τα οποία εκτός από το Πορτοχέλι, το Τολό και το Ναύπλιο που προαναφέρθηκαν, κατανέμονται σε όλες τις τουριστικές περιοχές του Νομού. Η πλειονότητα των κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια συγκεντρώνεται στο Δρέπανο, (364 κλίνες), στην Ασίνη (296 κλίνες) στα Ίρια (294 κλίνες), στην Παλαιά Επίδαυρο (145 κλίνες), ενώ μικρότερες συγκεντρώσεις παρατηρούνται στο Κρανίδι, στην Κοιλάδα, στις Μυκήνες, στο Λυγουριό, στο Αργός και στους Μύλους και στη Νέα Κίο.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι ισχυροί πόλοι τουριστικής προσφοράς και ζήτησης του Νομού, όπως θα φανεί και στη συνέχεια, εντοπίζονται στο Πορτοχέλι, στο Τολό, στο Ναύπλιο, στην Ερμιόνη και στη Θερμησία, ενώ οι υπόλοιπες τουριστικές περιοχές έχουν μικρότερη συνεισφορά στη διαμόρφωση της τουριστικής προσφοράς του Νομού. Η ποιότητα της τουριστικής προσφοράς διαφοροποιείται από περιοχή σε περιοχή, με το Ναύπλιο, τη Θερμησία και την Ερμιόνη να συγκεντρώνουν τις περισσότερες κλίνες σε μονάδες υψηλών τάξεων. Ενώ, η ζώνη Ερμιόνη, Θερμησία, Πόρτο Χέλι, χαρακτηρίζεται από υψηλή μέση δυναμικότητα, συγκεντρώνοντας τις μεγαλύτερες ξενοδοχειακές μονάδες όχι μόνο του Νομού αλλά και της Περιφέρειας.

Το προφίλ της τουριστικής προσφοράς του Νομού συμπληρώνεται, από την παρουσία camping. Ισχυρότερη είναι η παρουσία τους στην περιοχή του Δρέπανου – Τολού - Ασίνης, στο Πορτοχέλι, στην Παλαιά Επίδαυρο, στις Μυκήνες, και στα Λευκάκια.

3.1.1.2 Β' Κατοικία

Ένας παράγοντας που επηρεάζει το τουριστικό προφίλ του Νομού Αργολίδας είναι η παραθεριστική κατοικία. Στην περιοχή έχουν δημιουργηθεί εγκεκριμένοι παραθεριστικοί οικισμοί στο Πορτοχέλι, στη Θερμησία και στην Ερμιόνη,

ενώ υπάρχουν οικοδομικοί συνεταιρισμοί που ενεργοποιούνται στη δημιουργία παραθεριστικής κατοικίας, οι οποίοι εκκρεμούν ή βρίσκονται στη διαδικασία έγκρισης.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις οι περιοχές που σηματοδοτούνται από την ισχυρή παρουσία παραθεριστικής κατοικίας είναι το Κρανίδι, το Πορτοχέλι, η Ερμιόνη το Ναύπλιο, η Παλαιά Επίδαυρος, το Τολό, το Αργός, οι οποίες, συγκεντρώνουν τις περισσότερες παραθεριστικές κατοικίες. Ακολουθεί η Θερμσιά, το Δρέπανο, το Λυγουριό, τα Ίρια, η Νέα Επίδαυρος, η Κοιλιάδα, τα Δίδυμα, η Κάρμα και το Ελληνικό, ενώ κατά τόπους σημειώνονται άλλοι μικρότεροι πόλοι συγκέντρωσης παραθεριστικής κατοικίας.

Το χαρακτηριστικό του Νομού, όσον αφορά τη Β' κατοικία είναι ότι εμφανίζει έντονα ανισόρροπη ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας στην παραλιακή ζώνη, ενώ οι ορεινές περιοχές του εμφανίζουν τάσεις εγκατάλειψης. Από την υπάρχουσα παραθεριστική κατοικία, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό καλύπτει εκτός σχεδίου περιοχές, είτε με νόμιμη, είτε με αυθαίρετη δόμηση. Τέτοιες περιοχές, εντατικής ανάπτυξης παραθεριστικής κατοικίας, εντοπίζονται στην Παλαιά και Νέα Επίδαυρο, στην Πλάκα Ασίνης και στο Δρέπανο, στην Παραλία Ιρίων, στην Παραλία Κάντιας,

στο Ποδάρι Ερμιόνης, στον Κάμπο Κρανιδίου, στον Άγιο Αιμιλιανό, στη Νέα Κίο, στους Μύλους και στο Κυβέρι, καθώς και στη Βερβερόντα.

3.1.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

α) Αφίξεις-Διανυκτερεύσεις

Ο Νομός Αργολίδας συμμετέχει δυναμικά στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας Πελοποννήσου, όπως αυτή αποτυπώνεται στον αριθμό αφίξεων και διανυκτερεύσεων κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990-1999. Το 1999, οι αφίξεις του Νομού Αργολίδας αποτελούν το 29% σχεδόν των αφίξεων της Περιφέρειας, ενώ οι διανυκτερεύσεις το 27% του αντίστοιχου μεγέθους της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η συμμετοχή του Νομού Αργολίδας στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας ήταν πολύ πιο έντονη, καθώς συμμετείχε κατά 44% στις αφίξεις και κατά 45% στις διανυκτερεύσεις της Περιφέρειας. Έκτοτε, η πορεία που διαγράφει η τουριστική κίνηση στο Νομό είναι φθίνουσα, ιδιαίτερα από το 1995 ως το 1999, όπου η μείωση στην τουριστική κίνηση φθάνει το 24% για τις αφίξεις και το 34% για τις διανυκτερεύσεις. Στο σύνολο δε της περιόδου 1990 - 1999, η τουριστική κίνηση του Νομού υπέστη ισχυρά πλήγματα, με τις διανυκτερεύσεις να μειώνονται κατά το ήμισυ και τις αφίξεις να υφίστανται μείωση που υπερβαίνει το 1/3.

Η πλειονότητα των τουριστών που επισκέπτονται το Νομό Αργολίδας είναι αλλοδαποί. Η συγκέντρωση ημεδαπών τουριστών, όπως καταγράφεται στατιστικά, πρέπει να θεωρηθεί υποεκτιμημένη, καθώς το στατιστικό σύστημα της ΕΣΥΕ δεν καταγράφει την τουριστική κίνηση στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, η ισχυρή-παρουσία των οποίων στο Νομό, δύναται να επηρεάσει σημαντικά την κατανομή της τουριστικής αγοράς υπέρ των ημεδαπών.

Η μείωση της τουριστικής κίνησης που σημειώθηκε στο Νομό προέρχεται κυρίως από τη μείωση των αλλοδαπών επισκεπτών, οι διανυκτερεύσεις των οποίων το 1999 είναι κατά 60% περίπου λιγότερες σε σχέση με την αρχή της δεκαετίας του '90. Μείωση σημειώθηκε και στην τουριστική κίνηση των Ελλήνων, φαίνεται όμως ότι ο Νομός κατόρθωσε να συγκρατήσει τους Έλληνες τουρίστες περισσότερο από ότι τους αλλοδαπούς.

Η προέλευση των τουριστών που επισκέπτονται το Νομό διατηρεί διαχρονικά την ίδια εικόνα και εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στις χώρες της Ευρώπης, με κυριότερους εκπροσώπους τους Γάλλους, τους Γερμανούς και τους

Ιταλούς. Σημαντική είναι η παρουσία των Αμερικανών, η οποία όμως είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με την παρουσία των Ευρωπαίων στην τουριστική αγορά του Νομού.

Η κίνηση που καταγράφεται σε ετήσια βάση στο Νομό σημειώνει τις υψηλότερες τιμές από Απρίλιο ως Σεπτέμβριο, χωρίς όμως να αναδεικνύεται ιδιαίτερα κάποιος Μήνας ως ο κατεξοχήν μήνας τουριστικής συγκέντρωσης. Οποσδήποτε, η υψηλότερη τουριστική συγκέντρωση σημειώνεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, κυρίως τον Ιούλιο και Αύγουστο.

β) Πληρότητα Ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Η μέση ετήσια πληρότητα των καταλυμάτων του Νομού Αργολίδας κυμαίνεται άνω του 43%, τιμή που σημειώθηκε το 1993, ως 53%, τιμή η οποία σημειώθηκε το 1998. Η μηνιαία κατανομή της πληρότητας σχετίζεται άμεσα με την μηνιαία κατανομή της τουριστικής κίνησης, συμπίπτοντας με την περίοδο που σημειώνονται οι μεγαλύτερες τιμές της. Η περίοδος με τις υψηλότερες τιμές ξεκινά τον Απρίλιο με πληρότητα που φθάνει στο 44%, κορυφώνεται τον Αύγουστο με 78%, για να μειωθεί στο 52% τον Σεπτέμβριο. Όλους τους υπόλοιπους μήνες, σημειώνονται αισθητά χαμηλότερες πληρότητες.

Στην ανάλυση που θα ακολουθήσει, γίνεται καταγραφή των περιοχών του Νομού στις οποίες σημειώνεται αξιόλογη τουριστική κίνηση.

3.1.2.1 Τουριστική ζήτηση και πληρότητα στις τουριστικές περιοχές του Νομού Αργολίδας

α) Αφίξεις-Διανυκτερεύσεις

Η τουριστική κίνηση επικεντρώνεται σε τουριστικούς πόλους, οι οποίοι δε φαίνεται να μεταβάλλονται με την πάροδο των ετών. Οι περιοχές που συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη τουριστική κίνηση, με μικρές συζομειώσεις κατά την περίοδο 1993-1999, διακρίνονται σε δύο ζώνες: Η πρώτη είναι του Ναυπλίου, το οποίο αυτονομείται ως τουριστικός πόλος, λόγω της ιδιαιτερότητας της τουριστικής του φυσιογνωμίας, όπως θα φανεί στα επόμενα κεφάλαια. Το Ναύπλιο, μαζί με την Τίρυνθα, το Δρέπανο, το Τολό και την Ασίνη συνιστούν τον έναν από τους δύο μεγάλους πόλους έλξης τουριστικής κίνησης του Νομού Αργολίδας. Η περιοχή συγκεντρώνει περισσότερο από το 50% της τουριστικής κίνησης του Νομού, το σημαντικότερο ποσοστό της οποίας είναι αλλοδαποί τουρίστες, με μικρή εξαίρεση το Ναύπλιο, όπου η σχέση διαφοροποιείται ελαφρά υπέρ των Ελλήνων, λόγω του τουρισμού του Σαββατοκύριακου από τις κοντινές πόλεις, όπως η Αθήνα. Η δεύτερη περιοχή είναι της Ερμιόνης και του Πορτοχελίου, που μαζί με τη Θερμυσία και το Κρανίδι αποτελούν το δεύτερο μεγάλο τουριστικό πόλο του Νομού. Η περιοχή αυτή συγκεντρώνει ποσοστό που διαχρονικά κυμαίνεται περίπου στο 40% της συνολικής κίνησης που σημειώνεται στο Νομό. Το τουριστικό προφίλ της περιοχής, ως προς την προέλευση των τουριστών, ταυτίζεται με αυτό της προηγούμενης ζώνης, διαμορφώνεται δηλαδή κατά κύριο λόγο από αλλοδαπούς τουρίστες. Εκτός από τις δύο ζώνες, η τουριστική κίνηση του Νομού διαχέεται και σε άλλες περιοχές, με κίνητρο κατά κύριο λόγο τον πολιτιστικό τουρισμό, καθώς ο Νομός διαθέτει πληθώρα πολιτιστικών πόρων. Εκτός από το Ναύπλιο και την Τίρυνθα, οι περιοχές της Επιδαύρου και των Μυκηνών με το ιστορικό - πολιτιστικό υπόβαθρο που διαθέτουν, αποτελούν ίσως τους περισσότερο σημαντικούς και για το λόγο αυτό, διαδεδομένους, πολιτιστικούς πόρους του Νομού. Η διαμονή των τουριστών που επισκέπτονται τις περιοχές αυτές δεν γίνεται κατ' ανάγκη σε αυτές, οι οποίες εξάλλου διαθέτουν μικρό αριθμό κλινών, λόγος για τον οποίο η κίνηση που καταγράφεται στατιστικά δεν ανταποκρίνεται στην πολιτιστική και ιστορική εμβέλεια τους.

Η περιοχή του Αργούς, παρόλο που αποτελεί ένα από τα αστικά κέντρα του Νομού, δε φαίνεται να προσελκύει μεγάλο τμήμα της τουριστικής κίνησης, ενώ η φυσιογνωμία της πόλης δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στο πρότυπο της περιοχής που μπορεί να προσελκύσει παραθεριστική κατοικία.

Οι υπόλοιπες περιοχές της Αργολίδας λειτουργούν κυρίως επικουρικά ως προς τα μεγάλα τουριστικά κέντρα του Νομού. Η περιοχή των Ιρίων, η οποία προσελκύει κάποιο μικρό ποσοστό τουριστικής κίνησης, φαίνεται να επισκιάζεται από την κίνηση στην περιοχή του Δρέπανου και της Ασίνης. Το Λυγουριό, στο οποίο συγκεντρώνεται μικρός αριθμός κλινών, φαίνεται ότι λειτουργεί περισσότερο ως πέρασμα προς την Επίδαυρο. Στα Δίδυμα, σημειώνεται μικρή σχετικά τουριστική κίνηση.

Η Κοιλάδα έχει μια αμυδρή παρουσία κλινών, η οποία φαίνεται ότι φιλοξενεί μικρό τμήμα της τουριστικής κίνησης των γύρω περιοχών, καθώς στατιστικά δεν καταγράφεται κίνηση στην περιοχή αυτή καθαυτή. Τέλος, τα Λευκάκια και η Νέα Κίος λειτουργούν περισσότερο ως «δορυφόροι» του Ναυπλίου, συγκεντρώνοντας κάποιο μικρό ποσοστό της τουριστικής κίνησης. Αν και δε φαίνεται να αποτελούν αξιόλογους πόλους συγκέντρωσης παραθεριστικής κατοικίας, οι περιοχές αυτές είναι το μέσο εκτόνωσης της ενδοχώρας του Νομού προς το θαλάσσιο μέτωπο, κυρίως του Αργούς αλλά και των υπόλοιπων περιοχών της βορειοδυτικής ενδοχώρας του Νομού.

Η αποτύπωση της τουριστικής ζήτησης στις τουριστικές περιοχές του Νομού Αργολίδας, όπως είναι φυσικό, καταδεικνύει μια σημαντική συγκέντρωση στις περιοχές όπου σημειώνεται ταυτόχρονα το σημαντικότερο τμήμα της τουριστικής προσφοράς, δηλαδή στο Ναύπλιο, στο Τολό, στην Ερμιόνη, στη Θερμησία και στο Πορτοχέλι, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές λειτουργούν ως «βοηθητικοί» τουριστικοί υποδοχείς ή ως πόλοι συγκέντρωσης μικρότερης ζήτησης.

β) Πληρότητα Ξενοδοχειακών καταλυμάτων⁴

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πληρότητα η οποία καταγράφεται σε μηνιαία βάση σχετίζεται άμεσα με την μηνιαία τουριστική κίνηση. Η περίοδος τουριστικής αιχμής για τις περισσότερες περιοχές του Νομού Αργολίδας διαρκεί από Απρίλιο ή Μάιο ως Σεπτέμβριο, σημειώνοντας τις, υψηλότερες τιμές στο δίμηνο Ιουλίου - Αυγούστου.

Η υψηλότερη πληρότητα του Νομού σημειώνεται στην Ερμιόνη, η οποία για το 1999 έφθασε το 102%. Με αρκετή διαφορά ακολουθεί το Τολό (70%), το Πορτοχέλι (59%), το Δρέπανο και η Νέα Τίρυνθα (44%), το Ναύπλιο (42%), το Αργός (31%), η Θερμησία και οι Μυκίνες (27%) και τελευταίες η Παλαιά και η Νέα Επίδαυρος (20% και 14% αντίστοιχα).

3.2 ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

3.2.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

3.2.1.1 Καταλύματα στο Νομό Αρκαδίας

Ο Νομός Αρκαδίας έχει τη μικρότερη συμμετοχή συγκριτικά με τους υπόλοιπους Νομούς στην τουριστική υποδομή της Περιφέρειας, όσον αφορά στην προσφορά, κυρίως ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Το 2001 ο αριθμός των

⁴ Πρέπει να επισημανθεί ότι η πληρότητα που καταγράφεται σε ετήσια βάση στο βαθμό που σχετίζεται με τις εκάστοτε λειτουργούσες κλίνες, δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμο μέγεθος, δεδομένου ότι στους τουριστικούς παραθεριστικούς προορισμούς τα περισσότερα τουριστικά καταλύματα λειτουργούν μόνο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου (συνήθως από Απρίλιο ως Οκτώβριο), ενώ σε κάποιους άλλους π.χ. Ναύπλιο λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

ξενοδοχειακών μονάδων ανέρχεται σε 63 και ο αριθμός των κλινών τους σε 2.337, συμμετέχοντας κατά 12% και 7% στα αντίστοιχα περιφερειακά μεγέθη, έχοντας σημειώσει μικρή βελτίωση συγκριτικά με τη συμμετοχή που είχε ο Νομός κατά το 1990.

Σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90, η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού εμφανίζεται αισθητά βελτιωμένη, τόσο ως προς τον αριθμό αλλά και ως προς την ποιότητα των καταλυμάτων.

Η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού Αρκαδίας χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό μονάδων χαμηλών σχετικά τάξεων, κυρίως Γ και δευτερευόντως Δ' τάξης, οι οποίες συγκεντρώνουν το 85% των συνολικών κλινών του Νομού. Αισθητά χαμηλότερη είναι η συμμετοχή των μονάδων υψηλών τάξεων (Α' και Β' τάξης). Η υψηλότερη μέση δυναμικότητα σημειώνεται στα καταλύματα Β' τάξης με 52 κλίνες, μέγεθος, όμως, το οποίο είναι χαμηλότερο από το μέσο όρο της Περιφέρειας.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η εικόνα της τουριστικής προσφοράς του Νομού, ήταν διαφορετική, αφενός γιατί η προσφορά κλινών ήταν αισθητά χαμηλότερη σε σχέση με το 2001, αφετέρου διότι στο διάστημα που μεσολάβησε επήλθε μικρή αναβάθμιση όσον αφορά τα καταλύματα Α' τάξης, καθώς πραγματοποιείται μικρή αύξηση στον αριθμό των μονάδων (από 1 σε τέσσερις) και των προσφερόμενων κλινών (από 17 σε 59).

Η τουριστική προσφορά του Νομού Αρκαδίας συμπληρώνεται από την σημαντική παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται σε 3.011, σημειώνοντας σημαντική συμμετοχή στο αντίστοιχο Περιφερειακό μέγεθος. Η παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων, τα οποία εκτείνονται στην πλειονότητα τους κατά μήκος της παραλιακής ζώνης του Νομού, είναι εντονότερη από την παρουσία ξενοδοχειακών μονάδων, γεγονός το οποίο προϋδεάζει για ένα σχετικά χαμηλό ποιοτικά τουριστικό προϊόν.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση της τουριστικής προσφοράς που σημειώνεται στις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του Νομού Αρκαδίας.

Η σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Αρκαδίας σημειώνεται στα αστικά κέντρα όπως η Τρίπολη, ή στα εν δυνάμει αστικά κέντρα του Νομού, όπως η Μεγαλόπολη. Εκτός από την τουριστική κίνηση που λαμβάνει χώρα στις περιοχές αυτές και την ανάλογη τουριστική προσφορά που συνεπάγεται η κίνηση αυτή, με πιθανό κίνητρο τον επαγγελματικό τουρισμό, τουριστική προσφορά σημειώνεται και σε άλλες περιοχές, τόσο ορεινές όσο και παράλιες.

- Η Τρίπολη συγκεντρώνει, το 2001, το 23% των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών του Νομού. Στις 7 συνολικά μονάδες με 539 κλίνες που έχει η πόλη, εντονότερη είναι η παρουσία των μονάδων και κλινών Γ' τάξης, ενώ αισθητά χαμηλότερη αριθμητικά είναι η παρουσία καταλυμάτων Δ' και Ε' τάξης, όπως και ενοικιαζόμενων δωματίων.
- Η δεύτερη σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών παρατηρείται στην περιοχή του Παράλιου, Άστρους, το οποίο έχει 7 μονάδες με 306 κλίνες, στις οποίες κυριαρχούν οι μονάδες Γ' τάξης. Η υποδομή της περιοχής ενισχύεται από μια πολύ σημαντική συγκέντρωση ενοικιαζόμενων δωματίων τα οποία με 550 κλίνες, αντιπροσωπεύουν το 18% του συνόλου των κλινών ενοικιαζόμενων δωματίων του Νομού.
- Η περιοχή της Βυτίνας αποτελεί τον σημαντικότερο ορεινό τουριστικό πόλο του Νομού Αρκαδίας, σημειώνοντας την τρίτη μεγαλύτερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών. Έχει 5 μονάδες με 267 κλίνες, ήτοι το 11% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού για το 2001, εκ των οποίων 3 μονάδες με 135 κλίνες είναι Γ' τάξης ενώ οι υπόλοιπες είναι Β' τάξης.

- Σημαντική συγκέντρωση κλινών, οι οποίες ανέρχονται σε 187 και αντιπροσωπεύουν το 8% των συνολικών κλινών του Νομού, σημειώνεται στη Μεγαλόπολη. Η τουριστική κίνηση, όπως και στην περίπτωση της Τρίπολης, μπορεί ενδεχομένως να αποδοθεί σε επισκέψεις με επαγγελματικό κίνητρο. Άλλες σημαντικές συγκεντρώσεις σημειώνονται στην περιοχή του Τυρού και των Σαπουνακαϊκών, περιοχές οι οποίες συγκεντρώνουν σχεδόν το 13% της ξενοδοχειακής υποδομής του Νομού, αλλά αποτελούν ταυτόχρονα ισχυρό πόλο συγκέντρωσης ενοικιαζόμενων δωματίων (32% των, κλινών του Νομού), καθώς η γεωγραφική θέση των περιοχών αυτών ενισχύει τη συγκέντρωση τουριστών και παραθεριστών, όπως θα φανεί στη συνέχεια.
- Μικρότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών παρατηρείται στο Λεωνίδιο (113 κλίνες), στη Δημητσάνα και στα Λαγκάδια (83 και 91 κλίνες αντίστοιχα), στα Μαγουλιανά (71 κλίνες), στον Άγιο Πέτρο, τη Στεμνίτσα, τα Πουλίθρα και το Λεοντάριο (43, 38, 55, και 41 κλίνες αντίστοιχα), ενώ μόλις το 1% των συνολικών κλινών συγκεντρώνουν το Άστρος, ο Πραστός, τα Λουτρά Ηραίας, η Δήμητρα, το Λεβίδι, το Παλαιχώριο, ο Ίσαρης, το Ελληνικό και το Δυρρόχιο.
- Εκτός από τις περιοχές των οποίων η τουριστική προσφορά σηματοδοτείται από την ύπαρξη ξενοδοχειακών μονάδων, υπάρχουν περιοχές στο Νομό Αρκαδίας όπου οι κλίνες βρίσκονται αποκλειστικά σε ενοικιαζόμενο δωμάτιο. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το Ξηροπήγαδο Άστρους το οποίο με 513 κλίνες συμμετέχει κατά 18% στις κλίνες ενοικιαζόμενων δωματίων του Νομού. Στα Πούλιθρα Λεωνιδίου, υπάρχει επίσης μια σημαντική συγκέντρωση ενοικιαζόμενων δωματίων, εκτός από τις ξενοδοχειακές μονάδες, τα οποία παρέχουν 324 κλίνες, ήτοι 11% των συνολικών κλινών - σε ενοικιαζόμενα δωμάτια- του Νομού, ενώ μικρότερες συγκεντρώσεις σημειώνονται στη Βυτίνα, στα Λουτρά Ηραίας, στον Άγιο Ανδρέα, στη Δημητσάνα, στο Λεωνίδιο και σε άλλες περιοχές.

Από τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι η σημαντικότερη προσφορά κλινών σημειώνεται στις αστικές ή εν δυνάμει αστικές περιοχές του Νομού, δηλαδή την Τρίπολη και τη Μεγαλόπολη, φαινόμενο που οφείλεται στην πολύ περιορισμένη σημασία της παραδοσιακής τουριστικής - παραθεριστικής αγοράς του Νομού Αρκαδίας. Η τουριστική προσφορά- στους κατ' εξοχήν τουριστικούς τόπους διακοπών, οι οποίοι εκτείνονται στην πλειονότητα τους κατά μήκος της ακτογραμμής, γίνεται στο μεγαλύτερο βαθμό από τα ενοικιαζόμενα δωμάτια στις περιοχές του Άστρους, του Λεωνιδίου και των Τυροσαπουνακαϊκών. Τέλος, η προσφορά σε κλίνες στην ορεινή ζώνη, γίνεται σχεδόν αποκλειστικά από μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, με επίκεντρο του ορεινού χώρου την περιοχή της Γορτυνίας και κυρίως τη Βυτίνα και δευτερευόντως την περιοχή της Μαντινείας. Η τουριστική προσφορά ενισχύεται από την ύπαρξη των camping, στις περιοχές του Τυρού, του Άστρους, των Μαγουλιάνων, της Μελιγούς και της Τρίπολης.

3.2.2.2 Β' Κατοικία

Η παραθεριστική κατοικία κάνει έντονα αισθητή την παρουσία της στο παράλιο τμήμα του Νομού, δηλαδή στις περιοχές της Βόρειας Κυνουρίας και ειδικότερα στο Ξηροπήγαδο, στο Παράλιο Άστρος και στον Πλατανά, στην περιοχή του Τυρού, των Σαπουνακαϊκών και στα Πέρα Μέλανα, ενώ και η ευρύτερη περιοχή του Λεωνιδίου αποτελεί ισχυρό πόλο παραθεριστικής κατοικίας. Επίσης, υπάρχουν δύο εγκεκριμένοι οικισμοί παραθεριστικής κατοικίας στην Μικρή Ρεποντίνα του Αγίου Ανδρέα Κυνουρίας και στο Αρκαδικό Χωριό, το οποίο αποτελεί πρότυπο παραθεριστικό οικισμό. Πρέπει να σημειωθεί ότι αν και η παράκτια ζώνη του Νομού παρουσιάζει τάσεις άναρχης δόμησης, η αυθαίρετη δόμηση για Β' κατοικία είναι περιορισμένη σε σχέση με την Αργολίδα. Εκτός από τις

παράλιες περιοχές, πόλοι «παραθεριστικής» κατοικίας σημειώνονται και σε ορεινές περιοχές του Νομού, κυρίως στη Βυτίνα, στο Λεβίδι, στον Ίσαρη και στη Δημητσάνα.

3.2.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

α) Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Η φυσιογνωμία του Νομού Αρκαδίας, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία προορισμών, τόσο ορεινών όσο και παράλιων, ανταποκρίνεται περισσότερο στο πρότυπο του τουρισμού διακοπών, με μέση διάρκεια παραμονής τις 2 - 3 ημέρες. Η ύπαρξη ορεινών προορισμών διευρύνει το διάστημα επισκεψιμότητας στο Νομό, το οποίο περιλαμβάνει όλους τους μήνες. Οι καλοκαιρινοί μήνες συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη κίνηση από τους υπόλοιπους μήνες του έτους.

Η συμμετοχή του Νομού Αρκαδίας στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας Πελοποννήσου διαμορφώνεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα και κυμαίνεται από 8% ως 10% όσον αφορά τις αφίξεις και από 6% ως 8% όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για την περίοδο 1990-1999.

Σε σύγκριση με τους υπόλοιπους Νομούς, ο Νομός Αρκαδίας σημειώνει τη χαμηλότερη συμμετοχή στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας, χωρίς η συμμετοχή αυτή να διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των ετών.

Ο Νομός Αρκαδίας φαίνεται να προσελκύει στην συντριπτική πλειονότητά τους, Έλληνες επισκέπτες, οι οποίοι πλησιάζουν το 90% του συνόλου των επισκεπτών του Νομού. Αν μάλιστα σε αυτούς προστεθεί και ο πολύ σημαντικός αριθμός, ο οποίος δεν καταγράφεται στατιστικά, των διανυκτερεύσεων σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, όπου η διαμονή καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό, από Έλληνες, τότε η τουριστική κίνηση του Νομού ενισχύεται ακόμα περισσότερο υπέρ των Ελλήνων,

Ο μικρός αριθμός των αλλοδαπών επισκεπτών του Νομού, προέρχεται κατά κύριο λόγο, όπως και στους άλλους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου, από Ευρωπαϊκές χώρες και ειδικότερα τη Γερμανία, την Αγγλία, τη Γαλλία και την Ιταλία, ενώ υπάρχει και ένας μικρός αριθμός Αμερικανών επισκεπτών.

β) Πληρότητα Ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Σε ετήσια βάση, η πληρότητα του Νομού Αρκαδίας, κατά την εξεταζόμενη περίοδο 1990-1999, κινείται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, σημειώνοντας τη χαμηλότερη τιμή της, 28%, το 1995 και 1996 και την υψηλότερη τιμή το 1990, όπου έφθασε το 37%. Το τελευταίο έτος παρατήρησης, δηλαδή το 1999, η τιμή της πληρότητας έφθασε το 31%. Αξιοσημείωτο είναι ότι η χαμηλότερη τιμή σημειώθηκε τον Ιούνιο με 25% και η υψηλότερη τιμή τον Αύγουστο με 45%, χωρίς όμως οι μηνιαίες τιμές των υπόλοιπων μηνών να διαφοροποιούνται σημαντικά από αυτές. Το γεγονός ότι η χαμηλότερη τιμή της πληρότητας, σε ετήσια βάση, παρατηρείται σε έναν από τους καλοκαιρινούς μήνες, ερμηνεύεται από την ιδιομορφία του Νομού και κατ' επέκταση του τουρισμού που προσελκύει, ο οποίος δεν περιορίζεται μόνο στους μήνες της καλοκαιρινής περιόδου και σε θαλάσσιους προορισμούς, αλλά λαμβάνει χώρα όλο το χρόνο και περιλαμβάνει και ορεινούς προορισμούς. Όπως είναι προφανές από την ανάλυση που προηγήθηκε, οι Έλληνες επισκέπτες δημιουργούν τον υψηλότερο βαθμό πληρότητας, ήτοι 27% για το 1999, ενώ οι αλλοδαποί δημιουργούν μόλις το 4%

Στη συνέχεια, αναλύεται η τουριστική ζήτηση και πληρότητα των περιοχών του Νομού όπου σημειώνεται αξιόλογη τουριστική κίνηση.

3.2.2.1 Τουριστική ζήτηση και πληρότητα στις Τουριστικές περιοχές του Νομού

α) Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Η τουριστική κίνηση του Νομού Αρκαδίας, όπως αποτυπώνεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία, φαίνεται να δημιουργεί μια «τυπολογία» προορισμών. Η κατανομή της τουριστικής κίνησης γίνεται σε τρεις τύπους προορισμών: στα αστικά κέντρα, στις παράλιες περιοχές και στις ορεινές περιοχές.

Η Τρίπολη συγκεντρώνει το 65% των διανυκτερεύσεων του Νομού για το 1999. Μαζί με τη Μεγαλόπολη, η οποία συμμετέχει κατά 8% στις διανυκτερεύσεις που σημειώθηκαν στο Νομό Αρκαδίας συνολικά για το 1999, συνιστούν ένα αστικό δίπολο που φαίνεται να κυριαρχεί στην τουριστική κίνηση του Νομού, αν και όπως προαναφέρθηκε πρόκειται σε πολύ μεγάλο βαθμό για επαγγελματικό τουρισμό.

Ο δεύτερος τουριστικός πόλος, εκτείνεται κατά μήκος της παραλιακής ζώνης του Νομού με επίκεντρο τον Τυρό και τα Σαπουνακαίικα (Τυροσαπουνακαίικα), που συγκεντρώνουν το 6% περίπου της τουριστικής κίνησης του Νομού για το 1999, το Άστρος που συγκεντρώνει το 5% και το Λεωνίδιο, το οποίο προσελκύει μόλις το 1% της τουριστικής κίνησης του Νομού. Η τουριστική κίνηση στην παραλιακή ζώνη του Νομού Αρκαδίας ενισχύεται από την προσέλευση και διαμονή τουριστών στα camping του Τυρού, των Μαγουλιάνων, του Άστρους, της Τρίπολης, και της Μελιγούς⁵.

Η ισχυρή παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων στις περιοχές αυτές, ενισχύει τη θέση τους ως προς τη συμμετοχή τους στη συνολική τουριστική κίνηση του Νομού, με το Ξηροπήγαδο, τα Τυροσαπουνακαίικα και το Άστρος να συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμό δωματίων και κλινών του Νομού. Ο τρίτος σημαντικότερος τουριστικός πόλος του Νομού, περιλαμβάνει περιοχές της ορεινής ζώνης, εκ των οποίων η Βυτίνα έχει τη μεγαλύτερη τουριστική κίνηση συμμετέχοντας κατά 5% στην τουριστική κίνηση που σημειώθηκε το 1999 στο σύνολο του Νομού. Ακολουθεί ο Άγιος Πέτρος, ο οποίος συμμετέχει κατά 3%, η Δημητσάνα με 2%, όπως και το Λεοντάριο, και τέλος, τα Λαγκάδια με 1%. Μικρή τουριστική κίνηση σημειώνεται στον Ίσαρη και στα Τρόπαια.

β) Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Οι υψηλότερες πληρότητες στο Νομό Αρκαδίας παρατηρούνται στις αστικές περιοχές του, δηλαδή στην Τρίπολη και στη Μεγαλόπολη. Με έτος βάσης το, 1999, η πληρότητα φθάνει το 50% στην Τρίπολη και το 31% στη Μεγαλόπολη. Ενδιαφέρον είναι ότι, εκτός από τις αστικές περιοχές, οι υψηλότερες πληρότητες σημειώνονται στις ορεινές περιοχές, δηλαδή στον Άγιο Πέτρο που φθάνει το 42%, στο Λεοντάριο με 25%, στη Βυτίνα και στη Δημητσάνα με 23%. Όσον αφορά τις παραλιακές ζώνες, η υψηλότερη πληρότητα σημειώνεται στον Τυρό, φθάνοντας το 28%. Στις υπόλοιπες περιοχές, η πληρότητα κυμαίνεται σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα, 17% στο Άστρος, 12% στο Λεωνίδιο και στα Σαπουνακαίικα, 15% στα Τρόπαια, ενώ χαμηλότερες ακόμα τιμές παρατηρούνται στους υπόλοιπους τουριστικούς τόπους του Νομού. Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τουριστική κίνηση δε σημειώνεται σε όλες τις περιοχές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, όπως συμβαίνει στα Σαπουνακαίικα. Στην περιοχή αυτή, τα ξενοδοχειακά καταλύματα λειτουργούν κατά την περίοδο Απριλίου – Σεπτεμβρίου.

3.3 ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

⁵ Πρέπει να σημειωθεί ότι, στοτιστικά δεν καταγράφεται τουριστική κίνηση στα camping του Τυρού και της Μελιγούς το 1999.

3.3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

3.3.1.1 Καταλύματα στο Νομό Κορινθίας

Η τουριστική προσφορά του Ν. Κορινθίας, όπως εκφράζεται από τον αριθμό των ξενοδοχειακών μονάδων, ενοικιαζόμενων δωματίων και camping και των αντίστοιχων κλινών, κατέχει τη δεύτερη μεγαλύτερη θέση στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Ο Ν. Κορινθίας το έτος 2001 συγκεντρώνει, το 22,6% και το 25,6% των ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών αντίστοιχα του συνόλου της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η συμμετοχή του ξενοδοχειακού δυναμικού του Ν. Κορινθίας στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου κατά τη χρονική περίοδο 1990-2001 μειώνεται ελάχιστα διαχρονικά, διατηρώντας όμως σταθερά τη δεύτερη θέση. Εξετάζοντας αναλυτικότερα, την εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού του Ν. Κορινθίας παρατηρείται μέχρι το 1998, αύξηση τόσο του αριθμού των μονάδων όσο και των κλινών, ενώ στη συνέχεια εμφανίζεται μικρή μείωση. Συγκεκριμένα, η μεταβολή του αριθμού των μονάδων αντιστοιχεί σε μείωση κατά 2,5% και του αριθμού των κλινών σε αύξηση κατά 5,5%.

Η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού Κορινθίας χαρακτηρίζεται υψηλό ποσοστό μονάδων υψηλών τάξεων, καθώς το 58% των κλινών βρίσκονται σε μονάδες πολυτελείας, Α' και Β' τάξης. Η μοναδική μονάδα πολυτελείας που υπάρχει στο Νομό από το 1999, αποτελεί τη μία από τις τέσσερις μονάδες αντίστοιχης τάξης της Περιφέρειας. Διαθέτει 712 κλίνες, δυναμικότητα πολύ υψηλή με βάση τη μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων της Περιφέρειας. Οι μονάδες Α' τάξης ανέρχονται σε 13 και ο αριθμός των κλινών τους σε 1.895, παρουσιάζοντας μικρή μείωση σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90. Στις μονάδες Β' τάξης, αν και έχει μειωθεί σημαντικά ο αριθμός τους, από 36 σε 24, στις κλίνες παρουσιάζουν μικρή αύξηση, από 2.284 σε 2.335. Εκτός από τις κλίνες στις μονάδες υψηλών τάξεων, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών, δηλαδή 60 μονάδες με 3.118 κλίνες που αντιστοιχούν στο 36% των συνολικών κλινών του Νομού, είναι Γ' τάξης. Τέλος, η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού ενισχύεται από ένα μικρό αριθμό μονάδων Δ' και Ε' τάξης που ανέρχονται στις 9, οι οποίες παρέχουν συνολικά 489 κλίνες. Όσον αφορά τη δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων του Νομού Κορινθίας, παρατηρείται ότι δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλή μέση δυναμικότητα, με εξαίρεση τη μία μονάδα πολυτελείας.

Η τουριστική προσφορά του Νομού ενισχύεται από ένα μικρό σχετικά αριθμό κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, ο οποίος ανέρχεται στις 683 κλίνες. Κατέχει επομένως, το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής βοηθητικών καταλυμάτων στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου, με μεγάλη διαφορά από τους υπόλοιπους Νομούς. Η διαφορά αυτή στον αριθμό των κλινών των βοηθητικών καταλυμάτων συνιστά μερική διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος του Ν. Κορινθίας από τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Τέλος, η τουριστική υποδομή του Ν. Κορινθίας ολοκληρώνεται με τα camping, που υπάρχουν στην περιοχή του Λουτρακίου, στα Ίσθμια, στους Άγιους Θεόδωρους, στην Κόρινθο, στο Λέχοιο και στο Γαλατάκι.

Ετη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση της τουριστικής προσφοράς που σημειώνεται στις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του Νομού Κορινθίας.

- Η μεγαλύτερη συγκέντρωση τουριστικών καταλυμάτων, όπως ήταν αναμενόμενο, παρατηρείται στο Λουτράκι. Το Λουτράκι αποτελεί έναν από τους παραδοσιακά εδραιωμένους τουριστικούς προορισμούς. Το 2001 ο αριθμός των ξενοδοχειακών κλινών ανέρχεται στις 3,953 ήτοι το 46% των κλινών στο σύνολο του Νομού. Ο αριθμός των ξενοδοχειακών κλινών, ενώ μεταξύ των ετών 1994 και 1995 παρουσιάζει

σημαντική αύξηση, κατά 20%, στη συνέχεια μειώνεται σταδιακά δίχως όμως, να πέσει κάτω από τα επίπεδα του 1994. Στο Λουτράκι υπάρχει η μοναδική ξενοδοχειακή μονάδα πολυτελείας του Νομού, η οποία έχει 712 κλίνες. Γενικά, το επίπεδο του ξενοδοχειακού δυναμικού στο Λουτράκι είναι το υψηλότερο του Νομού, καθώς συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό τόσο μονάδων όσο και κλινών των υψηλών τάξεων. Παράλληλα, το Λουτράκι συγκεντρώνει και το μεγαλύτερο αριθμό κλινών σε βοηθητικά καταλύματα, δυναμικό που είναι όμως δευτερεύουσας σημασίας καθώς παρέχει μόλις 161 κλίνες. Ακόμη, στο Λουτράκι υπάρχουν και τουριστικές υποδομές camping.

- Μετά το Λουτράκι, οι Άγιοι Θεόδωροι συγκεντρώνουν το δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό ξενοδοχειακών κλινών, οι οποίες ανέρχονται στις 1.121 κλίνες το 2001. Ο αριθμός τους κατά την τελευταία δεκαετία μεταβάλλεται ελάχιστα. Εκτός από μία πολύ μικρή μονάδα Δ' τάξης, οι άλλες είναι Α' και Β' τάξης. Επίσης, στους Αγίους Θεόδωρους υπάρχουν camping, ενώ δεν υπάρχουν καθόλου, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΕΟΤ, βοηθητικά καταλύματα.
- Το Ξυλόκαστρο και τα Ίσθμια κατέχουν το ίδιο ποσοστό, 7% των ξενοδοχειακών κλινών στο σύνολο του Ν. Κορινθίας. Στα Ίσθμια δεν παρατηρείται καμία ουσιαστική μεταβολή στον αριθμό των ξενοδοχειακών κλινών, ενώ στο Ξυλόκαστρο παρατηρείται μικρή μείωση. Το ποιοτικό επίπεδο των ξενοδοχειακών υποδομών είναι υψηλότερο στα Ίσθμια, καθώς υπάρχουν ξενοδοχειακές μονάδες Α' και Β' τάξης, ενώ στο Ξυλόκαστρο απαντώνται όλες οι τάξεις, με μεγαλύτερη συγκέντρωση στην τάξη Β'. Πρόσθετες κλίνες βοηθητικών καταλυμάτων υπάρχουν μόνο στο Ξυλόκαστρο, ενώ camping μόνο στα Ίσθμια.
- Το ίδιο ποσοστό επίσης, ξενοδοχειακών κλινών εμφανίζουν η Κόρινθος και το Λέχαιο. Και στις δύο περιοχές το ποιοτικό επίπεδο των ξενοδοχειακών υποδομών είναι χαμηλό, ενώ ελάχιστα μεταβάλλεται ο αριθμός των κλινών τους. Οι περιοχές αυτές δεν συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικών τουριστικών πόλων του Νομού, διαδραματίζοντας περισσότερο επικουρικό ρόλο στην τουριστική προσφορά του Νομού.
- Οι περιοχές Κιάτο, Συκιά και Μελίσι στον Κορινθιακό και το Γαλατάκι στο Σαρωνικό συγκεντρώνουν περίπου τον ίδιο αριθμό ξενοδοχειακών κλινών, ο οποίος αντιστοιχεί στο 2%-3% επί του συνόλου του Νομού. Στις περιοχές αυτές η τουριστική υποδομή δεν είναι υψηλού επιπέδου καθώς υπάρχουν χαμηλών τάξεων μονάδες. Από τις περιοχές αυτές, η Συκιά μόνο αυξάνει σημαντικά τον αριθμό των ξενοδοχειακών κλινών της, ενώ παράλληλα διαθέτει και σημαντικό αριθμό, για τα δεδομένα του Νομού, κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια. Μονάδες camping υπάρχουν μόνο στο Γαλατάκι.
- Τέλος, στην περιοχή του Κόρφου συγκεντρώνεται ο δεύτερος μεγαλύτερος αριθμός κλινών βοηθητικών καταλυμάτων στο Νομό.

3.3.1.2 Β' Κατοικία

Ο Ν. Κορινθίας με το μεγάλο μήκος ακτογραμμής και με δεδομένη τη, μικρή απόσταση από την πρωτεύουσα, αποτελεί έναν από τους κύριους παραθεριστικούς προορισμούς Β' κατοικίας. Οι περιοχές με έντονη την παρουσία Β' κατοικίας εντοπίζονται στο παράλιο τμήμα κατά μήκος της βορειανατολικής ακτής στον Κορινθιακό Κόλπο, δηλαδή στο Λουτράκι και στη ζώνη Βραχάτι - Ξυλόκαστρο και κατά μήκος του Αργοσαρωνικού Κόλπου, στην περιοχή των Αγίων Θεοδώρων.

Ορισμένες από τις περιοχές αυτές δέχονται μεγάλες πιέσεις, ενώ δεν έχει ολοκληρωθεί η θεσμοθέτηση των σχετικών ζωνών Β' κατοικίας.

στο Ν. Κορινθίας εντοπίζονται τόσο θεσμοθετημένες περιοχές παραθεριστικής κατοικίας κυρίως οικοδομικών συνεταιρισμών (ένας παραθεριστικός οικισμός), όσο και περιοχές με αυθαίρετη δόμηση παραθεριστικής κατοικίας. Στο Σοφικό, και τα Λουτρά Ωραίας Ελένης υπάρχουν εγκεκριμένοι πολεοδομικοί συνεταιρισμοί, ενώ εκκρεμούν οι αδειοδοτήσεις αρκετών άλλων. Στις περιοχές Λουτράκι, Άγιοι Θεόδωροι, Ίσθμια και Κεχριές εντοπίζεται κυρίως αυθαίρετη δόμηση Β' κατοικίας, ενώ κατά μήκος της ακτογραμμής Κορίνθου - Ξυλοκάστρου εντοπίζεται κυρίως ανρχη δόμηση στους οριοθετημένους οικισμούς Β' κατοικίας.

Μεγάλες συγκεντρώσεις παραθεριστικών κατοικιών παρατηρούνται στις περιοχές Λουτράκι, Ξυλόκαστρο, Αλατάκι, Κιάτο, Ίσθμια, Κόρινθο,, Μελίσσι, Κάτω Διμηνιό και Πίσια.

3.3.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

α) Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι του Νομού συνετέλεσαν στη δημιουργία του κατάλληλου υπόβαθρου ανάπτυξης του τουρισμού, ενώ παράλληλα η μικρή απόσταση από την πρωτεύουσα διαμόρφωσε το τουριστικό προφίλ του, το οποίο συντίθεται κυρίως από δύο είδη: τον παραθεριστικό τουρισμό και τον τουρισμό διακοπών, με σημειακούς αλλά παράλληλα ανεπτυγμένους τουριστικούς πόλους, όπως προκύπτει τόσο από την ανάλυση της τουριστικής προσφοράς του Νομού όσο και της ζήτησης.

Ο Ν. Κορινθίας παρουσιάζει τη δεύτερη μεγαλύτερη τουριστική ζήτηση, μετά το Αργολίδας, όπως εκφράζεται από τον αριθμό των αφίξεων, και διανυκτερεύσεων των τουριστών στο Νομό. Ο αριθμός των αφίξεων και διανυκτερεύσεων στο Ν. Κορινθίας παρουσιάζει μικρή αύξηση διαχρονικά. Η αύξηση αυτή δεν είναι συνεχής αλλά παρουσιάζει μικρές αυξομειώσεις.

Η συμμετοχή του Ν. Κορινθίας στην τουριστική ζήτηση της Περιφέρειας φαίνεται να ενισχύεται, λόγω της μεγάλης μείωσης του αριθμού των αφίξεων και διανυκτερεύσεων στο Ν. Αργολίδας, ο οποίος αποτελεί κατεξοχήν τουριστικό προορισμό της Περιφέρειας. Έτσι, ενώ το 1990 ο Νομός συμμετείχε κατά 16% και 25% αντίστοιχα, στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις της Περιφέρειας, το 1999 η συμμετοχή είχε φθάσει αντίστοιχα, στο 20% και 29% για τις αφίξεις και διανυκτερεύσεις.

Οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών είναι λιγότερες από τις αφίξεις των Ελλήνων τουριστών, ενώ στις διανυκτερεύσεις παρατηρείται το αντίθετο. Αυτό ερμηνεύεται από το γεγονός ότι ο τουρισμός επίσκεψης είναι ευκολότερος και πλέον διαδεδομένος με αιχμή το Λουτράκι. Η κατάσταση ανατρέπεται υπέρ των Ελλήνων αν υπερληφθούν οι διανυκτερεύσεις στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, στα οποία η παρουσία των ελλήνων τουριστών είναι κατά πολύ μεγαλύτερη. Όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη των μεγεθών αυτών, παρόλο που μεταξύ των ετών 1990 (σε πολύ υψηλά επίπεδα οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις) και 1999 (με διακυμάνσεις και μικρό αριθμό αφίξεων και διανυκτερεύσεων) παρατηρείται μια μεγάλη μείωση που υπερβαίνει το 30% στις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών, εντούτοις μια πλέον προσεκτική παρατήρηση των στοιχείων μεταξύ 1991 και 1998 καταδεικνύει σταθεροποίηση, με μια ενδεχομένως ελαφρά πτωτική τάση.

Η προέλευση των αλλοδαπών τουριστών, με συντριπτική διαφορά έναντι των τρίτων χωρών, είναι από τις ευρωπαϊκές χώρες. Τα μεγαλύτερα ποσοστά αλλοδαπών τουριστών που επισκέπτονται το Νομό, όπως και σε περιφερειακό επίπεδο, κατέχουν οι προερχόμενοι από Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Αγγλία και Δανία. Το ποσοστό των αλλοδαπών τουριστών από την Αμερική είναι μικρό, στο οποίο κυριαρχούν οι τουρίστες από τις ΗΠΑ, ο αριθμός των οποίων σταδιακά, αλλά όχι σταθερά αυξάνεται.

Η τουριστική κίνηση όπως καταγράφεται σε ετήσια βάση εμφανίζει υψηλή συγκέντρωση τους μήνες από Ιούνιο μέχρι και Σεπτέμβριο με την υψηλότερη τον Αύγουστο. Οι μήνες Απρίλιος, Μάιος και Οκτώβριος εμφανίζουν μικρή τουριστική κίνηση, ενώ οι μήνες από Νοέμβριο μέχρι και Μάρτιο εμφανίζουν πολύ μικρή τουριστική κίνηση, η οποία όμως δείχνει να αυξάνει.

β) Πληρότητα Ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Η μέση ετήσια πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων του Ν. Κορινθίας κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο 1990-1999 κυμαίνεται από 32% μέχρι 44%. Η υψηλότερη τιμή παρατηρείται το 1990, ενώ στη συνέχεια σταδιακά οι τιμές μειώνονται. Οι σχετικά χαμηλές τιμές της πληρότητας στο Νομό, συγκρινόμενες και με αντίστοιχες τιμές στο σύνολο της Περιφέρειας, ερμηνεύουν σε ένα βαθμό το χαρακτήρα του τουρισμού του Νομού, ο οποίος είναι ισχυρά εποχικός. Η κατανομή των τιμών της πληρότητας ανά μήνα συνδέεται άμεσα με τη μηνιαία τουριστική ζήτηση στο Νομό, με αποτέλεσμα οι μεγαλύτερες τιμές να παρουσιάζονται την περίοδο Ιουνίου - Σεπτεμβρίου, με κορύφωση τον Αύγουστο. Ενδεικτικά το 1999 η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων κυμαινόταν από 12,4% το Δεκέμβριο μέχρι 65,0% τον Αύγουστο.

β.3.2.1 Τουριστική ζήτηση και πληρότητα στις τουριστικές περιοχές του Νομού Κορινθίας

α) Αφίξεις-Διανυκτερεύσεις

Στην ανάλυση που ακολουθεί, γίνεται αξιολόγηση των τουριστικών περιοχών του Νομού, με βάση την τουριστική κίνηση που σημειώνεται στις περιοχές αυτές.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των Πινάκων, παρατηρείται τουριστική κίνηση σε συγκεκριμένους τουριστικούς πόλους του Νομού, οι οποίοι δεν φαίνεται να μεταβάλλονται με το χρόνο. Το Λουτράκι διαχρονικά συγκεντρώνει περισσότερο από το ήμισυ της τουριστικής κίνησης του Νομού, αποτελώντας το σημαντικότερο τουριστικό πόλο του. Η μέση διάρκεια παραμονής κυμαίνεται μεταξύ 5 και 4 ημερών το 1990 και 1999, καταδεικνύοντας ότι το Λουτράκι παραμένει ισχυρός παραθεριστικός τόπος αν και η σχετική του σημασία μειώνεται σε σχέση με έναν τουρισμό επισκεψιμότητας-διημέρευσης που μερικώς μπορεί να αποδοθεί στη λειτουργία του καζίνο. Το μεγαλύτερο ποσοστό αφίξεων και διανυκτερεύσεων το 1999 κατέχουν οι Έλληνες, με μικρή σχετικά διαφορά από τους αλλοδαπούς τουρίστες. Η αναλογία ελλήνων και αλλοδαπών τουριστών αυξάνει υπέρ των ελλήνων τουριστών κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Οι αλλοδαποί τουρίστες επιλέγουν το Λουτράκι, τόσο ως τόπο επίσκεψης, όσο και ως τόπο διακοπών.

Η περιοχή η οποία συγκεντρώνει τη δεύτερη μεγαλύτερη τουριστική κίνηση στο Νομό, είναι οι Άγιοι Θεόδωροι. Κατά το, έτος 1999, το ποσοστό των αφίξεων και διανυκτερεύσεων επί του συνόλου του Νομού, φθάνει το 10% και 16% αντίστοιχα. Η τουριστική κίνηση στους Άγιους Θεοδώρους, με εξαίρεση το 1997 κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Η προέλευση των τουριστών, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους είναι από ξένες χώρες. Συγκεκριμένα, το 1999 το ποσοστό των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών επί του συνόλου των διανυκτερεύσεων στους Άγιους Θεοδώρους έφθασε το 90%. Η αναλογία αλλοδαπών ημεδαπών τουριστών διατηρείται διαχρονικά στα ίδια περίπου επίπεδα.

Μια άλλη περιοχή με σημαντική για το Νομό τουριστική κίνηση, παρόλο που είναι ελαφρώς φθίνουσα, κατέχει σταθερά την τρίτη θέση και είναι τα Ίσθμια Λουτρακίου. Όσον αφορά στην προέλευση των τουριστών, όπως και στις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές του Νομού Κορινθίας, σταθερά κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, η πλειονότητα των τουριστών είναι αλλοδαποί,

Η Κόρινθος είναι μια άλλη περιοχή με τουριστική κίνηση στο Νομό. Η πόλη της Κορίνθου το 1999 συγκεντρώνει το 7% των αφίξεων και το 4% των διανυκτερεύσεων του συνόλου του Νομού. Το ποσοστό των διανυκτερεύσεωνλάχιστα μεταβάλλεται διαχρονικά, ενώ το ποσοστό των αφίξεων παρουσιάζει διακυμάνσεις με τάσεις μείωσης. Όσον αφορά στην προέλευση των τουριστών φαίνεται ότι επικρατούν οι Έλληνες τουρίστες, κυρίως για επαγγελματικούς λόγους.

Το Ξυλόκαστρο ανήκει στις πέντε πρώτες τουριστικές περιοχές του Νομού, η κατάταξη των οποίων δεν φαίνεται να έχει αλλάξει διαχρονικά. Συγκεκριμένα, το 1999, τα ποσοστά αφίξεων και διανυκτερεύσεων διαμορφώνονται στο 3% και 4% αντίστοιχα. Διαχρονικά τα ποσοστά αυτά εμφανίζουν τάσεις μείωσης, δίχως όμως αλλάζει η κατάταξη της περιοχής ως προς τις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές του Νομού. Η προέλευση των τουριστών κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, είναι από την Ελλάδα.

Τέλος, οι υπόλοιπες περιοχές του Ν. Κορινθίας, οι οποίες σημειώνουν μικρή τουριστική κίνηση και κατέχουν το 1% έως 3% των αφίξεων και διανυκτερεύσεων είναι η Σικυώνα, το Λέχαιο, το Μελίσσι, το Κοκκώνι, τα Άνω Τρίκαλα, το Λουτράκι και η Συκιά. Από τις περιοχές αυτές το Μελίσσι και η Συκιά αποτελούν τόπους διαμονής αποκλειστικά σχεδόν Ελλήνων τουριστών ενώ οι υπόλοιπες προσελκύουν τόσο Έλληνες όσο και αλλοδαπούς τουρίστες.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, η τουριστική κίνηση του Ν. Κορινθίας επικεντρώνεται σε τρεις περιοχές, οι οποίες «ιεραρχούνται» ανάλογα με την κίνηση που προσελκύουν. Στην πρώτη περιλαμβάνεται μόνο η περιοχή του Λουτρακίου, στο οποίο συγκεντρώνεται η μεγαλύτερη τουριστική κίνηση του Νομού, με Περιφερειακή εμβέλεια. Στην δεύτερη «βαθμίδα» περιλαμβάνονται οι περιοχές με σημαντική για το Νομό τουριστική κίνηση και στην τρίτη περιλαμβάνονται οι περιοχές με μικρή τουριστική κίνηση, τοπικής κυρίως εμβέλειας.

3.3.2) Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Η πληρότητα, η οποία καταγράφεται σε μηνιαία βάση σχετίζεται όπως είναι αναμενόμενο, με τη μηνιαία τουριστική ζήτηση, οπότε και παρουσιάζει τις μεγαλύτερες τιμές την περίοδο από Μάιο μέχρι Σεπτέμβριο με κορύφωση τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο. Μεταξύ των τουριστικών περιοχών του Ν. Κορινθίας με σημαντική κίνηση, η υψηλότερη τιμή μηνιαίας πληρότητας παρουσιάζεται στα Ίσθμια τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, η οποία φθάνει σε πολύ ικανοποιητικά επίπεδα, 77,6% και 80,9% αντίστοιχα. Σε χαμηλότερα επίπεδα, αλλά εξίσου ικανοποιητική είναι στους Αγίους Θεοδώρους και στο Λουτράκι, ενώ στο Ξυλόκαστρο και στην Κόρινθο κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα.

Η υψηλότερη πληρότητα στο σύνολο του έτους, παρουσιάζεται επίσης στα Ίσθμια, η οποία το 1999 έφθασε το 85,3%. Ακολουθούν οι Άγιοι Θεόδωροι με 37,1%; το Λουτράκι με 32,7% όπου όμως η διαθεσιμότητα κλινών παραμένει υψηλή καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, η Κόρινθος με 28,1% και τέλος το Ξυλόκαστρο με 22,5%.

3.4 ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

3.3.3 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

3.4.1.1 Καταλύματα στο Νομό Λακωνίας

Ο Νομός Λακωνίας, το 2001, με 83 ξενοδοχειακές μονάδες και 3.804 κλίνες, συγκεντρώνει το 16% και 11% του συνόλου των μονάδων και κλινών της Περιφέρειας, αντίστοιχα. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990 - 2001, το ξενοδοχειακό δυναμικό του Νομού σημείωσε μικρή αύξηση ως προς τον αριθμό των κλινών, ενώ σημείωσε μικρή μείωση ως προς τον αριθμό των μονάδων. Ως προς τη συμμετοχή του στο ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας, η θέση του εμφανίζεται σχετικά βελτιωμένη σε σύγκριση με το 1990.

Το ξενοδοχειακό δυναμικό κυριαρχείται από τη Γ' τάξη, με αριθμό μονάδων 35 και αριθμό κλινών 1.765. Ο αριθμός των κλινών της Γ' τάξης φθάνει περίπου στο μισό των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού. Στην τάξη αυτή σημειώνεται η σημαντικότερη αύξηση μονάδων και κλινών σε σχέση με το 1990, καθώς στις αρχές της δεκαετίας του '90 υπήρχαν μόλις, 14 μονάδες με 1048 κλίνες. Σημαντική είναι, η παρουσία των μονάδων Β' τάξης, οι οποίες ανέρχονται σε 18 με 946 κλίνες. Η συμμετοχή της τάξης αυτής, φθάνει το 26% επί του συνόλου των ξενοδοχειακών κλινών. Ο τρίτος σημαντικότερος αριθμός κλινών είναι των ξενοδοχειακών μονάδων Α' τάξης, με 114 κλίνες, οι οποίες συμμετέχουν κατά 12% στο συνολικό αριθμό κλινών του Νομού. Ο αριθμός των μονάδων της τάξης αυτής έχει σημειώσει μικρή αύξηση σε σχέση με το 1990. Από τις χαμηλές ποιοτικά τάξεις ξενοδοχειακών μονάδων, η τάξη Δ' έχει διατηρήσει σταθερό τον αριθμό των μονάδων σε σχέση με το 1990, αυξάνοντας μόνο τις κλίνες από 369 σε 390, ενώ η τάξη Ε' έχει υποστεί μεγάλη μείωση, καθώς από 10 μονάδες με 145 κλίνες που υπήρχαν το 1990, το 2001 σημειώνονται μόλις 3 μονάδες με 41 κλίνες. Η υψηλότερη μέση δυναμικότητα, με 53 κλίνες σημειώνεται στις ξενοδοχειακές μονάδες Β' τάξης, ενώ οι μονάδες Γ' τάξης έχουν μέση δυναμικότητα 50 κλίνες και οι μονάδες Α' τάξης έχουν μέση δυναμικότητα 41 κλίνες.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η ποιότητα της τουριστικής προσφοράς κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990 - 2001 έχει βελτιωθεί, με αύξηση των μονάδων και κλινών μιας υψηλής τάξης, όπως η Α' και μείωση των μονάδων και κλινών μιας χαμηλής τάξης, όπως η Ε'. Χαρακτηριστικό της τουριστικής προσφοράς στο Νομό Λακωνίας, όπως συμβαίνει τόσο στους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου όσο και στις περισσότερες περιοχές της χώρας, είναι ότι στο ξενοδοχειακό δυναμικό κυριαρχεί η παρουσία των μονάδων και κλινών Γ' τάξης, στην οποία μάλιστα, σημειώνεται η σημαντικότερη αύξηση της τουριστικής προσφοράς στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο.

Η τουριστική προσφορά του Νομού, εκτός από την προσφορά κλινών ξενοδοχειακών μονάδων, ενισχύεται σημαντικά από την παρουσία κλινών στα βοηθητικά καταλύματα. Ο αριθμός των κλινών των βοηθητικών καταλυμάτων ανέρχεται σε 3.486, οι οποίες αποτελούν κάτι λιγότερο από το ήμισυ των συνολικών κλινών του Νομού. Επίσης, η τουριστική προσφορά ενισχύεται και από ένα σημαντικό αριθμό camping στις περιοχές της Νεάπολης, του Γυθείου, του Νεοχωρίου, των Μολάων, της Μονεμβασιάς, του Μυστρά, του Οιτύλου, της Σπάρτης, της Ελαφονήσου και άλλων περιοχών.

Ετη συνέχεια ακολουθεί ανάλυση της τουριστικής προσφοράς που σημειώνεται στις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του Νομού Λακωνίας:

- Η σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Λακωνίας παρατηρείται στη Σπάρτη, η οποία με 853 κλίνες συγκεντρώνει το 22,4% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού για το 2001. Το μεγαλύτερο αριθμό μονάδων και κλινών κατέχει η Γ' τάξη και ακολουθούν με μεγάλη διαφορά, οι υπόλοιπες τάξεις. Η τουριστική κίνηση στη Σπάρτη οφείλεται στη γεωγραφική της θέση, καθώς βρίσκεται σε κομβικό σημείο προς όλους τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους του Νομού.
- Η δεύτερη μεγαλύτερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών παρατηρείται στο Γύθειο, το οποίο, με 719 κλίνες, συγκεντρώνει το 19% των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών του Νομού, στις οποίες, ενώ κυριαρχούν σε αριθμό οι κλίνες Γ' τάξης, σημαντική παρουσία έχουν και οι κλίνες της Α' τάξης. Η

τουριστική προσφορά ενισχύεται από έναν μεγάλο αριθμό κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια (647), τα οποία βρίσκονται κυρίως, στην ευρύτερη περιοχή της πόλης του Γυθείου (Μαυροβούνι). Ο αριθμός τους αποτελεί σχεδόν το 1/5 των συνολικών κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια του Νομού.

- Το Γύθειο, μαζί με το Νεοχώριο, συνιστούν έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς πόλους του Νομού Λακωνίας, κυρίως από άποψη τουριστικής προσφοράς, και δευτερευόντως ζήτησης. Η περιοχή του Νεοχωρίου διαθέτει ξενοδοχειακές κλίνες μόνο Β' τάξης και κλίνες σε βοηθητικά καταλύματα. Παράλληλα, η τουριστική προσφορά ενισχύεται από τις κλίνες σε γειτονικές περιοχές, όπως το Σκουτάρι και το Χωσιάρι.
- Ένας ακόμα τουριστικός πόλος του Νομού, με ιδιαίτερη ιστορική και πολιτιστική φυσιογνωμία, είναι η Μονεμβασιά. Ο αριθμός κλινών της περιοχής ανέρχεται σε 542, ήτοι 14% επί του αντίστοιχου συνολικού αριθμού του Νομού. Το κύριο χαρακτηριστικό της ξενοδοχειακής υποδομής είναι το μεγάλο ποσοστό κλινών σε υψηλές τάξεις. Εκτός από τις ξενοδοχειακές μονάδες, στην ευρύτερη περιοχή της Μονεμβασιάς, συγκεντρώνεται και ένας μεγάλος αριθμός, 771 κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, οι οποίες αποτελούν το 22% του συνόλου των κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια.
- Η Νεόπολη με 342 κλίνες κατέχει το 8% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Λακωνίας, οι οποίες, σε συνδυασμό με τις κλίνες στα ενοικιαζόμενα δωμάτια (189 κλίνες), ενισχύουν σημαντικά, την τουριστική προσφορά της περιοχής.
- Η Συκιά η οποία λειτουργεί ως πέρασμα προς τη Μονεμβασιά, έχει μια σημαντική συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών, ο αριθμός των οποίων αντιπροσωπεύει το 6,5% των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών του Νομού.
- Η περιοχή του Οιτύλου, αποτελεί έναν από τους σημαντικούς πόλους έλξης τουριστών του Νομού Λακωνίας. Συγκεκριμένα, στην Αρεόπολη, παρατηρείται η μεγαλύτερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών, η οποία αντιστοιχεί στο 5,6% των κλινών του Νομού. Η τουριστική προσφορά ενισχύεται και από τις 371 κλίνες στα ενοικιαζόμενα δωμάτια της ευρύτερης περιοχής του Οιτύλου.
- Τέλος, οι περιοχές όπου παρατηρείται μικρή συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών είναι: η Ελαφώνησος (72 κλίνες), η Τρύπη (69 κλίνες), ο Γερολιμένας (50 κλίνες), ο Κούνος (46 κλίνες), ενώ παρατηρείται και σε άλλες περιοχές ακόμη, μικρότερη συγκέντρωση, με αποτέλεσμα τη μεγάλη διασπορά στην προσφορά των κλινών. Από τις παραπάνω περιοχές, η Ελαφώνησος, αν και έχει μικρό αριθμό ξενοδοχειακών κλινών, διαθέτει ένα πολύ σημαντικό αριθμό κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια που ανέρχονται στις 444, ήτοι 13% των κλινών του Νομού.

πό τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι στο Νομό Λακωνίας παρατηρούνται σημαντικοί πόλοι τουριστικής συγκέντρωσης, τόσο σε κλίνες ξενοδοχείων όσο και σε κλίνες ενοικιαζόμενων δωματίων. Εκτός από τις περιοχές της έντονης συγκέντρωσης, παρατηρείται μεγάλη διασπορά της τουριστικής προσφοράς σε περιοχές τόσο της παραλιακής ζώνης όσο και της ενδοχώρας.

έλος, η τουριστική προσφορά ενισχύεται από την παρουσία των camping στις περιοχές του Γυθείου, της Λυκόβρυσης, των Νομιών, του Μυστρά και της Βάθειας.

4.1.2 Β' Κατοικία

η παραλιακή ζώνη του Νομού Λακωνίας δε φαίνεται να προσελκύει παραθεριστική κατοικία στο βαθμό που παρατηρείται στους άλλους νομούς. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παραθεριστικής κατοικίας σημειώνεται στο Γύθειο, ενώ μικρότεροι πόλοι παραθεριστικής κατοικίας παρατηρούνται στην περιοχή της Μονεμβασιάς, της

Ελαφονήσου, της Νεάπολης και της Πλύτρας. Στις περιοχές του Έλους, της Σκάλας, όπως και στο Πορτί Μονεμβασιάς και στην Ελαφώνησο, εντοπίζονται θύλακες αυθαίρετης παραθεριστικής κατοικίας. Σύμφωνα με τις διατάξεις περί οικοδομικών συνεταιρισμών, έχει εγκριθεί ένας οικοδομικός συνεταιρισμός στα Νόμια, ενώ δεν υπάρχουν θεσμοθετημένοι παραθεριστικοί οικισμοί.

3.4.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Α) Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Ο Νομός Λακωνίας συμμετέχει κατά 19% στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας όσον αφορά τις αφίξεις και κατά 14% όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για το 1999, η συμμετοχή του Νομού στην τουριστική κίνησή της Περιφέρειας εμφανίζεται βελτιωμένη σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου διαμορφωνόταν στο 17% και 10% των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων, αντίστοιχα.

Όπως και στους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας, κυριαρχούν οι Έλληνες επισκέπτες, οι διανυκτερεύσεις των οποίων ξεπερνούν το 70% των συνολικών διανυκτερεύσεων. Αν συνυπολογιστεί ο αριθμός των διανυκτερεύσεων στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τότε ο αριθμός των Ελλήνων που επισκέπτονται την περιοχή αυξάνεται σημαντικά.

Το προφίλ των αλλοδαπών επισκεπτών δεν διαφοροποιείται από τους αλλοδαπούς επισκέπτες των άλλων νομών. Κυριαρχούν οι επισκέπτες από τις Ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Γερμανία, ενώ μικρότερη συμμετοχή έχουν χώρες όπως η Ιταλία η Ελβετία, η Σουηδία, η Πολωνία αλλά και η Αμερική, η Κύπρος και η Αυστραλία.

Η μέση διάρκεια παραμονής στο Νομό Λακωνίας σε ετήσια βάση είναι σχετικά χαμηλότερη σε σχέση με τη μέση διάρκεια παραμονής στους άλλους Νομούς της Περιφέρειας, φθάνοντας τις 2 ημέρες. Αυτό οφείλεται στο ότι η τουριστική ζήτηση κυριαρχείται από τον αστικό - επαγγελματικό τουρισμό της Σπάρτης και τον τουρισμό ημερέυσης - επίσκεψης στη Σπάρτη και τη Μονεμβασιά. Η περίοδος με τα μεγαλύτερα ποσοστά επισκεψιμότητας ξεκινά από τον Απρίλιο και φθάνει ως τον Σεπτέμβριο, με τους καλοκαιρινούς μήνες Ιούλιο και Αύγουστο να συγκεντρώνουν περισσότερο από το 30% των διανυκτερεύσεων σε ετήσια βάση.

Β) Πληρότητα Ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Σε ετήσια βάση και για την περίοδο 1990-1999, η μέγιστη τιμή της πληρότητας του Νομού Λακωνίας σημειώθηκε το 1991, όπου έφθασε το 38%, ενώ η ελάχιστη τιμή σημειώθηκε το 1996 όπου έφθασε το 31%. Το τελευταίο ποσοστό που 36%. Η πληρότητα που παρατηρείται για τους Έλληνες, οι οποίοι υπερτερούν έναντι των αλλοδαπών, όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, φθάνει το 26%, ενώ η πληρότητα των αλλοδαπών ανέρχεται στο 10%.

Όσον αφορά το διάστημα που παρατηρούνται τα υψηλότερα ποσοστά διανυκτερεύσεων και κατ' επέκταση, οι υψηλότερες τιμές πληρότητας, ο Νομός δεν διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Οι υψηλότερες πληρότητες παρατηρούνται στο διάστημα Μαΐου-Σεπτεμβρίου, ενώ η μέγιστη τιμή σημειώνεται τον Αύγουστο, με 68%.

3.4.2.1 Τουριστική ζήτηση στις τουριστικές περιοχές του Νομού Λακωνίας

Α) Αφίξεις-Διανυκτερεύσεις

αποτύπωση της τουριστικής κίνησης διαχρονικά, αναδεικνύει πόλους τουριστικής συγκέντρωσης οι οποίοι συμπίπτουν με, τους πόλους που εντοπίστηκαν κατά την αποτύπωση της τουριστικής προσφοράς. Οι πόλοι αυτοί, εκτός από την περίπτωση της Σπάρτης που βρίσκεται στην ενδοχώρα του Νομού, εντοπίζονται κατά μήκος της ακτογραμμής του Νομού και ειδικότερα: στο ανατολικό θαλάσσιο μέτωπο, όπου βρίσκεται η Μονεμβασιά, στο βόρειο-ανατολικό του Λακωνικού κόλπου, όπου βρίσκονται η Νεάπολη και το Γύθειο και τέλος, στο θαλάσσιο μέτωπο προς το Μεσσηνιακό κόλπο, όπου βρίσκεται η Αρεόπολη.

Σπάρτη η οποία αποτελεί αστικό προορισμό, που συνδυάζει τουρισμό διημέρευσης - επίσκεψης με επαγγελματικό τουρισμό, συγκεντρώνει σχεδόν το ήμισυ της τουριστικής ζήτησης του Νομού Λακωνίας, Κατά το τελευταίο έτος παρατήρησης, η περιοχή συγκεντρώνει το 47% της τουριστικής κίνησης, όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, όπως φαίνεται.

Μονεμβασιά αποτελεί έναν από τους κατεξοχήν τουριστικούς προορισμούς του Νομού Λακωνίας, ο οποίος συγκεντρώνει τη δεύτερη σημαντικότερη τουριστική ζήτηση, δηλαδή το 16% των διανυκτερεύσεων του Νομού Λακωνίας για το 1999. Αν σε αυτές προστεθεί και ο αριθμός των διανυκτερεύσεων στα ενοικιαζόμενα δωμάτια της περιοχής, τότε ενισχύεται η εικόνα της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή.

Νεάπολη, η οποία είναι ακόμα ένας από τους σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς του Νομού Λακωνίας, προσελκύει το 13% της τουριστικής ζήτησης όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, όντας ο τρίτος σε σειρά προορισμός, από την άποψη της τουριστικής ζήτησης. Η περιοχή της Νεάπολης λειτουργεί ταυτόχρονα ως έλκασμα προς την Ελαφόνησο, επίσης σημαντικό πόλο τουριστικής ζήτησης του Νομού, ο ρόλος της οποίας υποεκτιμάται από τα στατιστικά στοιχεία. Αυτό οφείλεται στο ότι η τουριστική της προσφορά βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε ενοικιαζόμενα δωμάτια.

Το Γύθειο συγκεντρώνει επίσης αξιόλογο τμήμα της τουριστικής ζήτησης, το οποίο ανέρχεται στο 11% των διανυκτερεύσεων που σημειώνονται στο Νομό Λακωνίας για το 1999. Η ελκυστικότητα της περιοχής ως πόλου τουριστικής ζήτησης, ενισχύεται περαιτέρω από τις διανυκτερεύσεις στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, η παρουσία των οποίων τόσο στο Γύθειο, όσο και στη Νεάπολη, είναι ιδιαίτερα ισχυρή. Μαζί με το Νεοχώριο, το Γύθειο δημιουργεί ένα τουριστικό δίπολο που συνολικά προσελκύει το 14% της τουριστικής κίνησης του Νομού Λακωνίας. Οι υπόλοιπες περιοχές - τουριστικοί τόποι του Νομού, προσελκύουν μικρότερη κίνηση, με σημαντικότερη την κίνηση στην Αρεόπολη και στο Οίτυλο, περιοχές τις οποίες επισκέπτεται το 5% των τουριστών του Νομού.

Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Η περίοδος Μαΐου - Σεπτεμβρίου είναι η περίοδος που παρατηρούνται οι υψηλότερες πληρότητες για τις περισσότερες περιοχές, τόσο της Περιφέρειας Πελοποννήσου όσο και της υπόλοιπης χώρας. Το ίδιο ισχύει για τις τουριστικές περιοχές του Νομού Λακωνίας, με τις πληρότητες να σημειώνουν τις υψηλότερες τιμές τους στο μήνα Ιουλίου - Αυγούστου.

Από τις τουριστικές περιοχές του Νομού, η υψηλότερη πληρότητα παρατηρείται στο Μυστρά, η οποία για το έτος 1999, φθάνει το 53%. Γεγονός είναι ότι στην περιοχή δεν σημειώνεται τουριστική κίνηση κατά τη χειμερινή περίοδο Οκτωβρίου-Φεβρουαρίου. Στη Σπάρτη, αντίθετα, η οποία έχει τουριστική κίνηση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, παρατηρείται η δεύτερη υψηλότερη πληρότητα, με 43%. Η πληρότητα στο Γύθειο και το Νεοχώρι φθάνει το 41% και 40%, αντίστοιχα. Στην περίπτωση του Νεοχωρίου όμως, πρέπει να ληφθεί υπόψη, όπως και στην περίπτωση του Μυστρά, ότι τα τουριστικά καταλύματα των περιοχών αυτών λειτουργούν μόνο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Στο Νεοχώρι, ειδικότερα, δεν σημειώνεται τουριστική κίνηση στην περίοδο Σεπτεμβρίου -Μαρτίου. Από τις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές, ξεχωρίζουν η Μονεμβασιά και το Οίτυλο, με

αληθότητες 29% και 25% αντίστοιχα, ενώ στις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές σημειώνονται χαμηλότερες αληθότητες.

3.5 ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

3.5.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

3.5.1.1 Καταλύματα στο Νομό Μεσσηνίας

Η τουριστική προσφορά του Νομού Μεσσηνίας αποτελεί σημαντικό τμήμα της συνολικής τουριστικής προσφοράς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Όσον αφορά το ξενοδοχειακό δυναμικό, ο Νομός συγκεντρώνει το 21% των μονάδων και το 19% των κλινών, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται σε 109 και 6.249 αντίστοιχα.

Κατά την περίοδο 1990 - 2001 η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού έχει σημειώσει σημαντική αύξηση, σημαντικότερη από την αύξηση που σημειώθηκε σε Περιφερειακό επίπεδο. Η διαφορά στους ρυθμούς μεταβολής της ξενοδοχειακής υποδομής μεταξύ Νομού Μεσσηνίας και Περιφέρειας, εκφράζεται με την αύξηση της συμμετοχής που έχει ο Νομός στο ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας το 2001, σε σύγκριση με τη συμμετοχή που σημειώνει στις αρχές της δεκαετίας του '90, οπότε και διαμορφωνόταν στο 18% για τις μονάδες και στο 13,5% για τις κλίνες.

Η κατανομή του ξενοδοχειακού δυναμικού, ως προς την τάξη των μονάδων και κλινών, ακολουθεί το πρότυπο που επικρατεί στους άλλους νομούς της Περιφέρειας, με εντονότερη την παρουσία των μονάδων χαμηλών τάξεων, κυρίως Γ' τάξης, οι οποίες ανέρχονται σε 23 με 2.676 κλίνες, αποτελώντας το 43% των συνολικών κλινών του Νομού. Η αύξηση που σημειώθηκε κατά την περίοδο 1990 - 2001 στο ξενοδοχειακό δυναμικό του Νομού, οφείλεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην αύξηση των καταλυμάτων αυτής της τάξης. Εξίσου σημαντική είναι η παρουσία των μονάδων και κλινών Β' τάξης, οι οποίες αποτελούν το 33% του συνολικού αριθμού κλινών του Νομού Μεσσηνίας. Η ξενοδοχειακή υποδομή του Νομού συμπληρώνεται από ένα σημαντικό αριθμό κλινών σε μονάδες υψηλών τάξεων, Α' τάξης και πολυτελείας (ΑΑ'), η παρουσία των οποίων έχει ενταθεί σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Αυτό που διαπιστώνεται όσον αφορά την ποιότητα των ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών, είναι η σταδιακή μεταβολή του προτύπου στο οποίο στηρίζεται η τουριστική υποδομή, καθώς το 1990 επικρατούσε έντονα το πρότυπο των μονάδων με σχετικά χαμηλή μέση δυναμικότητα κλινών που χαρακτηρίζει κυρίως τις χαμηλότερες τάξεις ξενοδοχειακών μονάδων. Το 2001 η μέση δυναμικότητα έχει αυξηθεί κατά 10 κλίνες (57 έναντι 47 το 1990), αυτό που σηματοδοτεί όμως την εικόνα της τουριστικής προσφοράς του Νομού είναι η δημιουργία μονάδων

μονάδων υψηλής μέσης δυναμικότητας, η οποία χαρακτηρίζει τις υψηλές τάξεις ξενοδοχειακών μονάδων, δηλαδή τις μονάδες Α' τάξης (μέση δυναμικότητα 85 κλίνες το 2001, έναντι μόλις 12 το 1990) και τις μονάδες πολυτελείας.

Η τουριστική προσφορά συμπληρώνεται από την πολύ ισχυρή παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται σε 6.608, υπερβαίνει δηλαδή την τουριστική προσφορά σε ξενοδοχειακές κλίνες. Ο Νομός, τέλος, χαρακτηρίζεται από μια πολύ σημαντική παρουσία camping, η μεγαλύτερη συγκέντρωση των οποίων

σημειώνεται στην ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας, στην Κορώνη, στην Κυπαρισσία, στο Νεοχώριο (Στούπα) και στην Καρδαμύλη, στη Φοινικούντα, στο Πεταλίδι και στην Πύλο.

Ετη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση της τουριστικής προσφοράς που σημειώνεται στις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του Νομού Μεσσηνίας.

- Η σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών του Νομού Μεσσηνία σημειώνεται στην Καλαμάτα, η οποία με 18 ξενοδοχειακές μονάδες και 1.418 κλίνες συμμετέχει κατά 23% στο συνολικό αριθμό ξενοδοχειακών κλινών του Νομού, με έτος βάσης το 2001. Χαρακτηριστικό της τουριστικής προσφοράς της πόλης είναι η έντονη παρουσία καταλυμάτων υψηλών σχετικό τάξεων, Α' και Β', οι οποίες συγκεντρώνουν περισσότερο από το ήμισυ των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Έντονη είναι και η παρουσία των καταλυμάτων Γ' τάξης, ενώ με σημαντική διαφορά έπονται τα καταλύματα των χαμηλότερων τάξεων, Δ' και Ε'.
- Η δεύτερη σημαντικότερη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών σημειώνεται στην Ανάληψη του Δήμου Μεσσήνης, η οποία με 613 κλίνες συμμετέχει κατά 10% στο συνολικό αριθμό ξενοδοχειακών κλινών του Νομού. Το σύνολο των κλινών βρίσκεται στη μοναδική μονάδα Β' τάξης, ενώ η τουριστική προσφορά υποστηρίζεται από ένα μικρό αριθμό κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια.
- Σημαντική συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών σημειώνεται στο Αγλαδοχώρι του Δήμου Πεταλιδίου, το οποίο με 529 κλίνες συμμετέχει κατά 8,5% στο ξενοδοχειακό δυναμικό του Νομού. Η συντριπτική πλειονότητα των κλινών βρίσκεται στη μία από τις δύο μονάδες της περιοχής, η οποία είναι πολυτελείας και έχει δυναμικότητα 497 κλινών, όντας είναι μία από τις λίγες μεγάλες μονάδες που έχει η Περιφέρεια.
- Εκτός από τις παραπάνω περιοχές οι οποίες συγκεντρώνουν περισσότερο από το 40% των ξενοδοχειακών κλινών και αναδεικνύονται σε πόλους σημαντικής τουριστικής συγκέντρωσης, το υπόλοιπο ξενοδοχειακό δυναμικό κατανέμεται σε διάφορες περιοχές, στην πλειονότητα τους παράλιες ή πλησίον της ακτογραμμής, δημιουργώντας μικρότερους πόλους τουριστικής συγκέντρωσης. Από αυτές διακρίνονται η Μεθώνη με 381 κλίνες που συγκεντρώνει το 6% των ξενοδοχειακών κλινών του Νομού, η Κυπαρισσία με 354 κλίνες που συμμετέχει κατά 5,7% στο συνολικό αριθμό κλινών του Νομού, το Νεοχώριο (Στούπα) το οποίο συμμετέχει κατά 5,6% στις ξενοδοχειακές κλίνες του Νομού. Σημαντική είναι, τέλος, η παρουσία της Πύλου, η οποία συγκεντρώνει 343 κλίνες ή το 5,5% των συνολικών κλινών του Νομού, ενώ λιγότερο έντονη είναι η παρουσία τουριστικών καταλυμάτων σε περιοχές τόσο της παραλιακής ζώνης όσο και της ενδοχώρας.
- Η τουριστική προσφορά υποβοηθείται σημαντικά από την παρουσία των ενοικιαζόμενων δωματίων. Η σημαντικότερη συγκέντρωση σημειώνεται στην περιοχή της Στούπας, η οποία με 1.241 κλίνες συγκεντρώνει περισσότερο από το 18% των κλινών του Νομού σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενώ μικρότερες συγκεντρώσεις κλινών παρατηρούνται στην Κορώνη, στους Χρόνους, στη Φοινικούντα, στο Πεταλίδι και σε άλλες περιοχές της παραλιακής κυρίως ζώνης του Νομού. Στο Νομό Μεσσηνίας σημειώνεται πολύ μεγάλη διασπορά ενοικιαζόμενων δωματίων, δημιουργώντας πληθώρα τουριστικών πόλων, που χαρακτηρίζονται από μικρές συγκεντρώσεις κλινών.

Από τα παραπάνω, φαίνεται ότι όλη η ακτογραμμή του Νομού Μεσσηνίας έχει διάσπαρτους πόλους τουριστικής συγκέντρωσης, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα έντονοι στις περιοχές της Καλαμάτας, της Μεσσήνης (Ανάληψη), του

Πεταλίδου (Αχλαδοχώρι), της Στούπας-Καρδαμύλης και της Πύλου, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές σημειώνεται μικρότερη προσφορά κλινών και κατά συνέπεια, μικρότερη τουριστική συγκέντρωση.

Η τουριστική προσφορά του Νομού συμπληρώνεται από τα camping, η παρουσία των οποίων είναι ισχυρότερη στην ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας και ειδικότερα στην Καλαμάτα και στη Βέργα, όπως, και στην Καρδαμύλη, η Στούπα και το Προάστιο. Εκτός από τις περιοχές αυτές, camping υπάρχουν ακόμα στη Φοινικούντα, στη Βελίκα, στο Πεταλίδι και στην Πύλο. Οι περιοχές της Άβιας και της Αλαγονίας έχουν επίσης camping, αν και δεν σημειώνεται, στατιστικά τουριστική κίνηση κατά το 1999, έτος για το οποίο υπάρχουν τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία τουριστικής κίνησης.

5.1.2 Β' Κατοικία

Η μεγάλη ακτογραμμή του Νομού Μεσσηνίας ερμηνεύει εν μέρει την ισχυρή παρουσία παραθεριστικής κατοικίας, η οποία παρατηρείται στις παράλιες περιοχές. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ομάδας Μελέτης, από τους πλέον πυκνούς πόλους παραθεριστικής κατοικίας του Νομού, είναι η Καλαμάτα στο εσωτερικό του Μεσσηνιακού κόλπου, οι Γαργαλιάνοι, τα Φιλιατρά, η Κυπαρισσία και η Κορώνη στη δυτική ακτογραμμή προς το Ιόνιο, ενώ σημαντική είναι η παρουσία της παραθεριστικής κατοικίας στο Πεταλίδι και στην Πύλο. Μικρότερες συγκεντρώσεις παρατηρούνται σε όλο το μήκος της δυτικής πλευράς του Μεσσηνιακού κόλπου και ειδικότερα στη Μαραθόπολη, στο Λόγγο, στην Άβια, στη Μεθώνη, στο Μελιγαλά, ενώ η ανατολική πλευρά του κόλπου, ειδικότερα η περιοχή της Στούπας και της Καρδαμύλης, παρουσιάζει μικρότερη συγκέντρωση παραθεριστικής κατοικίας. Εγκρίσεις οικοδομικών ή παραθεριστικών συνεταιρισμών δεν έχουν γίνει.

5.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

α) Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Ο Νομός Μεσσηνίας φαίνεται να είναι ο τρίτος Νομός σε τουριστική κίνηση στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, μετά τους Νομούς Αργολίδας και Κορινθίας. Κατά το 1999, ο Νομός συμμετέχει κατά 22% στην τουριστική κίνηση της Περιφέρειας Πελοποννήσου, τόσο στις αφίξεις όσο και στις διανυκτερεύσεις. Σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90, η συμμετοχή του Νομού στη συνολική τουριστική κίνηση της Περιφέρειας φαίνεται να έχει ενταθεί, καθώς η συμμετοχή του κατά το 1990 διαμορφωνόταν στο 14% επί των αφίξεων και στο 13% επί των διανυκτερεύσεων του Νομού. Οι περισσότεροι τουρίστες, όπως εξάλλου παρατηρήθηκε και στους υπόλοιπους Νομούς, πλην της Αργολίδας, είναι Έλληνες σε ποσοστό που πλησιάζει το 77% για τις αφίξεις και το 63% για τις διανυκτερεύσεις. Από τους αλλοδαπούς, οι οποίοι είναι κατά κύριο λόγο Ευρωπαίοι, κυριαρχούν οι Άγγλοι, οι Γερμανοί, οι Γάλλοι, οι Ελβετοί, οι Ολλανδοί και οι Ιταλοί, ενώ σημειώνεται μικρή παρουσία Αμερικανών και Ιαπωνών επισκεπτών.

Η τουριστική κίνηση σε ετήσια βάση σημειώνει τις υψηλότερες τιμές της στο διάστημα Μαΐου Σεπτεμβρίου και συγκεντρώνεται στο δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου, το οποίο συγκεντρώνει περισσότερο από το 40% των διανυκτερεύσεων. Η μέση διάρκεια παραμονής στο Νομό κυμαίνεται στις 2 - 3 ημέρες, καθώς επηρεάζεται από τους δείκτες της Καλαμάτας και της Μεσσήνης. Βεβαίως, η μέση διάρκεια παραμονής εξαρτάται άμεσα από τον προορισμό. Παραθεριστικές περιοχές όπως η Στούπα και η Καρδαμύλη, το Πεταλίδι και η Άπειρα κλπ, όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, έχουν υψηλή μέση διάρκεια παραμονής, ειδικά στη Στούπα, η μέση διάρκεια παραμονής ανέρχεται τις 7 ημέρες. Σε περιοχές όπως η Πύλος, η Μεθώνη και η Κορώνη, η μέση διάρκεια παραμονής διαμορφώνεται σε μέσα επίπεδα.

Νομός Μεσσηνίας αποτελεί ιδανική περίπτωση τουριστικού προορισμού για διακοπές. Ταυτόχρονα όμως, μπορεί να αποτελέσει και προορισμό για τουρισμό διημέρευσης ή / και Σαββατοκύριακου, κυρίως για τις περιοχές της Δυτικής και Κεντρικής Πελοποννήσου.

Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Νομός Μεσσηνίας σημειώνει, σε ετήσια βάση, από τις υψηλότερες τιμές πληρότητας που παρατηρούνται στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Στη διάρκεια της περιόδου 1990 - 1999 η υψηλότερη τιμή σημειώθηκε το 1990, όπου η πληρότητα έφθασε το 44% και η χαμηλότερη τιμή το 1997, όπου έφθασε το 37%. Κατά το τελευταίο έτος παρατήρησης, δηλαδή το 1999, η πληρότητα έφθασε το 43% περίπου, με την πληρότητα των ημεδαπών να ανέρχεται στο 27% και των αλλοδαπών στο 16%. Οι υψηλότερες τιμές της πληρότητας παρατηρούνται στο διάστημα Μαΐου - Σεπτεμβρίου και κορυφώνονται κατά το δίμηνο Ιουλίου - Αυγούστου, φθάνοντας το 56% και 59% αντίστοιχα.

Στη συνέχεια, ακολουθεί καταγραφή των περιοχών του Νομού Μεσσηνίας όπου σημειώνεται αξιόλογη τουριστική ανάπτυξη.

5.2.1 Τουριστική ζήτηση και πληρότητα στις τουριστικές περιοχές του Νομού Μεσσηνίας

Αφίξεις-Διανυκτερεύσεις

Η διαχρονική εξέλιξη της τουριστικής κίνησης καταδεικνύει μια σταθερότητα ως προς τους προορισμούς που συγκεντρώνουν την περισσότερη κίνηση, παρουσιάζοντας μικρές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990-1999. Οι τουριστικοί πόλοι που αναδεικνύονται από τη χωρική αποτύπωση της τουριστικής κίνησης, κατατάσσονται σε δύο βασικές ζώνες: τη ζώνη που απλώνεται, κατά μήκος του εσωτερικού της ακτογραμμής του Μεσσηνιακού κόλπου και τη ζώνη που απλώνεται στο δυτικό τμήμα της ακτογραμμής και βρέχεται από το Ιόνιο. Στην πρώτη ζώνη, διαμορφώνονται τρεις πόλοι: α) Καλαμάτα-Βέργα, β) Πεταλίδι-Κορώνη - Λογγάς γ) Καρδαμύλη - Στούπα. Στην πρώτη αυτή ζώνη εντονότερη είναι η παρουσία της πόλης της Καλαμάτας, η οποία συγκεντρώνει το 41% της τουριστικής κίνησης του Νομού για το 1999. Η Καλαμάτα, ως αστικό κέντρο με ξεχωριστή πολιτιστική φυσιογνωμία, προσελκύει τουρισμό τόσο πολιτιστικό όσο και επαγγελματικό, ενώ η ευρύτερη περιοχή, με επίκεντρο την περιοχή της Βέργας, αποτελεί έναν από τους προορισμούς διακοπών του Νομού. Η Βέργα συγκεντρώνει επίσης σημαντικό τμήμα της συνολικής κίνησης του Νομού, το οποίο φθάνει το 10%. Αν ληφθεί υπόψη και η τουριστική κίνηση στα camping της περιοχής, τότε ενισχύεται ακόμα περισσότερο η φυσιογνωμία της Βέργας ως τουριστικού πόλου. Ο δεύτερος σημαντικός τουριστικός πόλος στη δυτική ακτογραμμή του Μεσσηνιακού κόλπου εντοπίζεται στο Αχλαδοχώρι, το οποίο βρίσκεται πλησίον του Πεταλιδίου και συγκεντρώνει το 14% της συνολικής τουριστικής κίνησης του Νομού. Η τουριστική κίνηση στην περιοχή ενισχύεται από τη δραστηριότητα στα camping του Πεταλιδίου. Εκτός από το Αχλαδοχώρι, τουριστική κίνηση συγκεντρώνεται και στην ευρύτερη περιοχή του Πεταλιδίου, η οποία εντοπίζεται στην Αλαγονία που συγκεντρώνει το 2%, στο Λογγά που συγκεντρώνει το 1% και στην Κορώνη και τα Βουνάρια που μαζί συγκεντρώνουν το 1% περίπου της τουριστικής κίνησης του Νομού. Ένα επίσης μικρό ποσοστό τουριστικής κίνησης, συγκεντρώνεται στην περιοχή της Άβιας. Ο τρίτος σημαντικός πόλος εντοπίζεται στις περιοχές της Στούπας και της Καρδαμύλης, που βρίσκονται γεωγραφικά από το Αχλαδοχώρι. Η περιοχή αυτή συγκεντρώνει το 5% περίπου της συνολικής τουριστικής κίνησης του Νομού. Αν συνυπολογιστεί η κίνηση στα camping και ταυτόχρονα στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, ο

ριθμός των οποίων, όπως φάνηκε προηγούμενα, είναι πολύ σημαντικός, τότε η περιοχή της Στούπας-αρδαμύλης ενισχύεται ακόμα περισσότερο ως πόλος έλξης τουριστικής κίνησης.

Η δεύτερη «ζώνη» τουριστικής ζήτησης του Νομού εκτείνεται κατά μήκος του θαλάσσιου μετώπου του Ιονίου. Οι σημαντικότεροι τουριστικοί πόλοι της ζώνης εντοπίζονται στην Πύλο, στη Μεθώνη και στη Φοινικούντα, περιοχές οι οποίες συγκεντρώνουν το 14% της τουριστικής κίνησης του Νομού, ποσοστό που ενισχύεται περισσότερο από την τουριστική κίνηση στα camping της Πύλου και της Φοινικούντας. Άλλος σημαντικός τουριστικός πόλος είναι η Αρκαδία, η οποία προσελκύει το 4% της συνολικής τουριστικής κίνησης του Νομού, ποσοστό που επίσης ενισχύεται από την κίνηση σε camping. Μικρότεροι τουριστικοί πόλοι είναι η Μαραθόπολη και οι Γαργαλιάνοι, που συγκεντρώνουν το 2% της τουριστικής κίνησης του Νομού, το Καλό Νερό και τα Φιλιατρά με 1%, ενώ ακόμα μικρότερη είναι η τουριστική κίνηση στη Χώρα.

β) Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Οι υψηλότερες πληρότητες στις τουριστικές περιοχές του Νομού Μεσσηνίας, όπως και στην πλειονότητα των τουριστικών προορισμών, σημειώνονται κατά τη διάρκεια της περιόδου Μαΐου - Σεπτεμβρίου, με υψηλότερες τιμές κατά το δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου. Η υψηλότερη πληρότητα, με έτος βάσης το 1999, σημειώνεται στην περιοχή του Αχλαδοχωρίου με τιμή που ανέρχεται στο 149%. Η Αλαγονία έχει τη δεύτερη σημαντικότερη πληρότητα, η οποία ανέρχεται στο 67%, ακολουθεί η Στούπα με 52%, η Βέργα με 48%, η Μαραθόπολη με 44%, η Καλαμάτα με 33% και ακολουθούν οι υπόλοιπες περιοχές, με μικρότερες πληρότητες, με χαμηλότερη την πληρότητα που σημειώνεται στην Άβια και φθάνει στο 10%.

6. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

6.1 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Οι τουριστικοί πόροι, η υφιστάμενη τουριστική προσφορά και η σύνθεση του τουριστικού προϊόντος της Περιφέρειας περιεγράφησαν αναλυτικά σε επίπεδο Νομού και τουριστικής περιοχής στα προηγούμενα κεφάλαια. Στη συνέχεια αξιολογούνται και ταξινομούνται ως προς ένα πλέγμα αντικειμενικών, λειτουργικών και χωροταξικών κριτηρίων. Τα κριτήρια αυτά είναι:

Χαρακτηριστικά Προσφοράς

1. Ένταση Συγκέντρωσης Τουριστικής Προσφοράς
2. Τύπος Τουριστικής Προσφοράς (Ξενοδοχεία - Ενοικιαζόμενα Δωμάτια - Παραθεριστικές Κατοικίες).
3. Μέγεθος και Οργάνωση Ξενοδοχείων (Μεγάλες μονάδες υψηλών προδιαγραφών, είτε Μικρές Μονάδες οργανωμένες σε οικογενειακά πρότυπα εκμετάλλευσης).
4. Επίπεδο Παρεχόμενων Υπηρεσιών (Κατηγορία, Ηλικία Ξενοδοχειακού Εξοπλισμού).

Τάσεις και χαρακτηριστικά της Τουριστικής Ζήτησης

1. Ένταση Συγκέντρωσης Τουριστικής Ζήτησης

- γ. Μέση Διάρκεια Παραμονής (Παραθεριστικός Τουρισμός ή Επισκέπτες)
- δ. Εποχικότητα του τουρισμού
- ε. Πληρότητες
- στ. Διάρκεια Τουριστικής Περιόδου
- ζ. Αναλογία Ελλήνων- Ξένων, Διεθνής/ Εσωτερικός τουρισμός
- η. Τρόπος διακίνησης τουρισμού

Χωροταξικό χαρακτηριστικό

- α. Αστική ή Παραθεριστική Τουριστική Ανάπτυξη
- β. Σχέση και εξάρτηση με Αθήνα
- γ. Διεθνής/ Εθνικός/ Περιφερειακός/ Νομαρχιακός Τουρισμός
- δ. Χωροθέτηση και σημασία Πολιτιστικών και Φυσικών Τουριστικών Πόρων

6.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ / ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Για την οργάνωση της κατηγοριοποίησης/ τυπολογίας περιοχών και της ανάλογης ταξινόμησης τους εξετάστηκαν αναλυτικά στοιχεία προσφοράς και ζήτησης σε επίπεδο τουριστικής περιοχής και Δημοτικού Διαμερίσματος (30 συνολικά τοποθεσίες), τα οποία ομογενοποιήθηκαν και συγκεντρώθηκαν σε 67 Δήμους. Τα στοιχεία αυτά ομαδοποιήθηκαν και ταξινομήθηκαν, καταρχήν, ως προς τις δύο παρακάτω βασικές κατηγορίες, με τις αντίστοιχες αποκρίσεις:

Τουριστικής Έντασης με διάκριση ανάμεσα σε:

- Θύλακες ώριμης ανάπτυξης
- Δυναμικές Ζώνες
- Αναξιοποίητες Περιοχές

Χωροθέτησης με διάκριση ανάμεσα σε:

- Παραθαλάσσιες περιοχές
- Αστικές περιοχές
- Ορεινές περιοχές

Επιπλέον, μέσα στην κάθε επιμέρους σύνθετη κατηγορία γίνεται πρόσθετη διάκριση, όπου είναι δυνατόν και εφικτό, κατά αντιστοιχία με βασικά χαρακτηριστικά της τουριστικής προσφοράς και της ζήτησης, όπως:

- Είδος καταλυμάτων (Ξενοδοχεία, Ενοικιαζόμενα Δωμάτια, Παραθεριστική κατοικία)
- Είδος τουρισμού / προέλευση τουριστών (Παραθεριστικός - Περιηγητικός, μεγάλης είτε μικρής διάρκειας, Έλληνες-Αλλοδαποί)
- Τρόπος Διακίνησης Τουριστικού Κυκλώματος

Με βάση τη σύνθεση των παραπάνω παραμέτρων, προέκυψε σε επίπεδο Περιφέρειας η κατηγοριοποίηση / τυπολογία των τουριστικών περιοχών που ακολουθεί, με τις συγκεκριμένες περιοχές που αντιστοιχούν σε κάθε τύπο:

Αστικές Περιοχές

Θύλακες ώριμης Ανάπτυξης :

- Ναύπλιο
- Λουτράκι

τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της τυπολογίας είναι η ισχυρή εξάρτηση από την Αθήνα, η μονομερής εξάρτηση της οικονομίας από τον τουρισμό, η αστική τουριστική ανάπτυξη μεγάλης έντασης με επάρκεια εξυπηρετήσεων και υποδομών, η σύνθεση της τουριστικής ζήτησης, όπως τουρισμός - διημέρευσης-Σαββατοκύριακου που ασχέεται σε όλο το χρόνο αλλά και παραθεριστικός (κυρίως στο Λουτράκι). Παράλληλα, επιμέρους διακρίσεις γίνονται στην εξειδίκευση της κάθε ζώνης, όπως:

- Το Ναύπλιο αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό κέντρο, τόσο καθεαυτό, όσο και σε ότι αφορά τους πολιτιστικούς πόρους της Αργολίδας, εντασσόμενο στα μείζονα δίκτυα περιήγησης της χώρας. Κύριο χαρακτηριστικό της τουριστικής προσφοράς της περιοχής είναι η κυριαρχία Ξενοδοχειακών μονάδων, υψηλής σχετικά κατηγορίας, αλλά μικρού μεγέθους αστικού τύπου.
- Το Λουτράκι συνδέεται με ιαματικό και παραθεριστικό τουρισμό και δευτερευόντως, με την παρουσία του Καζίνο. Κύριο χαρακτηριστικό της τουριστικής προσφοράς της περιοχής είναι ο μεγάλος αριθμός Ξενοδοχειακών κλινών σε συνδυασμό με εξαιρετικά εκτεταμένη παραθεριστική κατοικία.

Δυναμικές Ζώνες

- Σπάρτη
- Καλαμάτα

τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της τυπολογίας είναι, αφενός η ύπαρξη ικανής τουριστικής δραστηριότητας εποχικού χαρακτήρα και αφετέρου η διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης, είτε, στην περίπτωση της Καλαμάτας, σε μια ευρύτερη παραθαλάσσια ζώνη στον Μεσσηνιακό Κόλπο (Βέργα, Άβια, Μικρή Μαντινεία και Παραλιακή Ζώνη Μεσσηνίας), είτε, στην περίπτωση της Σπάρτης, σε μια ευρύτερη ορεινή ζώνη γύρω από το Μυστρά.

Παραθαλάσσιες περιοχές (μη αστικές)

Θύλακες ώριμης τουριστικής ανάπτυξης

αυτή την κατηγορία των περιοχών διακρίνονται δύο επιμέρους τυπολογίες τουριστικής ανάπτυξης:

1. Αμιγής τουριστική αγορά: Ξενοδοχειακές κλίνες και Ενοικιαζόμενα δωμάτια.

το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της τυπολογίας είναι ο αμιγής παραθεριστικός τουρισμός εποχικού χαρακτήρα, ενώ η Μέση Διάρκεια Παραμονής είναι μεγαλύτερη από 4-5 ημέρες.

Οι περιοχές αυτές διακρίνονται στους παρακάτω τρεις τύπους:

Τύπου Α' που περιλαμβάνει μόνο μια περιοχή:

- Πόρτο Χέλι – Ερμιόνη

Ζώνη αυτή είναι η μοναδική περιοχή της Περιφέρειας που χαρακτηρίζεται από μεγάλες μονάδες - μεγάλη Μέση Διάρκεια Παραμονής, ενώ είναι έντονη και η κυριαρχία των Αλλοδαπών Τουριστών και μάλιστα οργανωμένου τουρισμού. Παράλληλα στην περιοχή αναπτύσσεται και ένα σχετικά εκτεταμένο δίκτυο παραθεριστικής κατοικίας.

Τύπου Β' που περιλαμβάνει τις παρακάτω περιοχές:

- Τολό - Ασίνη - Δρέπανο
- Γύθειο- Μαυροβούνι- Νεοχώρι
- Καρδαμύλη - Στούπα

Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της τυπολογίας σε ότι αφορά στην τουριστική προσφορά, είναι η κυριαρχία των οικογενειακού τύπου μικρών μονάδων (μείγμα μικρών ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων), η μικρότερη σχετικά Μέση Διάρκεια Παραμονής και η κυριαρχία των Ελλήνων τουριστών (ο αριθμός των ξένων τουριστών είναι πολύ μικρότερος από τον αριθμό των Ελλήνων). Το χαρακτηριστικό αυτού του είδους των τουριστών είναι ότι πρόκειται για άτομα μεμονωμένα – αυτοδιακινούμενα.

Τύπου Γ' που περιλαμβάνει μόνο μια περιοχή:

- Μονεμβασιά

Η συγκεκριμένη περιοχή αποτελεί, ίσως, διακριτή τυπολογία περιοχής πολύ έντονης ανάπτυξης τουρισμού και υψηλής ποιότητας, μικρής διάρκειας παραμονής σε μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, σε συνδυασμό με έντονη παραθεριστική κατοικία εκτός του κάστρου.

1.2. Έντονη παραθεριστική κατοικία μέσα και γύρω από ημιαστικά κέντρα

Το βασικό χαρακτηριστικό των περιοχών αυτών είναι η έντονη ανάπτυξη Παραθεριστικής και Β' Κατοικίας, με σχετικά περιορισμένη παρουσία παραδοσιακής ξενοδοχειακής συγκέντρωσης, στο πλαίσιο μιας αστικής ανάπτυξης γύρω από ημιαστικά κέντρα και ισχυρής εξάρτησης από, την Αθήνα.

Οι συγκεκριμένες περιοχές που κατατάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι οι εξής:

- Ξυλόκαστρο – Μελίσι – Συκιά – Κιάτο - Βραχάτι
- Άγιοι Θεόδωροι

1.3. Δυναμικές Ζώνες

Τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά αυτών των περιοχών, σε ότι αφορά στην προσφορά, είναι: ζώνες ικανής συγκέντρωσης τουριστικής δραστηριότητας σε μικρές μονάδες ξενοδοχείων, πολλά ενοικιαζόμενα δωμάτια και έντονη συγκέντρωση παραθεριστικής κατοικίας. Σε ότι αφορά τη ζήτηση, αυτές οι περιοχές χαρακτηρίζονται από

οχικό τουρισμό, κυρίως παραθεριστικό, υπεροχή του Ελληνικού τουρισμού, αλλά και παρουσία μεμονωμένων τά κανόνα Αλλοδαπών Τουριστών. Τέλος, οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν διαχρονική βελτίωση δεικτών, χωρίς να εντοπίζονται φαινόμενα κορεσμού και έντονων επιπτώσεων. Οι συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες τατάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι οι εξής:

- Παλιά- Νέα Επίδαυρος
- Άστρος- Τυρός- Λεωνίδιο
- Ίσθμια - Σολυγία (Κόρφος, Σοφικό) - Σαρωνικός (Γαλατάκι)
- Νεάπολη - Ελαφώνησος
- Δυρός – Αρεόπολη - Οίτυλο
- Πύλος – Μεθώνη - Φοινικούντα
- Πεταλίδι – Κορώνη - Αιπεία

μειώνεται ότι υφίστανται επιμέρους διακρίσεις μεταξύ των περιοχών αυτών, όπως για παράδειγμα, είτε η υψηλή επισκεψιμότητα και σχετικά χαμηλή μέση διάρκεια παραμονής στην Επίδαυρο, στην Πύλο, στην Μεθώνη, είτε η παρουσία οργανωμένου τουρισμού σε μεγάλες μονάδες στα Ίσθμια.

Αναξιοποίητες περιοχές

οσικό χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας των περιοχών είναι η ύπαρξη φυσικών και πολιτιστικών πόρων, οι οποίοι δύνανται να αξιοποιηθούν τουριστικά, αλλά γεωγραφικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες αποτύγνησαν ή και λειτουργούν ανασταλτικά στην τουριστική ανάπτυξη. Αυτής της κατηγορίας οι περιοχές είναι οι εξής:

- Κότρωνας - Κοκκάλα στο Δυτικό Λακωνικό Κόλπο
- Ελικά - Αρχάγγελος στον Ανατολικό Λακωνικό Κόλπο
- Γερολιμένας - Βάθειο στην Νοτιοδυτική Λακωνία
- Άγιος Φωκάς – Καστανιά – Βελανίδιο - Αγ. Νικόλαος στην Νοτιοανατολική Λακωνία
- Μαραθόπολη – Φιλιστρά – Κυπαρισσία - Καλό Νερό στο Ιόνιο

Ορεινές Ζώνες

Γνωστές, Δυναμικές, Αυθύπορκτες Περιοχές:

- Γορτυνία - Βόρεια Μαντινεία

Αναξιοποίητες Περιοχές με δυνατότητες θεματικού τουρισμού :

- ορεινού, περιβαλλοντικού - οικολογικού: Φαλαίσια, Ανατολική Λακωνία, (Ζάρακας), ίσως τμήμα της Βόρειας Μεσσηνίας, Κορινθία (Στυμφαλία)
- περιοχές σε δρόμους του κρασιού (Νεμέα, Μαντινεία)

Περιοχές ενταγμένες σε δίκτυα περιήγησης – διημέρευσης - επίσκεψης:

- Μυστράς, Μάνη

Περιοχές εξαρτώμενες από Παράλια:

- Ορεινή Δυτική Κορινθία, Ανατολική Αρκαδία (Αγ. Πέτρος, Καστάνιτσα., Κοσμάς)

5.2.1 Γεωγραφικός / Διοικητικός Προσδιορισμός της τυπολογίας

Η τυπολογία των τουριστικών περιοχών στην περίπτωση της Πελοποννήσου ορίζεται και με βάση γεωγραφικούς αλλά και διοικητικούς προσδιορισμούς.

Ο τουρισμός της Αργολίδας χαρακτηρίζεται από τρεις βασικούς τύπους:

- Τουρισμός πολιτιστικός, με χαρακτηριστικά: Ετήσια Διάρκεια, Μεγάλη, Αναλογία ξένων, Τουρισμός Σαββατοκύριακου,, Μικρή Μέση διάρκεια παραμονής, Ένταξη στα μείζονα τουριστικά δίκτυα περιήγησης της Περιφέρειας και της χώρας. Οι περιοχές οι οποίες εντάσσονται σε αυτόν τον τύπο είναι οι εξής: Ναύπλιο, Αργός, Μυκήνες, Επίδαυρος
- Τουρισμός Παραθεριστικός Εποχιακός, υψηλών σχετικά απαιτήσεων σε μεγάλες οργανωμένες ομάδες.

Οι περιοχές οι οποίες εντάσσονται σε αυτόν τον τύπο είναι οι εξής:

Δίδυμα – Πορτοχέλι – Ερμιόνη – Θερμησία

- Τουρισμός Παραθεριστικός Εποχιακός, σχετικά ανόργανωτος, που βασίζεται στο οικογενειακό πρότυπο, λειτουργία πολλών μικρών μονάδων και ενοικιαζόμενων δωματίων

Οι περιοχές οι οποίες εντάσσονται σε αυτόν τον τύπο είναι οι εξής:

Τολό - Ασίνη - Δρέπανο.

Περαιτέρω, ως ειδικός τύπος μπορεί να ορισθεί ο τουρισμός Παλιάς και Νέας Επιδαύρου: εποχικός, περιηγητικός μικρής σχετικά διάρκειας παραμονής αλλά και παραθεριστικός.

Ο τουρισμός της Αρκαδίας

- Παραθεριστικός ενδονομαρχιακής εμβέλειας σε μικρές μονάδες και Β' Κατοικία.

Οι περιοχές που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι:

Άστρος, Πούλιθρα, Ξηροπήγαδο, Τυροσαπουνακαίικα

- Ορεινός τουρισμός

Οι περιοχές που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή είναι:

Ορεινή Βόρεια Κυνουρία, Ορεινή Γορτυνία και Μαντινεία

Ο τουρισμός της Κορινθίας χαρακτηρίζεται από τρεις βασικούς τύπους:

- Τουρισμός Παραθεριστικής κατοικίας αστικής ανάπτυξης με περιορισμένη ξενοδοχειακή υποδομή. Οι περιοχές που εντάσσονται σε αυτόν τον τύπο είναι οι εξής:
Βραχάτι, Ξυλόκαστρο Αγ. Θεόδωροι
- Τουρισμός με σύνθετα χαρακτηριστικά: Παραθερισμός σε ξενοδοχεία, πολύ εκτεταμένη παραθεριστική κατοικία, ειδικός τουρισμός (ιαματικός, καζίνο). Η περιοχή που εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία είναι η εξής:
Λουτράκι Περαχώρας
- Τουρισμός εποχικός, οργανωμένος, παραθεριστικός. Οι περιοχές που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι οι εξής:
Ίσθμια, περιοχή Σαρωνικού (Παλατάκι)

Ο τουρισμός της Μεσσηνίας και της Λακωνίας χαρακτηρίζεται από δύο βασικούς τύπους:

- Η ζώνη του Νότου χαρακτηρίζεται γενικά από το παραθεριστικό πρότυπο που βασίζεται στην οικογενειακή εκμετάλλευση (μικρές μονάδες) με κυριαρχία Ελλήνων αλλά και παρουσία ξένων μεμονωμένων τουριστών, σε συνδυασμό με ένα εκτεταμένο δίκτυο ενοικιαζόμενων δωματίων αλλά και παραθεριστικής κατοικίας. Διακρίνεται σε περιοχές πολύ έντονης τουριστικής ανάπτυξης όπως η Μονεμβασιά που αποτελεί ειδική τυπολογία, περιοχές δυναμικές (π.χ. Λεύκτρο, Πύλος, Μεθώνη, Πεταλίδι, Νεάπολη - Ελαφώνησος κλπ) και σε περιοχές αναξιοποίητες (Κότρωνα- Κοκκάλα, Έλικα - Αρχάγγελος κλπ).

μέρους διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα σε περιοχές - τόπους πολιτιστικής και ιστορικής αξίας, υψηλής σκεψιμότητας, μικρής διάρκειας παραμονής, όπως: Μεθώνη, Πύλος, Κορώνη, Μονεμβασιά και σε αμιγείς παραθεριστικούς τόπους όπως: Πεταλίδι - Αιπεία, Νεάπολη - Ελαφώνησος - Έλικα κλπ.

- Η ζώνη του Ιονίου: Είναι περιοχή με φτωχά τουριστικά χαρακτηριστικά (μικρή συγκέντρωση κλινών σε μικρά τουριστικά καταλύματα και ενοικιαζόμενα δωμάτια και παραθεριστική κατοικία νόμιμη και παράνομη).

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

~ Ορια Νομών

▲ ΘΕΣΕΙΣ CAMPING

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΕΣ ΚΛΙΝΕΣ

- 0 - 150
- 151 - 500
- 501 - 1000
- 1001 - 2000
- 2001 και άνω

ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ 1000 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ

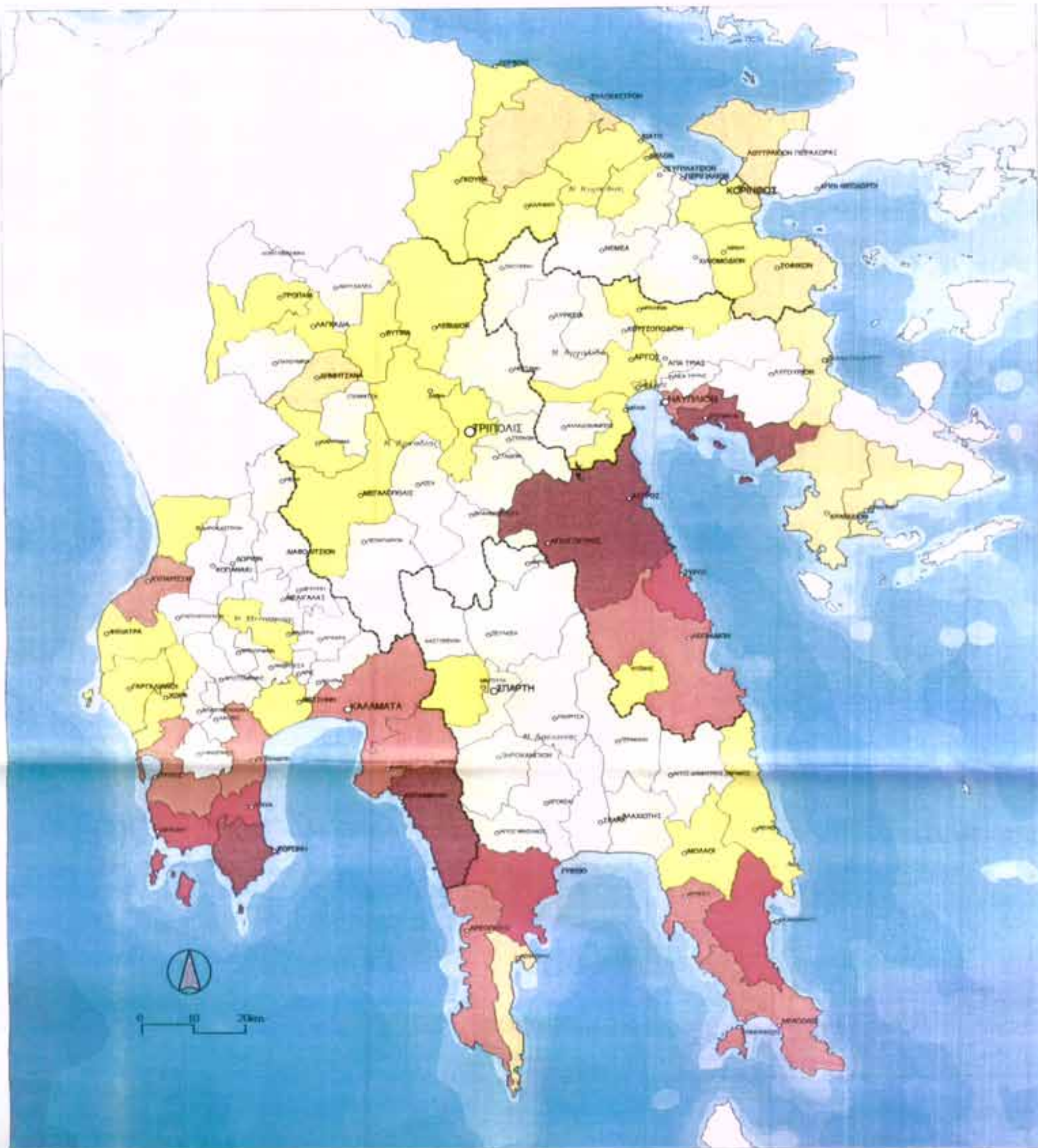
- 0 - 200
- 201 - 500
- 501 - 1000
- 1001 - 2000
- 2001 και άνω

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
1η ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Α ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α1 ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ VII

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΕΣ ΚΛΙΝΕΣ & ΘΕΣΕΙΣ CAMPING

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ω Όρια Νομών

ΑΡ. ΚΛΙΝΩΝ ΣΤΟ ΝΕΟ ΔΗΜΟ

White	0
Light Yellow	1 - 100
Yellow	100 - 250
Orange	250 - 500
Red	500 - 1000
Dark Red	1000 και άνω

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
1η ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Α ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α1 ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ VIII

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

ΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τομέας του τουρισμού "ο όρος **"επιπτώσεις"** χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλες τις αλλαγές που γίνονται στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον των περιοχών ή χωρών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός και σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του τουριστικού τομέα" (Κακωσής Χ. - Τσάρτας Π., 2001 σ.28).

Κατάφωνα με τη βιβλιογραφία βασικές μεθοδολογικές αφετηρίες είναι οι εξής:

- Η εκτίμηση των επιπτώσεων απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση έτσι ώστε να αναδειχθούν οι αλληλοσχετίσεις των επιπτώσεων στην οικονομία, την κοινωνία και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.
- Υπάρχει δυσκολία στο να απομονωθούν και να μελετηθούν, ως απόλυτα διαφορετικές, οι επιπτώσεις που αφορούν περισσότερο από ένα πεδία οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνικής ζωής, δηλαδή στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον.
- Οι επιπτώσεις διακρίνονται σε "θετικές" και "αρνητικές" σε όλα τα παραπάνω πεδία.
- Βασικό είναι να υπάρχει συνθετική προσέγγιση που να αναδεικνύει τις κεντρικές τάσεις και τα χαρακτηριστικά αυτών των επιπτώσεων.
- Από την μελέτη των επιπτώσεων αναδεικνύονται δύο σημαντικά θέματα: α) η δυναμική του τουρισμού που αλλάζει εντελώς τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών όπου αναπτύσσεται, διαμορφώνοντας νέα δεδομένα για την πορεία ανάπτυξης των τουριστικών περιοχών β) η σημασία του ελέγχου των διαδικασιών της τουριστικής ανάπτυξης που αναδεικνύει την ανάγκη για προγραμματισμό, σχεδίαση, διαχείριση και γενικότερη αλλαγή των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης παγκοσμίως.

Κατά συνέπεια, αναλύονται, τόσο το γενικό πλαίσιο αναφοράς των τεσσάρων κατηγοριών επιπτώσεων σε διάφορα πεδία που παραπάνω αναφέρθηκαν, όσο και το ειδικότερο πλαίσιο ανάλυσης αυτών για την Περιφέρεια της Πελοποννήσου.

4.2. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4.2.1. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο με δυναμική ανάπτυξη. Τα τελευταία χρόνια διαπιστώθηκε συνεχής ανοδική τάση του διεθνούς τουρισμού, με μέση ετήσια αύξηση 4,3% από το 1990 έως το 1997. Σύμφωνα δε με τη μελέτη προοπτικής του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για τον τουρισμό έως το έτος 2020, οι προοπτικές για την επόμενη δεκαετία ως προς τις αφίξεις διεθνούς τουρισμού είναι να φθάσουν συνολικά το 1 δις το έτος 2010 και τα 1,6 δις το έτος 2020. Ωστόσο, οι πιο πρόσφατες εκτιμήσεις του WTO αναφέρουν ότι ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης θα ανέλθει στο 4,5 % τη δεκαετία 2000 - 2010, και στο 4,4 % τη δεκαετία 2011-2020. Τα μεγέθη αυτά αντιπροσωπεύουν ένα συνολικό μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 4,3 % μεταξύ 1995-2020. Παράλληλα προβλέπεις υπολογίζουν την μέση αύξηση των αεροπορικών ταξιδιών για το διάστημα 1995-2010 σε 3,5%.

Κατά τους υπολογισμούς του WTO, τα έσοδα από τον διεθνή τουρισμό (χωρίς τις μεταφορές) έφθασαν τα 443,7 δις δολάρια το 1997. Την περίοδο 1990 - 1997 παρουσίασαν μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης κατά 7,5%, καταγράφοντας έτσι την αυξανόμενη σημασία του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία, παρά τις νομισματικές κρίσεις και την παρατεινόμενη ανεργία στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των τουριστικών εισπράξεων στο σύνολο των Ευρωπαϊκών χωρών την περίοδο 1990 - 1997 ήταν 5,8%.

Ορισμένοι οργανισμοί προβλέπουν, για το διάστημα 1998 - 2010, μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 3,7% στην ιδιωτική τουριστική κατανάλωση. Με βάση και τις παραπάνω ενδείξεις, είναι βέβαιο ότι στο βαθμό που θα αυξάνεται η παραγωγικότητα στις προηγμένες χώρες και το διαθέσιμο εισόδημα των κατοίκων τους, θα αυξάνεται και η ροπή προς ταξίδια και ο τουρισμός θα αποτελεί δυναμικό τροφοδότη της οικονομικής ανάπτυξης και θα αξιοποιεί τις παραγωγικές δυνάμεις στις χώρες υποδοχής.

Συμμετοχή στο Α.Ε.Π.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η πραγματική άμεση οικονομική απόδοση του τουρισμού είναι δύσκολο να μετρηθεί με ακρίβεια, γιατί αφενός πρόκειται για σύνθετο πλέγμα δραστηριοτήτων, και αφετέρου, λείπουν τα κατάλληλα τεχνικά μεθοδολογικά εργαλεία. Στο κύκλο εργασιών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων θα πρέπει ασφαλώς να προστεθεί και ο κύκλος εργασιών των συναφών τουριστικών επιχειρήσεων (τουριστικά γραφεία, γραφεία ταξιδιών, επιχειρήσεις ενοικίασης αυτοκινήτων, ενοικίασης θαλαμηγών, κρουαζιερόπλοια κλπ.), καθώς και ένα αντίστοιχο ποσό από τον κύκλο εργασιών των εστιατορίων, καφετειών, καταστημάτων, κλπ. ώστε να προσεγγιστεί τελικά η προστιθέμενη αξία της τουριστικής κατανάλωσης.

Εισροή συναλλάγματος - ισοζύγιο

Ακρίνονται δύο αντιθετικές επιπτώσεις: α) Η θετική επίδραση των συναλλαγματικών εισροών από τον τουρισμό στο ισοζύγιο, β) Η επιβάρυνση του ισοζυγίου πληρωμών των τουριστικών χωρών από την ανάγκη να εισάγουν ορισμένα προϊόντα αναγκαία για τη λειτουργία του τουριστικού τομέα. Στις περισσότερες χώρες με τουριστική ανάπτυξη, και ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες, διαπιστώνεται ότι το τελικό θετικό ή μη θετικό αποτέλεσμα στους δύο αυτούς τομείς εξαρτάται από την δυνατότητα των χωρών αυτών να σχεδιάζουν και να προγραμματίζουν τη βελτιωμένη λειτουργία του τουρισμού, σε σχέση με την παραγωγική δομή τους.

Απασχόληση

Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας και δημιουργεί συχνά πολλές άμεσες θέσεις εργασίας. Ο εποχικός χαρακτήρας της λειτουργίας του τουρισμού συνήθως επηρεάζει και τα χαρακτηριστικά αυτής της απασχόλησης, η οποία είναι σε μεγάλο βαθμό εποχική, ανειδίκευτη και περιστασιακή. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του

τουρισμού στην ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης σε τουριστικές επιχειρήσεις, εμπορικά καταστήματα και υπηρεσίες. Συχνά η απασχόληση στον τουρισμό συνδυάζεται και με παράλληλη (έμμεση) απασχόληση σε κάποιο άλλο κλάδο της οικονομίας όπως γεωργική παραγωγή, βιομηχανία με αποτέλεσμα τη γενικότερη αύξηση των οικογενειακών εισοδημάτων. Ιδιαίτερα στις τουριστικές περιοχές που λειτουργούν εποχικά, η πολλαπλή απασχόληση με επίκεντρο τον τουρισμό αποτελεί τον κανόνα για υψηλό ποσοστό του πληθυσμού. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι επιπτώσεις του τουρισμού στην απασχόληση των γυναικών, των νέων ανέργων και των μακροχρόνια ανέργων, εξαιτίας του χαρακτήρα της εργασίας στον τουριστικό τομέα και των ευκαιριών που προσφέρει για ευέλικτα σχήματα απασχόλησης.

Δημόσια έσοδα

Εκτός από το άλλο πεδίο συνεισφοράς του τουρισμού στην οικονομία είναι τα δημόσια έσοδα. Είναι προφανές ότι, με την εισβολή των πάσης φύσεως φόρων από τις τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και του φόρου εισοδήματος από τους απασχολούμενους στον τουρισμό, ενισχύονται σημαντικά τα δημόσια έσοδα. Το ίδιο ισχύει και με την εισφορά του Φ.Π.Α.

Περιφερειακή Ανάπτυξη

Μεταξύ άλλων είναι οι περιπτώσεις όπου ο τουρισμός έχει συμβάλει στην ενίσχυση της ανάπτυξης των υποβιομηχανοποιημένων περιοχών και γεωγραφικά απομονωμένων, ορεινών και μειονεκτικών ή με υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα. Η ανάπτυξη του τουρισμού αύξησε τα εισοδήματα, την απασχόληση, τις επενδύσεις και διέυρυνε

την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας, με αποτέλεσμα να σταματήσει η μετανάστευση και να βελτιωθεί το επίπεδο και η ποιότητα ζωής. Η ανάπτυξη είναι εξαιρετικά δυναμική σε ετήσιους ρυθμούς σε περιοχές που διαθέτουν πλούσιους τουριστικούς πόρους.

Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία

Με τον τουρισμό γίνονται προσπάθειες να εκτιμηθούν οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης στους άλλους κλάδους της εθνικής ή τοπικής οικονομίας. Παρά τις διαφορετικές τελικές εκτιμήσεις, μέσω της χρήσης του "πολλαπλασιαστή του τουρισμού", κοινή είναι η εκτίμηση ότι υπάρχουν θετικές επιδράσεις σε πολλούς κλάδους, οι δραστηριότητες των οποίων σχετίζονται με τον τουρισμό, όπως βιομηχανία, βιοτεχνία, κατασκευές, υπηρεσίες, μεταφορές, εμπόριο, αλλά και στον γεωργικό τομέα, της παραγωγής νωπής διατροφής αλλά και της διάμεσων πρώτων υλών στη μεταποίηση. Οι θετικές επιδράσεις έχουν καταγραφεί σε περιοχές και χώρες με διαφορετικά χαρακτηριστικά ανάπτυξης.

Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης σε τοπικό επίπεδο

Με τον τουρισμό παρατηρηθεί αύξηση του κόστους ζωής λόγω της αύξησης των τιμών σε καταναλωτικά και διαρκή αγαθά σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η ανάπτυξη του τουρισμού είναι μαζική και οργανωμένη. Συχνά η αύξηση, εξαιτίας και της ταχύτατης οικοπεδοποίησης υπάρχει υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης, γεγονός που επιζητείται και με τη γενικότερη τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων του, ιδιαίτερα στις περιοχές με μαζικό οργανωμένο τουρισμό, όπου υπάρχει και η μεγαλύτερη ζήτηση.

τά την Σύνοδο Κορυφής του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, στη Μανίλα, (1997) το θέμα που ασχολήσε τους συνέδρους ήταν "Οι Επιπτώσεις του Τουρισμού στην Κοινωνία". Παρά τα αναγνωρισμένα οικονομικά οφέλη του τουρισμού αυτό που απασχολεί όλο και περισσότερο τους εμπλεκόμενους φορείς είναι η αρνητική πορεία των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στην κοινωνία των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων περιοχών.

Οι αρνητικές επιπτώσεις εκφράζονται με αλλαγές, οι οποίες προέρχονται μέσω του "κινήτρου επίδειξης" (demonstration effect). Οι αλλαγές δεν είναι αυτόματες αλλά εξελίσσονται στον χρόνο. Όπου οι αλλαγές δεν είναι ευπρόσδεκτες εκεί ο τουρισμός θεωρείται ότι προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία. Σε πολλές βέβαια περιπτώσεις, είναι η μη οργανωμένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης που προκαλεί τις ανεπιθύμητες αλλαγές.

Για την προσπάθεια βελτίωσης της τουριστικής ανάπτυξης, αποτελεί άμεση ανάγκη η ενθάρρυνση των θετικών επιπτώσεων και ο έλεγχος και ο μετριασμός, έως ελαχιστοποίηση, των αρνητικών επιπτώσεων στις τοπικές κοινωνίες.

Κυριότερες από τις επιπτώσεις του τουρισμού στην τοπική κοινωνία αφορούν τους παρακάτω τομείς: (Τσάρτας, 1996, σσ. 35-92, Smith V. (επιμ.), Hosts and Guests, 1992, Robinson M. και Boniface P., 1999).

Κοινωνική δομή

Αλλάζουν, τόσο τα χαρακτηριστικά, όσο και οι λειτουργίες της τοπικής κοινωνίας. Οι αλλαγές είναι περισσότερο εμφανείς σε περιοχές της υπαίθρου, σε γεωγραφικά απομονωμένες, όπως ορεινές κοινότητες ή νησιά και σε αστικές περιοχές. Οι περισσότερες αλλαγές σε αυτές τις περιοχές σχετίζονται με την επικράτηση παραγωγικών τύπων που συνδέονται με τον τουρισμό, άμεσα και έμμεσα και οδηγούν στη διαμόρφωση μιας νέου τύπου κοινωνικής δομής, όπου ο τουρισμός κυριαρχεί σε όλα τα επίπεδα δραστηριοτήτων, παραγωγικής δραστηριότητας, απασχόλησης και λειτουργιών.

Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα

Οι υψηλά εισοδήματα και η μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή των τουριστικών επαγγελματιών οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα, με τελικό στόχο την απασχόληση στον τουρισμό ή σε επαγγέλματα σχετιζόμενα με αυτόν, όπως εμπόριο, κατασκευές κλπ. Η πρώτη επίπτωση αυτής της τάσης είναι η διάχυση των εισοδημάτων του τουρισμού σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού, ενώ η δεύτερη είναι η σταδιακή, άμεση ή έμμεση, εγκατάλειψη κλάδων όπως η γεωργοκτηνοτροφία και η βιομηχανία, με παράλληλη στροφή στον τουρισμό. Η κινητικότητα αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανής στους νέους και τις γυναίκες, αλλά σταδιακά τείνει να αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της κοινωνικής δομής των τουριστικών περιοχών, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια ανάπτυξης τους.

Το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες

Η επικοινωνία με τους τουρίστες έχει επιπτώσεις στην κοινωνική συμπεριφορά και τις αντιλήψεις και αξίες των ντόπιων. Το πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιείται αυτή η επικοινωνία επηρεάζεται από τον τύπο της ανάπτυξης του τουρισμού, τις "εμπορικές" διαστάσεις αυτής της συνάντησης, τις διαφορές των πολιτισμικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τουριστών και ντόπιων. Ως προς τα αποτελέσματα, αυτά συνδέονται άμεσα με το στάδιο ανάπτυξης και τουριστικής δραστηριότητας και επομένως μαζικοποίησης, του τουρισμού. Στο υψηλότερο του στάδιο, όπου ο τουρισμός είναι οργανωμένος και μαζικός, αυτή η επικοινωνία "εμπορευματοποιείται", με

ποτέλεσμα, τόσο οι ντόπιοι, όσο και οι τουρίστες να καταλήγουν απλώς σε μία σχέση εμπορικής συναλλαγής που ο ένας πουλάει και ο άλλος αγοράζει, με όλα τα κοινωνικά αποτελέσματα αυτής της συναλλαγής.

Αλλαγές στις κοινωνικές ανέσεις, τα ήθη και τα έθιμα

Η συνολικότερη στροφή των κοινωνιών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός σε παραγωγικές δομές και τρόπο ζωής με χαρακτηριστικά αστικοποίησης και εκσυγχρονισμού, επιφέρει τελικά σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Τέτοιες αλλαγές έχουν παρατηρηθεί στις σχέσεις των δύο φύλων, στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, στην εκτίμηση της τοπικής παράδοσης, στα έθιμα, στις σχέσεις ανάμεσα στα άτομα της ίδιας κοινωνίας. Οι αλλαγές αυτές προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από τις νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές, οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές της υπαίθρου και έχουν "αστικά χαρακτηριστικά".

2.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Ο V.L.Smith (Hosts and Guests: The anthropology of Tourism, Blackwell, Oxford, 1978), διατυπώνει την παρακάτω κατηγοριοποίηση τουριστών σε τυπολογία, όπου συσχετίζει τα χαρακτηριστικά των τουριστών με τις επιπτώσεις στο πολιτιστικό περιβάλλον του τόπου υποδοχής.

- **ΟΙ ΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ:** Στον τύπο του εξερευνητή περιλαμβάνονται ομάδες όπως ακαδημαϊκοί, ορειβάτες και αυθεντικοί εξερευνητές σε μικρούς αριθμούς. Αυτοί αποδέχονται πλήρως τις επιτόπιες συνθήκες ζωής, είναι αυτόνομοι. Ο αριθμός αυτής της κατηγορίας των τουριστών είναι περιορισμένος, ενώ η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος του τόπου υποδοχής από τον τουρίστα είναι θετική.
- **ΟΙ ΕΛΙΤ:** Ταξιδεύουν σε ασυνήθιστους προορισμούς για ευχαρίστηση, τα έχουν κάνει όλα και τώρα ψάχνουν για κάτι διαφορετικό - νέο. Χρησιμοποιούν τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, αλλά συγχρόνως προσαρμόζονται εύκολα στις επιτόπιες συνθήκες. Η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής από τον τουρίστα αυτής της κατηγορίας είναι θετικές. Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας είναι σπάνια εμφανείς.
- **ΟΙ ΕΚΚΕΝΤΡΙΚΟΙ:** Λιγότερο πλούσιοι από τους ΕΛΙΤ ψάχνουν για κάτι παραπάνω από το σύνηθες ταξίδι. Προσαρμοσμένοι και συνεργάσιμοι με τις επιτόπιες συνθήκες για σύντομο χρονικό διάστημα. Για αυτής της κατηγορίας των τουριστών η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος είναι θετική, ενώ ο αριθμός τους είναι εμφανής.
- **ΑΡΧΟΜΕΝΟΣ-ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:** Σταθερή ροή τουριστών σε μικρές ομάδες ή μεμονωμένα. Αναζητούν κεντρική θέρμανση / κλιματισμό και άλλες υπηρεσίες, όμως σε περίπτωση που αυτές δεν προσφέρονται προσαρμόζονται καταγράφοντας το ως «εμπειρία» (? !). Η επίδραση στο πολιτιστικό περιβάλλον αυτής της κατηγορίας των τουριστών είναι αμφίδρομη, έχοντας σταθερή ροή σε κάθε περιοχή, το συγκεκριμένο ρεύμα τουριστών.
- **ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:** Μεγάλος αριθμός τουριστών, συνήθως από χώρες Ευρωπαϊκές και Β. Αμερικής, με αξίες της μέσοαστικής τάξης και σχετικά υψηλά εισοδήματα. Το ρεύμα είναι κυρίως εποχικό και οι τουρίστες αναζητούν υπηρεσίες «Δυτικού Τύπου» τα «Οικεία Σύμβολα», καθώς και πολύγλωσσους

αποτέλεσμα, τόσο οι ντόπιοι, όσο και οι τουρίστες να καταλήγουν απλώς σε μια σχέση εμπορικής συναλλαγής που ο ένας πουλάει και ο άλλος αγοράζει, με όλα τα κοινωνικά αποτελέσματα αυτής της συναλλαγής.

Αλλαγές στις κοινωνικές ανέσεις, τα ήθη και τα έθιμα

Ο συνολικότερη στροφή των κοινωνιών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός σε παραγωγικές δομές και τρόπο ζωής με χαρακτηριστικά αστικοποίησης και εκσυγχρονισμού, επιφέρει τελικά σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, ήθη και τα έθιμα. Τέτοιες αλλαγές έχουν παρατηρηθεί στις σχέσεις των δύο φύλων, στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, στην εκτίμηση της τοπικής παράδοσης, στα έθιμα, στις σχέσεις ανάμεσα στα άτομα της ίδιας κοινωνίας. Οι αλλαγές αυτές προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από τις νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές, οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές της υπαίθρου και έχουν "αστικά χαρακτηριστικά".

2.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

V.L.Smith (Hosts and Guests: The anthropology of Tourism, Blackwell, Oxford, 1978), διατυπώνει την παρακάτω κατηγοριοποίηση τουριστών σε τυπολογία, όπου συσχετίζει τα χαρακτηριστικά των τουριστών με τις επιπτώσεις στο πολιτιστικό περιβάλλον του τόπου υποδοχής.

- **ΟΙ ΕΞΕΡΕΥΝΗΤΕΣ:** Στον τύπο του εξερευνητή περιλαμβάνονται ομάδες όπως ακαδημαϊκοί, ορειβάτες και αυθεντικοί εξερευνητές σε μικρούς αριθμούς. Αυτοί αποδέχονται πλήρως τις επιτόπιες συνθήκες ζωής, είναι αυτόνομοι. Ο αριθμός αυτής της κατηγορίας των τουριστών είναι περιορισμένος, ενώ η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος του τόπου υποδοχής από τον τουρίστα είναι θετική.
- **ΟΙ ΕΛΙΤ:** Ταξιδεύουν σε ασυνήθιστους προορισμούς για ευχαρίστηση, τα έχουν κάνει όλα και τώρα ψάχνουν για κάτι διαφορετικό - νέο. Χρησιμοποιούν τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, αλλά συγχρόνως προσαρμόζονται εύκολα στις επιτόπιες συνθήκες. Η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής από τον τουρίστα αυτής της κατηγορίας είναι θετικές. Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας είναι σπάνια εμφανείς.
- **ΟΙ ΕΚΚΕΝΤΡΙΚΟΙ:** Λιγότερο πλούσιοι από τους ΕΛΙΤ ψάχνουν για κάτι παραπάνω από το σύννητες ταξίδι. Προσαρμοσμένοι και συνεργάσιμοι με τις επιτόπιες συνθήκες για σύντομο χρονικό διάστημα. Για αυτής της κατηγορίας των τουριστών η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος είναι θετική, ενώ ο αριθμός τους είναι εμφανής.
- **ΑΡΧΟΜΕΝΟΣ ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:** Σταθερή ροή τουριστών σε μικρές ομάδες ή μεμονωμένα. Αναζητούν κεντρική θέρμανση / κλιματισμό και άλλες υπηρεσίες, όμως σε περίπτωση που αυτές δεν προσφέρονται προσαρμόζονται καταγράφοντας το ως «εμπειρία» (? !). Η επίδραση στο πολιτιστικό περιβάλλον αυτής της κατηγορίας των τουριστών είναι αμφίδρομη, έχοντας σταθερή ροή σε κάθε περιοχή, το συγκεκριμένο ρεύμα τουριστών.
- **ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:** Μεγάλος αριθμός τουριστών, συνήθως από χώρες Ευρωπαϊκές και Β. Αμερικής, με αξίες της μεσοαστικής τάξης και σχετικά υψηλά εισοδήματα. Το ρεύμα είναι κυρίως εποχικό και οι τουρίστες αναζητούν υπηρεσίες «Δυτικού Τύπου» τα «Οικεία Σύμβολα», καθώς και πολύγλωσσους

οδηγούς / συνοδοούς. Η ροή αυτής της κατηγορίας τουριστών σε τουριστικές περιοχές είναι συνεχής και η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος του τόπου υποδοχής από τους τουρίστες είναι αρνητική.

- **ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΣΑΡΤΕΡ:** Είναι το είδος που ήδη εμφανίζεται σε πλήρη άνθηση και σε πολύ μεγάλο αριθμό. Εξαρτάται εξ ολοκλήρου από την αγορά τουρισμού. Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας έχουν τυποποιημένες επιλογές και απαιτήσεις, ενώ η χώρα προορισμού τους είναι εντελώς αδιάφορη. Αυτό το είδος τουρισμού όλο και μειώνεται στις ανασπυγμένες χώρες. Οι αφίξεις αυτής της κατηγορίας των τουριστών είναι μαζικές και η επίδραση του πολιτιστικού περιβάλλοντος του τόπου υποδοχής από τον τουρίστα είναι πολύ αρνητική.

Όλα τα παραπάνω φαίνεται ότι οι τέσσερις πρώτοι τύποι τουρισμού δεν επηρεάζουν αρνητικά το τοπικό πολιτισμό, καθόσον ταξιδεύουν μόνοι ή κατά μικρές ομάδες, επιδιώκουν να γνωρίσουν τον τοπικό πολιτισμό και αποδέχονται να εντάσσονται εύκολα στην τοπική κοινωνική δομή. Οι δύο τελευταίοι τύποι τουρισμού επηρεάζουν αρνητικά τον τοπικό πολιτισμό καθόσον αδιαφορούν για την τοπική κοινωνική δομή και περιμένουν να συναντήσουν στον τόπο υποδοχής όλα τα σύμβολα του πολιτισμού της δικής τους χώρας. Η απαίτηση αυτή οδηγεί τελικά στην εμπορικοποίηση του τόπικου πολιτισμού και την προσαρμογή του στις απαιτήσεις του μαζικοποιημένου τουρισμού και εντέλει σε μια συνεχή διεθνοποίηση και ομογενοποίηση των τοπικών πολιτισμών, αφαιρώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, αντί να τους δίνουν την δυνατότητα μετατροπής τους σε συγκριτικό πλεονέκτημα.

Σύμφωνα με τα προηγθέντα, είναι εμφανές ότι ο τουρισμός μπορεί να αποφέρει οφέλη αλλά και προβλήματα στην τοπική κοινωνία και στα πολιτιστικά πρότυπα.

Αρ' όλο που είναι πιο δύσκολο να μετρηθούν από τα περιβαλλοντικά και οικονομικά αποτελέσματα, τα κοινωνικά πολιτιστικά αποτελέσματα αποτελούν βασικό συλλογισμό για την ανάπτυξη του τουρισμού σε κάθε περιοχή. Τα αποτελέσματα / συνέπειες μπορούν να είναι ιδιαίτερα σοβαρές παράμετροι σε χώρες που έχουν ακόμα πρωταρχικά παραδοσιακές κοινωνίες και οικονομίες.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, είναι αποδεδειγμένο ότι εάν ο τουρισμός είναι καλά σχεδιασμένος, ελεγχόμενος και έχει καλή διοίκηση, μ' έναν πολιτιστικά υπεύθυνο τρόπο, μπορεί να αποφέρει διάφορους τύπους κοινωνικό – πολιτιστικών οφελών, τα οποία τελείως ενδεικτικά αναφέρονται στα εξής:

- βελτίωση της ανθρώπινης ζωής και βελτίωση των εγκαταστάσεων και υπηρεσιών εάν τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού είναι καλά κατανομημένα.
- διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής, η οποία αλλιώς μπορεί να χαθεί ως αποτέλεσμα της γενικής ανάπτυξης που λαμβάνει μέρος. Η διατήρηση των αρχαιολογικών και ιστορικών τοποθεσιών είναι μέρος των περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων. Πολιτιστικά πρότυπα μουσικής, χορού, θεάτρου, αθλητισμού, τέχνης και χειροτεχνίας, εθίμων και εκδηλώσεων, τρόπων ζωής, παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων, ιστορικών αστικών κέντρων και αρχιτεκτονικών τύπων είναι επίσης σημαντικά θέληγητρα για τους τουρίστες. Εάν αυτά χαθούν, ο πολιτιστικός τουρισμός δεν θα είναι επιτυχής στην περιοχή. Ο

τουρισμός συμβάλει στη διατήρησή τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ανάλογα με την περιοχή, ο τουρισμός μπορεί να δώσει ώθηση για την τόνωση πολιτιστικών προτύπων που μπορεί να εξαφανίζονται.

- ανάπτυξη και διατήρηση μουσείων, θεάτρων και άλλων πολιτιστικών εγκαταστάσεων. Αυτά είναι, εν μέρει, υποστηριζόμενα από τον τουρισμό, αλλά επίσης απολαμβάνονται από τους κατοίκους της ίδιας της περιοχής. Πολλά μεγάλα μουσεία, θέατρα στον κόσμο λαμβάνουν μεγάλη χρηματοδοτική υποστήριξη από τα εισιτήρια εισόδου που πληρώνουν οι τουρίστες.
- ενδυνάμωση ή ακόμα ανανέωση αισθήματος υπερηφάνειας στους κατοίκους απέναντι στην κουλτούρα τους, όταν αυτοί παρατηρούν τους τουρίστες να την εκτιμούν. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε μερικές παραδοσιακές κοινωνίες που βρίσκονται υπό ραγδαίες αλλαγές και χάνουν το νόημα της πολιτιστικής αυτοεκτίμησης.
- παρέχει την ευκαιρία για αμφίδρομη πολιτιστική ανταλλαγή ανάμεσα σε τουρίστες και κατοίκους που μαθαίνουν για αυτή και κατορθώνουν να σέβονται ο ένας την κουλτούρα του άλλου. Αυτή η ανταλλαγή μπορεί άριστα να επιτευχθεί μέσα από ειδικές μορφές τουρισμού-εκπαιδευτικές και άλλου ειδικού τύπου περιηγήσεις, τουρισμό σε χωριά και προγράμματα επίσκεψης σε σπίτια όπου οι τουρίστες μπορούν να επισκεφθούν τοπικές οικογένειες.

τίθεται ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει μερικά κοινωνικό - πολιτιστικά προβλήματα, εάν δεν είναι καλά εδωσμένοι, ανεπτυγμένοι και διοικούμενοι. Ένα κοινό πρόβλημα είναι η κατάκλιση των περιοχών από τους τουρίστες και η απώλεια άνεσης για τους κατοίκους που οδηγεί στην απέχθεια και στην εχθρότητα απέναντι στον τουρισμό. Σε περιόδους υψηλής τουριστικής ζήτησης οι πόροι (π.χ. ακτές, τα αξιοθέατα) και οι εγκαταστάσεις, τα καταστήματα, τα μέσα μεταφοράς και τα μαγαζιά μπορούν να γεμίσουν τόσο πολύ από τουρίστες που οι κάτοικοι θα είναι εύκολο να τα χρησιμοποιήσουν. Η ενόχληση είναι μεγαλύτερη αν οι κάτοικοι αντιληφθούν ότι δεν λαμβάνουν μεγάλα οικονομικά οφέλη από τον τουρισμό και ότι η τουριστική ανάπτυξη ελέγχεται από εξωτερικά μέρη.

Μερικά άλλα προβλήματα μπορούν να οδηγήσουν σε πολιτιστική υποβάθμιση και μείωση της πολιτιστικής ακεραιότητας. Η αλλοίωση αρχαιολογικών και ιστορικών τοποθεσιών είναι δυνατό να προκύψει από την υπερβολική χρήση τους από τους τουρίστες. Μπορεί να υπάρξει υπερβολική εμπορευματοποίηση και απώλεια της αυθεντικότητας των τοπικών εθίμων, των εκδηλώσεων, της μουσικής και του χορού, της χειροτεχνίας και των άλλων πολιτιστικών σχεδίων / ρευμάτων όταν αυτά είναι ακατάλληλα παρουσιασμένα σαν τουριστικό θέλγητρα. Μπορούν να παρουσιαστούν φαινόμενα επίδειξης, ιδιαίτερα από νέους, που μιμούνται τα πρότυπα συμπεριφοράς και εντυσίματος των τουριστών. Επίσης, παρεξηγήσεις και συγκρούσεις μπορούν να εμφανιστούν ανάμεσα στους τουρίστες και τους κατοίκους εξαιτίας διαφορετικών γλωσσών και εθίμων.

Κοινωνικά προβλήματα, όπως είναι η χρήση ναρκωτικών, ο αλκοολισμός, η εγκληματικότητα και η πορνεία μπορούν να επιδεινωθούν από τον τουρισμό.

2.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

τουριστική ανάπτυξη με την ανάγκη για επέκταση της στο χώρο της υπαίθρου ή με την ανάγκη για ανάπτυξη γάλης έκτασης και όγκου υποδομών τελικά επηρεάζει την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι επιπτώσεις αυτές είναι ιδιαίτερα δραστικές σε περιοχές που θεωρούνται οικολογικά "ευαίσθητες", όπως οι παραθαλάσσιες ή οι εινές περιοχές, οι υγροβιότοποι. Οι επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον αποτέλεσαν εδώ και αρκετά χρόνια, τικείμενο ειδικών μελετών που επισήμαναν την ανάγκη για τον σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την χείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

κυριότερες από τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον αφορούν τους παρακάτω τομείς: (Mathieson A. - all G., 1981, σσ. 93-132, WTO-UNEP, 1983, Briassoulis H. και Straaten Jvd., 2000).

Συγκρούσεις στις χρήσεις γης

τουρισμός συνεχώς επεκτείνεται στο χώρο, με αποτέλεσμα συχνά να προκαλεί συγκρούσεις για την χρήση της ς. Οι συγκρούσεις αυτές παρατηρούνται κυρίως σε περιοχές με αγροτικές εκμεταλλεύσεις ή σε παραθαλάσσιες ριοχές. Ως αποτέλεσμα ο τουρισμός δεσμεύει τη γη, το νερό και τις επενδύσεις που είναι αναγκαίες για την ραγωγική ανάπτυξη κυρίως του αγροτικού τομέα. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, μπορεί να επισημανθεί ότι στις ρριστικές περιοχές αναπτύσσονται παρόμοιες "ανταγωνιστικές" σχέσεις και με χρήσεις σχετικές με τη βιοτεχνία, βιομηχανία και τις υπηρεσίες. Γενικότερα ο τουρισμός λειτουργεί "ολιστικά" στις τουριστικές περιοχές, εκδικώντας περισσότερο χώρο για δραστηριότητες και υποδομές.

Μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενότητων σε τουριστικούς πόρους.

ζήτημα αυτό συνδέεται κυρίως με τους παραδοσιακούς οικισμούς και τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους μνες, ποτάμια, φαράγγια, υγροβιότοποι, εθνικούς δρυμούς, σπήλαια κ.ά.). Στις δύο αυτές περιπτώσεις, το μνημένο και το φυσικό περιβάλλον διαμορφώνουν έναν ιδιότυπο τουριστικό πόρο που μετατρέπεται σε πόλο ξης τουριστών. Πρόκειται για εξέλιξη που επιβάλλει την αναζήτηση νέων τρόπων σχεδιασμού και διαχείρισης ρόμοιων περιοχών, οι οποίες άλλωστε αποτελούν περιβαλλοντικά και πολιτισμικά "ευαίσθητους" τουριστικούς ρρους

Η φέρουσα ικανότητα τουριστικών περιοχών

φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής, επιλεγμένης ως τουριστικός προορισμός, απασχόλησε ιδιαίτερα τον ΠΟΤ από νινού με το Πρόγραμμα για το Περιβάλλον του ΟΗΕ (WTO - UNEP Joint Technical Report Series, 1992, "Tourism arrying Capacity") και καθόρισε το πλαίσιο των παραμέτρων για τον προσδιορισμό των επιπέδων της φέρουσας νάνότητας μιας τουριστικής περιοχής, έτσι ώστε να διαφυλαχτούν οι πόροι της περιοχής. "Φέρουσα Ικανότητα" ναι ο δείκτης ο οποίος εκφράζει την επισκεψιμότητα μιας τουριστικής περιοχής, όπου ο τουρίστας βιώνει νναισθήματα ικανοποίησης υψηλού επιπέδου από την διαμονή του ενώ η περιοχή δέχεται τις ελάχιστες ππτώσεις. Βασική αναφορά είναι η εισαγωγή της έννοιας "όρια επισκεψιμότητας" μιας τουριστικής περιοχής. Οι ρράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας αναφέρονται
στο περιβάλλον
στην τοπική κοινωνία και,
στη διαχείριση.

το όρο "φέρουσα ικανότητα" μιας τουριστικής περιοχής γίνεται αναφορά στις δυνατότητες της κοινωνικής και οικονομικής δομής καθώς και του περιβάλλοντος της συγκεκριμένης περιοχής να δεχθεί και να απορροφήσει συγκεκριμένο όγκο υποδομών καθώς και συγκεκριμένο αριθμό τουριστών.

Προβλήματα ανάπτυξης, λειτουργία και διαχείριση τουριστικών περιοχών

Η αύξηση του αριθμού και των τύπων των τουριστικών θέρετρων στη μεταπολεμική περίοδο έθεσε ζητήματα λειτουργίας και διαχείρισης τους σε σχέση με το περιβάλλον, τη χωροταξία και την πολεοδομία. Τα περισσότερα από αυτά τα ζητήματα αφορούν και την ευρύτερη περιοχή όπου έχουν αναπτυχθεί αυτά τα θέρετρα, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν κανόνες και πρότυπα διαχείρισης, προστασίας και ελέγχου του συνθέτου περιβάλλοντος, δομημένου και φυσικού, των περιοχών αυτών. Κοινή παράμετρος σε αυτές τις προσπάθειες πρέπει να είναι η αναζήτηση προτύπων που συνδέονται με την έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Βασικά συμπεράσματα

Ο τουρισμός και το περιβάλλον είναι στοιχεία αλληλοεξαρτώμενα. Το φυσικό και τεχνητό περιβάλλον παρέχει στους τουρίστες πολλά θέλγητρα και η ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να προκαλέσει θετικά και αρνητικά περιβαλλοντικά αποτελέσματα. Η ανάπτυξη και διοίκηση του τουρισμού έτσι ώστε να είναι συμβατός με το περιβάλλον και να μην το υποβαθμίζει, είναι ένας σημαντικός παράγοντας για να επιτευχθεί βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Αν ο τουρισμός είναι καλά σχεδιασμένος, αναπτυγμένος και διοικούμενος, μπορεί να προκαλέσει σημαντικά θετικά περιβαλλοντικά αποτελέσματα, τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

1. Συντελεί στη διατήρηση των φυσικών περιοχών και της άγριας ζωής, συμπεριλαμβανομένου και του θαλάσσιου περιβάλλοντος, της ανάπτυξης των εθνικών και περιφερειακών πάρκων και προστατευόμενων περιοχών, γιατί αυτό είναι βασικά θέλγητρα για τους τουρίστες.

2. Ο τουρισμός παρέχει το κίνητρο να προστατευθούν περιβαλλοντικά οι τουριστικές περιοχές μέσα από τον έλεγχο του αέρα, του θορύβου, του νερού και της αισθητικής των χώρων, μέσα από την μείωση του κλιμακωτού φόρτου, της αναβάθμισης της συνολικής εμφάνισης, την κατάλληλη διαμόρφωση του κτιριακού περιβάλλοντος. Επίσης, καλά τοποθετημένες και σχεδιασμένες τουριστικές εγκαταστάσεις αυτές καθ' αυτές μπορούν να συνεισφέρουν στην ελκυστική εμφάνιση και του αστικού και του αγροτικού περιβάλλοντος. Η βελτίωση της υποδομής ιδιαίτερα της παροχής νερού, της αποχέτευσης, και της απόθεσης των στερεών απορριμμάτων, επίσης συντελεί στην βελτίωση της περιβαλλοντικής ποιότητας.

3. Αυξάνει την τοπική περιβαλλοντική συνείδηση όταν οι κάτοικοι, και ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι παρατηρούν το ενδιαφέρον των τουριστών για την (περιβαλλοντική) διατήρηση.

4. Αν ο τουρισμός δεν είναι καλά σχεδιασμένος, ανεπτυγμένος και διοικούμενος, μπορεί να προκαλέσει διάφορους τύπους περιβαλλοντικών αρνητικών συνεπειών / αντίκτυπων, όπως

- η μόλυνση της θάλασσας που προέρχεται από μη κατάλληλο σχεδιασμό της αποχέτευσης και εναπόθεσης των στερεών απορριμμάτων για τα ξενοδοχεία και τις άλλες εγκαταστάσεις. Μπορεί να υπάρξει μόλυνση των νερών των ποταμών, των λιμνών και των ακτών από σωλήνες αποχέτευσης και εκροής υγρών λυμάτων και των υπογείων νερών από διαρροή λυμάτων / απορριμμάτων.
- η μόλυνση του αέρα που προκαλείται από υπερβολική χρήση των μηχανών εσωτερικής καύσης των οχημάτων (αυτοκίνητα, ταξί, λεωφορεία, μοτοσικλέτες, κ.λ.π.) σε τουριστικές περιοχές. Επίσης αεροπλάνα που χρησιμοποιούνται για ταξίδια μεγάλων αποστάσεων και για τοπικές αεροπορικές περιηγήσεις προκαλούν μόλυνση και ρύπανση του αέρα.
- ηχορύπανση που προκαλείται από την συγκέντρωση των τουριστών και των τουριστικών οχημάτων.
- αισθητική μόλυνση που προέρχεται από πολλούς παράγοντες- φτωχά σχεδιασμένα ξενοδοχεία και τουριστικές εγκαταστάσεις, κακή σχεδιαστική διάταξη εγκαταστάσεων, ανεπαρκής διαμόρφωση αυτών, χρήση μεγάλων και άσχημων διαφημιστικών πινακίδων, και παρεμπόδιση της φυσικής θέας από την τουριστική ανάπτυξη.
- προβλήματα εναπόθεσης σκουπιδιών που προκύπτουν από την μόλυνση του περιβάλλοντος από τους τουρίστες και από τις τουριστικές εγκαταστάσεις.
- οικολογική διατάραξη των φυσικών περιοχών από την υπερβολική ή κακή χρήση τους από τους τουρίστες και από την ακατάλληλη τουριστική ανάπτυξη.
- περιβαλλοντικοί κίνδυνοι και προβλήματα χρήσεως γης που προέρχονται από φτωχό σχεδιασμό και τοποθέτηση και κακό μηχανολογικό εξοπλισμό των τουριστικών αξιοθέατων και εγκαταστάσεων.

3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν παραπάνω, μπορεί να διατυπωθεί η θέση ότι ο ρόλος του τουρισμού στην Ελλάδα είναι γενικά, σημαντικότερος από ό,τι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Γι' αυτόν τον λόγο, στη χώρα μας κάθε απόσπαση στην εξέλιξη των τουριστικών ροών έχει σημαντική επίδραση σε αρκετά ευρύ φάσμα της οικονομικής και της κοινωνικής ζωής, σε τοπικό, περιφερειακό ακόμη και σε εθνικό επίπεδο. Η παρέμβαση της τουριστικής ανάπτυξης στην ελληνική ύπαιθρο είχε δραματικές επιπτώσεις στην εξέλιξη της παραγωγικής δομής και της κοινωνικής της διάρθρωσης.

Η σημασία του τουρισμού για την Ελλάδα γίνεται εμφανής με βάση ορισμένα μεγέθη που χαρακτηρίζουν τις τάσεις του και τις τάσεις εξέλιξής του. Η Ελλάδα, κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, βρίσκεται στην 7η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των τουριστικών προορισμών το 1997 και στην 27η θέση με βάση τις τουριστικές εισπράξεις.

α βασικότερα στοιχεία επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα είναι τα παρακάτω:

Συμμετοχή στο ΑΕΠ

Ο ετήσιος κύκλος εργασιών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων δεν έχει υπολογιστεί με ακρίβεια. Μπορεί να εκτιμηθεί πάντως ότι οπωσδήποτε υπερβαίνει κατά πολύ τα 500 δις δρχ. Με βάση τα παραπάνω, μπορεί να εκτιμηθεί ότι το μερίδιο του τουρισμού στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν φθάνει περίπου το 7%.

Εισροή συναλλάγματος - Ισοζύγιο

Ο μόνο σχετικό μέγεθος που μετράται πραγματικά (από την Τράπεζα της Ελλάδος) είναι το ταξιδιωτικό συναλλάγμα που εισρέει στη χώρα μέσω των ελληνικών τραπεζών.

Ταξιδιωτικό συναλλάγμα (σε εκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α.)

Έτος	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999
Ταξιδιωτικό συναλλάγμα	2.586,8	2.567,4	3.271,8	3.335,1	3.904,9	4.136,3	3.723,1	3.756,1	5.186,1	

*Ο υπολογισμός για το ταξιδιωτικό συναλλάγμα του 1998 έγινε με νέα μεθοδολογία.

Αυτό, όμως, υπολείπεται κατά πολύ των πραγματικών εσόδων από το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν καταγράφονται χωριστά στους εθνικούς λογαριασμούς, και έτσι δεν σταθμίζεται το μερίδιό τους στο ισοζύγιο πληρωμών και το Α.Ε.Π.

Οι εισπράξεις μόνο από το "ταξιδιωτικό συναλλάγμα" ήταν, το 1997, 3.770,6 εκ. δολ. (Έκθεση Διοικητού Τ.Τ.Ε. - 1998). Με βάση αυτόν τον δείκτη, η Ελλάδα κατατάσσεται από τον WTO 27^η σε τουριστικές εισπράξεις για το έτος 1997. Ο WTO υπολογίζει επίσης ότι οι κατά κεφαλήν εισπράξεις το 1996 ήταν 355 USD, και ανά άφιξη, 403 USD. Ακόμη, ο τουρισμός το 1996 κάλυψε το 39,61% των εξαγωγών εμπορευμάτων και το 39,83% των εξαγωγών υπηρεσιών. Τέλος, ο τουρισμός κάλυψε το 27,69% του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.

Απασχόληση

Ο τουριστικός τομέας στην Ελλάδα εκτιμάται ότι απασχολεί σήμερα μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Ακριβής υπολογισμός του αριθμού αυτού είναι πολύ δύσκολο να γίνει διότι δεν είναι εύκολος ο σαφής προσδιορισμός των τουριστικών δραστηριοτήτων, ενώ δεν μπορεί να εκτιμηθεί η μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία, η μερική απασχόληση και η παραοικονομία. Πάντως, σύμφωνα με υπολογισμούς του W.T.O, και του Ο.Ο.Σ.Α. το 1993 στην Ελλάδα απασχολούνταν στον τουρισμό 360.000 εργαζόμενοι. Από αυτούς 220.000 απασχολούνταν άμεσα σε τουριστικές δραστηριότητες ενώ 140.000 απασχολούνταν έμμεσα. Εύκολα μπορεί να υπολογίσει κανείς ότι οι εργαζόμενοι στον τουρισμό αποτελούν το 10% (6,1% και 3,9%) του συνόλου των εργαζομένων της χώρας. Με στοιχεία της Eurostat, το 1998 στην Ελλάδα απασχολούνταν 209.000 εργαζόμενοι στον τομέα των ξενοδοχείων και των εστιατορίων.

Δημόσια έσοδα

να άλλο πεδίο συνεισφοράς του τουρισμού στην ελληνική οικονομία είναι τα δημόσια έσοδα. Πράγματι, με την σταβολή των πάσης φύσεως φόρων από τις τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και του φόρου εισοδήματος από τους απασχολούμενους στον τουρισμό, ενισχύονται σημαντικά τα δημόσια έσοδα. Το ίδιο ισχύει και με την είσπραξη του Φ.Π.Α. Ακόμη, τροφοδοτούνται τα έσοδα των Ο.Τ.Α. με την είσπραξη δημοτικών τελών από τις τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και του ειδικού υπέρ ΟΤΑ τέλους παρεπιδημούντων και επί των εκδιδομένων παροχών.

Περιφερειακή Ανάπτυξη

Εκτός από τις πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός έχει συμβάλει στην ενίσχυση της ανάπτυξης περιοχών με υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα, περιοχών γεωγραφικά απομονωμένων, ορεινών, μειονεκτικών και νησιών. Η ανάπτυξη του τουρισμού βελτιώνει τα εισοδήματα, ενισχύει τις επενδύσεις και διευρύνει την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η απασχόληση, να σταματήσει η μετανάστευση και να βελτιωθεί το επίπεδο και η ποιότητα ζωής. Η ανάπτυξη είναι εξαιρετικά δυναμική και έχει μεταμορφώσει περιοχές που διαθέτουν πλούσιους τουριστικούς πόρους.

Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία

Η εκτίμηση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων της τουριστικής ανάπτυξης, μέσω της χρήσης του "πολλαπλασιαστή του τουρισμού" στους υπόλοιπους κλάδους, στο τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο είναι δύσκολη. Παρά τις διαφορετικές τελικές εκτιμήσεις, κοινή είναι η άποψη ότι υπάρχουν θετικές επιδράσεις σε πολλούς κλάδους, που διασυνδέονται με τον τουρισμό, στη βιομηχανία - βιοτεχνία, στις κατασκευές, στη γεωργοκτηνοτροφία, στις υπηρεσίες, στις μεταφορές και στο εμπόριο. Οι θετικές επιδράσεις έχουν μάλιστα καταγραφεί σε περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά.

Κόστος ζωής και αύξηση των τιμών της γης σε τοπικό επίπεδο

Έχει παρατηρηθεί αύξηση του κόστους ζωής σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η ανάπτυξη του, είναι γρήγορη. Παράλληλα, σε πολλές περιοχές, εξαιτίας της ταχύτατης οικοπεδοποίησης υπάρχει υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης, γεγονός που σχετίζεται και με τη γενικότερη τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων του.

3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της απογραφής του 2001, η Περιφέρεια Πελοποννήσου εντάσσεται στις πλέον αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας (40,9 κάτοικοι ανά τ. χλμ ενώ σε επίπεδο χώρας η πυκνότητα διαμορφώνεται στους 82,9 κατοίκους ανά τ. χλμ.). Οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας συγκεντρώνουν το 52% του πληθυσμού της Περιφέρειας, με έντονα χαρακτηριστικά αστικοποίησης, ακολουθούν οι Νομοί Αργολίδας και Ακαρνανίας, ενώ ο πλέον αραιοκατοικημένος είναι ο Νομός Αρκαδίας και συγκεντρώνει το υψηλότερο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς. Η έκταση της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 15.490 τ. χλμ. καλύπτοντας το 11,7% της συνολικής έκτασης της χώρας. Το 50% περίπου της συνολικής έκτασης της χαρακτηρίζεται ως ορεινή, το 30% ως ημιορεινή και το υπόλοιπο 20% περιλαμβάνει πεδινές εκτάσεις.

Η ακτογραμμή ανέρχεται σε 1.200 χλμ. και όλοι οι Νομοί της έχουν πρόσβαση στη θάλασσα. Το κλίμα της Περιφέρειας είναι ποικιλόμορφο. Τα ανατολικά παράκτια τμήματα είναι πλούσια σε ηλιοφάνεια αλλά σχετικά ξηρά, στο κεντρικό ορεινό συγκρότημα το κλίμα είναι δριμύ με παγετούς και χιόνια, ενώ τα δυτικά τμήματα έχουν περισσότερες βροχές και είναι θερμότερα το χειμώνα σε σχέση με τα ανατολικά. Για αυτούς τους λόγους, οι ανατολικές περιοχές της Περιφέρειας είναι φτωχές σε ρέοντα ύδατα και σε βλάστηση, ενώ τα ορεινά και τα δυτικά τμήματα έχουν άφθονες πηγές, πολλά νερά και πλούσια βλάστηση. Η Περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει πλούτο τουριστικών πόρων στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (αρχαιολογικούς χώρους - προϊστορικής, κλασικής αρχαιότητας, βυζαντινής και νεώτερης ιστορίας - περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ενταγμένες στο πρόγραμμα NATURA, αρχιτεκτονική λαϊκή κληρονομιά, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις διεθνούς εμβέλειας).

Από την ανάλυση των στοιχείων της Περιφέρειας Πελοποννήσου φαίνεται ότι παρά την ύπαρξη πλουσίων φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η τουριστική κίνηση εμφανίζεται περιορισμένη. Η Περιφέρεια δέχεται μόνο το 1,4% των τουριστών επί του συνόλου της χώρας, ποσοστό ελάχιστο, το οποίο δεν αντιστοιχεί ούτε στην έκταση ούτε στους τουριστικούς πόρους της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το ποσοστό διανυκτερεύσεων είναι χαμηλότερο από αυτό των αφίξεων, το 3,3% επί του συνόλου της χώρας (στοιχεία 1999). Συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, προσελκύει μικρούς αριθμούς επισκεπτών, ιδιαίτερα αλλοδαπών και υστερεί σημαντικά στον πραγματοποιούμενο αριθμό διανυκτερεύσεων συνολικά αλλά και κατά άτομο. Ο κύριος όγκος των αλλοδαπών επισκεπτών πραγματοποιεί ολιγόημερες επισκέψεις οι οποίες συνδέονται κατά κύριο λόγο με μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία (Μυκήνες, Επίδαυρος, Κόρινθος, Σπάρτη, Πύλος, Μυστράς, Μονεμβάσια, Μάνη, Σπήλαια Δυρού κ.ά.), ο δε κύριος όγκος των ημεδαπών τουριστών πραγματοποιεί επισκέψεις του σαββατοκύριακου (η παραλιακή ζώνη της Κορινθίας - Ξυλόκαστρο, Άγιοι Θεόδωροι, Ίσθμια, Λουτράκι - Περαχώρα, αποτελεί περιιαστική περιοχή της πρωτεύουσας λόγω της ύπαρξης δεύτερης κατοικίας των κατοίκων της Αθήνας). Συγκεκριμένες περιοχές δέχονται παραθεριστικό τουρισμό, όπου παρατηρείται υψηλή φόρτιση (Ναύπλιο, Αρέπασο, Τολό, Πορτοχέλι, Ερμιόνη, Άστρος, Λεωνίδιο, Τυρός, Γύθειο, Μαυροβούνι, Μονεμβασιά, Νεάπολη, Ελαφονήσος, Καρδαμύλη, Στούπα, Πεταλίδι, Κορώνη κ.α.) με ανάλογες επιπτώσεις. Παρατηρείται λοιπόν χωροταξική ανισότητα όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Διαχρονικά, η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει χαμηλό βαθμό πληρότητας καταλυμάτων σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας, με φθίνουσα πορεία από το έτος 1990 και μετά στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και αύξουσα πορεία στις διανυκτερεύσεις ημεδαπών τουριστών. Για το έτος 1999 η πληρότητα στην Περιφέρεια ανέρχεται σε 37,9%, έναντι 60,6% του συνόλου της χώρας. Το 1999 πραγματοποιήθηκαν στην Περιφέρεια Πελοποννήσου 1.982.751 διανυκτερεύσεις τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα που αντιστοιχεί, στο 3,3% του συνόλου των διανυκτερεύσεων της χώρας. Από αυτούς το 56% ήταν ημεδαποί και οι 44% αλλοδαποί. Οι Νομοί που εμφανίζουν την μεγαλύτερη πληρότητα καταλυμάτων είναι οι Νομοί Αργολίδας και Μεσσηνίας και την χαμηλότερη πληρότητα εμφανίζει ο Νομός Αρκαδίας. Όλοι οι Νομοί με εξαίρεση την Αργολίδα παρουσιάζουν υψηλότερες πληρότητες σε ημεδαπούς τουρίστες.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει 521 ξενοδοχειακές μονάδες με 33.612 κλίνες με μέση δυναμικότητα 65 κλινών (στοιχεία ΕΟΤ 2001). Στερείται ξενοδοχειακής υποδομής στις υψηλές τάξεις και επομένως προσελκύει κυρίως τουρίστες μεσαίας και χαμηλής εισοδηματικής στάθμης. Η χαμηλής ποιότητας προσφορά καταλυμάτων (τα ξενοδοχεία Γ Τάξης αποτελούν το 51,8% του συνόλου των καταλυμάτων της Περιφέρειας, στοιχεία ΕΟΤ 2001) συμβάλλει αρνητικά στην τουριστική ζήτηση της Περιφέρειας από αλλοδαπούς. Διαχρονικά, παρατηρείται αύξηση

της συμμετοχής των κλινών Γ' Τάξης και μικρή μείωση των κλινών Β' Τάξης στο σύνολο των κλινών της Περιφέρειας. Η συμμετοχή των κλινών Πολυτελείας και Α' Τάξης σημειώνει μικρή αύξηση, ενώ η συμμετοχή, κλινών Δ' και Ε Τάξης παρουσιάζει μείωση. Οι Νομοί Αργολίδας και Κορινθίας συγκεντρώνουν την πλειονότητα της ξενοδοχειακής υποδομής, αντίθετα ο Νομός Αρκαδίας το μικρότερο δυναμικό ξενοδοχειακής υποδομής.

Στους πέντε Νομούς της Περιφέρειας παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ως προς την προσφορά και το επίπεδο ποιότητας του ξενοδοχειακού δυναμικού, με αποτέλεσμα να παρατηρείται ανισομερής κατανομή των επισκεπτών και του παραγόμενου εισοδήματος στις διάφορες περιοχές της Περιφέρειας. Οι Νομοί Κορινθίας και Αργολίδας, έχοντας αναπτυχθεί πρώτοι (από την δεκαετία του 1960), εμφανίζονται σχετικά τουριστικά κορεσμένοι, ενώ οι υπόλοιποι Νομοί εμφανίζουν μικρή τουριστική αξιοποίηση.

Ο τριτογενής τομέας είναι ο πρώτος τομέας οικονομικής δραστηριότητας από πλευράς Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, συμμετέχοντας το έτος 2001 με ποσοστό 59% στο συνολικό ΑΕΠ της Περιφέρειας Πελοποννήσου, ενώ ο δευτερογενής με ποσοστό 23% και ο πρωτογενής με ποσοστό 18% (στοιχεία ΕΕΔ ΕΣΥΕ). Από τους επιμέρους κλάδους του τριτογενή τομέα, εκείνοι που παρουσιάζουν τη θετικότερη εξέλιξη στο ΑΕΠ είναι οι κλάδοι Τραπεζών - Ασφαλειών, Δημόσιας Διοίκησης, Υγείας - Εκπαίδευσης και Διαφόρων Υπηρεσιών. Η διάρθρωση του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια το 2001 προσδιορίζεται από δύο κυρίως κλάδους: το Εμπόριο και τις Διάφορες Υπηρεσίες, με ποσοστά συμμετοχής 23% και 16% αντίστοιχα. Για το έτος 2001, οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας συμμετέχουν συνολικά με ποσοστό 50% στο ΑΕΠ του τριτογενή τομέα, ο Νομός Αργολίδας με ποσοστό 18%, ο Νομός Αρκαδίας με 17% και ο Νομός Λακωνίας με 15%. Ο κλάδος που φαίνεται να κυριαρχεί είναι το Εμπόριο, ενώ η συμμετοχή των υπολοίπων κλάδων ποικίλλει ανάλογα με τον Νομό. Στην Αργολίδα, μετά το Εμπόριο, τη σημαντικότερη συμμετοχή εμφανίζεται να έχουν οι Διάφορες Υπηρεσίες στις οποίες περιλαμβάνεται και η τουριστική δραστηριότητα, στην Αρκαδία η Δημόσια Διοίκηση, στην Κορινθία η Δημόσια Διοίκηση, οι Μεταφορές και οι Κατοικίες, στη Λακωνία οι Μεταφορές και οι Κατοικίες και στη Μεσσηνία οι Κατοικίες.

Όσον αφορά το τουριστικό Ακαθάριστο Προϊόν της Περιφέρειας αυτό σχετίζεται άμεσα, τόσο με την τουριστική κίνηση (αφίξεις - διανυκτερεύσεις), όσο και με την τουριστική προσφορά (κλίνες). Ο αριθμός των κλινών κατά τη δεκαετία του '90 παρουσιάζει αυξητικές τάσεις, ενώ αντίθετα η τουριστική κίνηση παρουσιάζει τάσεις μείωσης. Η αλληλεπίδραση των παραγόντων αυτών έχει ως αποτέλεσμα το τουριστικό προϊόν της Περιφέρειας να παρουσιάζει μικρές τάσεις μείωσης, με Μέσο Ετήσιο Ρυθμό Μεταβολής κατά την περίοδο 1990 - 1999 -0,3%.

Από κάθε τουριστική κλίνη, σύμφωνα με το μοντέλο μέτρησης που χρησιμοποιήθηκε, παρέχεται ετήσιο προϊόν ίσο προς 2,01 εκατ. δρχ. Επιπρόσθετα, διαπιστώνεται ότι κάθε διανυκτέρευση αλλοδαπού τουρίστα προσφέρει 0,0206 εκατ. δρχ. στο ετήσιο προϊόν. Αντίθετα, οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών στατιστικά φαίνεται να επιφέρουν μικρές επιπτώσεις στο ετήσιο προϊόν. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί από την υπόθεση ότι οι αλλοδαποί τουρίστες χρησιμοποιούν υψηλής τάξης καταλύματα και αγοράζουν περισσότερες και ακριβότερες υπηρεσίες (π.χ. ενοικιάσεις αυτοκινήτων, ημερήσιες εκδρομές κλπ).

Η μείωση που παρατηρείται στο απόλυτο μέγεθος του τουριστικού «τομέα» κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, έρχεται σε αντίθεση με τις αυξητικές τάσεις που παρουσιάζει, τόσο το ακαθάριστο προϊόν του τριτογενή τομέα, όσο και το συνολικό ακαθάριστο προϊόν της Περιφέρειας την ίδια περίοδο, έχοντας ως άμεση συνέπεια τη μείωση της συμμετοχής του τουριστικού προϊόντος στη διαμόρφωση του προϊόντος του τριτογενή τομέα αλλά και του συνολικού ακαθαρίστου προϊόντος της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Σύμφωνα με την ανάλυση που

ροαναφέρθηκε, ο τουρισμός συμβάλει για το 1999 μόλις κατά 3,3% στη διαμόρφωση του συνολικού καθαρίστου Προϊόντος της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Ο τουρισμός στην Περιφέρεια Πελοποννήσου φαίνεται να επιδρά και να επηρεάζει ένα σύνολο δραστηριοτήτων. Η περισσότερο ισχυρή συσχέτιση του τουρισμού παρατηρείται ως προς τις δραστηριότητες των μεταφορών και του εμπορίου, για προφανείς λόγους, ενώ λιγότερο ισχυρή συσχέτιση παρατηρείται με τη μεταποιητική δραστηριότητα.

Όσον αφορά την ιδιωτική κατανάλωση, ο τουρισμός στην Περιφέρεια Πελοποννήσου δεν φαίνεται να την επηρεάζει ιδιαίτερα. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 η ιδιωτική κατανάλωση αν και ακολουθεί αυξητικές τάσεις, επηρεάζεται σε πολύ μικρό βαθμό από τον τουρισμό.

Όσον αφορά τον τομέα της απασχόλησης στις παραγωγικές δραστηριότητες στην Περιφέρεια Πελοποννήσου παρατηρείται αύξηση στον τριτογενή τομέα σε ποσοστό 4,7% και μείωση στους άλλους δύο τομείς (1,8% στον δευτερογενή και 22,2% στον πρωτογενή). Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση της απασχόλησης στον κλάδο Τραπεζών και Λοιπών Χρηματοοικονομικών Οργανισμών και ακολουθούν η απασχόληση στους κλάδους των Υπηρεσιών και των Μεταφορών, ενώ η απασχόληση στον κλάδο του Εμπορίου - Εστιατορίων - Ξενοδοχείων παρουσιάζει

μικρή μείωση της τάξης του 0,3%. Όσον αφορά την διάρθρωση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα, παρουσιάζεται συγκέντρωση της απασχόλησης σε επιχειρήσεις που σχετίζονται με τουριστικές δραστηριότητες (εμπόριο - εστιατόρια - ξενοδοχεία) σε ποσοστό 17,3% του συνόλου των απασχολούμενων και ακολουθούν ο κλάδος των Υπηρεσιών σε ποσοστό 16,8% του συνόλου των απασχολούμενων και ο κλάδος των Τραπεζών σε ποσοστό του 4,3%. Από την ανάλυση που προηγήθηκε, προκύπτει ότι η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις κρατά την πρώτη θέση στους τομείς απασχόλησης της Περιφέρειας, εντούτοις για το έτος 2001 παρουσίασε μικρή μείωση της τάξης του 0,3%.

Από στοιχεία της ΕΣΥΕ της πενταετίας 1995-2000 προκύπτει ότι το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας της Περιφέρειας Πελοποννήσου μειώνεται διαχρονικά. Η μείωση του ποσοστού συμμετοχής κατά 2,6% αφορά μόνο τους άνδρες, ενώ το γυναικείο εργατικό δυναμικό αυξάνει τη συμμετοχή του. Το ποσοστό αεργίας παρουσιάζει αύξηση 1,79% και πλήττει κυρίως το γυναικείο φύλο. Ηλικιακά φαίνεται να πλήττεται το εργατικό δυναμικό νέων ατόμων ηλικίας κάτω των 25 ετών. Ως προς την εκπαίδευση του απασχολούμενου πληθυσμού, οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, ενώ άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι αυτά κυρίως που δεν συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό της Περιφέρειας,

ΕΦΑΛΛΙΟ 5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

5.1. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

α συγκριτικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Πελοποννήσου αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη, στιάζονται κυρίως στα εξής:

- Ισχυρή ιστορική, αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά
- Σημαντικά μνημεία της φύσης
- Μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας
- Καλές κλιματολογικές συνθήκες
- Πολλαπλές επιλογές διαφορετικού τύπου τουριστικών προορισμών
- Πλούσια ιστορική και λαογραφική παράδοση
- Γειτνίαση με τη μητροπολιτική περιοχή της πρωτεύουσας
- Δυνατότητες του πρωτογενή τομέα για παραγωγή υψηλής ποιότητας παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων
- Χαμηλοί δείκτες κορεσμού
- Ακτογραμμή πολλών χιλιομέτρων καθ' όλη την περίμετρο.

5.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ

Η ανάλυση θα επικεντρωθεί στην συνθετική προσέγγιση των βασικών στοιχείων της SWOT, όπως αυτά καταγράφησαν παραπάνω. Με αυτόν τον τρόπο θα δοθεί μια πληρέστερη εικόνα των προοπτικών που υπάρχουν για τον τουρισμό στην Πελοπόννησο σε όλα τα υπό διερεύνηση ζητήματα.

α. Ισχυρή ιστορική, αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά.

Το συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών τουρισμού είναι η εξαιρετικά πλούσια και γεωγραφικά διάσπαρτη ιστορική, αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά της περιφέρειας, η οποία απετέλεσε και αποτελεί τη βάση για την ανταγωνιστική προσφορά του προϊόντος που προσφέρεται στους τουρίστες, την αυθεντικότητα που αναζητούν στο ταξίδι τους και τη δυνατότητα συνδυασμού της ξεκούρασης και της γνώριμίας τους με την πολιτιστική παράδοση της κάθε περιοχής.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με τη μακρόχρονη και αδιάλειπτη ιστορική της πορεία περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό θεσμοθετημένων παραδοσιακών οικισμών, μεγάλο αριθμό μνημείων διεθνούς σημασίας (αρχαιολογικών χώρων), βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία και ιδιαίτερα διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης.

Περιοχές με ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία όπως είναι το Ναύπλιο, η Επίδαυρος, η Μονεμβασιά, οι Μυκήνες, η Δημητσάνα, ο Μυστράς, η Μάνη, η Μεθώνη, αποτελούν τα «δυνατά» στοιχεία της Περιφέρειας.

β. Σημαντικά μνημεία της φύσης.

ο φυσικό περιβάλλον της περιφέρειας αποτελεί το υπόβαθρο για την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη του τουρισμού. Η χρήση και η διαχείριση των μνημείων της φύσης αποτελούν βασικής σημασίας παραμέτρους στην επιτυχημένη πορεία ανάπτυξης του τουρισμού.

Τα σημαντικά μνημεία της φύσης περιλαμβάνονται τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, διατηρητέα μνημεία φύσης, υγροβιότοποι, βιότοποι CORINE, εθνικοί δρυμοί και μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς.

Η Περιφέρεια έχει 15 τοπία ιδιαίτερου κάλλους (4 στην Αργολίδα, 2 στην Αρκαδία, 2 στην Κορινθία, 4 στην Λακωνία και 3 στην Μεσσηνία), τα οποία έχουν μεγάλη αισθητική και πολιτιστική αξία και συμβάλουν στην προστασία των φυσικών πόρων. Παράλληλα διαθέτει 14 θεσμοθετημένα διατηρητέα μνημεία φύσης (6 στην Αργολίδα, 4 στην Αρκαδία, και 4 στην Μεσσηνία) τα οποία είναι μεμονωμένα δέντρα ή συστάδες δένδρων, υγροβιότοποι και σπάνια φυτά σε περιοχές με ιδιαίτερη παλαιολογική, γεωμορφολογική και ιστορική σημασία.

Στην Περιφέρεια εμφανίζονται πλήθος βιότοπων CORINE (π.χ. υγρότοποι, λιμνοθάλασσες, έλη, κορυφές βουνών, παραρτήρια ποταμών, εκβολές ποταμών, σπήλαια), διάσπαρτων σε όλους τους νομούς, μεγάλων σχετικά εκτάσεων που συμβάλουν στη διατήρηση του περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, έχει 32 απλούς υγροβιότοπους (δέλτα ποταμών, λίμνες, λιμνοθάλασσες, πηγές, τεχνητές λίμνες, ποταμοί), όπως ορίζονται από την Σύμβαση Ramsar που συμβάλλουν στην ισορροπημένη λειτουργία του οικοσυστήματος της περιοχής που απαντώνται.

Επίσης, υπάρχουν δύο αισθητικά δάση ή φυτικά τοπία (δάσος Πευκιάς Ξυλοκάστρου με πεύκα Χαλεπιού, και το δάσος Μογγοστρώ με δρυόδενδρα στο Ν. Κορινθίας) που παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία από πλευράς αισθητικής, γαίας και τουρισμού.

Οι παραπάνω φυσικοί πόροι αποτελούν τα «δυνατά» στοιχεία της Περιφέρειας που της προσδίδουν συγκριτικό πλεονέκτημα στην προώθηση; ειδικών μορφών τουρισμού με αειφόρο διάσταση.

γ. Μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας.

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν επιλεγεί 26 περιοχές Natura 2000 διαφόρων κατηγοριών, στο πλαίσιο της Οδηγίας 92/43/EEC. Οι περιοχές αυτές έχουν ως σκοπό να συμβάλουν στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας με την προστασία και διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας.

Επίσης, η Περιφέρεια έχει 7 σημαντικές περιοχές για τα πουλιά (π.χ. λίμνη Στυμφαλία, Δέλτα Ευρώτα, Ακρωτήριο Γαίναρο, Κεντρικό Όρος του Ταυγέτου)-που δεν είναι θεσμοθετημένες και δεν προστατεύεται από κάποιο εθνικό ή διεθνές καθεστώς.

Υπάρχουν πολλές περιοχές πέραν των θεσμοθετημένων όπου υπάρχει πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Σε αυτό συμβάλλει η γεωμορφολογική συγκρότηση της Περιφέρειας.

δ. Καλές κλιματολογικές συνθήκες.

Η Περιφέρεια της Πελοποννήσου ανήκει στη ζώνη του μέγιστου της ηλιοφάνειας και του ελάχιστου της νέφωσης. Το χαρακτηριστικό αυτό του κλίματος είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για την προσέλκυση των επισκεπτών. Από όλους τους μήνες του χρόνου, κατά το Δεκέμβριο, παρατηρείται ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με νέφωση, ενώ τον Ιούλιο ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών ηλιοφάνειας.

Ιδιαίτερα, ο Ν. Αργολίδας συγκαταλέγεται στις πιο ξηρές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Ο Ν. Αρκαδίας, εκτός από τις χαμηλές παραλιακές περιοχές έχει κλίμα ψυχρό ηπειρωτικό και ο χειμώνας είναι δριμύς. Ο Ν. Κορινθίας έχει κλίμα ξηρό με ήπιους χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια. Ο Ν. Λακωνίας έχει κλίμα ποικίλο εξ' αιτίας των υψομετρικών διαφοροποιήσεων στο σύνολο του νομού, αλλά και της γεωγραφικής θέσης των επιμέρους περιοχών του Νομού. Ο Ν. Μεσσηνίας έχει κλίμα εύκρατο με διαφοροποιήσεις στις επιμέρους περιοχές του νομού.

Η ύπαρξη ποικίλων κλιματολογικών συνθηκών συγκεντρώνουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις (συγκριτικό πλεονέκτημα) για ανάπτυξη όλων των εφικτών μορφών τουρισμού.

Πολλαπλές επιλογές διαφορετικού τύπου τουριστικών προορισμών.

Τα προϊόντα του εσωτερικού τουρισμού συνδυάζονται αρμονικά με άλλα προϊόντα και υπηρεσίες, τόσο του οργανωμένου Μαζικού τουρισμού Διακοπών, όσο και των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρονται δραστηριότητες σχετικές με τον Αθλητισμό, την Εκπαίδευση, τον Πολιτισμό, την Ψυχαγωγία, το Περιβάλλον, τη Φυσιολατρία, την Υγεία, την Περιήγηση. Στην περιοχή της Πελοποννήσου υπάρχουν διαφορετικού τύπου προορισμοί (θαλάσσιοι, παραποτάμιοι, ορεινοί) που προσφέρουν διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν, με αποτέλεσμα ο τουρίστας να έχει πολλαπλές επιλογές στην άσκηση της τουριστικής του δραστηριότητας. Η αξιοποίηση των υπάρχοντων τουριστικών προορισμών ή η ανάδειξη νέων παρέχει τη δυνατότητα προσέλκυσης νέων τουριστών, αλλά και τη δυνατότητα επέκτασης της τουριστικής περιόδου.

Πλούσια ιστορική και λαογραφική παράδοση.

Στην Περιφέρεια της Πελοποννήσου υπάρχει σημαντικός αριθμός ευρημάτων - παλαιολιθικών, μεσολιθικών, νεολιθικών, πρωτοελλαδικών, μεσοελλαδικών, μυκηναϊκών, γεωμετρικών ελληνιστικών και ρωμαϊκών - τα οποία φυλάσσονται και εκθέτονται σε διάφορα μουσεία. Ο ιστορικός αυτός πλούτος καταδεικνύει τη σημαντική παρουσία πολλών περιοχών της Περιφέρειας κατά την αρχαιότητα που άφησαν πίσω τους ένα μεγάλο αριθμό ανημείων διεθνούς σημασίας και διαμόρφωσαν μια ιστορική και λαογραφική παράδοση που στήριξε την Ευρωπαϊκή κουλτούρα και αποτελεί τη βάση των ανθρωπίνων αξιών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Γειτνίαση με τη μητροπολιτική περιοχή της πρωτεύουσας.

Η Πελοπόννησος γειτνιάζει με την Μητροπολιτική Περιοχή της Πρωτεύουσας, γεγονός που της παρέχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην τουριστική της ανάπτυξη, μέσω των οδικών αξόνων, αφού η Αθήνα αποτελεί «διαμετακομιστικό τουριστικό κέντρο» που διοχετεύει τουρίστες σε περιοχές με αξιόλογους τουριστικούς πόρους (Επίδαυρος, Μυκήνες, Λουτράκι κλπ).

Δυνατότητες του πρωτογενή τομέα για παραγωγή υψηλής ποιότητας παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων.

τι δυνατότητες του πρωτογενή τομέα για παραγωγή υψηλής ποιότητας παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων, τα οποία με την κατάλληλη μεταποίηση, συσκευασία και διαδικασίες προώθησης, μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικό επιπέδου συμπληρωματικό εισόδημα στον αγροτικό της πληθυσμό, ενώ παράλληλα μπορούν να είναι σημαντικές εισροές στην τουριστική δραστηριότητα της Περιφέρειας. Πολλές περιοχές της Περιφέρειας παράγουν είτε οικολογικά προϊόντα (π.χ. κρασιά, μέλι) είτε παραδοσιακά (π.χ. ζυμαρικά, παστό, γλυκά) υψηλής ποιότητας τα οποία πωλούνται στους τουρίστες ή επισκέπτες και για τα οποία υπάρχει έντονη ζήτηση.

Χαμηλοί δείκτες κορεσμού.

Η Περιφέρεια της Πελοποννήσου προσελκύει τουρισμό αμιγώς διακοπών σε σχετικά λίγα συγκεκριμένα σημεία. Ο άριστος όγκος επισκεπτών πραγματοποιούν ολιγόημερες επισκέψεις που συναρτώνται κύρια με μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους (αλλοδαποί) ή με τουρισμό Σαββατοκύριακου (Έλληνες). Σχετικός Τουριστικός κορεσμός υπάρχει σε ορισμένες περιοχές των Νομών Αργολίδας (π.χ. Πόρτο Χέλι Ερμιονίδος) και Κορινθίας (π.χ. Λουτρόκι), σε άλλες παράκτιες περιοχές κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες. Γενικά εκτιμάται ότι υπάρχει χαμηλός δείκτης κορεσμού, γεγονός που επιτρέπει την περαιτέρω ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Ακτογραμμή πολλών χιλιομέτρων καθ' όλη την περίμετρο.

Η ακτογραμμή της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 1.200 χλμ. και όλοι οι νομοί έχουν πρόσβαση στη θάλασσα.

Η ακτογραμμή παρέχει τη δυνατότητα για κολύμβηση στις 166 παραλίες που εκτείνονται σε πολλά χιλιόμετρα και οι οποίες σχεδόν στο σύνολο τους είναι άριστες ή πολύ καλές. Επίσης, η ακτογραμμή προσφέρεται και για θαλάσσιες μεταφορές (π.χ. μεταφορικές εξυπηρετήσεις τοπικού χαρακτήρα - Σπέτσες -Κύθηρα). Υποδομή θαλάσσιων μεταφορών αποτελούν τα λιμάνια της Καλαμάτας, της Πύλου, της Κυπαρισσίας, του Ναυπλίου, της Ερμιονίδος, του Τολού, της Παλαιάς Επιδαύρου, του Παράλιου Αστρού, του Τολού της Κορίνθου, του Γυθείου, της Μονεμβασίας, της Νεάπολης.

Η ακτογραμμή της Περιφέρειας Πελοποννήσου της προσδίδει συγκριτικό πλεονέκτημα για την αξιοποίηση και του παράκτιου τουρισμού που σε συνδυασμό με την τουριστική αξιοποίηση των ορεινών όγκων του γεωγραφικού της ανάγλυφου, παρέχει" εναλλακτικές δυνατότητες στους τουρίστες.

2. ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Τα μειονεκτήματα / αδυναμίες της Περιφέρειας αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη επικεντρώνονται στα εξής:

- Συγκριτικά χαμηλό επίπεδο προσφερομένων υπηρεσιών
- Ανεπάρκεια υποστηρικτικών υποδομών αναψυχής (γκολφ, μαρίνες, θεματικά πάρκα).
- Σχετικά χαμηλό Επίπεδο Τεχνικών Υποδομών
- Ανεπαρκής συντήρηση και αξιοποίηση χώρων αρχαιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.
- Η υπερκάλυψη της φέρουσας ικανότητας ορισμένων τουριστικών περιοχών
- Συγκοινωνιακή απομόνωση των νοτίων ακρών της Πελοποννήσου
- Καθυστέρηση στην εισαγωγή και εφαρμογή νέων τεχνολογιών δικτυακής υποδομής και e-commerce από επιχειρήσεις και φορείς.
- Ελλείψεις σε ειδικευμένο προσωπικό και managers.

2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ

Συγκριτικά χαμηλό επίπεδο προσφερομένων υπηρεσιών

Το μεγαλύτερο μέρος των τουριστικών και ξενοδοχειακών επιχειρήσεων της Πελοποννήσου είναι μικρομεσαίες, με ανάλογη παγία σύνθεση και μικρό αριθμό εργαζομένων. Η μέση ξενοδοχειακή μονάδα της Περιφέρειας είναι δυναμικότητας 65 κλινών με στοιχεία έτους 2001. Αντίστοιχα η δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων Γ' τάξης είναι 49 κλίνες και των Δ' και Ε' τάξεων με μικρά ποσοστά κλινών. Αυτή η δυναμική των επιχειρήσεων από πλευράς μεγέθους περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης τους, εξαιτίας της, αδυναμίας εξεύρεσης χρηματικών πόρων, την απόκτηση τεχνογνωσίας και επιπλέον περιορίζει τη μεταξύ τους συνεργασία.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες στον τουριστικό κλάδο, συγκρινόμενες με άλλες περιοχές της χώρας που παρουσιάζουν τουριστική δραστηριότητα δεν είναι σε ικανοποιητικά επίπεδα. Η ποιότητα στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι σε χαμηλά επίπεδα. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη επαγγελματισμού και στη διαχρονικά φθίνουσα τουριστική και ξενοδοχειακή πληρότητα.

Ανεπάρκεια υποστηρικτικών υποδομών αναψυχής (γκολφ, μαρίνες, θεματικά πάρκα κ.λπ.)

Η ειδική τουριστική υποδομή που έχει διαχρονικά δημιουργηθεί από το κράτος είναι γενικά ανεπαρκής, πλην ορισμένων περιπτώσεων, για να υποστηρίξει τις απαιτήσεις της τουριστικής βιομηχανίας και να καλύψει τις βασικές ανάγκες της εγχώριας και αλλοδαπής τουριστικής ζήτησης.

Σε ορισμένες περιοχές, υπάρχει μια συγκέντρωση υποδομών, ιδιαίτερα στις παραδοσιακά τουριστικές, ενώ αντίθετα σε άλλες παρά τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν (π.χ. πολιτιστικούς πόρους) δεν υπάρχει η ανάλογη ανάπτυξη. Αυτό, πέραν των άλλων, δημιουργεί και ενδοπεριφερειακές ανισότητες.

Σχετικά χαμηλό επίπεδο Τεχνικών Υποδομών

Σε πολλές περιπτώσεις ένα σημαντικό μέρος της υποδομής παραμένει υποβαθμισμένο (αποχέτευση, διαχείριση απορριμμάτων, υπηρεσίες καθαριότητας, ύδρευση). Απαιτούνται ουσιαστικές παρεμβάσεις (θεσμικές και επενδυτικές), ώστε να ενισχυθούν οι υποστηρικτικές υποδομές προκειμένου να ανταποκριθεί ο τουρισμός στα διεθνή πρότυπα του ανταγωνισμού.

Ανεπαρκής συντήρηση και εκμετάλλευση χώρων αρχαιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Η περιφέρεια της Πελοποννήσου διαθέτει αξιόλογα ιστορικά μνημεία και αρχιτεκτονικά σύνολα που έχουν κριθεί διατηρητέα και είναι διεθνούς σημασίας, τα οποία δεν συντηρούνται ούτε αξιοποιούνται ικανοποιητικά. Ένα σημαντικό ποσοστό της υποδομής - όπως είναι οι αναστηλώσεις διατηρητέων κτιρίων, η ανάδειξη παραδοσιακών συνόλων και συνθηγιών - χρειάζεται αναβάθμιση. Απαιτούνται ουσιαστικές παρεμβάσεις (θεσμικές και επενδυτικές) ώστε η αναβάθμιση και η αύξηση της αισθητικής τους αξίας να ανταποκρίνεται στα διεθνή πρότυπα του ανταγωνισμού. Επίσης, η συντήρηση και η εκμετάλλευση των αρχαιολογικών χώρων είναι ανεπαρκής.

Αντίστοιχα, το ίδιο παρατηρείται και κατά την υλοποίηση δημόσιων επενδυτικών παρεμβάσεων για την επέκταση και αναβάθμιση αρχαιολογικών χώρων, τις αναπλάσεις περιοχών παραδοσιακών συνόλων, καθώς και τις αναβαθμίσεις περιοχών σε ορισμένες ζώνες του ευρύτερου περιβάλλοντος, με ειδικό χαρακτήρα.

Η υπερκάλυψη της φέρουσα ικανότητας ορισμένων τουριστικών περιοχών.

απρογραμμάτιστη τουριστική ανάπτυξη της προηγούμενης δεκαετίας έχει δημιουργήσει σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία επηρεάζουν, ακόμη και σήμερα, την ποιοτική και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη, ορισμένων περιοχών.

στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, παρά την περιορισμένη τουριστική ανάπτυξη, υπάρχουν τόποι τουριστικού πορισμού κυρίως στους Νομούς Αργολίδας και Κορινθίας όπου εμφανίζεται σχετικός τουριστικός κορεσμός.

Τ. Συγκοινωνιακή απομόνωση των νοτίων άκρων της Πελοποννήσου

Η συγκοινωνιακή απομόνωση της Νότιας Πελοποννήσου, όπου υφίστανται αξιόλογοι τουριστικοί πόροι, είναι μια δύναμη η οποία δημιουργεί πολλαπλές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην περιοχή αυτή. Η άρση της απομόνωσης, εκ των πραγμάτων, θα ενισχύσει την τουριστική δραστηριότητα και θα συμβάλει στην ορθολογική ανάπτυξη των υφιστάμενων τουριστικών περιοχών.

Καθυστέρηση στην εισαγωγή και εφαρμογή νέων τεχνολογιών και e - commerce από επιχειρήσεις και φορείς.

Υπάρχει σημαντική καθυστέρηση στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων, που αφορά τις νέες τεχνολογίες που εφαρμόζονται στο χώρο του διεθνούς τουρισμού, όπως τα συστήματα CRS, η χρήση του Internet, το ηλεκτρονικό εμπόριο. Η είσοδος των τουριστικών επιχειρήσεων στην πύλη των νέων ηλεκτρονικών ψηφιακών αγορών (Info Com markets), στο Διαδίκτυο (Internet) και στις κυβερνοαγορές (Cyber market) απαιτεί την ύπαρξη ανάλογων υποδομών που αποτελούν τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι υποδομές αυτές δεν είναι επαρκώς αναπτυγμένες στην Περιφέρεια γι' αυτό και δεν παρέχεται η σχετική δυνατότητα χρήσης τους, αλλά και δεν υπάρχει η σχετική τεχνογνωσία που να ενισχύει την όλη προσπάθεια των τουριστικών επιχειρήσεων για κάλυψη των αναγκών της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις να χάνουν τη δυνατότητα να επωφεληθούν των εξελίξεων, ώστε να επιτύχουν άμεση και πιο εξατομικευμένη προσπέλαση στην αγορά.

Ελλείψεις σε ειδικευμένο προσωπικό και managers.

Πολλοί από τους δευτερογενείς τουριστικούς πόρους της Περιφέρειας Πελοποννήσου (αργή μεταστροφή από την αγροτική οικονομία σε τουριστική) και σε συνδυασμό με τη γενικότερη εργασιακή κουλτούρα του εργατικού δυναμικού, στις περισσότερες τουριστικές περιοχές της Περιφέρειας παρατηρείται έλλειψη κατάλληλα εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού για ανάπτυξη οργανωμένων ανταγωνιστικών και υψηλού επιπέδου τουριστικών δραστηριοτήτων.

Ειδικότερα, παρατηρείται μία ουσιαστική έλλειψη σε άτομα τα οποία σχετίζονται με το σχεδιασμό υποδομών και δραστηριοτήτων για ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, σε άτομα με ειδικευση στο σχεδιασμό και στην οργάνωση αναπτυξιακών προγραμμάτων και σε εφαρμογές σύγχρονων τεχνολογιών.

**ΕΦΑΛΛΙΟ 6. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ,
ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

1 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

- Η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ (ισχυρή οικονομία, οικονομική στήριξη)
- Η Διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004,
- Ασφαλής τουριστικός προορισμός,
- Αναπτυξιακά κίνητρα για τον τουρισμό.
- Ενδυνάμωση της τάσης Εγχώριου Τουρισμού.
- Βιώσιμη αξιοποίηση των τουριστικών πόρων.
- Σχεδιασμός / προγραμματισμός υποδομών επί των οποίων μπορούν να αναπτυχθούν οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού,
- Ευνοϊκές επενδυτικές τάσεις στον σταθερό αναπτυσσόμενο τουριστικό κλάδο.

1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ

Η ανάλυση επικεντρώνεται στην συνθετική προσέγγιση των βασικών στοιχείων της SWOT, όπως αυτά καταγράφηκαν παραπάνω. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται μια πληρέστερη εικόνα των ευκαιριών και δυνατοτήτων που υπάρχουν για τον τουρισμό στην Πελοπόννησο.

Η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ (Ισχυρή οικονομία, οικονομική στήριξη).

Η αγορά της ΕΕ, παρέχει τη δυνατότητα για αναζήτηση περισσότερων ευκαιριών. Το γενικότερο οικονομικό πλαίσιο, η οικονομική ευρωστία, αλλά και ο ευρύτερος καταναλωτικός χώρος της ΕΕ παρέχει μεγάλες δυνατότητες για αξιοποίηση τους. Αρκεί να γίνει συστηματική μελέτη και κατάλληλη αξιοποίηση των προσφερόμενων ευκαιριών. Άλλωστε, πολλές χώρες της Ευρώπης έχουν αναπτύξει υποδειγματικά διάφορες ειδικές μορφές τουρισμού, οι οποίες προσφέρονται μέσα σε ολοκληρωμένα προγράμματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πρότυποι στην ελληνική πραγματικότητα. Η Περιφέρεια της Πελοποννήσου μέσω του ΠΕΠ του Γ' ΚΠΣ 2000 - 2006, αλλά και άλλων κοινοτικών προγραμμάτων, μπορεί να αξιοποιήσει κοινοτικούς πόρους για ανάπτυξη τουριστικών υποδομών και για ενίσχυση της τουριστικής επιχειρηματικότητας.

Τα κίνητρα της τουριστικής πολιτικής για την ενίσχυση της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας

Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο (Ν. 2601/98) παρέχει τη δυνατότητα ενίσχυσης της δημιουργίας ειδικής τουριστικής υποδομής (τουρισμός υγείας - χιονοδρομικά κέντρα - αθλητικές δραστηριότητες σε ορεινά προπονητικά κέντρα), που μπορούν να αναπτυχθούν μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας χειμερινού - ορεινού τουρισμού, συνδυαζόμενες με άλλες τουριστικές δραστηριότητες, κυρίως αθλητικές,

Όσον αφορά το Γ' ΚΠΣ, οι δράσεις και οι πόροι του Τουρισμού ενσωματώθηκαν στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ), που στοχεύουν μεταξύ των άλλων στη μείωση της εποχικότητας και στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας και στην ενίσχυση των ειδικών υποδομών για την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επίσης, άλλα προγράμματα της ΕΕ (Leader+) παρέχουν τη δυνατότητα αξιοποίησης χρηματοδοτικών πηγών που ενισχύουν την επιχειρηματικότητα στον τουριστικό τομέα.

Τα κίνητρα της τουριστικής πολιτικής μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο από ιδιώτες, όσο και από την Τοπική Αυτοδιοίκηση με τη δημιουργία δημοτικών ή δημοσυνεταιριστικών τουριστικών επιχειρήσεων. Αυτό αποτελεί μια δυνατότητα που μπορεί να συμβάλλει στην αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής που βρίσκονται οι σχετικές εγκαταστάσεις και στην προώθηση της τοπικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Τα οικονομικά οφέλη μπορεί να είναι πολλά για την Τοπική Αυτοδιοίκηση (π.χ. συνάλλαγμα, νέες θέσεις εργασίας, ζήτηση για ανάπτυξη υπηρεσιών αγοράς, δημιουργία εγκαταστάσεων και ειδικής υποδομής, φορολογικά έσοδα, βελτίωση του τομέα μεταφορών), εφόσον με την αξιοποίηση τους θα υπάρξει τόνωση της τοπικής οικονομίας.

Δ. Η Διοργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων.

Η Ολυμπιάδα του 2004 (τόσο κατά την διάρκεια της, όσο και κατά την περίοδο που προηγείται αλλά και αυτή που ακολουθεί) είναι μια σημαντική ευκαιρία που μπορεί να αξιοποιηθεί για την προώθηση του τουριστικού προϊόντος της Πελοποννήσου. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα επίσης αποτελεί έναν σημαντικό σταθμό στην προσπάθεια μιας συστηματικότερης και περισσότερο εξειδικευμένης πολιτικής προβολής του τουριστικού προϊόντος «πολιτιστικός τουρισμός». Θα αποτελέσει άλλωστε μια εντυπωσιακή σε χρόνο, μέγεθος και όγκο, δωρεάν διαφήμιση, των τουριστικών πόρων της χώρας.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις από την ολυμπιακή προσπάθεια της χώρας, είτε μέσω των Ολυμπιακών Πόλεων, είτε με τις ολιγοήμερες τουριστικές μετακινήσεις σε γνωστούς τουριστικούς πόλους.

Ε. Ασφαλής τουριστικός προορισμός.

Η Ελλάδα και κατ' επέκταση και η Πελοπόννησος είναι ένας τουριστικός προορισμός απόλυτα ασφαλής για τους τουρίστες. Αυτό εμπνέει εμπιστοσύνη στους ταξιδιώτες και ενισχύει την τουριστική δραστηριότητα.

Ζ. Ενδυνάμωση του Εγχώριου Τουρισμού.

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αυξανόμενη τάση εσωτερικού τουρισμού από ημεδαπούς επισκέπτες.

Η γεωμορφολογία, το φυσικό περιβάλλον και η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της Πελοποννήσου, στοιχεία τα οποία ανταποκρίνονται στα πρότυπα του εσωτερικού τουρισμού, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ανάπτυξη του. Η σταθερή και αυξανόμενη ζήτηση για πολλά προϊόντα διαμορφώνει το πλαίσιο των ευκαιριών, οι οποίες δίνουν μια δυναμική διάσταση στην ανάπτυξη της ημεδαπής ζήτησης. Αυτή η ζήτηση που διαμορφώνεται αποτελεί συστατικό στοιχείο για τον εμπλουτισμό και την ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της κάθε περιοχής της Περιφέρειας.

γ. Βιώσιμη αξιοποίηση των τουριστικών πόρων.

Η αξιοποίηση των τουριστικών πόρων μπορεί να αποτελέσει εργαλείο παρεμβάσεων με στόχους τη δημιουργία και επέκταση σε ποιοτικές και εξειδικευμένες δραστηριότητες τουρισμού υψηλού επιπέδου σε διάφορες τουριστικές περιοχές της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Η διαχείριση επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους, η οργάνωση και προβολή καλλιτεχνικών και λαογραφικών εκδηλώσεων, τα δίκτυα τοπικών ή ειδικών μουσείων, οι αναστηλώσεις των διατηρητέων κτιρίων και η ανάδειξη αρχαιολογικών συνόλων και συνθηκών αποτελούν σημαντικά στοιχεία για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού.

Ο σχεδιασμός / προγραμματισμός υποδομών επί των οποίων μπορούν να αναπτυχθούν οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Η δημιουργία υποδομών (γενικών και ειδικών) είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, η ανάπτυξη μικρών λιμένων σκαφών αναψυχής με πρωτοβουλία τοπικών φορέων, η δημιουργία επενδύσεων σε έργα τουριστικής υποδομής και ανωδομής (ΠΟΤΑ, μαρίνες, ξενοδοχειακά συγκροτήματα, ιαματικές πηγές, τουριστικά αγκυροβόλια κλπ) που έχουν ήδη δρομολογηθεί στα πλαίσια του Γ' ΠΣ θα δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για οργάνωση των τουριστικών υποδομών σε νέα βάση που θα ωθήσουν περαιτέρω την τουριστική δραστηριότητα στην Περιφέρεια.

Ευνοϊκές Επενδυτικές Τάσεις στον σταθερά αναπτυσσόμενο τουριστικό κλάδο.

Τα τελευταία χρόνια, καταγράφονται σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης ή επιχειρηματικής ενασχόλησης από το τομέα τα οποία διαθέτουν τα προσόντα ή έχουν την πρόθεση να επενδύσουν σε δραστηριότητες τουρισμού. Ο τουρισμός, σύμφωνα με εκτιμήσεις των διεθνών εμπειρογνομόνων θα εξακολουθήσει μέχρι το 2020 να είναι η μεγαλύτερη βιομηχανία του κόσμου και είναι φυσικό επακόλουθο να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, εισόδημα κλπ. Αυτό θα επηρεάσει και την ελληνική τουριστική βιομηχανία και κατ' επέκταση την τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, η οποία θα πρέπει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που της παρέχονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

7.1 ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

- Ισχυρός ανταγωνισμός.
- Προσέλκυση σημαντικού μέρους των επενδύσεων σε ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές.
- Χρονοβόρες διαδικασίες ολοκλήρωσης των τουριστικών επενδυτικών σχεδίων.
- Χρονοβόρες και δύσκολες διαδικασίες στη δανειοδότηση των επιχειρήσεων.
- Έλλειψη συντονισμού κρατικών φορέων και ιδιωτών για την προβολή του τουριστικού προϊόντος

7.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ

Η ανάλυση στο σημείο αυτό επικεντρώνεται στη συνθετική προσέγγιση των βασικών στοιχείων της SWOT, όπως αυτά καταγράφηκαν παραπάνω. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται μια πληρέστερη εικόνα των απειλών που υπάρχουν για τον τουρισμό στην Πελοπόννησο.

α. Ισχυρός ανταγωνισμός.

Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι χώρες που παρουσιάζουν μια σημαντική ανάπτυξη διαφόρων ειδικών ή και μεταλλακτικών μορφών τουρισμού (π.χ. του χειμερινού - ορεινού τουρισμού, του αγροτουρισμού, του πολιτισμικού, του θεματικού), που αναπτύσσεται σε τοπικό επίπεδο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν έντονα φαινόμενα ανταγωνισμού με βασικά όπλα τις τιμές, την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, τον τεχνικό εξοπλισμό, το φυσικό περιβάλλον και την οργανωτική διάρθρωση.

Ο ανταγωνισμός αυτός πορατηρείται, τόσο ανάμεσα σε ευρωπαϊκές, όσο και σε μεσογειακές τρίτες χώρες. Συνεπώς, η απειλή του ανταγωνισμού είναι άμεση και για τη χώρα μας και κατ' επέκταση για την Περιφέρεια της Πελοποννήσου.

β. Προσέλκυση σημαντικού μέρους των επενδύσεων σε ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές.

Είναι σημαντικός ο κίνδυνος της κατεύθυνσης των επενδύσεων σε ανεπτυγμένες και συχνά κορεσμένες περιοχές, παρά την ύπαρξη αντικινήτρων για την αποφυγή της υπερσυγκέντρωσης της τουριστικής υποδομής σε συγκεκριμένες τουριστικές περιοχές. Ο κίνδυνος αυτός προέρχεται από την τάση του κεφαλαίου να συγκεντρώνεται σε ήδη ανεπτυγμένες περιοχές, οι οποίες προσφέρουν εξωτερικές οικονομίες και οικονομίες κλίμακας και ως εκ τούτου η αποδοτικότητα του κεφαλαίου είναι αυξημένη έναντι επενδύσεων σε περιοχές που δεν παρουσιάζουν αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως είναι το μεγαλύτερο μέρος της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

γ. Χρονοβόρες διαδικασίες ολοκλήρωσης των τουριστικών επενδυτικών σχεδίων.

Οι διαδικασίες για την τελική έγκριση των επενδύσεων συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα και καθυστερήσεις από τους κρατικούς φορείς. Αυτή η παράμετρος πρέπει να συνεκτιμάται στην διαδικασία λήψης των επιχειρηματικών αποφάσεων ως ένα είδος αντικινήτρου. Επίσης, πολλές φορές παρατηρούνται προβλήματα στη διαδικασία της υλοποίησης της επένδυσης εξαιτίας εμποδίων που παρουσιάζονται, συνήθως, σε τοπικό επίπεδο.

Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τον τουρισμό διαμορφώνει τις προϋποθέσεις για την οργάνωση δραστηριοτήτων που σχετίζονται με αυτόν, αλλά η παρουσία χρονοβόρων διοικητικών διαδικασιών που αφορούν την αναβάθμιση αρχαιολογικών χώρων και περιοχών, με την ένταξη σε Νόμους περί κινήτρων, έχουν σαν αποτέλεσμα την ύπαρξη προβλημάτων και συχνά αντικρουόμενων θέσεων του Δημοσίου και του Ιδιωτικού Τομέα σχετικά με αυτά.

Εκτός από αυτό, η εμπλοκή πολλών συναρμόδιων φορέων και οι συνακόλουθες πολύπλοκες χρονοβόρες διαδικασίες καταμεύσεων οδηγούν στη δυσχέρεια και στην καθυστέρηση ανάληψης ιδιωτικών πρωτοβουλιών.

δ. Χρονοβόρες και δύσκολες διαδικασίες στη δανειοδότηση των επιχειρήσεων.

νικά, η δανειοδότηση των επιχειρήσεων (κεφάλαιο κίνησης ή επενδυτικά κεφάλαια) εντάσσεται στο πλαίσιο των επιχειρηματικών προϋποθέσεων, οι οποίες κατά κανόνα έχουν υιοθετήσει χρονοβόρες διαδικασίες που πολλές φορές αποκλείουν ή αποθαρρύνουν τις επιχειρήσεις στη σύναψη των σχετικών δανειακών συμβάσεων. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις απαιτήσεις περί εγγυήσεων για δανειοδότηση δρουν αποθαρρυντικά στην ανάληψη επιχειρηματικών αποφασιστικών από νέους επιχειρηματίες.

Έλλειψη συντονισμού κρατικών φορέων και ιδιωτών για την προβολή του τουριστικού προϊόντος

Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των συναρμοδίων κρατικών φορέων για την ανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών και δράσεων με σκοπό την προβολή του τουριστικού προϊόντος και η ύπαρξη απροθυμίας του ιδιωτικού τομέα να συμμετάσχει στις ευθύνες και τη δαπάνη της προώθησης του εσωτερικού τουριστικού προϊόντος αποτελούν σημαντικούς παράγοντες της πολιτικής διαφήμισης του εσωτερικού τουρισμού.

Οι ενέργειες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια δεν κατέστησαν δυνατή τη σημαντική διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς και την εκμετάλλευση των «αποθεμάτων δυναμικού» που διαθέτει η Περιφέρεια. Οι αιτίες της αναποτελεσματικότητας αυτής, μεταξύ άλλων, είναι η σοβαρή ανεπάρκεια των διαθέσιμων πόρων, το περιορισμένο προϋπολογισμό των ενεργειών, η έλλειψη σταθερών στόχων και η αναντιστοιχία στόχων και μέσων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ

νικά, με τον όρο τουριστική ζήτηση ορίζεται η ποσότητα ενός τουριστικού προϊόντος / πακέτου που ένα σύνολο ατόμων μπορεί και θέλει να αγοράσει σε μια συγκεκριμένη τιμή, κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης χρονικής περιόδου.

Η ζήτηση τουριστικών προϊόντων μιας χώρας προορισμού ή μιας περιοχής, είναι το αποτέλεσμα της αναλωτικής συμπεριφοράς των τουριστών. Οι τουρίστες με τη χρήση των τουριστικών προϊόντων επιδιώκουν να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια ή χρησιμότητα. Αυτό επιτυγχάνεται με την ορθολογική τους συμπεριφορά η οποία συνίσταται στην επιλογή εκείνων των τουριστικών προϊόντων και στις επιθυμητές ποσότητες και ποικιλίες που τους επιτρέπει το εισόδημα τους.

Η τουριστική ζήτηση χαρακτηρίζεται από τρεις συνιστώσες:

Την πραγματική ή ενεργό ή αποτελεσματική τουριστική ζήτηση η οποία αναφέρεται στα άτομα που επιθυμούν και μπορούν να ταξιδεύσουν σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς, κόνοντας χρήση των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών σ' αυτά.

Τη δυνητική ή προσδοκώμενη τουριστική ζήτηση η οποία περιλαμβάνει τα άτομα που επιθυμούν να μετακινηθούν για ταξίδι, αλλά δεν μπορούν να το πραγματοποιήσουν λόγω χρονικών ή χρηματικών περιορισμών.

Την αναβληθείσα τουριστική ζήτηση η οποία περιλαμβάνει τα άτομα που μπορούν να ταξιδεύσουν, αλλά δεν το πράττουν είτε λόγω άγνοιας των ευκαιριών, είτε λόγω έλλειψης διευκολύνσεων.

Η δυνητική ή προσδοκώμενη και η αναβληθείσα τουριστική ζήτηση θεωρούνται ότι απαρτίζουν τη συγκροτημένη τουριστική ζήτηση. Η ζήτηση αυτή είναι εξαιρετικά δύσκολο να εκτιμηθεί γι' αυτό και συχνά αγνοείται, Συνήθως, όταν χρησιμοποιείται ο όρος τουριστική ζήτηση, εννοείται μόνο η αποτελεσματική τουριστική ζήτηση.

Επομένως, ο προσδιορισμός των παραμέτρων που προσδιορίζουν την δυνητική ζήτηση και ειδικότερα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, είναι ένα κρίσιμο θέμα που μπορεί να βοηθήσει τους φορείς άσκησης τουριστικής πολιτικής να λάβουν τις δέουσες αποφάσεις που θα συμβάλλουν στη διεύρυνση της τουριστικής αγοράς ποσοτικά και ποιοτικά. Αυτό, μπορεί να επιτευχθεί με την ενσωμάτωση στην τουριστική δραστηριότητα και άλλων ατόμων που μέχρι σήμερα για διάφορους λόγους (π.χ. οικονομικούς, κοινωνικούς, έλλειψης χρόνου και πληροφόρησης) δεν είναι σε θέση να συμμετάσχουν.

Οι παράμετροι που επηρεάζουν την δυνητική ζήτηση είναι οι ακόλουθες:

- **Ο τουρισμός της αλλοδαπής** και ιδιαίτερα ο περιηγητικός τουρισμός που αποτελεί μία ειδική αγορά που συγκεντρώνει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον τουριστών από την αλλοδαπή. Η περιφέρεια Πελοποννήσου έχει περιοχές ιδιαίτερου ιστορικού, πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος που

προσελκύουν τουρίστες της αλλοδαπής. Εκτιμάται ότι υπάρχουν δυνατότητες διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς σε πολλές περιοχές της Πελοποννήσου από τουρίστες της αλλοδαπής, οι οποίοι έχουν ποιοτικά χαρακτηριστικά και ειδικά ταξιδιωτικά ενδιαφέροντα. Σύμφωνα με τη μέχρι σήμερα εξέλιξη της τουριστικής αγοράς της αλλοδαπής, η προέλευση των τουριστών εντοπίζεται κυρίως στις μεσογειακές χώρες (Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία) αλλά και σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Αυστρία, Γερμανία) και δευτερευόντως σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης (κυρίως Αγγλία) και της Αμερικής. Θετικές προοπτικές φαίνεται να έχει η τουριστική αγορά των πρώην Ανατολικών χωρών και της Ιαπωνίας, δύο σχετικά νέες και ανερχόμενες τουριστικές αγορές για την Περιφέρεια Πελοποννήσου. Επίσης, η ενδυνάμωση της τουριστικής κίνησης από Αμερική και ιδιαίτερα από ΗΠΑ, είναι εφικτή λόγω του έντονου μεταναστευτικού ρεύματος που υπήρξε από την Πελοπόννησο στις ΗΠΑ και την ύπαρξη πλέον δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών.

- **Τα ταξίδια μικρής διάρκειας** τα οποία γίνονται, τόσο κατά τους θερινούς, όσο και κατά τους χειμερινούς μήνες και καλύπτουν τουριστικές ανάγκες ατόμων που έχουν περιορισμένο χρόνο στη διάθεση τους και θέλουν σε σύντομο χρονικό διάστημα να δουν πολλά τουριστικά αξιοθέατα ή να απολαύσουν τουριστικούς τόπους με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον. Τα ταξίδια αυτά γίνονται, τόσο από τουρίστες της ημεδαπής (κυρίως σαββατοκύριακα), όσο και της αλλοδαπής. Η κατάλληλη υποδομή διευκολύνει την προσπελασιμότητα προς τους τουριστικούς τόπους. Προς την κατεύθυνση αυτή υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς και ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμού, ορεινού και χειμερινού τουρισμού) που λόγω του γεωγραφικού ανάγλυφου της Πελοποννήσου παρέχουν συγκριτικό πλεονέκτημα στην προώθησή τους. Είναι γεγονός ότι μέχρι σήμερα, τα ταξίδια μικρής διάρκειας έχουν ως προορισμό τους κυρίως τη Βόρεια Πελοπόννησο, δηλαδή την Κορινθία (περιοχή Λουτρακίου) και την Αργολίδα (περιοχή Ναυπλίου), περιοχές που ικανοποιούν τους όρους των μικρών χρονοαποστάσεων από την πρωτεύουσα. Ως εκ τούτου, φαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας η βελτίωση του οδικού δικτύου προς το νότο, έτσι ώστε να μειωθούν οι χρονοαποστάσεις και να είναι ευχάριστο και ασφαλές το ταξίδι αναψυχής.
- **Ο παραθεριστικός τουρισμός** που αποτελεί μια σημαντική παράμετρο που ενεργοποιεί άτομα της ημεδαπής να μετακινηθούν για μεγάλο σχετικά διάστημα σε τόπους που είτε κατάγονται και τους συνδέουν δεσμοί φιλίας, είτε έχουν αγοράσει παραθεριστική οικία. Η μορφή αυτή ενεργοποιεί τουριστικά ολόενα και περισσότερο άτομα της ημεδαπής να ασκήσουν τουριστική δραστηριότητα και να δημιουργήσουν τουριστική κατανάλωση. Η ζήτηση για παραθεριστικό τουρισμό εκτιμάται ότι θα διευρυνθεί τα προσεχή χρόνια, αφενός λόγω της γειννίασης της Πελοποννήσου αλλά και της ευκολότερης σύνδεσης με τη μητροπολιτική περιφέρεια της Αττικής, αφετέρου λόγω της εξέλιξης της Πελοποννήσου ως τουριστικού τόπου της Χώρας.
- **Οι νέες αγορές της αλλοδαπής** αποτελούν μια δυναμική τουριστική αγορά καθότι αποτελούν νέες τουριστικές αφετηρίες, καθώς κάθε τουρίστας θέλει να γνωρίσει νέους τόπους, νέους πολιτισμούς και σε χαμηλό κόστος σχετικά. Όσον αφορά την Πελοπόννησο σχετικά με το άνοιγμα σε νέες αγορές της αλλοδαπής, σε αυτή τη διαδικασία και τάση θα συμβάλουν οι οδικοί άξονες όπως του ΠΑΘΕ, της Εγνατίας, του Ρίου - Αντιρρίου κλπ.

- Οι νέες αγορές της ημεδαπής** αποτελούν μια εσωτερική δυναμική τουριστική αγορά που εκφράζεται ως η νέα τάση για ταξίδια μικρής διάρκειας ή διημέρευσης αλλά και για τουρισμό διακοπών, που έχουν φυσικά ή τεχνητά θέλγητρα και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των τουριστών της ημεδαπής. Ο κοινωνικός τουρισμός, ο τουρισμός για νέους (τουρισμός περιπέτειας) αλλά και ο τουρισμός από αγορές άλλοτε απομακρυσμένες, από τις οποίες όμως τώρα διευκολύνεται η πρόσβαση λόγω των τεχνικών / οδικών υποδομών, συνιστούν τις νέες αγορές της χώρας. Η Πελοπόννησος διαθέτει περιοχές που μπορούν να αποτελέσουν νέους τουριστικούς προορισμούς, αν αξιοποιηθούν μέσω της δημιουργίας κατάλληλης υποδομής και ανωδομής. Νέοι εν δυνάμει τουριστικοί προορισμοί που προσφέρονται κυρίως για τουρισμό διακοπών εντοπίζονται κυρίως στο Ανατολικό τμήμα της Πελοποννήσου και ειδικότερα στην παραλιακή ζώνη του Νομού Αρκαδίας (Λεωνίδιο, Άστρος, Παραλία Τυρού), στο Λακωνικό κόλπο (περιοχή Νεοχωρίου, Νεάπολης) και στην παράλια ζώνη του Νομού Μεσσηνίας προς το Ιόνιο (Πύλος, Μεθώνη, Φοινικούντα, Γαργαλιάνοι, Κυπαρισσία). Η ορεινή Πελοπόννησος προσφέρεται για τουρισμό περιπέτειας, ενώ για τουρισμό διημέρευσης προσφέρονται οι περιοχές της Βόρειας Πελοποννήσου, κυρίως η Αργολίδα και η Κορινθία.
- Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού** δημιουργούν δυναμική ζήτηση και προσφέρονται σε περιοχές που διαθέτουν αξιόλογους τουριστικούς πόρους που μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο του συγκριτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει κάθε περιοχή. Οι κυριότερες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αξιοποιηθούν στην Πελοπόννησο είναι:

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Το σημαντικότερο κίνητρο του πολιτιστικού τουρισμού είναι η συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ο πολιτιστικός τουρισμός εμφανίζει διεθνώς ανοδικές τάσεις και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων επισκέψεις - μελέτες ιστορικών μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, ταξίδια με σκοπό την παρακολούθηση ιστορικών παραστάσεων, κινηματογραφικών και μουσικών φεστιβάλ, κ.α. Συνεπώς, για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού απαιτείται, εκτός από την γενική τουριστική υποδομή, η ύπαρξη ειδικής υποδομής, όπως για παράδειγμα θέατρα, μουσεία, ιστορικά μνημεία, αίθουσες πολλαπλών χρήσεων καθώς επίσης και αξιόλογα προγράμματα πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και μορφωτικών εκδηλώσεων. Στην Πελοπόννησο υπάρχουν παγκόσμιοι τουριστικοί προορισμοί όπως Αρχαία Ολυμπία, Επίδαυρος, Αρχαία Μεσσήνη, Μυστράς, Ονεμβασιά, Ναύπλιο, Μυκήνες, κλπ., καθώς και αρχαιολογικοί χώροι που προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Συγκεκριμένα κατά το 2000 το 5,4% επισκέφτηκαν το μουσείο της Επιδαύρου, το 3,8% το μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας, το 1,7% το μουσείο του Μυστρά και το 2,2% το μουσείο της Παλαιάς Κορίνθου (Στοιχεία ΣΥΕ). Τέλος, η ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ορεινή και μειονεκτική ενδοχώρα, εκ των πραγμάτων, θα ενεργοποιήσει τα άτομα - τουρίστες και θα διευρύνει την τουριστική αγορά της Πελοποννήσου.

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ / ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Ο οικοτουρισμός δεν απαιτεί ιδιαίτερα αυξημένο κόστος για την δημιουργία της σχετικής υποδομής, ενώ τόσο ο τουρίστας όσο και το τουριστικό κύκλωμα υποδοχής και εξυπηρέτησης του σέβονται τη φύση. Στη μορφή αυτή τουρισμού, μπορεί να ενταχθεί η περιήγηση σε παραδοσιακούς οικισμούς, βιότοπους, εθνικούς δρυμούς, πεζοπορικά μονοπάτια, φαράγγια, σπήλαια κ.α. Η Πελοπόννησος διαθέτει οικοτουριστικά θέλγητρα που προσελκύουν τους τουρίστες και αποτελούν σημαντικά κίνητρα για κάλυψη της τουριστικής ζήτησης των ατόμων που έχουν «εν δυνάμει» τη θέληση για άσκηση τουριστικής δραστηριότητας.

ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Η μορφή αυτή του τουρισμού έχει ως κύριο κίνητρο την άσκηση ενός αθλήματος όπως για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία, το τένις, η πεζοπορία, το γκολφ, διάφορα προγράμματα αναστατικής κ.λ.π. Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού άθλησης είναι η δημιουργία αθλητικών καταστάσεων κυρίως σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και η στελέχωση τους με εξειδικευμένο προσωπικό. Σε αρκετές πόλεις της Πελοποννήσου βρίσκονται σε εξέλιξη αθλητικά κέντρα και έχουν προγραμματιστεί να γίνουν σειρά από αθλητικές / πολιτιστικές εκδηλώσεις μέσα στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Τα νέα δεδομένα διευρύνουν την τουριστική ζήτηση μέσα από τη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς και συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη πολλών περιοχών της Πελοποννήσου.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ: Προγραμματίζεται, κατά κανόνα, από άτομα νεαρής ηλικίας και υψηλού εισοδηματικούπέδου που τους αρέσει να ζουν έντονα και «επικίνδυνα» και επιζητούν νέες και μοναδικές εμπειρίες που θα τους προσφέρει η εξερεύνηση μακρινών και δύσβατων περιοχών, η κωπηλασία σε ορμητικούς ποταμούς, η αρρίχιση σε απόκρημνες πλαγιές, η υποβρύχια κατάδυση, κλπ. Ιδιαίτερο ρόλο, όσον αφορά την ελκυστικότητα, διαδραματίζει η ποικιλία και η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος. Η Πελοπόννησος, με την ιδιαιτερότητα του φυσικού της περιβάλλοντος, έχει μεγάλες δυνατότητες για ανάπτυξη τουρισμού ήπιας ή ακραίας περιπέτειας, που διευρύνει την τουριστική αγορά και καλύπτει την δυνητική ζήτηση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, 2001
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

Επίπεδο Εκπαίδευσης Συνόλου

	Πτυχίο ΑΕΙ	Ανώτερη Εκπαίδευση	Απολυτήριο Λυκείου	Απολυτήριο Γυμνασίου	Ενδεικτικό Δημοτικού	Αγράμματοι	Σύνολο
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ							
Πληθ. Εργάσιμης Ηλικίας	29.476	15.122	97.633	57.528	202.170	42.076	444.009
Εργατικό Δυναμικό	22.463	13.259	60.925	24.984	83.717	3.944	209.292
Απασχολούμενοι	21.148	10.629	53.693	22.573	80.430	3.944	192.417
Εργαζόμενοι	1.135	2.630	7.232	2.411	3.287		16.875
Εργατικό Δυναμικό	7.013	1.863	36.708	32.544	118.453	38.132	234.713
ΠΟΣΟΣΤΑ							
Εκμετοχής	76,21%	87,68%	62,40%	43,43%	41,41%	9,37%	47,14%
Απασχόλησης	71,75%	70,29%	54,99%	39,24%	39,78%	9,37%	43,34%
Εργασίας	5,85%	19,84%	11,87%	9,65%	3,93%	0,00%	8,06%
Εργατικού Δυναμικού	23,79%	12,32%	37,60%	56,57%	58,59%	90,63%	52,86%

Επίπεδο Εκπαίδευσης Ανδρών

	Πτυχίο ΑΕΙ	Ανώτερη Εκπαίδευση	Απολυτήριο Λυκείου	Απολυτήριο Γυμνασίου	Ενδεικτικό Δημοτικού	Αγράμματοι	Σύνολο
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ							
Πληθ. Εργάσιμης Ηλικίας	15.998	8.328	49.968	31.449	106.180	4.931	216.854
Εργατικό Δυναμικό	12.492	7.451	37.585	17.642	51.282	219	126.671
Απασχολούμενοι	12.053	6.465	35.065	16.875	50.296	219	120.973
Εργαζόμενοι	438	986	2.520	767	986	0	5.697
Εργατικό Δυναμικό	3.506	877	12.383	13.807	54.898	4.712	90.183
ΠΟΣΟΣΤΑ							
Εκμετοχής	78,08%	89,47%	75,22%	56,10%	48,30%	4,44%	58,41%
Απασχόλησης	75,34%	77,63%	70,17%	53,66%	47,37%	4,44%	55,79%
Εργασίας	3,51%	13,23%	6,70%	4,35%	1,92%	0,00%	4,50%
Εργατικού Δυναμικού	21,92%	10,53%	24,78%	43,90%	51,70%	95,56%	41,59%

Επίπεδο Εκπαίδευσης Γυναικών

	Πτυχίο ΑΕΙ	Ανώτερη Εκπαίδευση	Απολυτήριο Λυκείου	Απολυτήριο Γυμνασίου	Ενδεικτικό Δημοτικού	Αγράμματοι	Σύνολο
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ							
Πληθ. Εργάσιμης Ηλικίας	13.478	6.794	47.665	26.079	95.990	37.145	227.151
Εργατικό Δυναμικό	9.971	5.808	23.340	7.342	32.435	3.725	82.621
Απασχολούμενοι	9.095	4.164	18.628	5.698	30.134	3.725	71.444
Εργαζόμενοι	877	1.644	4.712	1.644	2.301	0	11.178
Εργατικό Δυναμικό	3.507	986	24.325	18.737	63.555	33.420	144.530
ΠΟΣΟΣΤΑ							
Εκμετοχής	73,98%	85,49%	48,97%	28,15%	33,79%	10,03%	36,37%
Απασχόλησης	67,48%	61,29%	39,08%	21,85%	31,39%	10,03%	31,45%
Εργασίας	8,80%	28,31%	20,19%	22,39%	7,09%	0,00%	13,53%
Εργατικού Δυναμικού	26,02%	14,51%	51,03%	71,85%	66,21%	89,97%	63,63%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3**ΜΕΣΗ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ, 1985 – 2001**

	Ν.ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ	Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΠΕΡ. ΠΕΛ.	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ
1985	82	35	67	41	41	60	67
1990	87	39	68	43	47	63	65
1995	86	39	73	47	53	65	72
2000	86	40	74	47	58	66	
2001	85	37	73	46	57	65	

ΠΗΓΗ: ΕΟΤ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4**ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΝΑ ΝΟΜΟ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 1985-1999**

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΤΟΣ	1985	1990	1995	1999
Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	31,3%	32,0%	28,1%	22,0%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	54,7%	57,5%	55,9%	43,8%
	ΣΥΝΟΛΟ	44,8%	44,5%	39,1%	29,3%
Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	15,6%	14,4%	14,1%	13,5%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	2,2%	1,6%	1,7%	3,2%
	ΣΥΝΟΛΟ	7,9%	8,2%	9,2%	10,0%
Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	18,3%	13,4%	16,8%	20,0%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	22,5%	19,5%	17,9%	20,2%
	ΣΥΝΟΛΟ	20,7%	16,4%	17,3%	20,1%
Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	17,1%	19,4%	19,8%	19,3%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	13,2%	13,6%	14,9%	18,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	14,8%	16,5%	17,9%	18,9%
Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	17,7%	20,9%	21,1%	25,2%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	7,4%	7,8%	9,5%	14,8%
	ΣΥΝΟΛΟ	11,8%	14,5%	16,5%	21,8%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5**ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΝΑ ΝΟΜΟ ΤΩΝ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 1985-1999**

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΤΟΣ	1985	1990	1995	1999
Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	32,2%	31,5%	26,3%	18,9%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	53,7%	55,1%	51,8%	36,2%
	ΣΥΝΟΛΟ	45,7%	45,5%	39,1%	26,5%
Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	14,9%	14,6%	12,2%	12,3%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	1,2%	0,9%	1,0%	2,2%
	ΣΥΝΟΛΟ	6,3%	6,5%	6,6%	7,8%
Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	25,3%	17,8%	22,6%	25,4%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	35,1%	30,4%	31,2%	34,4%
	ΣΥΝΟΛΟ	31,5%	25,2%	26,9%	29,4%
Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	12,4%	16,1%	16,7%	18,7%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	5,5%	5,4%	6,7%	8,6%
	ΣΥΝΟΛΟ	8,0%	9,8%	11,7%	14,2%
Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	15,3%	20,1%	22,1%	24,7%
	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	4,5%	8,2%	9,3%	18,6%
	ΣΥΝΟΛΟ	8,5%	13,1%	15,7%	22,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ

	Σύνολο	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναπούσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών	Άλλες εκτάσεις
επιφ. Ελοποννήσου	100%	29%	46%	19%	1%	3%	1%
Αργολίδας	100%	33%	53%	8%	1%	3%	2%
Αρκαδίας	100%	16%	52%	27%	1%	3%	1%
Κορινθίας	100%	37%	26%	30%	1%	5%	1%
Λακωνίας	100%	27%	63%	7%	1%	2%	0%
Μεσσηνίας	100%	44%	26%	23%	2%	3%	3%

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

**ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ
ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ	ΝΟΜ. ΔΙΑΤΑΞΗ Φ.Ε.Κ.
1.	Αργολίδας	Ναυπλίου	Κοντά στο Ναύπλιο	Θέση «Κουτσούρια»	24843/71 ΦΕΚ 993/Β/71
2.	Αργολίδας	Ναυπλίου	Κοντό στο Ναύπλιο	Έκταση από θέση «Λαγούμια» μέχρι το Ναό Ευαγγελίστριας	
3.	Αργολίδας	Ναυπλίου	Κοντά στο Ναύπλιο	Περιοχή Ζυμβρακάκη	
4.	Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας	Το χωριό Καστάνιτσα Κυνουρίας και η γύρω περιοχή	Καστάνιτσα	10957/67 ΦΕΚ 352/Β/67
5.	Αρκαδίας	Μαντινείας	Ο λόφος «Στόχος», που βρίσκεται στην περιοχή του χωριού Νεοτάνη (Τσιπιάνα) Αρκαδίας	Λόφος «Στόχος»	Β1/Φ30/423 34/3 020 ΦΕΚ 1073/Β/67
6.	Κορινθίας	Λουτρακίου - Περαχώρας	Η περιοχή Ηραίου Περαχώρας	Ηραίο Περαχώρας	10774/62
7.	Κορινθίας	Λουτρακίου - Περαχώρας	Η περιοχή της Ίσθμιας ορίζεται στα βόρεια από τη Διώρυγα του Ισθμού της Κορίνθου, στα νότια από το διερχόμενο Ιουστινιάνειο τείχος, στα ανατολικά από τις παρυφές του συνοικισμού των υπαλλήλων της διώρυγας και στη συνέχεια από το σύγχρονο οικισμό της Ίσθμιας και στα δυτικά από την κάθετο με κατεύθυνση ΒΔ -ΝΑ στην εθνική οδό από Κόρινθο προς Διώρυγα	Περιοχή Ίσθμιας	Α1/Φ04/426 85/17 43 ΦΕΚ 737/Β/80
8.	Λακωνίας	Γερόνθρων	Ολόκληρος ο λόφος με το Μεσαιωνικό Κάστρο Γερακίου	Λόφος Γερακίου	
9.	Λακωνίας	Γυθείου	Η πόλη του Γυθείου γιατί αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής	Γύθειο	Φ07/55293/ 4291 ΦΕΚ 734/Β/74
10.	Λακωνίας	Μονεμβασιάς	Ολόκληρη η χερσόνησος της Μονεμβασιάς	Μονεμβασιά	25309/242/ 71 ΦΕΚ 910/Β/71
11.	Λακωνίας	Μυστρά	Η περιοχή του Ταύγετου που ορίζεται στα βόρεια από τα βόρεια όρια της Κοινότητας Λογκάστρας και στα νότια από το ρέμα των Γοράνων και τα όρια της Σλαρτιός	Περιοχή του Ταύγετου	Α1/Φ05/111 46/369 ΦΕΚ 279/Β/79

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ	ΝΟΜ. ΔΙΑΤΑΞΗ Φ.Ε.Κ.
Μεσσηνίας	Κορώνης	Ο οικισμός της Κορώνης	Κορώνη	15532/647 ΦΕΚ 527/Β/79
Μεσσηνίας	Λεύκτρου	Η περιοχή της Καρδαμύλης στην Μεσσηνιακή Μάνη	Καρδαμύλη	Γ/1091/421 39 ΦΕΚ 700/Β/80
Μεσσηνίας	Πύλου	Ο οικισμός της Πύλου	Πύλος	Α/Φ31/9507 /1015 ΦΕΚ 750/Β/76

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2

**ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

Α/Α	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΝΟΜ. ΔΙΑΤΑΞΗ Φ.Ε.Κ.
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Στο κέντρο της πόλης του Ναυπλίου του Νομού Αργολίδας	1977	Ο Πλάτανος του Ναυπλίου	Γέρικο, εντυπωσιακό πλατάνι που συνδέεται με τον ήρωα της επανάστασης του 1821 Θεόδωρο Κολοκοτρώνη	Απ. 202306/35 84/77 ΦΕΚ 590/Β/77
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Στην πλατεία Παναγιάς της πόλης του Ναυπλίου του Νομού Αργολίδας	1977	Η Ελιά του Μνημείου	Ελιά μεγάλης ηλικίας με αξιόλογα μορφολογικά και αισθητικά χαρακτηριστικά καθώς και ιστορική αξία.	
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Στην Πλατεία Πέντε Αδέρφια της πόλης του Ναυπλίου του Νομού Αργολίδας	1977	Ο Φοίνικας του Ναυπλίου	Φοίνικας που φύτεψε ο Ιωάννης Καποδίστριας	
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Κοντά στο χωριό Κρυονέρι, στο βουνό Αρτεμίσιο του Νομού Αργολίδας	1977	Οι Ιταμοί Κρυονερίου Αργολίδας	Ομάδα 50 ατόμων ιταμού, υπολείμματα δάσους αφιερωμένου στη θεά Αρτεμη.	
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Κοντά στο χωριό Δημαΐνη του Νομού Αργολίδας	1977	Οι Ελιές της Δημαΐνης Αργολίδας	Ομάδα 8 ατόμων ελιάς με ιδιαίτερη θρησκευτική αξία.	
	Αργολίδας	Ναυπλίου	Στην πόλη του Ναυπλίου στη θέση «Ο Φίκος»	1980	Ο Φίκος του Ναυπλίου	Ένα άτομο φίκου ελαστικοφόρου (P10u5 6i95ii09), μοναδικό στην Ελλάδα σε μέγεθος και ηλικία	

Α/Α	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΝΟΜ. ΔΙΑΤΑΞΗ Φ.Ε.Κ.
	Αρκαδίας	Βαλτετσίο	Στην αυλή της εκκλησίας του Αγ. Ιωάννη του Προδούου. της Κοινότητας Δόριζας. του Νομού Αρκαδίας	1980	Η Δρυς της Δόριζας Αρκαδίας	Αιωνόβια δρυς (<i>Quercus coccifera</i>). μοναδικό υπόλλειμα από σημαντικό δρυοδάσος που κάπκε το 1826	
	Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας	Στην κοινότητα Αγ. Πέτρου Κυνουρίας του Νομού Αρκαδίας, κοντά στην Ιερά Μονή Μαλεβής	1980	Το Δάσος των δενδρόκεδρων στην Κυνουρία Αρκαδίας	Συστάδα εκτάσεως 74ha αμιγούς δάσους (<i>juniperus Conferta</i>), μοναδικό για τη βοτανική και οικολογική του αξία.	
	Αρκαδίας	Δημητσάν	Στο συνοικισμό Παλαιοχώρι της Κοινότητας Δημητσάνας του Νομού Αρκαδίας	1980	Ο Πλάτανος της Δημητσάνας Αρκαδίας	Εντυπωσιακό, γέρικο στομάχι, μεγάλων διαστάσεων που συνδέεται με σημαντικό ιστορικά γεγονός της περιοχής.	Απ. 200995/79 50/80 ΦΕΚ 121/Δ/80
0.	Αρκαδίας	Τρίπολης	Στη θέση «Κάμπος». εντός της αυλής της εκκλησίας του Αγ. Γεωργίου, της Κοινότητας Περιθωρίου, του Νομού Αρκαδίας	1980	Η Δρυς του Περιθωρίου Αρκαδίας	Αιωνόβιο δέντρο δρυός πλατύφυλλου (<i>Quercus Conferta</i>) μοναδικό για τη βοτανική και οικολογική του αξία, που συνδέεται με ιστορικά γεγονότα της περιοχής.	
1.	Μεσσηνίας	Αρφαρών	Στο κέντρο του Χωριού Αγ. Φλώρος του Νομού Μεσσηνίας	1985	Ο πλάτανος Αγ. Φλώρου Μεσσηνίας	Ένα άτομο ιστορικού και αιωνόβιου πλάτανου (<i>Platanus orientalis</i>) με εντυπωσιακές διαστάσεις και σπουδαία αισθητική αξία που συνδέεται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα της νεώτερης ιστορίας.	Απ. 180324/67 01/85 ΦΕΚ 5898/85

Α/Α	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΝΟΜ. ΔΙΑΤΑΞΗ Φ.Ε.Κ.
2.	Μεσσηνίας	Αυλώνα	Κοντά στο χωριό Σιδηρόκαστρο Τριφυλίας του Νομού Μεσσηνίας	1980	Ο Σφενδάμος του Σιδηρόκαστρο Μεσσηνίας	Όμορφο γέρικο δέντρο σφενδάμου, κοντά σε μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πηγή, μοναδικό στην περιοχή για τη βοτανική και αισθητική του αξία.	
3.	Μεσσηνίας	Καλαμάτας	Μέσα στην πόλη της Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας	1980	Η Ελιά της Καλαμάτας	Αιωνόβια ελιά, αντιπροσωπευτική της ποικιλίας «Ελαιών Καλαμάτας».	
4.	Μεσσηνίας	Μεθώνης	Το κεντρικό τμήμα του νησιού Σαπιέντζα, στον κόλπο της Μεθώνης, του Νομού Μεσσηνίας	1986	Το δάσος αειφυλλων - πλατύφυλλων στο νησί Σαπιέντζα Μεσσηνίας	Δάσος αειφυλλων - πλατύφυλλων εκτάσεως 24ha το οποίο αποτελεί κατάλοιπο του τυπικού μεσογειακού δάσους σκληρόφυλλων σειθαλών πλατύφυλλων και παρουσιάζει μεγάλη επιστημονική αξία για τη μελέτη της ιστορίας και εξέλιξης της μεσογειακής βλάστησης.	

ΒΙΟΤΟΠΟΙ CORINE
ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (ha)
1.	Αργολίδας		Έλος χωριού Κάντια	160
2.	Αργολίδας	Ασίνης	Υγρότοποι Κόλπου Τολού	900
3.	Αργολίδας	Ασίνης	Λιμνοθάλασσα Δρέπανου	300
4.	Αργολίδας	Ερμιόνης	Υγρότοποι Ερμιονίδας	500
5.	Αργολίδας	Ερμιόνης	Υγρότοπος Μετόχι Ερμιονίδος	200
6.	Αργολίδας	Ερμιόνης	Λιμνοθάλασσες Θερμησίας	150
7.	Αργολίδας	Ερμιόνης	Σπηλιά Φράχθι Ερμιονίδος	150
8.	Αργολίδας	Ναυπλίου	Ακροναυπλία και Παλαμίδι	300
9.	Αρκαδίας		Ποταμός Λάδωνας	400
10.	Αρκαδίας	Βόρειος Κυνουρίας	Μονή Μαλεβής	900
11.	Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας	Όρος Πάρνωνας	56000
12.	Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας	Εκβολή Μούστος / Άστρος	400
13.	Αρκαδίας	Βυτίνας	Κορυφές όρους Μαίναλο	9500
14.	Αρκαδίας	Δημητσάνας	Φαράγγι ποταμού Λούσιου	2500
15.	Αρκαδίας	Λεωνιδίου	Μονή Ελώνης και χαράδρα Λεωνιδίου	1500
16.	Αρκαδίας	Τρίπολης	Λίμνη Τόκα	1200
17.	Κορινθίας		Κορυφή Παρνιάς, Μαυροβούνι	420
18.	Κορινθίας		Όρος Ολίγυρτος	8200
19.	Κορινθίας		Κορυφές Όρους Ολίγυρτος	3300
20.	Κορινθίας		Δάσος Μογκοστόυ, Βάλτο - Σούλι	600
21.	Κορινθίας	Κορινθίων	Ακροκόρινθος	600
22.	Κορινθίας	Ξυλοκάστρου	Κορυφές όρους Κυλλήνη και χαράδρα Φλαμπουρίτσα	4500
23.	Κορινθίας	Στυμφαλίας	Όρος Ζήρεια (Κυλλήνη)	13500
24.	Κορινθίας	Στυμφαλίας	Λίμνη Στυμφαλία	2500
25.	Λακωνίας		Όρη Γιδοβούνι, Χιονοβούνι, Γαϊδουροβούνι, Κοράκια, Καλογεροβούνι, Κουλοχέρα και περιοχή Μονεμβάσιας	36000
26.	Λακωνίας		Κορυφές όρους Πάρνωνας	15500
27.	Λακωνίας		Ακρωτήριο Μαλέας	3000
28.	Λακωνίας		Λίμνη Στρογγυλή (Βιγκλάφια)	400
29.	Λακωνίας	Α. Μόνης και Οιτύλου	Νότια Μάνη, όρος Σαγγιάς και ακρωτήριο Ταίναρο	22300
30.	Λακωνίας	Α. Μόνης και Οιτύλου	Χερσόνησος Μάνης	30500

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (ha)
31.	Λακωνίας	Βοιών	Περιοχή Νεάπολης (Βοιών) και νήσος Ελαφώνησος	7500
32.	Λακωνίας	Κ.Ελαφώνησου	Ελαφώνησος	1900
33.	Λακωνίας	Μονεμβασιάς	Βουνά Μονεμβασιάς	4000
34.	Λακωνίας	Οιτύλου	Σπήλαια Γλυφάδα και Αλεπότρυπα Πύργου Δυρού	100
35.	Λακωνίας	Σκόλας και Έλους	Εκβολές ποταμού Ευρώτα (Διβάρι και λίμνη Αστεριού)	2000
36.	Μεσσηνίας		Όρος Κεντρικός Ταΰγετος	12000
37.	Μεσσηνίας		Όρος Ταΰγετος	52000
38.	Μεσσηνίας		Φαράγγια Κοσκάρικας και Βιρού	5700
39.	Μεσσηνίας		Ποταμός Πάμισος	1600
40.	Μεσσηνίας		Όρος Ιθώμη	800
41.	Μεσσηνίας	Πύλου	Διβάρι Πύλου	900
42.	Μεσσηνίας	Πύλου	Ακρωτήριο Ακρίτας, νήσοι Σοπιέντζο και Σχίζο	2300

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4

**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΟΙ ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΚΤΑΣΗ (ha ή km)
1	Αργολίδας	Αργούς - Ν. Κίου	Ποταμός Ίναχος	26 km
2	Αργολίδας	Ασίνης	Λιμνοθάλασσα Ανατολικά Δρέπανου	17,5 Ha
3	Αργολίδας	Ερμιόνης	Λιμνοθάλασσα Όρμου Κάπαρι	60 H3
4	Αργολίδας	Ερμιόνης	Λιμνοθάλασσα της θερμής	110 H3
5	Αργολίδας	Ερμιόνης	Έλη Πηγαδιών και Πλέπι	22,5 H3
6	Αργολίδας	Ερμιόνης	Λίμνη Σαχτούρη	75 H3
7	Αργολίδας	Κρανιδίου	Έλος Γκιτζίρων	32,5 H3
8	Αργολίδας	Κρανιδίου	Έλος Γεωργόπουλου	30 H3
9	Αργολίδας	Κρανιδίου	Έλος Κοιλιάδας	6 H3
10	Αργολίδας	Ν. Επιδαύρου	Λίμνη Λάκκο Αγνούτσας	45 H3
11	Αργολίδας	Ν. Κίου	Έλος Ρουμάνι	750 H3
12	Αργολίδας		Λίμνη Κονδύλη	20 H3
13	Αρκαδίας		Ποταμός Τόνος	32 km
14	Αρκαδίας	Άστρους	Λιμνοθάλασσα Μούστου	150 H3
15	Αρκαδίας		Πηγές Λάκκου	6 H3
16	Αρκαδίας	Κλείτορος- Κοντοβαζαϊνης- Τροπαίων	Ποταμός Λάδωνος	
17	Αρκαδίας	Κλείτορος	Τεχνητή Λίμνη Λάδωνα	145 H3
18	Αρκαδίας	Τεγέας	Έλη και τέως λίμνη Τάκο	265 H3
19	Κορινθίας	Άσσοσ-Λεχαιού	Έλος Λέχαιο	24 H3
20	Κορινθίας	Νεμέας	Εκβολές Ασωπού	14 H3
21	Κορινθίας	Νεμέας	Ποταμός Ασωπός	32 km
22	Κορινθίας	Στυμφαλίας	Λίμνη Στυμφαλία	500 H3
23	Λακωνίας	Βοιών	Λιμνοθάλασσα Στρογγυλή	42,5 H3
24	Λακωνίας	Έλους	Δέλτα Ευρώτα	1.800 H3
25	Λακωνίας	Έλους	Λίμνη Αστεριού (επιμέρους υγρότοπος Δέλτα Ευρώτα)	200 H3
26	Λακωνίας	Έλους	Λιμνοθάλασσα Βιβάρη ή Κουτσαμπός Λινοβροχιά (επιμέρους υγρότοπος Δέλτα Ευρώτα)	10 H3
27	Λακωνίας	Έλους & Σκάλας	Ποταμός Ευρώτας	
28	Μεσσηνίας	Αυλώνα	Εκβολές Νέδωνα	8,5 H3
29	Μεσσηνίας	Αυλώνα	Ποταμός Νέδωνος	12 km
30	Μεσσηνίας	Μεσσήνης	Εκβολές Πάμισου	12 H3
31	Μεσσηνίας	Μεσσήνης	Ποταμός Πάμισος	24 km
32	Μεσσηνίας	Γύλου	Λιμνοθάλασσα Γιόλοβας ή Διβάρη	50 H3

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5

**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000 ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ
1	Αργολίδας	Δ. Κρανιδίου	Όρος Δίδυμο
2	Αργολίδας	Δ. Μιδέας	Όρος Αραχναίο
3	Αργολίδας	Δ. Ναυπλίου	Ακροναυπλία-Παλαμήδι
4	Αρκαδίας	Δ. Βόρειας Κυνουρίας	Παράλιο Άστρος - λιμνοθάλασσα Μούστου
5	Αρκαδίας	Δ. Βόρειας Κυνουρίας	Όρος Πάρνωνας - περιοχή Μονής Μαλεβής
6	Αρκαδίας	Δ. Λεωνιδίου	Όρος Ωριώντας
7	Αρκαδίας	Δ. Λεωνιδίου	Μονή Έλωνας - χαράδρα Λεωνιδίου
8	Αρκαδίας	Δ. Τρίπολης	Λίμνη Τάκα
9	Αρκαδίας	Δ. Φαλάνθου	Όρος Μαίναλο (Δασώδης περιοχή Αγ. Θεοδώρων)
10	Κορινθίας	Δ. Κορινθίων	Ακροκόρινθος
11	Κορινθίας	Δ. Λουτρακίου-Περαχώρας	Γεράνεια Όρη
12	Κορινθίας	Δ. Ξυλοκάστρου	Κορυφές όρους Κυλλήνη-χαράδρα Φλαμπουρίτσα
13	Κορινθίας	Δ. Στυμφαλίας	Λίμνη Στυμφαλία
14	Κορινθίας	Δ. Φενεού	Όρος Ολίγυρτος
15	Λακωνίας	Δ. Αν. Μάνης- Δ. Οιτύλου	Νότια Μάνη, Όρος Σαγγιάς, ακρωτήριο Ταίναρο
16	Λακωνίας	Δ. Βοιών- Κ. Ελαφονήσου	Περιοχή Νεόπολης , νήσος Ελαφόνησος
17	Λακωνίας	Δ. Έλους	Εκβολές Ευρώτα
18	Λακωνίας	Δ. Μονεμβασίας	Όρη Γιδοβούνι, Χιονοβούνι, Γαϊδοροβούνι, Κοράκια, Καλογεροβούνι, Κουλοχέρα, περιοχή Μονεμβασίας
19	Λακωνίας	Δ. Μυστρά	Λαγκάδα Τρύπης
20	Μεσσηνίας	Δ. Άβιας - Δ. Λεύκτρου	Όρος Ταΰγετος
21	Μεσσηνίας	Δ.Αυλώνα	Φαράγγι-εκβολές Νέδωνα
22	Μεσσηνίας	Δ. Κυπαρισσίας-Δ. Φιλιατρών-Δ. Γαργαλιάνων	Θίνες Κυπαρισσίας
23	Μεσσηνίας	Δ. Μεθώνης	Νήσοι Σοπιέντζα, Σχίζα, και ακρωτήριο Ακρίτα
24	Μεσσηνίας	Δ. Μεθώνης	θαλάσσια περιοχή στενού Μεθώνης
25	Μεσσηνίας	Δ. Μεθώνης	Πηγές και εκβολές Πάμισου
26	Μεσσηνίας	Δ. Πύλου	Λιμνοθάλασσα Πύλου και νήσος Σφακτηρία

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6**ΤΑ ΜΟΝΙΜΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ**

	ΔΗΜΟΣ	ΜΟΝΙΜΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ	ΕΚΤΑΣΗ (στρ.)	ΑΠΟΦΑΣΗ ΚΗΡΥΞΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ
<i>Μόνιμα καταφύγια θηραμάτων περιοχής Δασαρχείου Κυνουρίας</i>				
1	Βόρειας Κυνουρίας	Παλαιοπαναγιάς	7000	162614/1852 8.5.79/ΥπΓε (ΦΕΚ 30.5.79)
2	Βόρειας Κυνουρίας	Μούστος	1740	171586/3032/ 25.6.79/ΥπΓε ΦΕΚ 686/τ.Β'/18.7.79
3	Βόρειας Κυνουρίας	Αγ. Πέτρος	6500	175778/2799 13.9.85/ΥπΓε (ΦΕΚ 566 Β'/22.9.85)
4	Λεωνιδίου	Λεωνιδίου	10300	850/18.5.94 Νομ. Αρκαδίας (παλαιότερη έκταση 12500)
<i>Μόνιμα καταφύγια θηραμάτων περιοχής Δασαρχείου Τρίπολης</i>				
1	Δ. Τρίπολης	Τσεμπερού	25500	199722/5930/12.1.80/ΥπΓε (ΦΕΚ 209 Τ.Β729.2.80)
2	Δ. Τρίπολης	Προφ. Ηλίας -Τρύπιο Λιθόρι -Φτέρες	16000	33625/1742/6.5.76/ΥπΓε (ΦΕΚ 660 τ.Β'/17.5.76)
3	Δ. Κλείτορος	Αγίων Θεοδώρων (Δασώδης Περιοχή)	5000	33635/1789/21.4.76/ΥπΓε (ΦΕΚ 604 Τ.Β730.4.76)
<i>Μόνιμα καταφύγια θηραμάτων περιοχής Δασαρχείου Βυτίνας</i>				
1	Δ. Βυτίνας	Βούρβουλα -Ρουχή - Κεχρωτή	16588	170836/2258/27.6.85/ΥπΓε (ΦΕΚ 435 Τ.Β715.7.85)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7**ΤΑ ΜΟΝΙΜΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ**

A/A	ΔΗΜΟΙ / ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΜΟΝΙΜΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ	ΕΚΤΑΣΗ (στρέμματα)
1	Δ. Αριστομένους	Τούμπας	10.000
2	Δ. Γαργαλιάνων	Ευρετής	10.000
3	Δ. Γαργαλιάνων-Φιλιατρών	Σκοτωμένου	11.000
4	Δ. Δωρίου	Άνω Γλιάτα	19.000
5	Δ. Ιθώμης & Κ. Τρίκορφου	Καλλιγιά	20.000
6	Δ. Καλαμάτας	Στόλου	13.300
7	Δ. Λεύκτρου	Ντουμπήτσιος	10.000
8	Δ. Παπαφλέσσα	Αμυγδαλίτσας	10.000
9	Δ. Πύλου	Ντιβάρι-Βάλτος	5.200
10	Δ. Πύλου - Δ. Μεθώνης	Αγίου Νικολάου	11.000
11	Δ. Χιλιοχωριών	Λυκοδήμου	14.000
12	Κ. Τριπύλας	Ροντακιού	12.000

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ****Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ**

A/A	Νέος Δήμος	Οικισμός	Χαρακτηρισμός ΥΠΠΟ	Φ.Ε.Κ
1.	Δ. Αργούς	Αργός	Παραδοσιακό τμήμα και κτίρια	401Δ/82
2.	Δ. Ναυπλίου	Ναύπλιο	Ιστορικός τόπος	35Β/12.2.62
3.	Δ. Λυρκείας	Κάρυο	Παραδοσιακός οικισμός	388Δ/90
4.	Δ. Ερμιόνης	Μανδράκιο	Παραδοσιακός οικισμός	594Δ/13.11.78

Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΠΠΟ	Φ.Ε.Κ
1.	Δ. Βόρ. Κυνουρίας	Καστανίτσα	Ιστορικός τόπος και ιδιαίτερο φυσικό κάλλος	352Β/31.5.67
2.	Δ. Τρικολώνων	Στερνίτσα	Ιστορικός τόπος	408Β/4.7.85

Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΠΠΟ	Φ.Ε.Κ
1.	Δ. Φενεού	Γκούρα	Αξιόλογος Οικισμός	

Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΠΠΟ	Φ.Ε.Κ
1.	Δ. Γυθείου	Γύθειο	Ιστορικός τόπος και ιδιαίτερο φυσικό κάλλος	734Β/22.7.74

Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

A/A	Νέος Δήμος	Οικισμός	Χαρακτηρισμός ΥΠΠΟ	Φ.Ε.Κ
1.	Δ. Λεύκτρων	Καρδαμύλη	Ιδιαίτερο φυσικό κάλλος	700Β/25.7.80
2.	Δ. Κυπαρισσίας	Κυπαρίσσια	Ιστορικός τόπος	1459Β/29.12.79
3.	Δ. Κορώνης	Κορώνη	Ιστορικός τόπος και ιδιαίτερο φυσικό κάλλος	527Β/31.5.79
4.	Δ. Μεθώνης	Μεθώνη	Παραδοσιακός οικισμός	1289Β/20.10.79
5.	Δ. Πύλου	Πύλος	Ιστορικός τόπος και ιδιαίτερο φυσικό κάλλος	750Β/7.6.76
6.	Δ. Καλαμάτας	Καλαμάτα	Παραδοσιακό τμήμα	821Δ/88

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9

ΟΙ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΕΧΩΔΕ

Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
1.	Απόλλωνος	Πέρα Μέλανα
2.	Απόλλωνος	Σοπουνακαίικα
3.	Απόλλωνος	Τυρός
4.	Βαλτετσίου	Βαλτέτσι
5.	Βόρειας Κυνουρίας	Πλάτανος
6.	Βόρειας Κυνουρίας	Παράλιο Άστρος
7.	Βόρειας Κυνουρίας	Άγιος Ανδρέας
8.	Βόρειας Κυνουρίας	Άγιος Πέτρος
9.	Βόρειας Κυνουρίας	Κάτω Δολιανά
10.	Βόρειας Κυνουρίας	Καστάνιτσα
11.	Βόρειας Κυνουρίας	Παράλιο Άστρος
12.	Βυτίνας	Βυτίνα
13.	Βυτίνας	Ελάτη
14.	Βυτίνας	Λάστας
15.	Βυτίνας	Μαγούλιανα
16.	Βυτίνας	Πυργάκι
17.	Γόρτυνος	Καρύταινα
18.	Γόρτυνος	Ατσιχολος
19.	Γόρτυνος	Βλαχορράπτης
20.	Δημητσάνας	Βλογγός
21.	Δημητσάνας	Δημητσάνος
22.	Δημητσάνας	Ζατούνη
23.	Δημητσάνας	Ζιγοβίστιο
24.	Δημητσάνας	Μελισσόπετρα
25.	Δημητσάνας	Ράδος
26.	Κλείτορος	Αγρίδιο

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
27.	Κλείτορος	Βαλτεσινικό
28.	Κοινότητα Κοσμά	Κοσμάς
29.	Κοντοβάζαινας	Κοντοβάζαινα
30.	Κοντοβάζαινας	Παραλογγοί
31.	Λαγκαδιών	Λαγκαδία
32.	Λαγκαδιών	Λευκοχώριο
33.	Λεβιδίου	Καρδάρας
34.	Λεωνιδίου	Λεωνίδιο
35.	Λεωνιδίου	Κουνούπια
36.	Λεωνιδίου	Ρούλιθρα
37.	Λεωνιδίου	Πραγματευτή
38.	Μεγαλόπολης	Ίσαρης
39.	Σκυρίτιδας	Βλαχοκερασιά
40.	Σκυρίτιδας	Κερασιά
41.	Τρικολώνων	Στεμνίτσα
42.	Τροπαίων	Βυζίκιο
43.	Φαλασσίας	Δυρράχιο
44.	Φαλασσίας	Λεοντόριο
45.	Φαλάνθου	Αλωνίσταινα
46.	Φαλάνθου	Πιάνα
47.	Φαλάνθου	Χρυσοβίτσιο

Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
1.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Αγριλιά
2.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Έξω Νύμφιο
3.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Όλυμπες
4.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Πύρριχος
5.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Άγιος Νικόλαος

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
6.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Ακρογιάλι
7.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Αχιλλείο
8.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Βάτα
9.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Γωνιά
10.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Δημαρίστικα
11.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Δρυμός
12.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Καινούργια Χώρα
13.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Κερμούπολη
14.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Καυκί
15.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Κορσκιάνικα
16.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Κορογονιόνικα
17.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Λάγια
18.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Λουκαδίτικα
19.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Μέσα Χώρα
20.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Πάλιρος
21.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Παχιάνικα
22.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Ριγανόχωρα
23.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Σκαλτσοπιάνικα
24.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Σπίρα
25.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Φλομοχώριο
26.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Χιμάρα
27.	Δ. Ανατολικής Μάνης	Καστανιά
28.	Δ. Γυθείου	Αγέρανος
29.	Δ. Γυθείου	Αστέρια
30.	Δ. Γυθείου	Μαλλιάρη Συκιά
31.	Δ. Γυθείου	Πολύχαβρος
32.	Δ. Γυθείου	Ύδρσοπηγή
33.	Δ. Μονεμβασίας	Μονεμβασιά
34.	Δ. Σμύνους	Άγιος Αθανάσιος

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
35.	Δ. Σπάρτης	Σπάρτη
36.	Δ. Οιτύλου	Άγιος Γεώργιος
37.	Δ. Οίτυλου	Άλικα
38.	Δ. Οιτύλου	Βάθεια
39.	Δ. Οιτύλου	Βαμβάκια
40.	Δ. Οιτύλου	Γκλέζη
41.	Δ. Οιτύλου	Δίπορο
42.	Δ. Οιτύλου	Δρυς
43.	Δ. Οιτύλου	Δρύαλος
44.	Δ. Οιτύλου	Έλαια
45.	Δ. Οιτύλου	Καλονιοί
46.	Δ. Οιτύλου	Καλόπυργος
47.	Δ. Οιτύλου	Κάτω Γαρδενίτσα
48.	Δ. Οιτύλου	Κάτω Μπουλαριοί
49.	Δ. Οιτύλου	Καφιόνα
50.	Δ. Οιτύλου	Κεχριάνικα
51.	Δ. Οιτύλου	Κοίτα
52.	Δ. Οιτύλου	Κοντράφιο
53.	Δ. Οιτύλου	Κηπούλα
54.	Δ. Οιτύλου	Κούνος
55.	Δ. Οιτύλου	Κυπάρισσος
56.	Δ. Οιτύλου	Λεοντάκης
27.	Δ. Οιτύλου	Λιμένιον
28.	Δ. Οιτύλου	Μάραθος
59.	Δ. Οιτύλου	Μουντανίστικα
60.	Δ. Οιτύλου	Μηρίκιον
61.	Δ. Οιτύλου	Νικάνδρειον
62.	Δ. Οιτύλου	Νόμια
63.	Δ. Οιτύλου	Ομαλοί

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
64.	Δ. Οπύλου	Οχιά
65.	Δ. Οπύλου	Πάγκιο
66.	Δ. Οπύλου	Παλαιοχώρα
67.	Δ. Οπύλου	Πολεμίτας
68.	Δ. Οπύλου	Πύργος Δυρού
69.	Δ. Οπύλου	Σταύριο
70.	Δ. Οπύλου	Σωτήρας(Κουσκούνι)
71.	Δ. Οπύλου	Τσικκαλιά
72.	Δ. Οπύλου	Τσόπακας
73.	Δ. Οπύλου	Φραγκούλιας
74.	Δ. Οπύλου	Χόρια
75.	Δ. Οπύλου	Χαρούδα
76.	Δ. Οπύλου	Βαχός
77.	Δ. Οπύλου	Άνω Μπουλάριοι
78.	Δ. Οπύλου	Αρεόπολη
79.	Δ. Οπύλου	Γέρμα
80.	Δ. Οπύλου	Καρέα
81.	Δ. Οπύλου	Κελεφά
82.	Δ. Οπύλου	Άνω Γαρδενίτσα
83.	Δ. Οπύλου	Καραβάς
84.	Δ. Οπύλου	Κεριά
85.	Δ. Οπύλου	Κριονέρι
86.	Δ. Οπύλου	Κάτω Κορέας
87.	Δ. Οπύλου	Μίνα
88.	Δ. Οπύλου	Έρημος
89.	Δ. Οπύλου	Καρύνια
90.	Δ. Οπύλου	Κουλούμι
91.	Δ. Οπύλου	Κουτρέλα
92.	Δ. Οπύλου	Λάκκος

A/A	ΝΕΟΣ ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
93.	Δ. Οιτύλου	Μέζαλος
94.	Δ. Οιτύλου	Οϊτυλο
95.	Δ. Οιτύλου	Αρφιγκια
96.	Δ. Οιτύλου	Βελούσι
97.	Δ. Οιτύλου	Καλός
98.	Δ. Οιτύλου	Τριανταφυλλιά

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10

**ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

ΝΟΜΟΣ	ΕΤΗ			
	1994	1995	1996	1997
Ν. Αργολίδας	908.798	780.786	828.556	848.374
Επίδαυρος	403.368	360.384	370.277	383.282
Λέρνη	1.473	1.603	1.308	1.831
Μυκήνες	379.737	299.458	337.371	346.403
Τίρυνθα	23.520	22.341	23.200	1.858
Φρούριο Παλαμηδίου	100.700	97.000	96.400	115.000
Ν. Αρκαδίας				
Ν. Κορινθίας	154.711	131.770	131.301	141.921
Παλαιά Κόρινθος	150.338	126.320	123.040	133.090
Νευέα	4.373	4.628	5.548	5.841
Στάδιο Νευέας		822	2.713	2.990
Ν. Λακωνίας	110.257	101.209	107.441	123.720
Μυστράς	110.257	101.209	107.441	123.720
Ν. Μεσσηνίας	30.687	52.813	56.217	61.979
Ναός Επικούρειου Απόλλωνα	2.833	18.360	19.651	19.748
Ανάκτορο Νέστορος	23.912	21.023	21.142	24.199
Φρούριο Πύλου	3.942	13.430	15.424	18.032

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11

**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΩΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΔΑΣΗ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ	ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Π.Δ. Φ.Ε.Κ.
Κορινθίας	Ξυλοκάστρου	Πευκιάς Ξυλοκάστρου	27,5	Παραθαλάσσιο δάσος Χαλεπιού πεύκης με σειθαλή πλατύφυλλα κατά θέσεις	Π.Δ. 198/197 και Φ.Ε.Κ. 70/Δ/74
Κορινθίας	Συκιωνίων - Ξυλοκάστρου	Δρυόδασος Μογγοστού	520	Περιοχή με δρυς και άλλα είδη διάσπαρτα με εναλλασσόμενη τοπογραφία και ξεχωριστή θέα στην περιοχή μεταξύ των χωριών Θροφαρίου, Μικρού Βάλτου και Σουλίου	Π.Δ. 5.5.1997 και Φ.Ε.Κ. 175/Δ/74

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- “Η ανάδειξη του περιβάλλοντος ως παράγοντα ανάδειξης στο μεσογειακό χώρο”
Υπ. Περιβάλλοντος , Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
Υπ. Δημοσίων Έργων Ιταλίας
Περιφέρεια Basilicata Italiana
Άλλες χώρες: Κύπρος, Μάλτα

- “Τουριστική Ανάπτυξη Περιφέρειας Πελοποννήσου”
Αλ. Κοτζαμπόπουλος – Γ. Παυλάκης
Αθήνα

- “Περιφερειακό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης (Ν. 2742/99)”
Περιφέρεια Πελοποννήσου
Αθήνα – Δεκέμβριος 2002

- Διεύθυνση Τουρισμού Περιφέρειας Πελοποννήσου – Ερμού 21-23 – Τρίπολη

- www.EOT.gr

- www.ypan.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
ΦΑΛΑΙΟ 1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	1
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	1
ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	2
1.2.1 ΘΕΣΗ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	2
1.2.2 ΚΛΙΜΑ	5
1.2.3 ΣΕΙΣΜΟΙ	6
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	6
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	7
1.4.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	7
1.4.2 ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	8
1.4.3 ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	9
1.4.4 ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	10
1.4.5 ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	10
1.4.6 ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	11
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	11
1.5.1 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	11
ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ – ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ – ΑΝΕΡΓΙΑ	14
1.6.1 ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ	14
1.6.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΑΝΕΡΓΙΑ	15
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	16
1.7.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	16
1.7.2 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	19
1.7.3 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	20
1.7.4 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	21
ΥΠΟΔΟΜΗ	27
1.8.1 ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	27
ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	31

ΦΑΛΛΙΟ 2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ	36
2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	36
2.1.1 ΚΛΙΜΑ	36
2.1.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	36
2.1.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	37
2.1.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	37
2.1.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	39
2.1.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	41
2.1 ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	43
2.2.1 ΚΛΙΜΑ	43
2.2.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	43
2.2.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	44
2.2.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	44
2.2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	46
2.2.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	54
2.2 ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	55
2.2.1 ΚΛΙΜΑ	55
2.2.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	55
2.2.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	55
2.2.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	56
2.2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	57
2.2.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	65
2.3 ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	66
2.3.1 ΚΛΙΜΑ	66
2.3.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	67
2.3.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	67
2.3.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	67
2.3.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	69
2.3.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	75
2.4 ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	77
2.4.1 ΚΛΙΜΑ	77
2.4.2 ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	77
2.4.3 ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	78
2.4.4 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	78
2.4.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	81
2.4.6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	90

2.5	ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	92
2.5.1	ΚΛΙΜΑ	92
2.5.2	ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	93
2.5.3	ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	93
2.5.4	ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	93
2.5.5	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	95
2.5.6	ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	106
ΦΑΛΛΙΟ 3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗΣ		108
3.1	ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	108
3.1.1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	108
3.1.2	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	111
3.2	ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	113
3.2.1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	113
3.2.2	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	116
3.3	ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	117
3.3.1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	118
3.3.2	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	120
3.4	ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	122
3.4.1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	122
3.4.2	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	125
3.5	ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	127
3.5.1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	127
3.5.2	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	129
3.6	ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	131
3.6.1	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	131
3.6.2	ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ / ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	132

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	138
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	138
4.2 ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	138
4.2.1 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	138
4.2.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	140
4.2.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ	142
4.2.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	144
4.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	147
4.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	149
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	153
5.1 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	153
5.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ	153
5.2 ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	156
5.2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ	157
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	159
6.1 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	159
6.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ	159
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	161
7.1 ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	161
7.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ	164
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	168
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	172
ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΕΙΣ	190